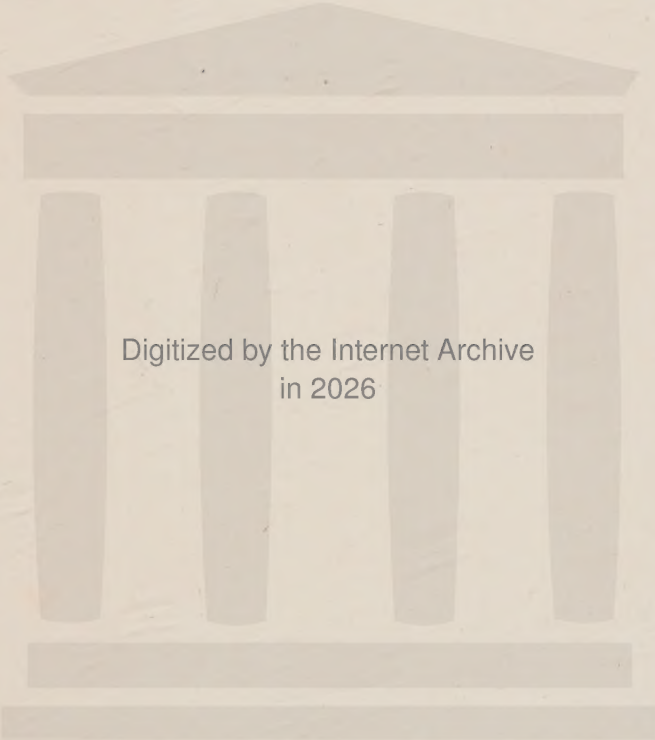

אלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות און פאנטאזיעס

Digitized by the Internet Archive
in 2026

אלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות און פאנטאזיעס

שלום-עליכם פאלקספאָנד אויסגאבע—ניו יארק, 1917

מעשיה און פאנטאזיעס

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

7		די רויפּע אידלעך
69		משוגעים
135		מעשיות פון טויענד איין נאכט
233		אוינער פון טויענד

די רויטע אידלעך. איין
אויסגעטראכטע זאך.

אין צוויי טייל.

געשריבען אין יאָהר 1900

די רויטע אידלעך

(איין אויסגעטראכטע זאך).

ערשמער טייל.

דאָס ערשטע קאפיטעל.

(די רויטע אידלעך, זייער יחוס, זייער געגנט און זייערע תנועות, זייער לעבען, זייערע פרנסות, זייער ארויסגעהן שבת „אויפ'ן שפּאַ-ציער“, זייער אויסגעהן און זייערע מאכלים.)

גאנץ ווייט פון אונזערע מקומות, דאָרטען ערגיץ אונטער די הרי חושך, אזש אויף יענער זייט סמבטיון, געפינט זיך אַ פּאָלק, וואָס מע רופט דאָס די רויטע אידלעך.

מחמת די רויטע אידלעך ליגען אזוי ווייט פּערוואָרפּען, זיי זענען אָפּגעריסען פון דער וועלט און קעהרען זיך כמעט מיט קיינעם נישט אָן, לכן זענען זיי שטאַרק פּערגרעכט געוואָרען, און אין פיעל זאכען זענען זיי פשוט ווילד. איבערהויפּט זענען זיי ווייט פון אידישקייט, פון דער אידישער היסטאָריע און פון דער אידישער שפּראַך, אזוי ווייט, אז זעלטען-זעלטען ווער עס פּערשטעהט ביי זיי אַ לשון-קודש, וואָרט, חוץ די ווערטער „גמילת חסד“, „מעות מזומנים“, „ברוכים היושבים קומט עסען“, „לחיים לשלום“, „ברוך הבא רב קרוב“, „א מיתה משונה“, „אַ מכה בחברותא“, „משוגע צי חסר דעה“, „כלב שבכלבים“, „שומה בן פיקהאָלי“, „אדרבה“, „ממה נפשך“

זיי דרעהען און דרעהען אזוי לאנג, ביז זיי פערדרעהען גאנץ אָפּט
 אי זיך, אי יענעם, און שטאַרבן נישט אַוועק ביז זיי זעצן נישט
 אָן האָטש איין מאָל אויף זייער לעבן. אז זיי בעקומען געלד,
 קנאַקען זיי און טראַסקען, ביז עס קומט צום שטאַרבן, בעהאַלט
 מען זיי אין פרעמדע תכריכים. די וואָס האָבען פיינט „שווינדערל“,
 געבען זיך אָפּ מיט „גמילות חסדים“, דאָס הייסט, זיי פערליייען
 איינס דאָס אנדערע געלד און נעמען פראַצענט „על־פיהיתרעסקא“,
 כתקון מהר"ם ז"ל, נאָר מחמת די אָנוועצען, וואָס זענען דאָרטען
 זעהר שכיח, איז טרעפט זיך זעהר זעלטען, אז אַ בעל־הלואה זאָל
 זיך זעהן צוריק מיט זיין געלד; ער איז געהרען, אז ער נעמט האָטש
 פראַצענט; דאָס קרן איז געוויס פערפאַלען... בעסער פון זיי מאַכען
 די „וואַכערניקעס“: דאָס זענען יונגע לייטלעך, איידעמלעך, וואָס
 זיצען נאָך אויף קעסט, און אזעלכע וואָס זענען שוין אַראָפּ פון
 קעסט. זיי דרעהען זיך אַרום אין גאס מיט שבת'דיגע קאַפּאַמקעלעך
 אין־דער־וואַכען, שמעקען און נישטערען, וועמען מע מעג און וועמען
 מע טאָר נישט. דאָס זענען קליינע פיאַווקעלעך, וואָס אז זיי געד
 מען זיך אָן, איז זיי שווער אָפּצורייסען ביז זיי זויגען זיך אָן פולע
 בייכלעך... נישט שלעכט לעבען זיך אָפּ דאָרטען די „כלי
 קודש“: די רבנים, דיינים, שוחטים, חזנים, שמשים, שתדלנים,
 שענע אידען, וואָס געבען זיך אָפּ מיט פושקעס און מיט צדקה און
 מיט די איבעריגע קהל'שע זאַכען. און יענע אידען, וואָס טויגען
 נישט צו קיין זאַך און האָבען נישט קיין אנדערע פרנסות, געבען
 זיך אָפּ מיט לעהרערען, דאָס הייסט, זיי פערשטעלען זיך פאַר
 מלמדים, האָרעווען געבאָך מיט'ן ביטערען שווייס, זיי „קנעלען“
 מיט זייערע תלמידים, דאָס הייסט, זיי זיצען אין ענגע, פינסטערע,
 פער'עפּוש'טע חדרים און שרייען פון פריה ביז נאַכט, שלאָגען,
 קאַטעווען, קאַליטשען אידישע קינדער... אַ גרויסער טייל פון די
 רויטע אידלעך זענען אָרעמע בעלי מלאכות, וואָס אַרבייטען זייער
 גאנץ לעבען איבער אַ שטיקעל טרוקען ברויט; און די איבעריגע

„מהביתית“, „אודאי“, „בקיזור“, זכרומה אזעלכע ווערטער לרוב, וואס האָבען זיך בעזעצט אין זייער וואָכעדיגער שפראך, וואָס מע רופט זי דאָרט מיט אַ משונה מאָדנעם נאָמען „זשאַראָנאָ“.

פון דעסטוועגען, רעדט מיט זיי, זענען זיי די גרעסטע חכמים אין דער וועלט. אַלסדינג ווייסען זיי, יעדע זאך פערשטעהען זיי, איט־ליכען האָבען זיי ליעב אויסלאָכען, אָפּשפּעטען, פון אַלעמען חוץ מאַכען. אַ סך פון זיי האַלטען זיך פאַר גאָר שאַרפע מבינים, פאַר גרויסע חקרנים, קריטיקער און גריבלער און האָבען אין זיך נייען מאָס רעד, און צו די אַלע שענע מעלות זענען זיי נאָך מורא־דיגע עקשנים, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! מיט זיי האָבען אַ וכות בער דאַרף מען זיך גוט אונטערגארטלען, און זיי איבערשפאַרען איז אונמעגליך אין דער וועלט. היינט דאָס גרויסקייט זייערס, דאָס בלאָזען פון זיך איז גאָר ניט צו בעשרייבען. איטליכער האַלט זיך פאַר'ן גרעסטען און פאַר'ן שענסטען, און יענעם — פאַר'ן קלענסטען שבקלענסטען. אַז עס קומט ביי זיי אַ שדוך טהון מיט אַ קינד, איז אַ ריינער אומגליק: מע קאָן זיך נישט צוקלויבען, עס זאָל זיין צום האַרצען, מע קאָן זיך נישט אויסגלייכען מיט'ן יחוס. דערפאַר טאָקי זענען זיי זיך דאָס רוב משרד פון פרעמדע שטערט, איטליכער זוכט זיך זיין גלייכען אין דער פרעמד; יענער מעג זיין אַ בעדער, אַבי נישט פון היע. פאַר שרכנים איז דאָס דוקא נישט קיין שלעכט געשעפט; זיי פערנעמען זיך גאנץ געשמאק מיט דעם מסחר פון לעבעדיגער סחורה, וועלכס געהט דאָרטען קיין עין־הרע זעהר נישקשה'דיג, און אידען האָבען דערפון פרנסה בכבוד...

דאָס לעבען פון די רויטע אידלעך איז אפילו נישט אזוי זיס און פּרעהליך, ווי עס ווייזט זיך אויס אויפ'ן ערשמען קוק. פאַרהאַן צווישען זיי געזעהלטע נגידים, וואָס איטליכער פון זיי האָט זיך זיין פריץ, דאָס הייסט, איטליכער פריץ האָט זיך זיין אידעל, וואָס ציהט פון איהם די חיונה. די נגידים פערנעמען זיך דאָס רוב מיט האַנד־לען, דאָס הייסט, זיי דרעהען די גרעסטע געשעפטען פון דער וועלט.

זענען זייערע מאכלים זעהר פערשיעדען, מע קאן פון זיי מאכען א בוך. אט האט איהר א צעמל פון זייערע פאטראוועס: א קרופ־ניק, א וואלכישער באַרשט, טייגלעך מיט פאסאָלס, א מאהינע, א מאמעליגע, א טייגעכץ, א קאשע מיט האָניג, וואַרניטשקעס מיט שמאַלץ, פאמפעשקעס מיט קנאָבעל, קאָרוזש מיט קעז, שקצים מיט מאָהן, בערעטשקעס מיט פלאָמען; און נאָך אזעלכע מאכלים, וואָס מע פערשפּאַרט צו זיי פלייש. פון שבת־דיגע מאכלים רעדט מען נישט; איהר קאָנט פערשטעהן, אז קוגלען אליין איז ביי זיי פארהאן אפשר מעהר ווי א צעהנדליג: א לאָקשענקוגעל, א געבלעטערטער קוגעל, א קוגעל א געקנעמענער, א קוגעל פון רייז, א קוגעל מיט ראָזינקעס, א קרעפעלקוגעל, א שטרודעלקוגעל, א מאַנדעלקוגעל, א קוגעל מיט העלזלעך, א קוגעל מיט קישקע און נאָך מינים קוגלען. אויך צימעסען איז ביי זיי פארהאן אלערליי: א פלאָמען-צימעס, א מייער-צימעס, א פאסטערנאק-צימעס, א צימעס פון באַרלעך, איין עפעל-צימעס, א צימעס פון ראָזינקעס, א צימעס פון שאַפּטאָלען, א צימעס פון געווירצען מיט לאָרבערבלעטער... נאָר מעהר פון אלץ האָבען זיי לעב מרור, ביטערע קרייטעכצער, דהיינו: פעפער זאָל זיין א סך, גוטען האַרבען חרין, רעטאָך דוקא שוואַר-צען, און ציבעלעס אין פערשיעדענע אופנים: א ציבעלקע מיט שמאַלץ, א ציבעלקע מיט רעטאָך, א ציבעלקע מיט אייער, א ציבעלקע מיט הע-רינג, א ציבעלקע מיט לעבערלעך, א ציבעלקע מיט גרוווען, און גלאַט ציבעלעס... דערפאר טאקי האָבען זיי אזא שטען פנים. קרענקען-צו נאָנץ אָפט, האָבען צו טהון מיט די מאָגענס און האַלטען אין איין קורירען זיך. אונזערע דאָקטוירים זאָלען מיך וועלען פאָלגען, וואָל-טען זיי זיך בעזעצט אויף יענער זייט טייך סמבטיון. כלעבען, זיי וואָלטען דאָרט געהאַט פרנסה מיט'ן פולען מויל — א סך בעסער, דאָכט זיך, ווי שטופען זיך אלע קיין יעהופעץ און קיין כתרילעווקע, זיצען אלע אינאיינעם צענויפגעקוועטשט, שלאָנען זיך איבער א חולה, רייסען זיך און בייסען זיך, ווי די קעץ...

האָבען נישט וואָס צו טהון, שלאָגען זיך קאָפּ אין וואַנט, פערנעמען זיך כלומר'שט מיט מעקלעריי, דרעהען זיך אום מיט'ן שטעקעל אין מאַרק און טראַכטען: „וואו נעמט מען אויף שבת?“ נאָר קומט שבת, איז זיי נישט צו דערקענען: זיי טהוען זיך אָן ווי די שררות, און זייערע ווייבער און טעכטער ציערען זיך אויס ווי די פריצות, אין זייד און אין סאַמעט, מיט היטעלעך, הענטשקעלעך, זאָנטיקלעך, הענגען אָן אויף זיך דער רוח ווייסט וואָס — און מע געהט „אויפ'ן שפּאַציער“. דעמאָלט ווערד די גאָס פערפלייצט מיט אַלערליי פאַר-ביגע קליידער און מיט רויטע-געלע-טונקעל-גרינע-פאַפּעליאַטע פּע-דערען. אַ קוק טהון אויף די דאָזיגע מית-המשונה-קאָלירענדיגע „דאַמען“ און „מאַמעלען“ שבת ביי טאָג אויפ'ן שפּאַציער, קאָן מען אַ טעות האָבען און זיכער מיינען, אַז דאָס זענען לויטער גרעפישע קינדער, וואָס ווייסען נישט פון קיין לאַקשענטעפּלעך, טשאַלענט-ברעטלעך, קאָלאָדאַטשמעסערס, ריבאַייזענס און באַקדיוזשעס. איהר וועט זיכער מיינען, אַז זיי האָבען קיין מאָל נישט געזעהן אַפילו, ווי אַזוי מע רעשטשינעט חלה, מע שיילט קאַרטאָפּלים, מע זאַלצט פלייש און מע שטעלט אונגערקעס... ווי אַ מאַסקאַראַדענבאַל זעהט אויס דעמאָלט די גאָס שבת נאָכ'ן קונעל, ווי אַ צירק מיט איבער-געטהאָנענע קאָמעדיאַנטען, וואָס אַלע ווייסען גאַנץ גוט, אַז אַט ענדיגט זיך דאָס שפּיעל און די קאָמעדיאַנטען וועלען אָפטשעפען פון זיך די צאָקעס מיט די גלעקלעך, אַראָפּוואַרפען פון זיך די יום-טוב'דיגע לייבקאָלירענע מלבושים און וועלען אַריינקריכען צוריק אין זייערע אַלטע, וואָכעדיגע, געלאַטעמע, פערשלוּמפּערטע קליידלעך...

קיין פלייש עסען זיי כמעט קיין מאָל נישט. — נישט מחמת זיי זענען „וועגעטעריאַנער“, דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס עסען נישט קיין דבר מן החי. ניין! זיי עסען נישט קיין פלייש דערפאַר, ווייל מע האָט ביי זיי אַרױפגעוואָרפען אַ טאַקסע אויף אַלסדינג, וואָס ס'איז כשר, איז דאָס נישט פאַר זייער בייטעל. פון דעסטוועגען

וזכרו! ... א שען מידעל איז ביי זיי: „א זעלטענע יפת-תואר! ס'איז נישט אין פנים איהר אריינצוקוקען! משמץ ניכאד אסאך בענע! ... און חלילה נישט אזא שענע איז: „פע, א בייזע מיאוס-קייט, א וויסטע חלשות אויף צו שטארבען!“ ... א נגיד איז ביי זיי: „פס! איהר שפיעלט זיך מיט איהם? אָנגעשטאַפּט! חוץ זיין שאַדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש א טויזענד חלק!“ ... און א געמיינער מאן — איז „א קבצן, א דלפון, א כתריאל, איין עני ואביון, וואָס שטאַרבט זיבען און זיבעציג מאָל אין טאָג פאַר הונגער, א חוץ וועטשערע!“ ... נאָר דער גאַנצער אַנטיק איז, וואָס זיי פער-שטעהען זיך איינס דאָס אַנדערע אויפ'ן וואונק, פון איין וואָרט שטויסען זיי זיך אָן אויף די איבעריגע צעהן, זיי בעדאַרפען צווישען זיך לאַנג נישט רעדען. א אונזעריגער, אז ער שטעהט ביי דער 'זייט, בשעת צוויי רויטע אידלעך רעדען צווישען זיך, פערשטעהט ער נישט מאי דקאמרי רביצין.

* * *

היינט זייער שעלטען זיך — די תוכחה איז א קאמפלימענט, א סקאציל-קומט קענען זייערע קללות: „א שטעכעניש, א ברעכעניש, א בייסעניש, א רייסעניש, א דרעהעניש, א פערדרעהעניש, א דארעניש, א קווארעניש, א טריקעניש, א פערטריקעניש, איין איינטריקעניש, איין איינשרומפעניש...“ אויך דאָס שווערען זיך ביי זיי איז ניט ווי געוועהנליך. איהר קאנט דאָרט הערען אזעלכע שבועות, וואָס איהר האָט אויף אייער לעבען נישט געהערט, צום ביישפיעל: „אויב איך זאָג אייך א ליגען אויף אַט אזוי פיעל, זאָל אויף מיר קומען איין אויס-האפעניש, עס זאָל מיך פיהרען און פיהרען, ארויספיהרען און אריינ-פיהרען, ביז ס'זאָל מיך פאַרפיהרען, עס זאָל פון מיר ווערען א באַרג, א שטיין, א בייז, א בעזעם, א שייט-האַלץ, א פּיפּערנאַטער, א לדר-דרור!“ ... ס'איז כדאי, כלעבען, אז אונזערע געלעהרטע, וואָס געבען זיך אַפּ מיט שפּראַך, זאָלען זיך פערנעמען אויך מיט'ן לשון פון די רויטע אידלעך. נישקשה, ווערליג אונזערע חקרנים האָבען

דאס צווייטע קאפיטעל.

(די הויפטשטאדט פון די רויטע אידלעך, זייער לשון, זייער רעד
דען פערשטעלט, זייערע גוזמות, זייערע קללות און זייערע שבועות,
זייערע נעמען און זייער לופערטור.)

די רויטע אידלעך זענען, אייגענטליך, צעוואָרפען אין אַ סך
שטעט און שטעטלעך, נאָר די הויפטשטאָדט זייערע רעכענעט זיך
די רויטע שטאָדט. פאַר וואָס עפּיס רופּט מען זי „די
רויטע שטאָדט“? — ווייס איך נישט. אדרבה, מיר דאָכט זיך,
אַז ווערליג די בלאָטעס, וואָס שטעהען דאָרטען אַ גאַנץ קיילעכיק
יאָהר און טריקענען אויס ערשט אַרום תמוז, וואָלט זי גיכער געמענט
הייסען „די שוואַרצע שטאָדט“. נאָר די רויטע אידלעך האָבען אַ
סכּע רעדען פערשטעלט, בלשון „סגִי־נהור“, אָנרופּען איטליכע זאָך
קאַפּוּיר. אויף יעדען איינציגען האָבען זיי אַיך אַ צונעמעניש, אַזוי אַז
פּונ'ם צונעמעניש בעדאָרפט איהר לערנען פונקט דעם היפּך, למשל:
אַז איהר וועט דאָרט בעגעגענען אַ מענשען, וואָס מע רופּט איהם
דער „חכם“, מענט איהר שוין זיכער זיין, אַז ער איז אַ טפּש.
האָטש בראָק איהם אין קרויט אַריין; אַ „וואָרטסמאַן“ איז מסתמא
אַ לינגער, אַ „בעל־תשובּה“ איז אַ טריפּ־ניאַק, אַ „סטאַ־
טיק“ איז אַ שיינעץ, אַ „פּילאָזאָף“ איז אַיין עס־הארץ, אַ „בטוח“
איז אַיין אָנוועצער, אַ „בעל־לשון“ איז אַ זאַאיקע נעבאָך, אַ „נשרף“
איז אַ צינדער, וואָס ברענט אַלע חודש ווי אַ שטרויענער דאָך, און
אַזוי ווייטער. היינט האָבען זיי ליעב מגוּם צו זיין יעדע זאָך
צעהן מאָל אַזוי פיעל, צום ביישפּיעל: אַז זיי ווילען זאָגען אויף
עמיצען, אַז ער איז אַ גוטער מענטש, פּערגלאָצען זיי די אויגען און
זאָגען: „אַ מזג־טובּ! אַ דימענט, אַ ברייאַנט! אַ מענטש אָהן
אַ גאַל! זא־מע־טשאַטעלנע!“.... און פּערקעהרט, אויף נישט אַזאַ
גוטען זאָגען זיי: „אַ רשע מרושע! אַ המן! אַ רוצח, ימח־שמו

אין מחבר פאלעמיוזרט מיט'ן אנדערען. זייער קריטיק איז זעהר וויכטיג. זי בעשטעהט פון דעם, וואָס אין בלאַט קוקט אַרויס וואָס דאָס אנדערע בלאַט וועט זאָגען, בכדי עס זאָל קאָנען זאָגען נאָכדעם פונקט קאפּויר. למשל, פארהאן צוויי בלעטלעך: איינס הייסט „די רויז“, דאָס אנדערע הייסט „דער דאָרן“. אויף וויפיעל „די רויז“ איז קאָנסערוואַטיוו, אויף אַזוי פיעל איז „דער דאָרן“ ראדיקאַל. אַז „די רויז“ שרייבט וועגען נעכטיגען טאָג, אַז עס איז געווען שוין און ווארעם, ליכטיג און פרעחליך, די זונן האָט געשיינט און די פייגעלעך האָבען געשוויטשערט, שרייבט „דער דאָרן“ פונקט דעם היפּך: עס איז נעכטען געווען דער אַבשייליכסטער טאָג זינט די וועלט שטעהט. קאַלט און פינסטער, נאָס און שמוציג, גליטשיג און וואַלקלעך. אַלע זונטאָג געהט אַרויס די קאָנסערוואַטיווע „רויז“ מיט אַ בעשרייבונג פונ'ם נגיד'ס שבת'דיגען קוגעל, וואָס איז געווען אַ זעלטענער ערפּאָל, צעגיסט זיך ווי אַ סאָלאָווי, און זינגט אַ ליעדעל: מַה יפּית ומה נעמת אהבה בתענוגים! „דער דאָרן“, וועלכער ווייסט פון דעם פריהער, געהט אַרויס מיט אַ לייט-אַרטיקעל וועגען קוגלען בכלל און נגיד'ישע קוגלען בפרט, און צעלאָזט זיך מיט אַ פייער, אַז ס'איז שוין צייט, מע זאָל אויסראַמען דעם דאָזיגן אַבשייליכען מאַכל, וואָס גוים האָבען מיט איהם צו טהון: „קוגעל!... שבת... וועה איז מיר!“... דאָס איז די „קריטיק“. די פאַלעמיק, וואָס זיי פיהרען צווישען זיך, איז חלילה נישט אַזי צוריהרען יענעם כבוד, אָהן פערזענליכקייטען. צום ביישפיעל:

„די „רויז“ שרייבט ביי זיך אין בלאַט:

„נעכטען איז „דער דאָרן“ אַרויס מיט אין אַרטיקעל קעגען אונז מיט שמוץ און מיט מיסס, ווי זיין שטייגער איז. מיר וועלען איהם דערויף נישט ענטפערען קיין וואָרט. מיר וועלען איהם נאָר פרעגען: „דו שמוציגער, נידערטרעכטיגער, אַרעמער, נאָקעטער דאָרן! ביז ווי לאַנג נאָך וועסט דו געוועלטיגען?“... דערויף ענטפערט איהר „דער דאָרן“: „שוין לאַנג, אַז די נידעריגע, מהיפּית-

זיך ביז אהער אויסגעפוינט מיט זייער בריה'שאפט, מעג זיי אָנִי שטעהן; עלי ועל צוארי — עס וועט זיי חלילה גאָר נישט שאַדען... אויך די נעמען זייערע זענען משונה מאָדנע, אומגעלומפערטע נעמען. מחמת די רויטע אידלעך, די אויפגעקלערטע, האָבען ליעב נאָכטאָנצען די פרעמדע פעלקער, זיי געפעלט אלסדינג וואָס ביי יענעם, לכן האָבען זיי איבערגעמאַכט אויך די נעמען זייערע: פון אברהם אויף „איבראָהים“, פון בערעל — „בענעדיקטוס“, פון יוסעל — „יוליוס“, פון פייטעל — „פערטראַניוס“; און נאָכדעם איז שוין במילא אויסגעקומען פון משה — „אַחרימאָן“, פון מענדעל — „טריפאָן“, פון חיים — „עפּיפאַנוס“, פון הערשעל — „הרבּונאָ“ און פון וועלוועל — „וויזאָ“... איהר קאָנט אָנטרעמען צווישען זייערע אַריסמאָקראַטען אַזעלכע נעמען, ווי „חאַפּלאַפּוס“, „פאַרענטי“, „סמאַרקאַנדוס“ — אַבי נישט קיין אידישער נאָמען, איז שוין גוט... אויך די ווייבער זייערע, די היינטוועלטליגע געוועהנליך, מאַכען זיך איבער זייערע נעמען פון חנה אויף אַגריפּינאַ, פון דבורה אויף גלאַפּיראַ, פון רבקה אויף קלעאַפּאַטראַ, פון שרה אויף פראַנציסקאַ, פון לאה אויף איזאַבעלאַ, פון יענטעל — דולצינאַ, פון אסתר — פּוטיפּרע, און אַזוי ווייטער. דאָס נאָכמאַכען יענעם, הן אין די נעמען, הן אין די מלבושים והן אין די מנהגים, איז ביי די רויטע אידלעך אַזוי שטאַרק אַריין אין דער מאָדע, אַז לאָז אַ פרעמדער, צום ביישפּיעל, זיך פּרובען אָפּשניידען די נאָז, אַזוי נעמען די רויטע אידלעך און שניידען זיך באַלד אָפּ אַלע אין איין סאָג זייערע נעזער, און עס ווערד דעמאָלט אַ רענדעל אַ גאָז!...

אַ פאָר ווערטער בין איך מחויב צו זאָגען וועגען דער „ליטע-ראַטור“, וואָס ביי די רויטע אידלעך, וועגען זייערע שרייבער, זייערע „מחברים“, זייערע ספרים, זייערע ביכער און זייערע גאָזעטען.

בלעטער, גאָזעטען זענען דאָרטען פאַרהאַן לרוב און פערנעמען פערנעמען זיי זיך, צום מיינסטען, מיט פאַלעמיקעס, אָדער, ווי זיי רופען דאָס, מיט „קריטיק“. איין בלאַט קריטיקירט דאָס צווייטע.

דאָס דריטע קאפיטעל.

(די בלאַטע פון דער טרוקענער גאָס, איחר געשיכטע, איהרע מויערען. — דער חוש הריח ביי די רויטע אידלעך און די ראַטאָנען פון זייערע בחורים מיט מיידלעך.)

די גאָסען פון דער רויטער שטאָדט ביי די רויטע אידלעך זענען צום מיינסטען בלאַטיגע, קוימיגע, פערברודיגטע גאָסען. די בלאַט טעם זענען דאָרטען אזוי גרויס, אז אַמאָל, שוין לאַנג, — אזוי דער צעהלען „אַלטע בעליבתים“, און מע מוז זיי גלויבען אויף נאמנות — איז דאָרטען אין מיטען מאַרק דערטרונקען געוואָרען אום ערב־פֿסח אַ וואָגען מיט מצות מיט'ן פערדעל און מיט'ן בעל־עגלה אינאיינעם. ערשט העט־שפעטער, אַרום נאָך שבועות, אז די בלאַטע איז אַביסעל אויסגעטריקענט געוואָרען, האָט מען זיי געפונען אַלע דריי, דאָס הייסט, דעם וואָגען מיט מצות, דאָס פערדעל מיט'ן בעל־עגלה... נאָר ווערליג די רויטע אידלעך האָבען לייעב אַביסעל צו פיעל מזגזג זיין, מיין איך, אזוי אַ ליגען. בקצור, מיר קעהרען זיך אום צוריק צו די גאָסען פון דער רויטער שטאָדט.

איין גאָס איז דאָרט פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס מע רופט זיי „די טרוקענע“. זיי איז דער שפּיעגעל, דער בולוואַר פון דער שטאָדט. פאַר וואָס עפּיס רופט מען די דאָזיגע גאָס „די טרוקענע“, אז אַלע ווייסען, אז בשעת בלאַטע איז דאָרט די אייגענע בלאַטע, וואָס איר מערום? איך האָב געזוכט אין אַלטע ביכער, גערעדט מיט מענשען, געטראַכט, צי שטעקט נישט דרינען עפּיס אַ המצאה'לע פון די רויטע אידלעך, און איך בין געוואָהר געוואָרען אַזאַ מעשה. אַמאָל, פאַרצייטענס נאָך, איז אַרויס איין אוקאז, מע זאָל די דאָזיגע גאָס אויסגלאַטערען מיט שטיינער. געוויינטליך, איז געווען „טאָר געם“; פאַרדראַטשיקעס האָבען זיך געשניטען אייגס דאָס אַנדע־רע אויף וואָס די וועלט שטעהט, נאָכדעם האָט מען „געשלאָגען

ניצע, היפאקריטישע פארקויפטע נשמה, וואָס רופט זיך „רויז“, איז נישט ארויס מיט אזא עזות, הוצפה און פרעכהייט קענען אונז. מיר איגנאָרירען זי און זאָגען נאָר צוויי ווערטער: „חצופה, באַהאַלט דינע בלעטלעך און ווער אַנשטומט אויף אייביג!“...

ליטעראַטען בכלל קאָנען זיך נישט אויסגלייכען מיט זייערע דעות, ובפרט נאָך ביי די רויטע אידלעך, וואָס קאָנען זיך קיינמאָל בשום אופן ואופן נישט אויסגלייכען, דערפאַר שרייבט דאָרט איינער אויפ'ן אנדערען אַ „קריטיקע“; אַלסדינג, וואָס איינער זאָגט, קומט דער אנדערער און זאָגט פונקט קאָפּויר! נאָכדעם קומט יעדער און „קריטיקירט“ איהם צוריק, מאַכט איהם אַפּטמאָל מיט דער בלאַטע; קומט דער און רעכענט זיך מיט איהם אָפּ, ווי עס קומט איהם. און אַט אזוי ברעכט אויס אַפּטמאָל אַ מלחמה צווישען די שרייבערס, זאָל נאָט שומר ומציל זיין — עס גיסען זיך טייכען טינט!

בעווייזען זיך אויף צורפריהער, ווי איינער רערט: „שא, לאָז מיך!“... די פענסטער מיט די באַלקאנעס קוקען אלע גלייך אין דער בלאַטע אַרײַן, נאָר עס מאַכט נישט אויס; עס האָט ביי זיי דווקא דעם זיבעטען חן. אי, דער ריח? דער ריח איז זיך א ריח, וואָס זאָל מען טהון? די רויטע אידלעך זענען נישט חלילה פון די געבאלעוועטע, וואָס געהען אויס נאָך לופט; „וואָדורך-שמאָדורך“, זאָגען זיי... דער חוש הריח ביי זיי איז במילא שטאַרק געשלאָגן גען, און מחמת די נעזער זענען דאָס רוב ביי זיי, נישט פאַר אײַך געדאַכט, שטענדיג פערלעגט, איז זיי שווער אויסצורעדען די צוויי אותיות: א מ"ם און א נו"ן. די מ"ם פערבייט זיך ביי זיי אָפּט אויף א ב"ת און די נו"ן אויף א דל"ת. אזוי אז נחמיה קומט ביי זיי אויס דחביה, נחמה — דחבה און א נאָדעל-פאָדעם קומט ביי זיי אויס — דאָדעל-פאָדעב. צום ביישפּיעל, אָט האָט איהר א גע- שפרעך צווישען מאַן און ווייב:

— דחבה! איך האָב דיר וויפּיעל באָל געבעטער, זאָלסט דעבעט א דאָדעל-פאָדעב אוד פאַרדייער ביר די קעשעדי. *

— דחביה! וואָס דולסטו ביר א בח? איך האָב טאַקי בעהר דיט וואָס צו טהוד? לאָז זייר דאָכרעב, איך וועל אויסבעלקער די בהבה אוד צושטעלער דעב וואַרעבעס, וועל איך דעבער א דאָדעל ביט א פאָדעב אוד וועל דיר פאַרדייער די קעשעדי. **

א גאַנצע וואָך איז אויף דער גאַס שטיל, מחיה נפשות. זומער- לעבען זענען די פענסטער צוגעמאַכט, עס זאָל זיך נישט אַריינחא-

* נחמה! איך האָב דיר וויפּיעל מאָל געבעטען, זאָלסט נעמען א נאָדעל-פאָדעם און פאַרנייען מיר די קעשעני. — ** נחמיה! וואָס דולסטו מיר א מח? איך האָב טאַקי מעהר נישט וואָס צו טהון? לאָז זיין נאָכדעם, איך וועל אויסבעלקען די בהמה און צושטעלען דעם וואַרעמעס, וועל איך נעמען א נאָדעל מיט א פאָדעם און וועל דיר פאַרנייען די קעשעני.

בלאט", געמאכט יד-אחת, גענומען "לא-יחרץ-גערל" ... וואָס איז גע-
ווען נאָכדעם — ווייס איך נישט. "אלטע בעלי-בתים" זאָגען, אז
אמאָל איז דאָס געווען נישט קיין גאָס, נאָר אַ צאָצקעלע. "גלאַט —
זאָגען זיי — איז זי געווען, ווי אַ לאָקשענברעט, טרוקען ווי פעפער,
ריין ווי אַ טעלערעל, האָטש נעם שפּיעגל זיך!" ... אזוי דערצעה-
לען "אלטע בעלי-בתים". נאָר איך מיט מיין שכל קאָן דאָס נישט
פערשטעהן. איך פרעג נאָר איין קשיה: זעלט דאָס אנדעש זיין,
אז דאָס איז אמאָל געווען געפלאַסטערט מיט שטיינער, ווי אזוי,
פרעג איך אייך, וואָלט זיך נישט פערוואַלגערט אין דער בלאַטע
האָטש איין שטיינדעלע, ווי מע זאָגט, אויף אַ רפואה? וואָס זשע
דען? מווען מיר דאָך לערנען דעם פשט, אז די "טרוקענע" איז
זינט זי איז אַ גאָס קיינמאָל נישט געווען געפלאַסטערט מיט קיין
שטיינער. אַי, וואָס טהוט מען מיט די "אלטע בעלי-בתים"? איז
משמעות, אַפנים, אז די די גאנצע מעשה מיט'ן "לא-יחרץ-גערל" איז שקר
טאָרגעס, מיט די פאָדריאָטשיקעס, מיט'ן "לא-יחרץ-גערל" איז שקר
וכוז? ... בקיצור, וואָס נוצט אונז פּלפּול, פּילאָזאָפּיע? אז מע רופט
זי אזוי, לאָז זיין אזוי. איך בעט אייך, ווער איז דאָס טאָקיי מחויב
זיך שטעלען קריעגען מיט אַ גאנצער שטאָרט מענשען און געהן
איכערשפּאַרען אזעלכע עקשנים, ווי די רויטע אידלעך?

על כל פנים איז זי, די "טרוקענע" הייסט דאָס, די שענסטע
גאָס פון דער רויטער שטאָרט. דאָרט זיצען די רייכסטע נגידים,
די פיינסטע בעלי-בתים און די שענסטע פון די רויטע אידלעך.
דאָרט, אויף דער גאָס, געפינט איהר שוין מויערען צווייגאָרענדיגע,
מיט בלעך געדעקט, מיט שענע געשניצטע גאָנקעס און מיט באל-
קאָנעס און מיט רויטע, געלע, גרינע לאָדען. נאָר די ארכיטעקטור
פון די הייזער איז אַ משונה-מאָדנע ארכיטעקטור. די מויערען דאָר-
טען זענען, ווי אויף-צוילהכעס — דער אַריון, דער אַרויס, איינער
אַ הויכער, איינער אַ קורצער, און אלע שטארק צענויפגעקוועטשט,
גלייך ווי זיי וואָלטען וועלען אַפּשטופען איינס דאָס אנדערע, אַרויס-

דאָס פיערטע קאפיטעל.

(דאָס ערשטע בעגעגעניש פון די רויטע אידלעך מיט איינעם פון אונזעריגע, די גוטע בשורה וואָס ער האָט זיי אָנגעזאָגט, און ווי אזוי מע האָט איהם אויפגעהויבען אויף אַ „הוררא“)

איינמאָל אין אַ שבת פון די הייסע זומערדיגע שבתים, בשעת די רויטע בחורים און מיידלעך האָבען געשפאציערט פאַרלעכווייז איבער דער „טרוקענער“, האָט זיך פערלאָפּען אַ מעשה, וואָס האָט אָנגעמאַכט אַ קאָכעניש, אַ גערודער, אַ טומעל צווישען די רויטע אידלעך, פריהער אויף דער „טרוקענער“ און נאָכדעם אין דער גאָנצער שטאָדט. וואָס איז די מעשה? מע האָט דערזעהען אַ מענשען, עפּים אַ משונה מאָדנע פאַרשוין, גאָר נישט קיין רויטען... מע האָט אַזעלכעס דאָרטען נאָך קיין מאָל נישט געזעהען. מע האָט זיך גאָר נישט געקאָנט פאַרשטעלען אפילו, אַז עס קאָן געמאָהלט זיין, אַז אַ איד זאָל האָבען נישט קיין רויטע האָר — אַ פערזעהעניש! אַלע האָבען זיך אָפּגעשטעלט בעטראַכטען גאָט'ס וואונדער, מע האָט געטייט מיט די פינגער, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און גע־פרעגט איינער דעם אַנדערען:

— ווער איז דאָס? וואָס איז דאָס? פון וואָנען איז דאָס? און וואָס טהוט עס דאָ? אַ „פאַרזעהעניש“, חִי־חִי... דאָס „פאַרזעהעניש“ איז געווען דווקא אַ שענער מאַן, שוין אין די יאָהרען, מיט אַ הויכען ברייטען שמערן, מיט לאַנגע האָר און מיט אַ לאַנג בערדעל, מיט אַ קלאָר ליכטיג שמייכלענדיג פנים און מיט גוטע, תמיד שמייכלענדיגע אויגען. עס וויוזט אויס, אַז ער האָט גאָרנישט בעמערקט, ווי עס קאָכט מיט איהם די גאָס; ער איז זיך געגאָנגען, ווי אַ שטאָרט־בעל־הבית, די הענד פערלעגט אַרונטער, דעם קאָפּ פערריסען אַרויף, בעטראַכט די „טרוקענע“ מיט איהרע געפאַרבטע מויערען און געזונגען זיך שטילערהייט אונטער

פען קיין פליענען, און די לאָדען זענען צוגעשפּאַרט. עס זאָל נישט אַריינשיינען, חלילה, אַ שטראַהל פון דער זון... מע בעהאַלט זיך אינוועניג אין די הייזער. מאַרק־מענשען זענען אַ גאַנצען טאָג אין קלייט און קוקען אַרויס אויף אַ קונה. מע זעהט נישט אויף דער „טרוקענער“ קיין לעבעדיגען נפש. גאָר קומט שבת ביי טאָג גאָר קונעל, איז די גאס נישט צו דערקענען. עס דרעהען זיך אַרום אויף דעם דאָזיגען בולוואַר רויטע בחורים און מיידלעך. גאָר נישט ווי ביי אונז, אויסגעמישט קאשע מיט באָרשט, זכרים מיט נקבות, אלע אינאיינעם; פּע! דאָרט, ביי די רויטע אידלעך, געהט עס נישט. דאָרט שפּאַצירען די בחורים בעזונדער און די מיידלעך בעזונדער, איינס אַקעגען אַנדערען, פונקט אזוי ווי מע טאַנצט „אַ שער“. און אז מע בעגעגענט זיך, „וואַרפט מען מיט אויגען“, מע טהוט זיך, כלומרשט אומגעהרען, פאַרבייגעהענדיג, אַ שמיר מיט דער קאַפּאַטע, אַ רייב מיט'ן עלענבויגען, מע ווערט דערביי רויטליך אויפ'ן פנים און מע חיחקעט שטילערהייד.

אַט אזוי ווערען דאָרט אַפּטמאָל געשלאָסען שטילע ראָמאַנען, וואָס הויבען זיך אָן מיט אַ קוק אַ שטאַרקען, אַ שמיר מיט דער קאַפּאַטע, אַ רייב מיט'ן עלענבויגען, אַ מאָל אויך מיט אַ זיפּ אַ טיעפען, און לאָזען זיך אויס, נישט ווי ביי אונז אין יעהופּעז אָדער אין כּתרי־עווקע — ניין! זיי לאָזען זיך אויס מייסטענטייל מיט...

גאָרנישט.

בין אייער ברודער, אייערער א לייבליכער, איין אייגענער ברודער, איינער פון אייערע צעהן מיליאָן ברירער, וואָס געפינען זיך אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן און וואָס עס קאָן זיין, אז איהר ווייסט אפילו נישט פון זיי קיין צעהנט־חלק, וואָס מיר ווייסען פון אייך. איך שעץ מיך פאר איינעם א גליקליכען, וואָס אויף מיר איז געפאלען דער גורל, איך זאָל אייך אָנזאָגען די גוטע בשורה, אז מע טראכט פון אייך דאָרטען ביי אונז זעהר געשמאק, מע טהוט פון אייערטוועגען, מע וויל אייך, פערשטעהט איהר מיך, אַרויסציהען אלע רויטע אידלעך פונ'ם דאָזיגען פרעמדען לאַנד, וואָס מע האָט אייך אַהערצו פערטריבען צוריק מיט דריטהאַלבען טויזענד יאָהר. און מע וויל אייך בעזעצען אין איינען לאַנד...

— האַט־אַתּה־אַל! אוראי ארץ־ישראל! — האָבען אויסגע־שאָסען עטליכע הונדערט פאַרשוין א געלעכטער, ווי פון צעהן האַר־כאַטען. — ער רעדט עפּים כאָדנע ווערטער; ער איז אַריבער דעם ס מ ב ט י ו ן ... ער וויל אונז פיהרען קיין ארץ־ישראל... ארץ־ישראל־איד... הוררא, ארץ־ישראל־איד!

— הורררררא! — האָבען אונטערגעחאָפט נאָך עטליכע הונדערט פאַרשוין, און די גאס איז גיך פערפלייצט געוואָרען מיט מענשען. אלע האָבען געלאַכט, זיך געהאַלטען ביי די זייטען און געשריגען אין איין אָטעהעם: „הורררררא, ארץ־ישראל־איד!“... דער פרעמדער פאַרשוין, וואָס האָט פאַר זיין גוטער בשורה געחאָפט אזאָ שענעם ברוך־הבא פון די רויטע אידלעך, איז געבליבען שטעהן נעבאָך אַ פריטשמעליטער, נישט פערשטאַנען וואָס דאָ טהוט זיך; ער האָט אָפּגעלאָזט הענד און פיס און האָט זיך געלאָזט געהן צוריק, און די גאַנצע חברה בחורים און מיידלעך — נאָך איהם מיט א געלעכטער, מיט אַ פייפערין און מיט אַ הוררא. איינער האָט גערופען דעם אַנדערען, מע זאָל גיכער געהן זעהען חדושים: — גיכער, אָט געהט ער, דער ארץ־ישראל־איד! גיכערט, איהר וועט איהם חלילה פאַרשפעטיגען!...

דער נאָז אַ לערעל, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען. און די גאס
האַט אלע מאָל, וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער, געקאכט און גע-
זשומעט.

— זשוזשזשזש... הורא!... ווער איז דאָס? וואָס איז
דאָס? פון וואנען איז דאָס? און וואָס טהוט עס דאָ? ... אַ
מאָרנער נפש, חי-חי-חי...

בקצור, עס איז געבליבען, אַז מע זאָל צוגעהן צום דאָזיגען נפש
און ביי איהם אַליין געוואָהר ווערען, ווער ער איז, וואָס
ער איז, און פון וואָס ער איז און וואָס ער טהוט דאָ?
נאָר אזוי ווי קיינער האָט נישט געוואָלט זיין דער ערשטער, האָט
איינער געשיקט דעם אנדערען, איטליכער איז אַ בעלן געווען אויף
יענעם.

— געה מאַך מיט איהם אַ שמועס...

— וואָס עפּים איך? געה דו...

— פאָלג מיך, טהו איהם נאָר אַ פרעג...

— פרעג דו, וואָס עפּים איך?

— ניין, דו געה נאָר צו, און רעדען וועל איך...

— אַמעהר געה דו צו, און איך וועל שוין נאָכדעם
רעדען...

חברה איז געשטאַנען און האָט זיך אזוי אוועקגעדרונגען אַ היכשע
צייט, ביז מע האָט דעם פרעמדען פאַרשוין אַרומגערינגעלט פון אַלע
זייטען. ער האָט דערזעהען, אַז ווייטער לאָזט מען איהם נישט
געהן, און צוריק אויך נישט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אָנגע-
רופען צום גאַנצען עולם אויף אַ קול, און די אויגען בשעת מעשה
האַבען זיך איהם אָנגעצונדען, געברענט ווי צוויי קוהל-פייער.

— גוט שבת אייך, מיינע ליבעע ברידער און שוועסטער! איך
זעה, איהר חרוש'ט זיך אויף מיר, איהר גאָהרט צו וויסען, וועל
ביי איך, וואָס ביי איך, פון וואנען ביי איך און וואָס
טהו איך דאָ? מוז איך מיך אַליין פאַרשטעלען פאַר אייך: איך

דאס פינפטע קאפיטעל.

(אין אסיפה ביי די רויטע אידלעך. — דער פרעמדער פארשוין האלט א רעדע. — די רויטע אידלעך האָבען קיין צייט נישט, שלאָגען איהם איבער.)

שבת צורנאכטס, תיכף נאָך הברלה, האָט דער אורח געשיקט רופען צו זיך אויף דער אַכסניה די פאַרשטעהערס פון דער שטאָדט, אַלע פאַרנעמסטע לייט, די רבנים, די לומדים, די נגידים, די משכילים, די געלעהרטע, און אויך אייניגע פון די בעלי-מלאכות, פון פראָסטע מענשען. ער האָט בעפוילען, אז ער האָט מיט זיי צו רעדען וועגען עפּיס זעהר אַ וויכטיגען ענין, וואָס געהער זיך אָן מיט'ן כלל, ער האָט זיי צו זאָגען זעהר אַ נויטיגע זאך, וואָס איז זיי נונע אין לעבען אַריין.

אין שטאָדט איז געוואָרען אַ רעש, אַ גערודער: „עפּיס אַ מענטש, אין אורח, איינער פון די שוואַרצע אידען, איז געקומען צופאַהרען, פון יענער זייט טייך סמבטיוו; ער גיט זיך אויס פאַר איין ארץ-ישראל-איד און וויל עפּיס דער-צעהלען נייעס. מע באַדאַרף געהן האָרבען וואָס וועט ער זאָגען...“ די רויטע אידלעך האָבען זיך דווקא נישט געלאָזט לאַנג בעמען און מען איז געקומען אויף דער אסיפה, יונג און אַלט, פון אַלערליי קלאַסען מענשען, נישט אזוי צוליעב דער זאך אליין, ווי צוליעב דעם, וואָס יעדער איז אַ בעלן געווען אַנקוקען אַ פרעמדען מענשען, איין ארץ-ישראל-אידען, האָרבען ווי ער רעדט...

ניך איז די רויטע אַכסניה געוואָרען פול אָנגעשטופט מיט רויטע אידלעך. עס איז געווען אַ מורא'דיגע ענגשאַפט, אַ שפּאַר-רעניש, אַ דערשטיקעניש, סכנות נפשות. אַלע האָבען געוואָלט וואָס נעהענטער צום אויבען-אָן, פערנעמען דעם בעסטען אָרט. די ווענד האָבען געשוויצט, מען איז געשטאַנען קאָפּ אויף קאָפּ,

קוים מיט צרות, מיט לייד, האָט זיך אונזער פארשוין אַרײַנגע-
האַפּט אין דער רויטער אכסניה, וואו ער האָט געהאַלטען סטאַנציע,
און האָט פערשלאָסען נאָך זיך די טהיר. און די רויטע אידלעך
האַכען נישט אויפגעהערט צו קלויבען זיך אַרום דער אכסניה, ליאַ-
רעמען און פילדערען, לאַכען און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער און
שרייען: „הורררררא, ארץ-ישראל איד!“ א גליק, וואָס ס'איז
געווען שבת, ווען ניט, וואָלטען זיי צעמראָגען די שטוב אויף פּיצ-
פּיצלעך. קיינער האָט נישט געוואָלט זיך ריהרען פּונ'ם אָרט און
געהן אַהיים, ביז דער בעל-אכסניה, א געזונדער איד א רויטער,
האָט נישט אַרויסגעשטעקט דעם רויטען קאַפּ דורך אַ פענסטער און
האָט אויסגעשרינגען אויף אַ קול:

— רויטע שקצים! געשלייערטע שיקסעס! איהר לעדיג-
געהערס, פוסטעפּאַסניקעס! וואָס האָט איהר דאָ נישט געזעהען,
וועלכען רוח? אַיין אורח איז געקומען, א מענטש גלייך מיט אַלע,
נאָר נישט קיין רויטער, פאַר וואָס קומט איהם, מע זאָל איהם פאַר-
טיוקען? איך זאָג אַיך, איהר זאָלט זיך די מינוט, די רגע צע-
געהן, ווי זאָלען אין וואַסער, אַניט וועט אַ רוח אין אַייער ט... ט...
אַריין!!

ערשט דעמאָלט האָט זיך דער עולם צעגאַנגען, אַוועק אימליכער
אין זיין רוח אַריין.
די רויטע אידלעך האַכען ליכט, אַז מע זאָגט זיי אַ זאָך, זאָל
דאָס זיין מיט אַ טעם...

ווי זעהר א ליכליכען גאסט; זיי האָבען מיך אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם און האָבען מיר געמאַכט אַ הורראַ, זיי האָבען מיך נישט פערשטאַנען, וואָס איך האָב זיי געזאָגט. מיינט נישט, חס־שלוֹם, אז איך האָב פאַראַיבעל, אז איך פאַל ביי זיך דערמיט אַראָפּ; חס־ וחלילה! עס טהוט מיר נאָר וועה דאָס האַרץ אויף אייך, ברידער, וואָרום איך זעה דערפון אַרויס, ווי ווייט מען איז נאָך דאָ ביי אייך פערגרעכט און ווי נידעריג עס שטעהט נאָך ביי אייך דאָס פאַלק! נאָר אזוי ווי איהר זענט דאָ אַצינד, ווי עס ווייזט אויס, פאַרשטע־ הערס, דער תפארת פון דער שטאָרט; איך זעה דאָ צווישען אייך, זאָלען געזונד זיין, רבנים, לומדים, נגידים, משכילים, געלעהרטע און אזוי פיינע, איידעלע מענשען, רעכען איך, אז א י ה ר וועט מיך פערשטעהן. איהר דאַרפט וויסען, ברידער, אז מיט גרויס מיה, מיט מסירות־נפש האָב איך מיך צו אייך דערשלאָגען אַהער, מיינע ליכע רויטע אידלעך, וואָרום איהר ליגט פערשטעקט, זאָלט איהר מיר מוחל זיין, דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואו... צוקומען צו אייך בעדאַרף מען דורכגען אַ סך מדבריות און וויסענישען, דורך בערג און דורך טהאַל, וואַלד־אַיין, וואַלד־אויס... היינט איבערשפאַנען אַזאַ ס מ ב ט י ו ן — א ווערטעלע אויסצורעדן! דעם ס מ ב ט י ו ן!... איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אז די נסיעה וואָס אַ שווערע, אַ שווערע נסיעה, איך האָב געוואוסט, אז איך פער־ יאָר איבער איהר אַ סך צייט, אַ סך געזונד און אַ סך געלד און אַ סך כבוד, וואָרום ווען איך זאָג מיך אָפּ פון דער דאָזיגער נסיעה צו אייך, מיינע ברידער, וואָלט מיר געווען דאָרטען אַ סך, אַ סך בעסער, ווי ס'איז מיר אַצינד; מיר וואָלט זיין בעסער און מיינע קינדער אודא... נאָר דאָס האַרץ האָט מיך געצויגען צו אייך, צו אייך, מיינע ברידער, האָב איך מיך אָפּגעזאָגט פון כבוד, האָב מיך אָפּגעגענט מיט מיין עולם הזה און האָב מיך געלאָזט אויף קדוש־ השם. איך האָב געוואָלט זיך זעהן מיט אייך, מיינע ליכע רויטע אידלעך, אייך אָפּגעבען אַ פריינדליכען גרום פון אייערע צעהן

און דער עולם האָט אַלץ נישט אויפגעהערט צו געהן און געהן, ביז דער רויטער בעל־אכסניה איז געפאלען אויף אַיין עצה — ער האָט פערשלאָסען טהיר און טויער, גוט אויסגעשלאָסען פריהער דעם דרויסענדיגען עולם אין ט... ט... אַרײַן, ווי זיין שטייגער איז. ערשט דעמאָלט איז דער אורח אויפגעשטאַנען, און צווישען עולם איז געוואָרען אַ פאַטשעריי מיט אַ שאַקעריי, מע האָט געקאָנט טויב ווערען.

— שאַ, שטיי זאָל זיין! ששששאַ, שששששאַ שששששאַאַאַ! |
שאַט, שאַט! — האָבען געשריגען אַלע רויטע אידלעך אין איין קול. נאָכדעם איז געוואָרען אַ סמאַרקעריי מיט אַ שנייצעריי פון נעזער, גלייך ווי מע וואָלט שוין אַ יאָהר דריי אָדער פיער די נאָז נישט געשנייצט. שפעטער, אז אַלע האָבען שוין גוט אויסגעשנייצט די נעזער, האָט איינער געגעבען אַ הוסט, נאָכדעם דער אַנדערער, נאָכדעם דער דריטער און אַזוי ווייטער — עס איז אויף זיי אָנגע- פאַלען פלוצים אַ הוסטעניש, עפּים אַיין עפידעמיע, טאַקי נאָר ווי אויף־צורלהכעים!

— וואָס איז דאָס פאַר אַ הוסטעריי אין מיטען דרינען? — האָבען זיך די נגידים צעשריגען. — נאָ דיר גאָר הוסטען! קראַנק געווען אין דער היים זיך אויסהוסטען דאָרטען? געקומען אַהער הוסטען! אַ הוסטעניש אויף זיי! אַ העזה פון קבצנים, הוסטען גאָר? | ...

און ס'איז די מינוט געוואָרען שאַ־שטיל. פאַר אַ נגיד האָבען די רויטע אידלעך דאָס נייעניאָהריגע קדחת! דאָרט אז אַ נגיד זאָגט „נישט הוסטען“ — הוסט מען נישט...

— הערט צו, רבותי! הערט מיך אויס, מיינע לייעבע, טהייערע ברידער! — אַזוי האָט דער אורח אָנגעהויבען זיין שענע דרשה און אין די אויגען בשעת מעשה האָט זיך איהם אָנגעצונדען אַ פייערעל. — אייערע היעגע ברידער, די רויטע אידלעך, האָבען מיך אפילו אויפגענומען היינט עפּים נישט אַזוי פריינדליך, עפּים נישט

שווייגט איהר? צו אייך רופ איך, צו אייך, פרומע רויטע אידלעך, רבנים, לומדים, חסידים, אידען מיט טליתים-קטנים, מיט לאנגע קאפאטעס, מיט בערד און פאות! איהר ווייסט דאך יא וואס ארץ-ישראל איז — א-ר-ץ י-ש-ר-א-ל! י-ר-ו-ש-ל-י-ם!! איהר זאגט דאך יא ביי'ם בענטשען: „ולירושלים עירך ברחמים תשוב... בשוכך לציון ברחמים... המחזיר שכינתו לציון... ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך... וזכרון ירושלים עיר קדשך... ובנה ירושלים...“ און דעם געוויסען „לשנה הבאה בירושלים“...

— מילא, וואס מע דאווענט — רופען זיך אן עטליכע פרומע רויטע אידלעך — דערויף זענען מיר אידען, מיר זאלען דאווענען, גאט דיענען.

— דאווענען און גאט דיענען? — שרייט דער אורח. — אט דאס איז טאקי די מעשה, וואס איהר דאווענט און ווייסט נישט וואס איהר דאווענט. איהר רעדט און ווייסט נישט וואס איהר רעדט. איהר זענט קראנק און ווייסט ניט וואס אייך פעהלט. איהר געהט ארום אין דער בלענזעניש, איהר ליגט אין א היהנערפלעט, א בייזער שלאף אויף אייך...

— בקיצור! בקיצור! — שרייען די רויטע אידלעך, וואס האבן עין קיין צייט נישט. — גענוג מוסר! בקיצור!
— בקיצור ווילט איהר? איהר האט פיינט מוסר? איהר האט פיינט, אז מע זאגט אייך דעם אמת? ... ס'איז, זאג איך, א בייזער שלאף אויף אייך, בכן בין איך געקומען אייך וועקען, אויפרייסען פונ'ם שלאף און שרייען אייך אין אויהער אריין: שטעהט אויף, ברידער, שטעהט אויף! שוין צייט! שוין צוויי טויזענד יארה, אז איהר ליגט דא אין דער בלאטע און פיהלט גאר נישט, ווי ווייט אומגליקליך איהר זיט, ווי דער וואָרעם וואס ליגט אין חריין און מיינט, אז ס'איז קיין זיסערס נישטאָ... שטעהט אויף, קוקט אייך ארום, בעטראכט אייער לאַגע, זי איז געפעהרליך! איהר שטעהט, זאג איך אייך, אין א סכנה, אין אַ מורא'דיגער סכנה! איהר

מיליאן ברידער, וואָס אויף יענער זייט טייך ס'מ'ב'ט'ו'ן, אייערע לייבליכע ברידער, וואָס דיענען מיט אייך איין גאָט און וואָס קומען אַרויס מיט אייך פון איין שורש, פון אברהם יצחק ויעקב. מיר האָט זיך זעהר געוואָלט זעהען וואָס טהוט זיך דאָ ביי אייך, און אליין אָנוואַגען אייך די גוטע בשורה, אז מיר האָבען אייך אין זינען, מיר זאָרגען זיך פאַר אייך. מיר טהוען פון אייערטוועג גען אַזעלכע, וואָס איהר וועט, אַם-יִרְצֶה-הַשֵּׁם, זיין צופריעדען...

— דהיינו, וואָס? לאַמיר האָרען וואָס? וואָס ציהט ער די נשמה? — שרייען מיט אַמאָל עטליכע רויטע אידלעך, וואָס האָבען שוין קיין צייט נישט.

— מע וויל אייך, פערשטעהט איהר מיך, ברידער, אַרויסשלעפּען פון דאַנען. גענוג אייך שוין צו פאַליאָסקען זיך דאָ אין דער בלאָטע, זיין צו שאַנד און צו שפּאַט ביי אַלעמען אין די אויגען! צייט אויפשטעהן, זיך איינצורוואַשען, אויסצוואַגען זיך, ווערען לייטען גלייך!... מע וויל אייך אַרויסציהען פון דאַנען, אזוי ווי מע האָט אַמאָל אַרויסגעצויגען אייערע עלטערען פון מצרים, און בעזעצען אייך אין אייער לאַנד, אינ'ם לאַנד פון אייערע אבות, אינ'ם לאַנד, וואָס גאָט האָט געשוואָרען צו אברהם יצחק ויעקב, אינ'ם לאַנד, וואו מיר האָבען אַמאָל געהאַט אונזער בית-המקדש, אונזערע כהנים און לויים, אונזער מלך, אונזערע נביאים — אַרְיֵי שֵׁר אֶל הַיִּיסט דאָס לאַנד, ארץ-ישראל, דאָס הייליגע לאַנד, וואָס אייערע עלטערען האָבען פערגאַסען דערויף אזוי פיעל בלוט, וואָס פון דאָר-טען איז אַרויסגעגאַנגען אַ געטליכע ליכטיגקייט — אונזער תורה, און האָט בעלייכט די גאַנצע וועלט, געעפּענט אַלעמען די אויגען, געגעבען אַלע פּעלקער געטליכע ליכטיגקייט, פרייהייט, וויסענדיגשאפט... יא, מיר האָבען אַלעמען געגעבען ליכטיגקייט און וויסענדיגשאפט, און אליין זענען מיר פערקראַכען אין אַלף הששי... אַלעמען געגעבען פרייהייט, און אליין האָבען מיר זיך פערשטעלט פאַר קנעכט, משרתים, לאַקיען... וואָס קוקט איהר מיך אָן? וואָס

קער, אונז פעהלט נאָר אַ לאַנד, איין אייגען לאַנד. האָבען מיר גע-
מאַכט אַ גוואַלד פאַר דער גאַנצער וועלט: „לאַנד! לאַנד! גיט
אונז לאַנד!“ מיר האָבען זיך אָנגעהויבען צענויפפאַהרען אַלע אין
איין אָרט, צענויפשמעסען זיך אַלע וועגען איין זאך, און ס'איז
געבליבען, מיר זאָלען זיך קורם כל אויסצוואַגען, ארומוואַשען זיך
אַליין און אויסצוואַגען און אַרומוואַשען אונזערע קינדער. זיך אויס-
בילדען, ווערען מענשען, צוגרייטען זיך אַליין און דאָס גאַנצע פאַלק
צו דער גרויסער אַרבייט, וואָס שטעהט פאַר. מיר האָבען אָנגעהויבן
בען מאַכען אסיפות, קאָנגרעסען, זאַמלען געלד, גרינדען אַ פּאָנדה,
לערנען אונזערע קינדער, עפענען חדרים, מאַכען שקאַלעס...

— שקאַלעס? שקאַלעס נע זשעלאַיעס! זנאָט נע זנאַיעס!
שקאַלעס נע זשעלאַיעס! — האָבען אויסגעשריגען מיט אַמאָל עט-
ליכע הונדערט רויטע אידלעך, און דער גאַנצער עולם האָט אָנגע-
הויבען צו רעדען, ליאַרעמען און פילדערען אויף אַלערליי קולות.
דער האָט געשריגען: „נע זשעלאַיעס!“ און דער האָט געשריגען:
„זשעלאַיעס! דווקא זשעלאַיעס!“ און אינאיינעם איז דאָס אויס-
געקומען אַ מישימאַש, אַ ווילדער קאָנצערט: „זשעלאַיעס... נע
זשעלאַיעס... זנאָט נע זנאַיעס... שקאַלעס נע זשעלאַיעס... דוקא
זשעלאַיעס... אויף-צורלהכעים נע זשעלאַיעס!“...

ווערד וואָס אַ טאָג שוואַכער און שוואַכער. איהר זינקט אין דער בלאָטע טיעפער און טיעפער. איהר פאלט אין דעם פינסטערניש נידעריגער און נידעריגער. איהר ווערד וואָס ווייטער אלץ מעהר פערגרעכט, איהר ווערד דערשטיקט אין דער ענגשאפט, איהר פרעסט איינס דאָס אנדערע לעבעדיגערדייך...

— דעם שפיץ! דעם שפיץ! — שרייען די רויטע אידלעך, וואָס האָבען קיין צייט נישט. — זאָגט אונז דעם שפיץ!

— דעם שפיץ ווילט איהר וויסען? איהר האָט קיין צייט נישט? פונקט דאָס אייגענע וואָס ביי אונז. די אייגענע מענשען מיט דעם זעלבען כאַראַקטער... דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אונז, אייערע צעהן מיליאָן ברידער, וואָס אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן, פונקט דאָס זעלבע... נאָר מיר האָבען זיך בע- צייטענס אַרומגעקוקט, אַז מיר שטעהען שמאָל, מע וויל אונז איינ- שלענגען, אָדער מע וויל אונז לאָזען, מיר זאָלען זיך אַליין איינס דאָס אנדערע איינשלינגען... מע האָט אונז געגעבען אַנצוהערעניש, דאָס הייסט, קלעפּ מיט סטוסאַקעס גוטע; מיר האָבען פערשטאַנען, אַז די וועלט איז אַ ים און די מענשען זענען פיש... מיר זענען געקומען צום שכל, אַז די אַלע זיסע ליעדלעך, וואָס אונזערע נביאים און משוררים אין אַלע צייטען האָבען אונז געזונגען, זענען אורדאי זעהר שענע ליעדער, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי ליעדער, וואָס זע- נען געזאָגט געוואָרען אויף אַ מאָל, אויף „לעתיד לבא“, אַז משיח וועט קומען... מיר האָבען דערפיהלט, אַז אונזער הילף איז נאָר ביי אונז אין די הענד. אַז מיר אַליין וועלען זיך נישט העלפען, וועט אונז קיינער נישט העלפען. מיר האָבען פערשטאַנען, אַז אויב מיר ווילען לעבען, מוזען מיר זיין לייטענגלייך, אַזוי ווי מיר זענען געווען אַמאָל, אַמאָל... מיר האָבען זיך בעקענט מיט אונזער איי- גענער שענער היסטאָריע, מיט אונזער אייגענער שענער שפראַך, און מיר האָבען דערזעהען, אַז מיר האָבען זיך אומזיסט געשעמט מיט דעם נאָמען איד, אַז מיר זענען אַ פאַלק גלייך מיט אַלע פעל-

מחילה א בהמה... פארך, אָט האַפּסט דו אַ פאַטש... חברות, חברות באַדאַרף מען... ס'אַ משל, נו און געלט? ... געלט? ... — איהר הערט? עס האַלט שוין ביי געלט! — אזוי מאַכען די נגידים און האַפען זיך ביי די קעשענים. — דאָס מיינט מען אונז, אַ פנים? קומט, לאָמיר געהן אַהיים. — איין „אַקעלע“ וועט זיין ביי אייך היינט? — רופען זיך אָן די חברה „שניץ מיט ברויט“ צו איינעם פון די נגידים. — אורדאי, ווי דען איז אַנדערש? וואו זענט איהר נעכטען געווען? — נעכטען זענען מיר געווען „איה“ ביי'ם „חכם“ ביז'ן ערשטען מנין.

— אזוי? ווער איז באַגראָבען געוואָרען? ווער האָט געטאַפּט דעם טאָטער? דערצעהלט, דערצעהלט...

— אוי, פרענט נישט, ס'איז געווען אַ רעכטע שרפה! פריהער האָט דער „סטאַטיק“ געזונגען אַ „תכנת-שבת/על“, ווי געוויינטליך, און דער „נשרף“ האָט געשוויצט; נאָכדעם האָט איהם דער „בעל-תכלית“ געפאַקט מיט פיער מלכים קעגען דריי טייז, גוט אָפּגע-שמיסען, געצויגען פון איהם די עצמות, אַ דרייערעל בלינד, אַ פינ-פערעל אויף צוויי, צוויי פינפערעלעך אויף דריי, און דריי אויף מיינע דריי, — ביז ס'איז אויסגעגאַנגען פאָדעם, האָט ער איהם געעפּענט דאָס בלעטעל, איז איהם פינסטער געוואָרען אין די אוי-גען. נאָך בעסער פון אלע האָט געמאַכט דער „פראָפּעסאָר“: ער האָט געקלאָפּט מיט די ווייכער אין „סטוקעלקע“ — ט י אַ מ נ ע! האָט צוגענומען ביי זיי וואו זיי האָבען געהאַט אַ פיערער, און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאַטע... קומט, לאָמיר געהן, וועלען מיר עפּים מתקן זיין! איין עבירה די צייט, די נאַכט שטעהט נישט... — אַפיקורסים! הולטייעס! — שרייען די רבנים און די אי-בערינע כלי-קודש, וואָס האָבען זיך צענויפגעשלאָגען בעזונדער אין אַ ווינקעלע. — טריפּניאַקעס גאָר ווילען אונז פיהרען קיין ארץ

דאָס זעכסטע קאפיטעל.

(דער פרעמדער פאַרשוין שטעהט אויף פונ'ם טיש, און די רויטע אידלעך רעדען אלע אינאיינעם. — זיי שפּאַרען זיך, אַמפּערען זיך, שרייען איבער איינס דאָס אַנדערע און צעגעהען זיך בשלום אַהיים.)

די רויטע אידלעך כל־זמן זיי שווייגען — שווייגען זיי, נאָך אז זיי הויבען אָן צו רעדען, רעדען זיי פון פייער און פון וואַסער, און מיט הענד, און דוקא אלע אינאיינעם; זיי שרייען, זיי ליאַרע־מען, זיי גראַנערען, ווי די סאָראַקעס אין וואַלד, עס מאַכט זיך זיי נישט צו דאָס מויל; דער כח פון אַ מענשען איז דעמאָלט גאָר נישט אימשטאַנד זיי אָפּצושטעלען. וויפיעל דער אורח האָט זיי נישט געבעטען, מע זאָל איהם לאָזען רעדען, אויסלאָזען דאָס, וואָס ער האָט אָנגעהויבען, וויפיעל דער עולם האָט נישט געפאַטשט מיט די הענד אין טיש און געשריגען: „שששא! שששאַט! שטיר לער! שטיר זאָל זיין!“ — עס האָט נישט געהאָלפּען קיין שמער־ישראל, האָט טהו זיך אָן אַ מעשה! אפילו די נגידים האָט מען אויך געהאַרכט, ווי המן דעם, גראַגער. אונזער אורח האָט נעכאָך געמוזט איבעררייסען זיין דרשה אין מיטען און מיט בזיונות אָפּ־טרעטען פונ'ם טיש און הערען, ווי די רויטע אידלעך פערטייטשען, צעקיען זיינע ווערטער, איטליכער נאָך זיין השגה און נאָך זיין פערשטאַנד.

— ער וויל שקאַלעס... שקאַלעס נע זשעלאַיעס... פון יענער זייט טייך... וואָסערע לאָקשען... עפּים דערצעהלט ער ארץ־ישראל... מע באַדאַרף חברות... חברות נע זשעלאַיעס... וואָס זאָגט איהר אויף זיין פּיסק? ... כ'וואַלט אַ בעלן געווען זיין דאָרטען... שאַ, לאָז זיין שטיל... וואָס ביזט דו פאַר אַ מאַכער... ארץ־ישראל לאָזט מיך... אז מע זאָגט משוגע, זאָל מען גלויבען... איהר זענט

— האַפּט זיך נישט! — שלאָנט איהם איבער נאָך איינער אַ געלעהרטער מיט אַ גרויסער ליסינע אויפ'ן קאַפּ. — לאָמיר אַקאַרשט באַטראַכטען על פּי חקירה טאַקי נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע וויעדער צוריק: וואָס ווערד אָנגערופען אַ פּאַלס? וואָס איז דער פּשט פּונ'ם וואָרט „פּאַלס"? פון וואַנען נעמט זיך דאָס?

— אַ פּאַלס ווערד אָנגערופען נאַציאָן. — ניט איהם צו מער שטעהן יענער מיט די ברילען. — דאָס וואָרט נאַציאָן שרייבט זיך מיט אַ „טע“. נישט מיט קיין „צע“, און לייענען לייענט זיך דאָס דווקא דורך אַ „צע“, אַס צוויי: Nation ... היינט פאַרשטעהט איהר שוין?

— ס'איז זעהר נויטהיג — רופט זיך אָן נאָך איינער אַ געלעהרטער מיט גרויסע ברעמען — ס'איז זעהר נויטהיג, מע זאָל וועגען דעם אָנשרייבען אַ בעזונדער בוך...

— אַ „רעפּעראַט“, — רופט זיך אָן נאָך איינער אַ יונגער געלעהרטער און איז צופריעדען, וואָס איהם איז געראָטען צוריינער שטעלען צוזאָם הויך וואָרט.

— וואָס איז אייך עפּיס געפּעלען אַ רעפּעראַט? — רופט זיך אָן יענער, וואָס מיט די ברילען, וואָס איז איהם מקנא אויפ'ן וואָרט „רעפּעראַט“. — אַ בוך איז עפּיס אַנדערש, און אַ רעפּעראַט איז וויעדער עפּיס אַנדערש. אַ בוך איז אַ טראַקטאַט, און אַ רעפּעראַט איז אַ רעפּעראַט.

— אַלץ איינס! — שרייט יענער געלעהרטער שוין מיט כעס. — קיין שום חלוק נישט!

— ווי פון טאָג צו נאַכט! — שרייט דער אַנדערער.

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, — שרייט דער ערשטער — ס'איז קיין שום חלוק נישט!

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, — שרייט דער אַנדערער שוין אויף דייטש — פאַן דיווען ביז דאָזען איז אַ גרויסער „חולאַק"! ...

ישראל! „גלוחים“ ווילען אראפברענגען משיח'ן! אידען, וואָס שווייגט איהר? ... גוואַלד! גוואַלד! שמע ישראל!!! ...

נאָר מעהר פון אלע האָבען זיך געשטעלט אַקעגען די געלעהרטע פון די רויטע אידלעך, די חקרנים, די גריבלער, די פילאָזאָפּען און פאָליטיקער. זיי האָבען געפאָדערט, מע זאָל זיי געבען צו פער-שטעהן „על פי חקירה“, „על פי שכל“, „על פי היסטאָריע“, „על פי פאָליטיקע“ און „על פי מענשליכקייט“, ווי אזוי איז דאָס מעגליך און וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, מע זאָל נעמען אַ פאָלק פון רויטע אידלעך, וואָס זיצען זיך רוהיג שוין צוויי טויזענד יאָהר אויף דער זייט סמבטיון, וואָס מישען זיך נישט צו קיינעם, זא-טשעפען נישט קיין פליעג אויף דער וואַנט, — זאָל מען זיי פלוצים אין מיטען דרינען זאָגען: „נעמט אַיך, רויטע אידלעך, צענויף, פאקט אַיך אַיין און פאָהרט אַריבער דעם טייך סמבטיון און בא-זעצט אַיך דאָרטען ערגיץ אין אַ וויסט לאַנד, צווישען ווילדע טערקען“... וואָס וועלען זאָגען די אלע איבעריגע פעלקער, און טאקי דער טערק אַליין?... וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אזא מעשה, פרעגען מיר אַיך, אַדרבה, בעווייזט אונז פון דער היסטאָ-ריע, צי האָט זיך געטראָפּען ווען אזא געשיכטע? דאָס איז אַיין מאָל אוועק; און צווייטענס, איז דאָך אַ פאטש אין פנים פאר דער ציוויליזאַציע, אַ חרפה אַ בושה פאר לייטען! די גאנצע וועלט קוקט אַרויס, אז אַט-דאָס טהוט אַ שיין די זון, און עס ווערט ליכטיג אין אלע ווינקעלעך, אלע לענדער וועלען ווערען אַיין לאַנד, אלע פעלקער וועלען ווערען אַיין פאָלק, אלע שפראכען וועלען ווערען אַיין שפראך, אלע מענשען וועלען ווערען אַיין מענש... — גוט מאָרגען, מוז טוב דיר! גוט פאַרקראַכען! וואָס הייסט אלע מענשען וועלען ווערען אַיין מענש? — שפּרינגט אַרויס אַיינער אַ יונגער מיט ברילען, ווייזט אויס, אויך אַ געלעהרטער. — מיטא, אז פון אלע פעלקער וועט ווערען אַיין פאָלק — דאָס פאַרשטעה איך נאָך...

— אָבער איין עס מוז עס דאָך האָבען! — שרייען די משכילים. — 'מע באַדאַרף זעהען עפּים טהון לטובה פונ'ם פּאָלק. מיט אייערע חסירות וועט דאָס פּאָלק נישט זאָט זיין. נו, אדרבה, טראַכט צו עפּים איין אַנדער מיטעל, אז עס געפּעלט אייך נישט ארץ-ישראל. דאָס פּאָלק וואַרט, דאָס פּאָלק קוקט אַרויס אויף אייך, און איהר האָט אין זינען חסירה, פּילאָזאָפּיע, פּאָליטיקע!...

— אַ יושר, כלעבען, — העלפּען אונטער די אַרעמע לייט — מע זאָל טאָקי עפּים אָנהויבען אונז אויך אין זינען האָבען, עפּים טהון פון אונזערט-וועגען און פון אונזערע קינדערס וועגען...

נאָך קיינער הערט זיי נישט. אַלע ווילען רעדען, קיינער וויל נישט האָרען. מע רעדט און מע רעדט אזוי לאַנג, ביז מע הויבט זיך אָן ביסלעכווייז צעגעהן. פריהער פון אַלעמען רוקען זיך אַרויס פּאַוואָלינקע די נגידים, נאָך זיי די חברה "שנויץ מיט ברויט", און, געהענדיג אַהיים, שיט מען מיט גלייכווערטלעך, מע בערעדט, מע שפּעט אָפּ, מע מאַכט חוזק פונ'ם פרעמדען פּאַרשוין, וואָס איז אַריבער דעם ס מ ב ט י ו ן, און פונ'ם רויטען בעל-אכסניה, און פון די רבנים, פון די געלעהרטע, פון די משכילים און פון דער נייער חברה "רויטע ארץ-ישראל אידלעך", פון אַלע רויטע אידלעך, און פון דער גאַנצער וועלט...

— אָבער לאָז שוין זיין גענוג! — מישט זיך אַרײַן איינער פון די משכילים. — האָסט דו געהערט אײַן אַקציע, געלעהרענטע מענטשען זאָלען זיך קיין מאָל נישט קאָנען אויסגלייכען! אז דער זאָגט טאָג, זאָגט דער נאַכט! איהר לעגט זיך בעסער אַרײַן, עס זאָל ווערען אַ חברה, עס זאָל זיין אחדות בײַ די רויטע אידלעך, מע זאָל עפּים אָנהויבען טהון, — דאָס איז אַביסעל נויטהיגער פון אײערע חקירות מיט אײער פּילאָזאָפּיע, מיט אײערע טראַקטאטען און מיט אײערע רעפּערטען!...

• • •

עס איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט, און די רויטע אידלעך האָבען נאָך אַלץ גערעדט און געפּלודערט, געליאָרעטט און גענראָ- גערט, אַלע אינאיינעם און מיט הענה, ווי געוויינטליך. די רבנים האָבען געשריגען: „אפיקורסים! שקצים! הולטייעס! קאַלבאַס- ניקעס! זיי ווילען אונז אַראָפּברענגען משיח'ן!“... די געלעהרטע, די חקרנים, די פּילאָזאָפּען האָבען נישט אויפגעהערט צו חקירה'ן, צו שפּאַרען זיך און אַמפּערען זיך צווישען זיך. זיי האָבען נאָר געוואָלט, מע זאָל זיי בעווייזען טאַקי באַלד, אַט-אַ-דאָ אויפ'ן אָרט, ווי אזוי וועט דאָס זיין, ווי אזוי וועט מען דאָס נעמען אַ פּאָלק און מע וועט דאָס אַריבערפיהרען דעם ס מ ב י ו ן און בעזעצען אין ארץ-ישראל? עפּים לעגט זיך דאָס נישט אויף דעם מח! אַמ לאָמיר נעמען די געשיכטע פון די אַלע איבעריגע פעלקער...

— אַלע איבעריגע פעלקער זענען ע פ י ס אַנדערש — האַפט זיך אַרויס נאָך אַ געלעהרטער — און די רויטע אידלעך זענען וויער דער עפּים אַנדערש!

— אַלץ איינס! — שרייט יענער.

— ווי טאָג צו נאַכט! — שרייט דער אַנדערער.

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז קיין שום חלוק נישט!

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, פאָן דיווען ביז דאווען איז אַ

גרויסער „חולאַק“!...

פענער פון ערגיץ, אָדער איינער פון היינטיגע ווייסע-חברה/ניקעס, וואָס רעדען אָן, פיהרען אַראָפּ פון וועג און פאַרפיהרען אין דער שאול־תחתיה אַרײַן... קיין כשר'ע זאך איז דאָס געוויס נישט"... כך הוה, דער פרעמדער פאַרשוין איז נאָך געשלאָפּען, בשעת צום רויטען בעל־אכסניה האָט זיך בעוויזען עפּיס אַ "קנעפעל" מיט אַ בלויער נאָז און האָט זיך אָנגערופּען צו איהם בזה הלשון:

— הער נאָר אויס, ברודער, מיר האָבען דיך תמיד געהאַלטען פאַר אַ שטילען, אײַן עהרליכען אידען; אויך וואָלט זיך גיכער גערעכט אויף דיר אַ פגירה, איידער דו זאָלסט האַנדלען מיט טרפה סחורה, קאָנטראַבאַנד...

דער רויטער בעל־אכסניה איז געווען אַ געניטער מענש און אַ חשוב ביי אַלע "קנעפּלעך", האָט ער קודם כל געהייסען, מע זאָל דערלאנגען אַ פלעשעל מיט צוויי גלעזלעך.

— אָט הער וואָס מע שרייבט אויף דיר! — מאַכט צו איהם דאָס קנעפעל און זאָטעלט אָן די נאָז אויף צו ליינענען דאָס פאַר פיער. — און ווער, מיינסט דו, שרייבט דאָס? טאַקי אייערע פאַר שאַלטענע רויטע אידלעך! ווען וואָלטען מיר דען געוואוסט וואָס ביי אײַך טהוט זיך, ווען אייערע זאָלען נישט שרייבען איינס אויף דאָס אנדערע קיין מסירה'לעך?

— אדוני פריץ, וואָס איז דיין באַגעהר? — מאַכט צו איהם דער בעל־אכסניה און גיסט אָן ביידע גלעזלעך. — לאָמיר קודם־כל זיין געזונד און לאָמיר טרינקען לחיים; לחיים, פריצ'וני! — מאַכט ער אויף אידיש. — לאָז גאָט געבען אַלסדינג, וואָס איך ווינש דיר... אַצינד זאָג מיר, וואָס איז דיין באַגעהר?

— זאָג מיר נאָר, סעדרצע, — רופט זיך אָן דאָס "קנעפעל" — ווער האָט זיך דאָס אָפּגעשטעלט ביי דיר אויף היינטיגען שבת עפּיס אַ מאָדנער פאַרשוין? פון וואַנען איז ער און וואָס טהוט ער היע און וואָס האָט ער דאָ נעכטען עפּיס גע'דרש'ענט?

דאָס זייערע קאפיטעל.

(ראש חודש אלול געהט אוועק, און בעל-הבית בלויבט בעל-הבית, — דער פרעמדער פארשוין פאָהרט אוועק, און די רויטע אידלעך בלויבען רויטע אידלעך.)

אויף מאָרגען, אז מען איז אויפגעשטאַנען פונ'ם שלאָף, איז שוין דער אורח, דער פרעמדער פארשוין נישט געווען אין שטאָדט. די רבנים האָבען נישט געקאָנט אַריבערטראָגען אזא איין אַפיקורסות, אז די רויטע אידלעך, וואָס האָבען ביז אַהער אַרויסגעקוקט אויף משיח'ן, געזאָגט מיט כונה „אני מאמין“ און געשריגען אויף א קול „לשנה הבאה בירושלים“, — זאָלען פלוצים גאָר אליין פון זיך אָנ-הויבען טראַכטען מכה ארץ-ישראל? ...! האָבען זיי זיך נישט געפּוילט און זענען אוועק גלייך צו „נאַטשאַלסטוואָ“ און האָבען אַיינגעגעבען אַ פאַפּיער אזוי און אזוי, דאָס און דאָס: „הנה זייט וויסען — אזוי האָבען זיי געשריבען אין פאַפּיער — אז עפּים איינער אַ פרעמדער, פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, איז אַראָפּגעפּאָהרען אַהער צו אונז אין שטאָדט אַריין און בונטעוועט דעם עולם... מיר האָבען עדות, די גאַנצע שטאָדט וועט געהן שווערען, אז ס'איז אמת... לכן בעטען מיר, אזוי ווי פאַר'ן לאַנד און פאַר „קאָזנאַ“ איז דאָס געוויס נישט קיין קליינער היזק — און „קאָזנאַ“ איז דאָך ביי אונז טהייערער פון אַלסדינג, — זאָל מען זיך באַצייטענס אַרומקור קען, נעמען מיטלען, אז מע זאָל די רויטע אידלעך חלילה נישט אַראָפּפיהרען פונ'ם דרך הישר... און אזוי ווי אונז איז נישט באַוואוסט, ווער דער דאָזיגער נפש איז, פון וואָס ער איז, וואָס ער איז, און וואָס איז זיין טהוועכץ, זאָל מען איהם באַזוכען און זעהען, צי האָט ער שוואַרץ אויף ווייס... וואָרום ווערליג עס ווייזט אויס, באַדאַרף ער זיין אָדער אַזעלכער, וואָס האַנדעלט מיט פאַלשע אַסיגנאַציעס, אָדער אַ בורח, איין אַנטלאָך

לעך און איהר ווייסט נישט ווער אונזערע כלי־קודש זענען... פאָהרט
נעזונדערהייט און לאָזט גריסען איטליכען באַזונדער גאָר פריינד־
ליך!...

• • •

פון דעמאָלט אָן איז ביי די רויטע אידלעך, דאנקען השם־
יתברך, שלום ושלוח, שאַשטיל, מחיה נפשות! איטליכער האָט
אין זינען זיך, איטליכער איז פערנומען מיט זיינעם: דער קרעמער
קוקט ארויס אויף קונים; דער בעל־הלואה שרייבט קוויטלעך „על־
פיהיתר־עסקא“; די קליינע פיאָווקעלעך נעמען „וואַכער“; דער
בעל־מלאכה האָרעוועט מיט'ן בלוטיגען שווייס; די שוחטים שעכ־
טען, די חזנים זינגען, די מלמדים קנעלען; די מאַרק־מענשען גע־
הען אַרום מיט די שטעקעלעך אין גאס און טראַכטען: וואו נעמט
מען אויף שבת? ... יונגעלייט, משכילים, שרייבען מאַמרים אין די
בלעטער; זיי קומען זיך צענויף אלע שבת־צורנאָכט, מאַכען אסיפות
און מע שמועסט, וואו נעמט מען געלד אויף צו קויפֿען ערד אין
ארץ־ישראל? ... די נגידים דערהערען נאָר דאָס וואָרט „געלד“,
קומט אויף זיי איין אויסחאָפעניש. „ווייס איך! — זאָגען זיי. —
קבצנים, שלעפּערס, מלמדים, יונגלעך ווילען אָפקויפֿען ארץ־ישראל.
נישטאָ ווער סע זאָל לאַכען!“ ... די „פוסטעקראַטען“, אָדער די
חברה „שנויץ מיט ברויט“, פאָרטאָקעווען, באַמקען־צו די נגידים און
מאַכען חוזק פון דער נייער חברה „רויטע ארץ־ישראל אידלעך“,
האָקען אין „אָקע“, קלאַפֿען אין „סטוקעלעק“, שפּיעלען אין „דערדע“,
אין „זעכס און זעכציג“, אָדער גאָר אין יענער שכל'דיגער שפּיעל,
וואָס מע רופט זי „טערטעל־מערטעל“ ... אויך די געלעהרטע, די
חקרנים, קלויבען זיך צענויף אלע נאָכט, הערען נישט אויף צו חקירה'ן
איבער דער פראַגע פון ארץ־ישראל, צי קאָן עס חלילה נישט אָנריה־
רען דעם פראַגרעס, שאַרטען דער ציוויליזאציע? ... איין חקירה
ברענגט זיי אַריין אין דער אַנדערער חקירה, איטליכע פראַגע שלעפּט
צו זיך נאָך אַ פראַגע; מע רעדט, מע שאַרפט זיך די צינגלעך, מע

— געזונד זאלסטו דו מיר זיין און שטארק אויף אלע אברים! —
 רופט זיך אָן צו איהם דער בעל אכסניה. — איך פארשטעה גאָר
 נישט איין וואָרט, וואָס דו רעדסט צו מיר; ס'איז עפּים טערקיש!
 ערשטענס, ווייס איך אליין נישט ווער דאָס איז; צווייטענס, איז
 ער שוין לאַנג אוועקגעפּאָהרען; און דריטענס, האָט זיך ביי
 מיר קיין מאָל נישט אָפּגעשטעלט אזא פארשוין... איך ווייס
 גאָר נישט פון קיין פּוּתער און פון קיין חלום! לחיים, לחיים,
 לאַמיר ביידע זיין געזונד, ס'זאל דיר אָנגעהן, פריי, האַטש האַלב,
 וואָס איך ווינש דיר!...

— אַי, ביזטו דו אַ מאַשעניק! — מאַכט צו איהם דאָס „קנעפעל“
 מיט אַ געלעכטער. — דיך האָט מען, אייגענטליך, שוין לאַנג באַ-
 דערפּט אויפהענגען אויף אַ בוים; גאָר דיין גליק איז, וואָס איך
 האַלט פון דיר, דער רוה זאל דיך וויסען, פאַר וואָס. איך ווייס
 דאָך, אז דו לייגסט, ווי אַ הונט! פאַלג מיך, זיי זיך בעסער מודה,
 און באַווייז מיר דעם דאָזיגען נפש, איך וויל איהם אַ טאַפּ טהון
 ביי'ם דופק...

— אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד! פאַר דיר איז דען פאַרהאַן ביי
 מיר אַ פאַרבאָרגענע זאַך? — זאָגט איהם דער בעל-אכסניה און
 לויפט אַריין צום אורח און רייסט איהם אויף פונ'ם שלאַף.

— יהודה בלא! שטעהט אויף, טהוט אייך אָן, פאַקט אייך
 צענויף, נעמט די פיס אויף די פלייצעס, און מאַכט אַ ויברה, אָבער
 טאַקי באַלד, וואָרום ס'איז מיט אייך נישט פרעהליך! איך הייס
 איינשפּאַנען די פוהר פון אייערטוועגען. מאַכט זשע נישט קיין
 שיהות און פאַהרט אייך געזונדערהייד בשם אלקי ישראל, איהר
 זאלט זיך אפילו גאָר נישט ארומקוקען צוריק! און אז גאָט וועט
 אייך ברענגען בשלום אַהיים, זאלט איהר, למען השם, בענשען
 גומל, וואָס איהר זענט אַרויס טרוקען... פרעגט נישט קיין קשיות,
 לעגט אייך צענויף און אַנטלויפט, איהר קענט נישט די רויטע איד-

צווייטער טייל.

דאָס אַכטע קאַפּיטעל.

(די בעל־הבתים פון דער מדינת, זייער שנאה צו די רויטע איד־לעך. — דער קלאַפּ וואָס האָט זיי געטראָפּען פלוצים, אומגעריכט. — די חדושים וואָס זיי דערצעהלען זיך אָן וועגען דעם דאָזיגען אומגליק.)

די רויטע אידלעך זענען נישט די איינציגע, נישט קיין ציטעריגע אויף יענער זייט סמבטיון. פארהאן אויך אַ חוץ זיי דאָרטען אַנ־דערע פעלקער: אַראַבער, פערסיאַנער, אינדיאַנער, טערקען, מאַר־טערען וכדומה, וואָס זאָגען, אַז זיי זענען נאָר דער רעכטער צימעס, זיי זענען די בעל־בתים פונ'ם לאַנד, און די רויטע אידלעך — דאָס זענען נישט מעהר ווי אַיין אונטערשלאַק, אַ רעשטעל צו די צרות. און האָטש די רויטע אידלעך טענה'ן, אַז זיי זענען דאָרטען אויך שטיקלעך מחותנים, ברענגען ראיות פון דער היסטאָריע, אַז זיי זענען דאָרט „תושבים“ גלייך מיט אַלע, וואָס זיצען שוין דאָרטען פון כמה וכמה יאָהרען, — נאָר מע הערט זיי מיט זייערע טענות און מיט זייערע ראיות ווי דעם פאַראַיאָהריגען שניי, און זיי רע־כענען זיך דאָרט פאַר פרעמדע, אָנגעוואָרפענע, אַיינגעבעטענע, צענויפגעלאָפענע פון אַלדי שוואַרצע יאָהר... אַ סך הונדערטער יאָהרען האָבען די פעלקער געלעבט מיט די רויטע אידלעך בשלום ושלום, גאָר פיינטשיק, היינט: מע האָט זיי געלאָזט, זיי זאָלען זיך דאָרט זיצען פראַנק און פריי אין די ערטער, וואו זיי זיצען שוין, און, אדרבה, קוים האָבען זיי זיך ערגיץ בעזעצט, זאָלען זיי שוין זיצען אין געהאָקטע וואונדערן... אויך אין די שטעדט האָט מען זיי אָפגעטראָטען בעזונדערע גאסען פון זייער כבוד וועגען, וואו זיי קאָנען זיך טהון וואָס זיי ווילען: עפענען קלייטלעך, האַלטען שענקלעך, פערקויפּען בראַנפּען, אויפקויפּען תבואה,

לופטערט די שפראך, מע אמפערט זיך און מע קריעגט זיך — עס
לאזט זיך גאר נישט אויס ביי זיי קיין מאטעריאל. זיי זענען שוין
פערקראכען אזוי ווייט, אז זיי האלטען שוין ביי דער חקירה: „וואָס
איז פריהער בעשאַפֿען געוואָרען אויף דער וועלט — צי דאָס איז,
וואָס פון דעם פיקט זיך אויס אַ היינדרעל, צי די הוהן, וואָס לעגט
אין איי? ...“ און „וואָס איז דער שכל, וואָס דאָס ווייסעכין מיט'ן
געלעכין ליגען שטענדיג אינאיינעם און מישען זיך קיין מאָל נישט
צענויף?“ ... וכדומה אזעלכע טיעפע חקירות. — און די אָרעמע
לייט? גאר נישט. אָרעמע לייט זענען זיך אָרעמע לייט, געהען
זיך אויס שטילערהייד פון חונגער — ווער קאָן זיי חלילה פאר-
וועהרען? שטארבען איז אַ גאָט-זאָך, מיר וועלען אלע שטארבען...
און די קינדער זייערע — אויך נישקשה. געהען זיך אַרום פראַנק און
פריי, נאָקעט און באַרוועס, נישט געצוואָגען, נישט געקעמט, פאָר-
ליאַסקען זיך אין דער בלאָטע מיט אלע חזירים. און, להבדיל, די
רבנים? און די איבעריגע זייערע כלי-קודש? — לאָזט זיי גע-
מאָך: זיי האָבען גענוג אַרבייט ביים ערוב, ביים פסח'ריגען בראָנ-
פּען, ביי דער מצה-שמורה און ביי די אלע איבעריגע זאַכען, וואָס
זענען שייך צו אידישקייט. גענוג פון זייערמוועגען, אז זיי האָבען
אין זינען בעוואָהרענען די רויטע אידלעך אויף סוכות מיט „קארע-
פירער“ אתרוגים, חלילה נישט פון ארץ-ישראל.... הכלל, ס'איז
קיין עין הרע שטיל אויף יענער זייט טייך סמבטיון, שטיל און
רוהיג. אַ שטילע, אַ געדיכטע, אַ טונקעלע נאכט האָט זיך אָנגע-
רוקט אויף די רויטע אידלעך, זיי ווילען שלאָפֿען... ששש... ווייסט
איהר וואָס? לאָמיר זיי נישט שטעהרען. לאָמיר זיך צעגעהן שטי-
לערהייד, אויף די שפיץ פינגער, און לאָמיר זיי צוויינשעווען אַ
גוטע נאכט מיט זיסע חלומות. — — — — —

אַ גוטע נאכט, רויטע אידלעך, שלאָפֿט געזונד! — — — — —

זיי, דאָרט איז כבוד, דאָרט איז יחוס, דאָרט איז תורה, דאָרט איז חכמה — מיט איינעם וואָרט: געלט איז די וועלט. איי, די איבעריגע פעלקער מאַכען פון אונז חוזק, זיי זאָגען: „לייבסערדאָ-קעס, שאַכער-מאַכערס, טונעיאַדצעס, פאַראַזיטען, עקספּלאָאטאַ-טערעס“? לאָזען זיי רעדען, ווער האָרכט זיי? מיר ווייסען דאָך יאָ ווער מיר זענען; מיר זענען פאָרט די אויסדערוועהלטע, די מיוחסים ביי גאָט; מיר זאָגען פאָרט „אתה בחרתנו מכל העמים“... וואָס פאַר אַ פנים האָבען ביי אונז אַלע זייערע זאָגעכצען אַקעגען איין „ששי“, להבדיל, אין בית-המדרש? וואָס פאַר אַ ווערט האָט דאָס אַקעגען איין פסוק פון „אתה הראית“? לאָזען זיי רעדען, לאָזען זיי שרייבען; מיר האָבען איבערגעלעבט ערגערע חמנו'ס, מיר וועלען זיי, אם ירצה השם, אויך איבערלעבען. מיר וועלען זיך ווייטער פאַהרען צום רבי'ן, האַפען שיריים, פראַווען שלש סעודות'ען; איין מאָל פאַר אַלע מאָל — נישט געזאָרגט, חי געלעבט:

דער רבי האָט געהייסען פרעהליך זיין,
פרעהליך זיין,
און טרינקען וויין,
ביז'ן ווייסען טאָג אַריין!...

אזוי האָבען די רויטע אידלעך זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ, און אזוי האָט זיך דאָס געצויגען אַ צייט מיט יאָהרען, ביז עס האָט זיך אָט דאָ ניט לאַנג מיט אַמאָל אָנגערוקט אויף זיי אַ געדיכטער אַ פינסטערער וואָלקען; עס האָט אַ זעץ געטהאָן אַ דונער, אַ פייער-רינער בליטץ האָט אויף איין אויגענבליק בעלייכט דאָס שרעקליכע פינסטערניש, און אַ האָגעל, אַ מורא'דיגער האָגעל פון שטיינער האָט אויסגעבראָכען און איז געפאלען אויף זייערע קעפּ, געמראָפען די אָרעמע לייט נעבאָך, וואָס זיצען צענויפגעשפאַרט דאָרטען ערגויז אונטער דער שטאַט, אויף די „קבצניווקעס“... ווי פון אַ לאַנגען-לאַנגען שלאָף האָבען זיך דעמאָלט אויפגעחאָפט די רויטע אידלעך,

סרסור'ען, מעקלערען, האנדלען, וואנדלען, דרעהען, פערלייהען געלד, נעמען פראצענט וויפיעל עס לאזט זיך... און דערפון טאקי האט זיך גענומען די ערשטע שנאה, וואס מע האט געווארפען אויף זיי איין אומ'חן, ווארום בשעת מע האט בעדארפט צו זיי האבען. איז מען מיט זיי געווען אדרבה ואדרבה, קוצענירמוצעניו, ווי געוויינט-ליך, און נאכדעם, אז ס'איז געקומען צום זמן, מע בעדארף צאהלען און ס'איז נישטא מיט וואס, האבען די רויטע אידלעך אנגעהויבען צושטעלען די קוויטלעך, איינגעבען די וועכסלען; איז געווארען א גוואלד: „פיאווקעס! עקספלאאטאטערעס! געבראכט אהער זייער טאטענס ירושה! טונעיאדצעס! פאראזיטען! שאכער-מא-כערס! מענשען וואס זעען ניט און שניידען ניט און עסען — עסען זיי! וואס בעדארף מען זיי? וואס בעדארפען מיר רויטע אידלעך? לאזען זיי זיך געהן אהין, פון וואנען זיי האבען זיך גע-נומען!...” די רויטע אידלעך האבען דאס אלסדינג אויסגעהערט און האבען זיך געמאכט דערפון: „עט, זיי וועלען אזוי לאנג ביי-לען, ביז זיי וועלען אנשטומט ווערען; אז זיי וועלען באדארפען האבען, וועלען זיי ווידער קומען צו אונז...” די רויטע אידלעך זענען געגאנגען מיט דעם גאנג, אז אינגאנצען זייער כח איז די סטבע, אז א איד בעדארף אין זינען האבען פרנסה, א איד בע-דארף מאכען געלד, און וואס מעהר איז בעסער... די רויטע אידלעך, וואס האבען ליעב אפשפעטען פון אימליכען בעזונדער, חוס מאכען פון דער גאנצער וועלט, און אפילו פון זיך אליין, זאגען אויף זיך זעהר א גראב ווערטעל: „אלע מענטשען — זאגען זיי — ווערען איינגעטהיילט אין צוויי קאטעגאריעס: פארכעס און פארכעס. האט איהר קיין געלט ניט, זענט איהר דאך גלאט א פאך; האט איהר געלט — זענט איהר אודאי א פאך, ווארום אז ניט, וואלט איהר דאך קיין געלט ניט געהאט... נאך ס'איז גלייכער — זאגען זיי — א פאך מיט געלט, איידער אהן געלט, און אז מע עסט חזיר, זאל רינען איבער דער באך, און דאָרט וואו געלט, זאגען

— א משל! גאָר נישט דאָס! — מישט זיך אַרײַן אַ אײַדינע. —
אָט וועל איך אײך דערצעהלען. פאַרהאַן אַ פּריצה, זעהר אַ רײכע,
ושתײַס הייסט זי; האָט זי אַ זעהנדעל פון אַ יאָהר אַכצעהן, האָט ער אָנ-
געמאַכט חובות, גע'חתמ'עט וועכסלען. אוי, האָט מען אַרום איהם
אַפגעלעקט אַ בײַנדעל!...

— שמראַס-גראַס! — מישט זיך אַרײַן אײַן אָרעם ווייבעל און
רעדט מיט אַ קוויטש. — דעריבער געהען קאַטשקעס באַרוויס! אַז
ושתײַס זעהנדעל חתמ'עט וועכסלען, באַדאַרף מען מיר צעשלאַגען
מײַן קלײט, צערייסען דאָס בעטגעוואַנט און נאָך איבערשרעקען מײַ-
נע קינדער אויף טוידט! איהר פאַרשטעהט אַ מעשה? גענוג
מע האָט מיך אומגליקליך געמאַכט אין קלײט, איז מען נאָך געקומען
צו מיר אַהיים און מע האָט...

דאָס אָרעמע ווייבעל צעלאָזט זיך אויף אַ קוויטש און וויל אָנ-
הויבען דערצעהלען איהר אומגליק, ווי ער איז נרויס, דערלאָזט מען
זי ניט; די מאַנסכילען שטופען זי אָפּ.

— צום רב, צום רב געהט קוויטשען! דאָרטען וועט איהר
טענה'ן, ניט דאָ...

און דער עולם הערט ניט אויף צו דערצעהלען די „חדושים“,
וואָס דאָ האָט זיך געטהאָן... אַלע רעדען, אַלע היצען זיך, מאַכען
מיט הענה, געהען אַרויס פון די כלים, געבען-איבער אַלסדינג, ווי
אַזוי ס'איז געווען, ווי אַזוי ס'האָט זיך אָנגעהויבען, האַפען אויס
איינס בײַ דאָס אַנדערע די ווערטער פונ'ם מויל.

— וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיר? — בעקלאָנט זיך אַ קאַר-
נאַסע אײַדינע, וואָס האַנדעלט מיט אײער און האַלט-אויס דערמיט
אַ בלינדען מאַן מיט זיבען קינדער. — וואָס האָבען זיי געהאַט
צו מיר און צו מײַנע אײער, אַ פולען קאַשעק מיט אײער, וועה איז
מיר, ווינד איז מיר! וואָס וועל איך איצטער טהון, צרות מײַנע
גרוי—סע!...

זיך אויסגעווישט די אויגען און געפרעגט איינער ביים אנדערען:
— הא? וואס? וואס איז דא געשעהען?...

— וואס איז דא געשעהען? — רופט זיך אפ איינער פון די
רויטע אידלעך. — אט וועל איך אייך דערצעהלען וואס איז דא
געשעהען; ס'איז דא געשעהען א שענע מעשה: אידישע
משרתים פון א אידישער קלייט האבען זיך צעקריעגט מיט די פער-
סיאנער פריקאזמשיקעס פון א פערסיאנישער קלייט איבער א קונה
א פערסיאנער. איז זיך מיישב א אידישער משרת, יצחק הייסט ער,
און וויל אפרופען דעם קונה, איז זיך מיישב דער פערסיאנער פרוי-
קאזמשיק, פרשנדא הייסט ער, און זאגט צו איהם, צום אידישען
משרת, צו יצחק'ן הייסט דאס: „זשידאן!“... איז זיך מיישב
דער אידישער משרת, יצחק הייסט דאס, און רופט זיך אן צום
פערסיאנישען פריקאזמשיק: „חאמראוק!“... איז זיך מיישב דער
פערסיאנישער פריקאזמשיק און זאגט צום אידישען משרת, צו
יצחק'ן הייסט דאס: „איהר זענט אלע לייבסערדאקעס, פאנטשא-
כעס, קנאבעל-פרעסער“... איז זיך מיישב דער אידישער משרת,
יצחק הייסט דאס, און ענטפערט איהם אפ: „און איהר זענט אלע
חזירים, שכורים, גראבע קעפ...“ איז זיך מיישב יענער, דער פרוי-
קאזמשיק הייסט דאס...

— א מעשה אהן איין עק! — שלאגט מען איהם איבער אין
מיטען. — איז זיך מיישב דער, איז זיך מיישב יענער! ס'איז גאר
ניט דערפאר. גענומען האט זיך דאס גאר איבער א פרוי א פא-
מעשמשיק, וואס מע רופט איהם „אנג“; ער האט פארזעצט ביי
אונזער גביר זיין מאיאנטעק מיט'ן וואלד, מיט דער מיהל, מיט דער
קארעטע, מיט די פערדלעך, און האט געצאהלט אזוי לאנג פריצענט,
ביז אונזער גביר האט איהם צורעכט געמאכט, צוגענומען ביי איהם
זיין מאיאנטעק, מיט'ן וואלד, מיט דער מיהל, מיט דער קארעטע,
מיט די פערדלעך, איהם געשטעלט א ויף די פי...
האט דער פרוי געשווארען: ער מוז זיך נוקם זיין...

אליין מיט א הייזעריג קול: „אדוני גאט! אדוני גאט! אדוני גאט! גאט, גאט, גאט...“ אין דער בהלה איז ביי איהר פערפאָלען געוואָרען א קינד, איז זי אַראָפּ פונ'ם זינען... קינדער, ווייסע-חברה'ניקעס, לויפען אונטער אלע מאָל, קרימען זי איבער, דער טהוט זי א ריס, דער — א צופ. עלטערע דערזעהען און געבען זיי א וויסטען סוף:

— אוועקט, שקצים, עכברושים, הולטייעס, ניט געדאכט זאָלט

איהר ווערען!

יונגוואַרג טרעטען-אַפּ, צעלויפען זיך, ווי די איבערגעשראָקענע סאַראָקעס, און געהען-צו צו דער שוהל. דאָרט שטעהט א רעדעל רויטע אידלעך. איינער א יונגערמאַנטשיק דערצעהלט נסים, ווי אזוי דער זיידע זיינער, א איד פון קיין עין הרע עטליכע און אַכציג יאָהר איז נצול געוואָרען פונ'ם אומגליק נאָר דורך זיין יראת-שמים, דורך זיין פרומקייט. דער יונגערמאַנטשיק רעדט מיט הענדה און דער גאַנצער עולם הערט זיך צו.

— אז עס האָט זיך אָנגעהויבען די חתונה, — אזוי דערצעהלט דער יונגערמאַן — בין איך באלד אוועקגעלאָפען צום זיידען זאָל לעבען. איך קום צולויפען ניט טוידט ניט לעבעדיג, איך טהו א קוק — דער זיידע זאָל לעבען זיצט זיך גאַנץ רוהיג איבער א ספר, אָנגעטהאָן אין טלית ותפלין, גלייך ווי גאָרנישט געווען. „זיידעניו, זאָג איך, גאָט איז מיט אייך, טהוט אויס טלית ותפלין, קומט גי-כער, לאָמיר אַנטלויפען כל זמן זיי זענען נאָך נישט דאָ!“ — „געה, מאַכט ער צו מיר גאַנץ רוהיג, געה, מיין קינד, געה, איך וועל בלייב-בען דאָ“. „וואָס רעדט איהר, זיידעניו, זאָג איך, גאָט איז מיט אייך! טאָמער הלילה דערגעהט דאָס צו אייך? קומט, זיידעניו, גיכער, גיכער!“ — „פון גאָט, מאַכט ער צו מיר, אַנטלויפט מען ניט; אויב ס'איז מיר באַשערט שטארבען נישט מיט מיין טוידט, וועט מיר דער מלאך-המות געפינען אומערדום; איהם נאָררט מען

— געהאט איין קליידעל א שבת'דיגס... — זיפט א יונג וויי-
בעל און שארט דאס מיסט, צווישען שמאטעס, שערבלעך, פערדערען
און שטיקלעך גלאז, טאמער וועט זי דארטען עפס געפינען. — די
קישענס צעריסען, דאס געפעס צעבראכען, אפילו דאס שטשערבא-
טע יוד'טעפעל, משטיינס געזאגט, אויף פייץ-פיצלעך...

— בריל-הרל געשטעלט! — דערצעהלט א קרעמער, א צעל-
ניקער פון די „קבצניווקעס“, וואס אין די גוטע יאהרען האט זיין
קראם בעטרופען אזוי פיעל, וויפיעל איין לייטישער מענטש קאן
אויסמרינקען אין איין מינוט. — אויסגעמישט די סטיינגעלעך מיט
בוימעהל, מיט גאז, מיט סמאלע און מיט שוועבעלעך, א מישמאש,
אט אזוי א!... (ער בעווייזט מיט ביידע הענד וואס פאר א מיש-
מאש.)

— דאס איז נאך בלאטע! — רעדט איהם אויס דאס הארץ א
שניט-קרעמער. — נעמען גאנצע שטיקער מאטעריע און צעשניי-
דען אויף אט אזעלכע פערעמלעך — דאס איז א קונץ, דאס איז א
בריה'שאפט!...

— איך בעט אייך, וואס וועל איך איצטער טהון, אשטייגער,
ברומה למשל, אהן א ווארסטעק? — רופט זיך אן איין ארעם שוס-
טערעל מיט א געל פנים, אזוי ווי וואכס.

— אס אין קמח אין תרח! — ענטפערט איהם א הינקענדיגער
שניידער מיט פעדערען אין די פאות. — וואס טויג דיר א ווארס-
טעק, אז סיי ווי סיי איז ניטא קיין ארבייט? מע זאגט, אז די
שטאדט טראכט פון אונזערטוועגען עפס מאכען, נאר עס געפעלט
מיר ניט דאס טראכטען זייערס; עפס טראכטען זיי מיר צו
לאנג — מי יודע וואס זיי קאנען א ו י ס ט ר א כ ט ע |... .

— וואס האסט דו מורא? ערגער פון ערגער קאן דאך שוין
ניט זיין! — ענטפערט איהם דאס שוסטערעל און בעווייזט איהם
מיט די אויגען אויף איין ארעמער אידינע, וואס שטעהט אין מיטען
גאס צענויפגעלעגט די הענד, דרעהט מיט'ן קאפ און רעדט צו זיך

דאָס נייַענטע קאַפּיטעל.

(די גרויסע אסיפה אין בית-המדרש. — די נגידים שטעלען זיך צום צעטעל. — די יונגע לויט שמועסען מכה עמוגראציע. — עס האלט ביי מאכען א קאמיטעט. — „קאמיטעטען נע זשעלאיעס!“)

ס'איז א חוק ולא יעבור ביי די רויטע אידלעך נאך פון פאר-צייטען: בשעת עס קומט אויף זיי א צרה, א בהלה, א גזירה, א שרפה, א מגפה, האפען זיי זיך אויף אלע ווי איין מענש, קומען זיך צענויף אין שוהל אריין און האלטען זיך איין עצה, זוכען מיט לען, וואס טהוט מען, מע זאל מבטל זיין דעם גורדין און פטור ווערען פון דער צרה? קודם כל טהוען זיי תשובה; זיי רעכענען, אז פריהער פון אלעמען זענען זיי אליין שולדיג. אומזיסט שטראפט ניט גאט, בעדארף מען זיך מיט איהם איבערבעטען, דאס הייסט: דאוונען, זאגען תהלים, גוזר תענית זיין, פאסטען; און גאט איז דאך א פאטער, אז מע רופט צו איהם, ענטפערט ער... די דאזיגע צרה אבער, וואס איז געקומען פלוצים אויף די רויטע אידלעך, איז געווען אזוי ניי און אזוי אומגערעכט, אז עס האט זיי פריטשמע-ליט, פערטומעלט, אראפגענומען די קעפ. זיי זענען געווען ווי אין דער הינהערפלעט, נישט געוואוסט וואס טהוט מען, וואוהין געהט מען, צו וועמען שרייט מען? דער אומגליק איז געווען אזוי גרויס, אז די „שטאדט“ האט ניט געווארט ביז מע וועט שיקען רופען פון קהל; די נגידים האבען זיך אליין געשטעלט צום צעטעל, בעלי-בתים זענען ארומגעגאנגען מיט זעק פון שטוב צו שטוב, און איט-ליכער האט געגעבען וואס ער האט געקאנט: א ברויט, א בולקע, א ביסעל מעהל, זאלץ, פעפער, ציבעלעס. נאך אזוי ווי א לעכער-ריגען זאק איז שווער אנצושטאפען, האבען די רויטע אידלעך פון די „קבצניו קעס“ אויפ'ן דריטען טאג אנגעהויבען ביס-לעכווייז אויסגעהן פון הונגער. האבען זיך אריינגעמישט מענשען

נישט אפ... געה, זאגט ער, מיין קינד, געה געזונדערהייד! "... און שטעלט אייך פאר, אזוי ווי איך געה ארויס פונ'ם זיידען זאל לעבען, באנענען איך...

פלוצים טהוען זיך א שאט רויטע אידלעך פון שוהל, דאס רע-דעל ווערד צעשלאגען, און דער יונגערמאנטשיק רייסט איבער די מעשה אין מיטען. אלע לאזען זיך געהן ארויף א בארג, אהין, אויפ'ן בית-עלמין, שטיל, אהן ווערטער, אראפגעלאזט די קעפ; אלטע אידען שעפטשען, זאגען פסוקים און וויינען, וויינען שטילערהייד... וואס זאל דאס זיין? א לווה? א בר-מין? ווער איז געשטאר-בען?... קיינער ניט געשטארבען. דאס טראגט מען די הייליגע שטיקלעך פארמעט פון די צעריסענע ספרים — "מקבר זיין" אויפ'ן הייליגען ארט, ווי דער מנהג איז...

— ראה ה' — זעה, גאטעניו! והביטה — און טהו א קוק — אזוי זאגט דער רב צו זיך אליין און צוויי טרערען קויקלען זיך איבער זיינע געלע באקען און ווערען פערפאלען אין דער בארד — זעה, גאטעניו, וועמען האסט דו דא, משטיינס געזאגט, גע-שטראפט? פאר וועמען האסט דו באוויזען דינע גרויסע גבורות?!?...

און פון אויבען האט אראפגעקוקט דער פייעריגער קונעל, די זונן, געבאקט, געברענט, געבראטען, געסמאליעט דעם גרויסען פינסטערען פלעק אויף דער ערד, וואס מע רופט דאס מיט'ן נאמען "די קבצניו קעס"...

אויפ'ן קאפ, מע שלאפט נישט איבער דעם קיין נעכט — א קלייניג קייט, א ווערטעלע אויסצורעדען: רויטע אידלעך, און אַרעמע לייט דערצו, און נאך פון די „קבצניווקעס“? ! ס'איז, אפנים, היינט זיייערע זיעבען יאָהרען! ... עס האָט געהאַט דעם זיעבעטען חן אַנצוקוקען, ווי אזוי די אַרעמע לייט זענען געוואָרען ביי זיך גרויס, נישט צוצוטערטען! עפּים איינער אַ שטאָדט־בעל־הבית האָט זיך געפרובט מאַכען מיט זיי אַ שמועס, האָט מען איהם אָפּגעשטאָטען מיט פייער, ווי איינער רעדט: „דרך ארץ, דו פאַרך, ווער ביזט דו און ווער זענען מיר? דו ביזט אַ פּראָסטער בעל־הבית, און מיר זענען אַרעמע לייט, פון די קבצניווקעס!...“

שפּעטער, אז אלע פאַרנעמסטע בעל־ביתים האָבען זיך צענויפֿ־געזאַמעלט אין גרויסען בית־המדרש און עס זענען געקומען די נגידים מיט די רבנים, דיינים און די איבעריגע שבעה טובי עיר, איז דער שמש אַרויף אויף דער בימה און האָט אויסגעקלאָפּט דריי מאָל: „שאַ, שטילער, ס'זאָל זיין שטיל, שאַט, שטיל זאָל זיין!“ נאָכדעם איז אויפגעשטאַנען איינער פון די רבנים און האָט געהאַלטען זעהר אַ לאַנגע דרשה, געבראַכט פּסוקים אַ גוזמא, צענויפּגעשטעפּעט איין פּסוק מיט'ן אַנדערען, אויסגעוויזען על פי מדרש און על פי קבלה, אז דאָס איז דער אמת'ער „קץ“, דאָס הייסט, אז איצט בעדאַרף קומען משיח, ער מוז קומען, אַניט איז פאַסקודנע, פּע, ער מוז, ער מוז קומען! ... און אזוי ווי די רויטע אידלעך שטעהען איצט אין אַ צרה, און ווער שמועסט די אַרעמע לייט פון די „קבצניווקעס“, וואָס זענען געבליבען ווי אויפ'ן וואַסער, — בעדאַרף די שטאָדט זעהען, מע זאָל זיי העלפּען איטליכער מיט וואָס ער קאָן, ווער מיט איין עצה, ווער מיט געלד...

— נו, אדרבה, פאַרקעהרט, אַדרבה! — רופּען זיך אָן עטליכע נגידים מיט אַ מאָל. — אדרבה, פאַרקעהרט, אַדרבה, מיר אַליין ווער לען אויך מיטהעלפּען ווי ווייט מעגליך, און אפילו טאָמער באַדאַרף קאָסטען עפּים געלט, אַהרט אונז אויך נישט, אבי נישט

און האָבען געמאַכט אַ גוואָלד: וואָס שווייגט מען! ? און ס'איז געבליבען, מע זאָל מאַכען אַ גרויסע אסיפה אינ'ם גרויסען בית-המדרש פון אלע פאָרנעמסטע בעל־בתיים אין שטאָדט, און אויף די אַרעמע רויטע אידלעך איז געוואָרען אַ נייע הויט; אַ פרישע נשמה האָט מען אין זיי אַריינגעזעצט, אז זיי האָבען דערהערט, אז די נגידים האָבען געגעבען צו וויסען דעם רב, אז זיי, די נגידים, וועלען זיין אויף דער אסיפה, אם ירצה השם, געוויס, אָהן אַ שום תירוץ, און זיי, די נגידים, ווילען, אדרבה, מע זאָל טאַקי עפּים זעהען צוטראַכטען, עפּים טהון פון די אַרימע לייט'ס וועגען. זיי, די נגידים, האָבען געזאָגט בפירוש, אז זיי זענען מוסכם צו מיט־העלפען ווי ווייט מעגליך, און אפילו טאָמער בעדאַרף קאָסטען עפּים געלד, אַהערט זיי אויך נישט, אַבי נישט קיין סך, געוויינטליך, וואָרום קיין סך, וואָס איז שייך, קאָן מען נישט, אלסדינג בעדאַרף זיין ביים גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלד, איהר פערשמעחת...?

נאָר ביז די דאָזיגע ווערטער זענען אָנגעקומען אויף די „ ק ב צ נ י ו ק ע ס „, איש מפי איש, איינער פונ'ם אנדערען, האָבען זיי זיך געקוועלט און געוואַכסען, ווי אַ קויל שניי, וואָס ווייטער גרעסער און גרעסער, און ס'איז אַרויס אַ קלאַנג צווישען די אַרעמע לייט, אז די נגידים האָבען צוגעזאָגט גילדענע בערג, עס מעג זיי קאָסטען מי יודע וויפיעל, דאָס לעצטע העמד וועלען זיי אַוועק־געבען, זיך לאָזען שניידען די פינגער פאַר זייערע אַרעמע ברידער!... און אויף די „ ק ב צ נ י ו ק ע ס „ איז געוואָרען ששון ושמחה, און עס האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אַרעמע לייט אין שטאָדט אַריין, אידען און ווייבער מיט קליינע קינדער אַ סך, און האָבען בעלעגערט דאָס גרויסע בית־המדרש פון אינוועניג און פון דרויסען. אין יענעם טאָג האָט זיך יעדער אַרעמאָן פון די רויטע אידלעך געפיהלט, ווי איין אבן־טוב, ווי אַ צימער־יג קינד, אַ בן־יחיד'על, וואָס מע פּעס־טעט דאָס, מע גלעט דאָס, מע קייכעלט דאָס, מע טראָגט דאָס

— ס'איז טאקי אפשר א שטיקעל פלאן, כלעבען! — זאָגען די נגידים. — אדרבה, פארקעהרט, פאר וואָס זאָל מען טאקי ניט זעהען? מצרים איז נישקשה פון א לאַנד מצרים... — וואָס רעדט איהר? — פרוכט זיך דער רב איבערשפארען. — איהר האָט פאָרגעסען, אז מיר זאָגען אלע יאָהר ביים סדר: „עבדים היינו לפרעה במצרים?“

— מילא, וואָס מע זאָגט אין דער הגדה! — ענטפערען איהם די נגידים מיט אזא טאָן, אז מע זאָל שוין מעהר ניט איבערשפארען. — וואָס גלייכט איהר דאָס מצרים צו יענעם מצרים, וואָס אין דער הגדה? ס'איז שוין היינט ארץ־ישראל, ניט מצרים... די יונגע לייט זענען שטארק צופריעדען, וואָס די נגידים האָלען טען מיט זיי, רוקען זיי זיך צו נעהענטער און דערצעהלען, וואָס מע שרייבט אין די בלעטער וועגען דער דאָזיגער עמיגרעציע און וועגען קאָמיטעטען; מע בעדארף זעהען קודם כל, סע זאָל ווערען א קאָמיטעט...

— ברוך הבא, א נייעס, אַט האָסט דו דיר שוין קאָמיטעטען! — האַפט זיך אַרויס אַ רויט אידעל קעגען די יונגע לייט. — וואָס טויג מיר קאָמיטעטען — שמעטען? איהר שמועסט בעסער מכא אכ"צעהן און דרייצעהן: וואו וועט מען נעמען אַלס אויף אריבער־פעקלען, קיין עין הרע, אזוי פיעל אַרעמע לייט?

— געלט? — זאָגען די נגידים. — געלט איז בלאָטע! מע וועט זיך פאַרשרייבען חודש־געלט אימליכער וויפיעל ער קאָן, נישט קיין סך, געוויינטליך, וואָרום קיין סך, וואָס איז שייך, קאָן מען נישט, אַלסדינג באדארף זיין ביים גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלט, איהר פאַרשטעהט?...

— עמיגרעציע... מצרים... קאָמיטעטען... חודש־געלט... — אזוי האָבען געשריגען די רויטע אידלעך אלע אינאיינעם, איינער איבער'ן אנדערען, געפילדערט, געהיצט זיך, געמאכט מיט הענד, ווי דער שטייגער איז; און אז ס'איז אָנגעקומען אין דרויסען אַרויס

קיין סך, געוויינטליך, וואָרום קיין סך, וואָס איז שייך, קאָן מען נישט, אַלסדינג באַדאַרף זיין ביי'ם גאַנג, מיט אַ מאָס, מיט אַ חשבון, ובפרט געלט, איהר פאַרשטעהט?...

עס איז שווער צו פערשטעהן, וואָס איז די מעשה, וואָס איצ-טיגס מאַל זענען די נגידים געווען אזוי גוט, אזוי ווייך, חאַטש לעג זיי צו אַ מכה? פון זייער רעדען האָט מען אַרויסגעזעהען, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך פיהלען, אז זיי זענען אין עפּים שולדיג, אז זיי האָבען עפּים פערזינדיגט קעגען די אַרעמע רויטע אידלעך... די נגידים זענען געווען אזוי אויפגעלעגט, האָפערדיג, אז זיי האָבען דערלאָזט יונגע לייט, "משכילים", זאָלען זיך אַריינמישען מיט זייערע עצות, וואָס מע שרייבט אויף די בלעטער.

— פאַרהאַן נאָר איין מיטעל — זאָגען די משכילים — איין-און-אינציג מיטעל אויף צו העלפען די אַרעמע לייט: עמיגרירן... ציע...

— וואָס הייסט דאָס "עמיגרירן"? — פרעגען די נגידים.
— עמיגרירן — זאָגען די יונגע לייט — הייסט עמיגרירען, פאַהרען, אוועקפאַהרען, אַרויספאַהרען פון דאַנען און באַזעצען זיך אין אַנדערע לענדער!

— וואוהין? — פרעגען די נגידים. — אין וואָסערע לענדער?
— וואוהין? — זאָגען די יונגע לייט. — קיין הודו, קיין כוש, קיין בבל, און איבערהויפט קיין מצרים, ווייל ערד איז אין מצרים פאַרהאַן אַ סך, נאָר מענטשען ווינציג; אַלסדינג איז דאָרטען בזול הוול, העכער האַלב אומזיסט. אזוי שרייבט מען אין די בלעטער... איין אַנדערס מאַל וואָלטען זיך די יונגעלייט פאַר אַזאַ מעשה נישט גענאַרט; זיי וואָלטען געהאַפּט אַ מיאוס'ען פסק פון די נגידים פאַר אַזאַ העזה זיך אַריינצומישען צווישען עלטערע. נאָר דער געדאַנק פון עמיגרירן איז זיי שטאַרק אַריין אין נאָז אַריין: עס שמעקט מיט פטור ווערען פון די אַרעמע לייט — עפּים אַ קלייניגקייט?...

דאָס לעצטע קאפיטל.

(מאָטעריאַל פאַר'ן היסטאָריקער צו דער געשיכטע פון די רויטע אידלעך. — אַ ברייטעל פון אַיין עמיגראַנט, וואָס איז פּערוואָרפּען גע- וואָרען קיין מצרים. — אַ סוף צו די רויטע אידלעך.)

דער היסטאָריקער, וואָס וועט קומען אַמאָל בעשרייבען די געשיכ- טע פון די רויטע אידלעך אין די שפּעטעריגע דורות, אַז ער וועט האַלטען ביי דעם קאַפיטל, וועט ער זיך אָפּשטעלען: ער וועט אַ סך 'מעשיות ניט וועלען גלויבען, און אַ סך זאכען וועט ער פּערשוויי- נען. ער וועט זיך שעמען אַרויסשטעלען אַזעלכע פאַקטען, וואָס קאָנען פאַרקומען סיידען צווישען ווילדע מענשען. ער וועט ניט וועלען גלויבען בשום אופן, אַז צווישען אידען, וואָס רופּען זיך „רחמנים בני רחמנים“, האָבען זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבען זיך בענוצט מיט'ן אומגליק פונ'ם פאַלק און פון יענעם צרות זיך געמאַכט אַ פּרנסה, איבערגעפיהרט אַ סך קהל'ש געלד, געמאַכט האַפּלאַפּ, אַראָפּגעקוועטשט זיך אין בייטעל אַריין, קיין רחמנות נישט געהאַט אויף אידיש בלוט... נוואָלד, וועה געשריגען! — וועט זאָגען דעמאָלט דער היסטאָריקער. — וואָס איז דאָס געווען פאַר מינים אידען דעמאָלט, וואָס האָבען זיך בענאָנגען מיט זייערע אָרעמע ברידער אַ סך ערגער, ווי מיט בהמות? וואָס איז דאָס געווען פאַר מינים מענשען, וואָס האָבען געטריבען די אָרעמע עמי- גראַנטען, ווי מע טרייבט שאָף אויפ'ן יאָרד? וואָס איז דאָס גע- ווען פאַר ברואים, וואָס האָבען דערלאָזט אָרעמע קראַנקע ווייבער מיט פּיצלעך קינדער וואַלגערען זיך אויף דער הוילער ערר אונטער נאָט'ס הימעל, אין רעגענס און אין קעלט? וואָס איז דאָס געווען פאַר מינים קאָמפּאַניעס אַזעלכע, וואָס האָבען אַרויסגעלאָזט מודעות אין אַלע בלעטער, אַז זיי נעמען זיך אונטער, כלומרשט פאַר אַ קליין געצאָהלט, איבערפיהרען גאַנצע משפּחות פון די רויטע אידלעך

צו די אָרעמע לייט, אז מע שמועסט דאָ מכה עמיגראַציע קיין מצרים, מכה מאַכען קאָמיטעטען און מכה פערשרייבען זיך חורש־נעלד, איז געוואָרען צווישען זיי חושך — חושך!

— וואָס איז דאָס? — האָבען זיי געשריגען. — דערויף האָט מען אונז אַהער געבראַכט, מע זאָל מאַכען קאָמיטעטען, וואַרפען גאָל־קעס, קינדערשפּיעל? וואָס טויג אונז צערעמאָניעס, „מיגראַציעס“, קאָמיטעטען, צוואַנגעכצען, גילדענע פייגעלעך? איהר גיט אונז היינט, פאַר מאָרגען לאָז זיך גאָט זאָרגען! שיקט אונז אַפּ מַצרים, קיין גושן, שיקט אונז אַפּ צום רוה אַלײן, אבי היינט, טאַקי באַלד, וואָרום אַהיים צוריק אויף די „קבצניווקעס“ קאָנען מיר נישט קומען; אונזערע ווייבער און קינדער וואַלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אונטער גאָט'ס הימעל, געהען־אויס פון הונגער, און איהר וועט דאָ מאַכען אויף אונז קאָמיטעטען? אָבער גאָר לא! נע זשעלאַיעס, קאָמיטעטען נע זשעלאַיעס!!!

מיט דעם דאָזיגען געשריי האָבען זיך אַ סך אָרעמע לייט אַריינגעחאַפּט אין בית־המדרש אַרײַן, און ס'איז געוואָרען אזא ליאַרעם, אזא טאַרעראַם, אז מע האָט געקאָנט טויב ווערען. תחילת האָט מען נישט פערשטאַנען, וואָס איז דער געשריי; נאָר אז מע האָט דערהערט די ווערטער: „נע זשעלאַיעס, קאָמיטעטען נע זשע־לאַיעס“, זענען די נגידים געוואָרען אויפגעטראָגען און האָבען זיך אַרויסגעשטעלט:

— תּרבות! דרך ארץ! אַזעלכע שלעפּערס, ווי איהר זייט! די שטאָרט איז זיך צענויפגעקומען אַהער צוליעב אייך, מע טראַכט פון אַייערטוועגען, מע ברעכט זיך די מחות, ווי אַזוי בעסער אייך צו העלפּען, ווי אַזוי גיכער אייך אַרויסצושיקען פון דאַנען. — האָט איהר נאָך אַיין עזות צו רעדען? אַהיים, שלעפּערס! דאַרמען וועט איהר זאָנען דעות, דאָרט, אויף די „קבצניווקעס“!!! — — —

ליכען לאנה, ברענען זאל דאס אויפ'ן פייער! עס וואלט נעמענט
איינגעוונקען ווערען, אזוי ווי קורח, איידער איך האב דאס גאר
דערקענט. הלואי וואלט איך זיך אין דערהיים אויסגעבראכען א
פוס, איידער איך האב מיך געריהרט פון דעם אָרט, און אז איך
בין שוין יא אַרויסגעפֿאַהרען, וואלט איך בעסער אין וועג איינגענור-
מען אַ מיטהע משונה, איידער איך בין געקומען אַהער, אין דעם וויס-
טען מצרים! איך זאל איך וועלען באַשרייבען אלע אונזערע גרוי-
סע צרות, וואָס מיר האָבען איבערגעטראָגען אין וועג פונ'ם ערשטען
טאָג ביז אַצינד, וועט ניט סטייען ניט קיין פּאַפּיער, ניט קיין פּענעס
פון דער גאַנצער וועלט! אינ'ם טייך סמבטיון איז געווען נישטאָ
אזוי פיעל וואַסער, וויפיעל טרערען מיר און אונזערע ווייבער האָ-
בען פארגאָסען ביז היינטיגען טאָג. די אַנענטען, וואָס האָבען אונז
געבראַכט אויף דער שיף, האָבען צוגענומען ביי אונז די פּעקלעך
(ראַדס זענען געלעגען אונזערע מלית־ות־פלינ'ס), און מעהר האָבען
מיר זיי נישט געזעהען אין די אויגען. ס'איז געווען ערב שבת,
האָבען אונזערע ווייבער געוואָלט בענשען ליכט, איז ניט געווען אויף
וואָס, האָבען זיי אונז גענוג באַוויינט, זייערע קללות זאָלען נאָר
פאלען אויף די קעפ פון די קאָמיטעטען. און נאָכדעם האָט זיך
אויפֿגעהויבען אַ שטורעם־ווינט מיט סכנת נפשות, עס האָט אונז
געוואָרפען העכער הייזער, איטליכע חוואלי איז די גרויס ווי אַ
מויער, מיר האָבען זיך שוין אָפֿגעזעגענט מיט'ן לעבען, געמיינט,
ס'איז איין עק! דריי וואָכען האָבען מיר זיך אזוי אָפֿגעמוטשעט,
ס'איז ניט געקומען קיין געקעכטס אין אונזער מויל אַרײַן, מיר
האָבען געזעהען פאר זיך נאָר הימעל און וואַסער, ביז מיר האָבען
זיך קוים־קוים דערשלאָגען צו אַ ברעג, און אז מיר זענען אַראָפּ
פון דער שיף קראַנקע, צעבראַכענע, אויסגעמוטשעטע, הונגעריגע,
האָט מען אונז אָפֿגעהאַלטען אַ טאָג מיט אַ נאכט אין דרויסען
אויפֿ'ן רעגען, און פונקט דעמאָלט האָט זיך מיין אסתר ריוולע'ן
פאָרגלויסט געהן צו קינד, זי איז געלעגען געוואָרען און געהאַט אַ

איבער'ן ים, ברענגען זיי און בעזעצען אינ'ם גל יס ל י כ ע ז
 פ ר י י ה ע'ם ל א נ ד מצרים, און נאָכדעם האָט זיך
 אויסגעלאָזט, אז זיי האָבען גאָר אויסגענאָרט די עט-
 ליכע גילדען און איבערגעלאָזט די אָרעמע עמיגרנטען אין
 מיטען וועג, אויף גאָט'ס בעראַטה, ערגיץ אין דער
 מדבר? ... וואָס איז דאָס געוועזען פאַר מינים פראַנטען, וואָס
 האָבען געשאַטען מיט געלד, פערנאָרט, אַריינגענאָרט אין זאָק אַרין
 אָרעמע מיידלעך, זיי צוגעזאָגט גילדענע בערג, און נאָכדעם זיי
 פערקויפט צו די „ישמעאלים“ מיט גרויסע, גרויסע רוחים? ... „אוי,
 ברידער! — וועט דער היסטאָריקער זאָגען מיט די ווערטער פון
 מ'ע נ ד ע ל י מ ו כ ר - ס פ ר י ס, וואָס האָט זיך געקויפט
 איין אייביגען נאָמען ביי אונז, אויף דער זייט טייך סמבטיון. —
 אוי, ברידער! ... אויף פעטש פון אַנדערע וויין איך און זאָג:
 נישקשה! גוטע און שלאָפע ליידען אָפט אין דער וועלט, מעגליך
 אפשר, יענע וועלען נאָך אַ מאָל חרטה האָבען; נאָר אז געפאַטש-
 טע פאַטשען זיך אַליין, אז צעדראַפעמע דראַפען איינער דעם אַנ-
 דערען, וויין איך און האָב — אויזוועה! — גאָר נישט וואָס צו
 זאָגען... דערמאן איך מיך אין יענע נעכאך, פון איך אַליין גע-
 הייניגטע, „געפאַנגענע“, רייסט מיר דאָס האַרץ; עס וויינט און
 שרייט: אוי, מיין משונה דערשלאָגען, מיין ווילד געפאַלען פאַלק
 ישראל! ... דער היסטאָריקער, וואָס וועט קומען אַ מאָל בעשרייד-
 בען די געשיכטע פון די רויטע אידלעך, וועט זיך ניט איין מאָל
 רייסען ביי די האָר, אז ער וועט לייענען די קאָרעספּאָנדענציעס,
 וואָס זענען אָפּגעדרוקט אין די בלעטער פון יענער צייט, אָדער
 גלאַט אזוי בריוולעך, וואָס די רויטע אידלעך האָבען געשריבען צו
 זיך אַהיים פונ'ם „גליקליכען, פרייהען“ לאַנד מצרים אין יענער
 צייט. אַט האָט איהר איינס פון די דאָזיגע בריוולעך:

„מיינע ליבע און געטריהע! איך שרייב אייך אַ בריוועל,
 נישט מיט טינט, נאָר מיט בלוטיגע טרערען, פון דעם דאָזיגען גליק

קיין מעשה ניט. איטליכער הייסט דאָ „מיסטער“, פערד נעהען
 אין ברילען און מענטשען טראָגען פאפיערענע מאַנישקעס. דער
 חסרון אָבער, וואָס מע ווייסט ניט פון קיין שבת און
 פון קיין יום־טוב, און וואָס מע פארשטעהט ניט דאָס לשון זייערס,
 וואָרום מע רעדט דאָ זעהר שטשיפעליאָווע, דער רוח ווייסט זיי, אויף
 וואָס פֿאַר אַ שפּראַך! קיין רחמנות איז ביי זיי נישט פארהאן,
 איהר מעגט אויסגעהן אין גאס פאר הונגער, וועט זיך קיינער ניט
 אָפּשטעלען אפילו, וואָרום סע איז אַ טאָרערעם, אַלע לויפען, אַלע
 אַרבייטען, און ווער סע קאָן ניט אַרבייטען און וויל האַנדלען, קאָן
 ער האַנדלען מיט וואָס ער וויל, מיט אַלטע מלבושים, אַרומטראָגען
 שוועבעלעך, שוהוואַכס אָדער קנעפּ, און קאָן זיך „מאַכען דערפון
 אַ לעבען“ (אזוי געהט דאָ די שפּראַך...). נאָר איך מעג זאָגען
 „גם זו לטובה“, וואָרום אַנדערע מאַכען דאָ אַ סך ערגער פון מיר.
 אַט האָב איך ניט לאַנג באַגעגענט יענקעל דעם פעטער מרדכי'ס,
 בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען! איך האָב איהם כמעט ניט
 דערקענט — אזוי שטאַרק האָט ער זיך איבערגעביטען! אָנגע-
 טהאָן האָט ער זיך ווי אַ משוגענער קאמערנישטשיק, אין אַ קורץ
 ווייטיקעל מיט אַ לאַנגען סטאָן און מיט אַ הויכען ספּאָדיק אויפ'ן
 קאָפּ, ווי אַ לאַקשענטעפּעל. „יענקעל, זאָג איך, ס'איז דו?“ —
 „ווער דענן? — זאָגט ער. — פארשטעהט זיך, ס'איז איך, האָטש
 איך הייס שוין היינט ניט יענקעל, איך הייס נאָר מיסטער
 דזשעק“... „וואָס מאַכסט דו עפּיס, זאָג איך, מיסטער דזשעק, ווי
 געהט דאָס דיר אינ'ם דאָזיגען לאַנד?“ — „נומער ערגער, זאָגט
 ער; די ערשטע צייט איז געווען זעהר ניט פרעהליך, נאָר איצט,
 דאַנקען גאָט, מאַך איך אַ לעבן“... „דהיינו, זאָג איך,
 וואָס איז דיין טהועכץ?“ — „מײן טהועכץ איז, זאָגט ער, איך
 וואַש גרעט“. „וואָס הייסט, זאָג איך, דו וואַשט גרעט?“ — „אָט
 דאָס הייסט, זאָגט ער, איך האָב מיך אויסגעלערענט וואַשען און
 פרעסען“. „אָט דאָס הייסט ביי דיר געמאַכט אַ לעבען? אז אַך

יונגעל; דאָס יונגעל איז געשטאַרבען, און זי איז געווען, ניט היינט געדאַכט, טוידט קראַנק, ס'איז ניט געווען אַפילו קיין לעפעל יוד אָדער אַביסעל אַיינגעמאַכטס אויף דערקוויקען די נשמה. ערשט אויפ'ן אַנדערען טאָג האָט מען זיך אויף אונז דערבאַרמט, מענטשען פון אַ קאָמיטעט זענען געקומען און האָבען אונז איבערגעשריבען אַלעמען ביי'ם נאָמען, און מע האָט אונז אַוועקגעפיהרט פון דאָר-טען, און מע האָט אונז פאַרטריבען אין אַ שטאָל, און דאָרט האָט מען אונז געטהיילט בולקעס מיט מאַראַנצען, איטליכען אַ בולקע מיט אַ מאַראַנץ, און פון דאָרטען האָט מען אונז ווידער אַוועק-געטריבען, איבערגעשריבען איטליכען ביי'ם נאָמען און אַרויפגע-זעצט ווידער אויף אַ שיף, און מע האָט אונז געפיהרט אַנדער-האַלבען מעת-לעת, און די זונן האָט געבאַקען, געברענט ווי אַ גיהנם, ביז מע האָט אונז געבראַכט צופיהרען און אַראָפּגעוואָרפען אין אַיין אָרט פון גאָלע זאָמער, נישט קיין הייזער, נישט קיין בוימער, נישט קיין גראָז, נאָר זאָמער און הימעל, הימעל און זאָמער, און דאָ האָט מען געוואָלט, מיר זאָלען זיך באַזעצען, מע האָט אונז געגעבען אַרבייט — שלעפּען קלעצער פונ'ם ים און בויען הייזער, גראָבען ערד און פלאַנצען בוימער, און מע האָט געשטעלט איבער אונז אַיין אויבערהאַר, אַ משוגענעם כעסן, וואָס באַלד עפּים — פלעגט ער געבען פעטש; האָבען מיר דאָך מסתמא געמאַכט אַ ויצעקו, האָט מען עטליכע פון אונז געבונדען, געשלאָגען מכות-רצח... קוים מיט'ן לעבען זענען מיר פון דאָרטען זיך צעלאָפּען, דער אַהער, דער אַהין, וואוהין די אויגען האָבען געטראָגען, און מיר האָבען זיך צוגעשלאָגען עטליכע משפחות אין אַיין ערטעל אַריין, טאָקי דאָ אין מצרים, וואו עס וואָלט אונז אפשר זיין נישקשה. ו ו ו א ר ו ם מ ע ק א ן ד אָ מ א צ ב ע ן א ל ע ב ע ן, דהיינו: מע גיט אונז אַרבייט — שמעהן ביי דער מאַשין, דרעהען די ראָד פון כאָור הבוקר ביז שפּעט אין דער נאַכט, און מע באַקומט דערפאַר אַ זיץ-בערנעם טאָלער, און קינדער אַ האַלבען טאָלער. הכלל, ס'איז גאָר

ניט דערוועגען ריהרען פונ'ם אָרט, וואָרום זיי וועלען חרטה האָבען און וועלען זיך פאַרשעלטען דאָס געביין, אזוי ווי פעסי די אלמנה, וואָס האָט געהאַט דעם פסק מיט איהרע צוויי מיידלעך נעבאַך, און נאָך אַ סך אזעלכע ווי זי, וואָס האָבען זיך געלאָזט איינרעדען, אז מע וועט דאָ גליקליך מאַכען זייערע טעכטער, מע וועט זיי געדען חתנים מיט אַ סך געדן און מיט שענע מתנות, און צום סוף האָט מען זיי פאַרפיהרט צו אַלדן שוואַרצע יאָהר, געפענטעט אין קייטען און פאַרקויפט צו די „ישמעאלים“ פאַר קנעכט, מע זאָגט, פאַר זעהר אַ סך גאָלד... למען השם ולמען השם, איהר זאָלט זיך ניט לאָזען איינרעדען פון קיינעם, טאָמער קומט צו אייך עמיצער פון די דאָזיגע „פראַנטען“ מיט ווייסע מאַנישקעס און מיט גילדענע זייגערס און זאָגען אייך צו הרים וגבעות, ובפרט מיט אייערע מיידלעך זאָלט איהר זיין געהיט, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג! הלואי וואָלט איך מיך אויך ניט געלאָזט איינרעדען קיין נאָריש קייטען, קאָמיטעמען, עמיגראַציעס, וואָלט איך געווען באַוואַהרענט האַטש מיט דעם, וואָס איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר וועלען מיינע ביינער קומען צו קבר־ישראל, צווישען מיינע ליבע און געדע טרייע אויף די קבצניוקעס... און מיר בעטען אייך, דאָס הייסט, איך און מיין אסתר רייזעל זאָל לעבען, נאָך אַמאָל, איהר זאָלט נישט פאַרגעסען לאָזען גריסען פון אונז און פון אונזערע קינדער דעם פעטער יאָסי און די מוהמע סאָסי, דעם פעטער שעיה און די מוהמע חיה, און מיין שוועסטער ביילי און מיין מוהמע קיילי, און זייערע קינדער, איטליכען באַזונדער גאָר פריינדליך, און למען השם ולמען השם, זיי זאָלען זיך ניט דערוועגען ריהרען פונ'ם אָרט...”

אזעלכע ברייולעך האָבען די רויטע אידלעך בעקומען פון זייערע פאָטער און מוטער, שוועסטער און ברידער, פריינד און גוטע פריינד — לרוב, און האַטש די ידיעות זענען געווען כמעט אלע

און וועה, זאג איך, איז צו מיר, אז מיין פעטער מרדכי'ס זוהן בא-
דארף זיין א פראטשקע, און נאך אין מצרים דערצו! "... פון איהם
בין איך געוואָהרע געוואָרען וואָס מאַכען די איבעריגע אונזערע
חברה, די רויטע אידלעך, וואָס האָבען זיך צוגעשלאָגען אַהער; אַלע
"מאַכען, ברוך השם, אַ לעבען": משה שפּרינצע'ס האָט זיך אויס-
געלערענט פאַרווימען לעכלעך צו אונטערהויען, בערעל דאָבי'ס
שלאָגט פלעקלעך אין די אַבצאַסען, מענדעל מינדי'ס באַקט בייגעל,
מאַטעל ראַצי'ס פאַרקויפט בעזעמער, עטליכע געהען אַרום דערווייַל
אַזוי אַהן אַרבייט, בעטען נדבות; און די איבעריגע ווייסט ער
אַליין אויך ניט, וואו זיי זענען אַהינגעקומען, אפשר זענען זיי שוין
נישטאָ... מיר האָבען זיך ביידע גוט אויסגעוויינט, אויסגערעדט
איינער דעם אנדערען די הערצער, זיך געגעבען די האַנט "תּקיעת-
כף", אז מיר זאָלען זיך זעהען האַטש איין מאָל אין וואָך, וועט
אונז זיין אַביסעל גרינגער, וואָרום דאָס בענקען וואָס מיר בענקען
אַהיים איז אַזוי גרויס, אז ממש עס עקט זיך אונז דאָס חיות!
מיר דאַכט, איך וואָלט זיי מוחל געווען זייערע אַלע גליקען, איך
וואָלט זיי אַוועקגעשענקט אַלע זייערע טאַלערס פאַר איין קוק אויף
די קבצניווקעס! אוי, וואו נעם איך פליגעל, וואָלט איך באַלד
צו אייך אַריבערפליהען, מיינע ליבע און געטרייהע! מיר לאָזען
אייך גריסען גאָר פריינדליך, און מיר בעטען אייך, דאָס הייסט,
איך און אסתר רייזעל זאָל לעבען, איהר זאָלט דאָרט לאָזען גריסען
איטליכען באַזונדער גאָר פריינדליך, און איהר זאָלט זיי זאָגען,
אז מיר פאַרגעסען זיי ניט אַפילו אויף אַ מינוט, און דעם פעטער
יאָסי מיט דער מוהמע סאָסי זאָל איהר למען השם לאָזען גריסען,
און דעם פעטער שעיה מיט דער מוהמע חיה, און די קינדער זייערע,
איטליכען באַזונדער גאָר פריינדליך, און מיין שוועסטער ביילי און
די מוהמע קיילי זאָלט איהר אַחוץ לאָזען גריסען פון אונזערטווע-
גען און פון אונזערע קינדערס וועגען, איטליכען באַזונדער גאָר
פריינדליך, און איהר זאָלט זיי זאָגען למען השם, זיי זאָלען זיך

זיי צו א סוף? אדער אז ס'איז שוין געקומען צום שפיץ, האט
 זיך געלאזט הערען א קול: "נע זשעלאיעם!"? ... אט דא לאזט
 זיך אראפ דער פארהאנג, און מיר געזעגענען זיך אפ מיט די רויטע
 אידלעך אויף א היבשע צייט.

אזעלכע טרויעריגע, איינע טרויעריגער פון דער אנדערער, פון דעסט-וועגען האָבען זיי ארויסגעקוקט אויף בעסערע ידיעות; זיי האָבען נישט פערלאָרען זייער בטחון, זיי האָבען געהאט אַ האָפענונג, אז זיי וועלען נאָך הערען, אם ירצה השם, פון דאָרטען גוטע בשורות מיט ישועות ונחמות... אויב זייערע האָפענונגען זענען מקוים געוואָרען — דאָס וועלען מיר וויסען שפעטער, אז גאָט וועט אונז שענקען דאָס לעבען און מיר וועלען אַמאָל אויף אַ ציקאוועסט זיך דורכפאָהרען אַהינצו, זעהען וואָס מאַכען דאָרט, אינ'ם נייעם גלות מצרים, אונזערע ברידער, די רויטע אידלעך... איין זאך קאָן איך אייך זאָגען פאַר קלאָר, אז די רויטע אידלעך, וואָס זענען געבליבען אין דער היים, זענען גאָר ניט די רויטע אידלעך וואָס פריהער, וואָרום ווי באלד עס איז געשעהען דער קלאָפּ, איז ביי זיי געוואָרען איין איבערקעהרעניש; זיי האָבען זיך נאָך די קלעפּ עפּים ווי אויסגעניכטערט, ווי אויפגעוואַכט פון אַ לאַנגען-לאַנגען שלאָף און האָבען אָנגעהויבען צו פערשטעהן זייער לאַגע, פערשטעהן, אז ווייטער קאָן דאָס אזוי ניט זיין, אז מע בעדאָרף עפּים אָנהויבען טראַכטען. און אז זיי האָבען אָנגעהויבען טראַכטען, האָבען זיי ערשט דעמאָלט צעקייט די ווערטער פון יענעם פארשוין, וואָס איז אַראָפּגעפאָהרען צו זיי פון יענער זייט טייך סמבטיון און האָט זיי דערזעהלט אַ מעשה מכח אַ לאַנד, איין אייגען לאַנד, מכח ארץ-ישראל — און דער עולם האָט זיך שטאַרק אַ נעם געטהאָן צו דעם דאָזיגען ענין, מיט היטץ, מיט פייער, ווי דער שטייגער איז פון די רויטע אידלעך... נאָר איהר ווילט דאָך וויסען וואָס איז געווען דער פּועל יוצא? וואָס איז דערפון ארויסגעקומען? צי האָבען די רויטע אידלעך טאַקע עפּים מתקן געווען, טאַקע עפּים געטהאָן אויך? אָדער מען איז אָפּגעקומען נאָר דערמיט, וואָס מע האָט גערעדט און גערעדט און ווידער אַמאָל גערעדט?... צי האָט מען זיך שוין אַמאָל אויסגעגלייכט דאָרט מיט דעות, אָדער איטליכער איז זיך געבליבען ביי זיינעם? צי האָט מען זיך שוין דעררעדט אַמאָל ביי

משוגעים. א בעשרי-
בונג פון א דורכפאָהרער.

געשריבען אין יאָהר 1900

משוגעים

דאס ערשטע קאפיטעל.

(א דורכפאָהרער ענטדעקט דאָס ניווע לאַנד. — די רויטע אידלעך
הערען זיך אָן מיט מעשיות און ווערען פערקאָכט. — איינער פון זיי
לאָזט זיך אַהין אוועק. — ער קומט צוריק און גיט אַרויס זיין בעשרויבונג
בעזונדער אין אַ ביכעל. — ער רעכענט דערפון גליקליך ווערען.)

א צייט מיט יאָהרען האָבען די רויטע אידלעך געמיינט, אַז
מיט זיי לאָזט זיך אויס די וועלט. פון איין זייט דער טייך
סמבטיון, פון דער אנדערער זייט די הרי חושך און אין מיטען די
רויטע אידלעך — און איין עק, וואָס בעדאַרף מען נאָך ? גערעדט
האַט מען, אַז אויף יענער זייט סמבטיון איז אַ סברא, אַז סע איז
יאָ פאַרהאַן עפּיס אַ לאַנד, נאָר אפילו אַז יאָ, איז נאָך אַ ספק, צי
עס געפינען זיך דאָרטען אידען; האָטש אפילו, אַז מע זאָל וועלען
שמועסען דאָס אייגענע וויעדער צוריק, מוז מען רעכענען, אַז סע
איז געווען דאָרטען פאַרהאַן אידען, וואָרום, ערשטענס, ווי
געשיקט זיך דאָס אַ לאַנד אָהן אידען ? און, צווייטענס, וואו זענען
אַהינגעקומען די „עשרת השבטים“?... נאָר פלוצים עפּיס איז
אַרויס אַ קלאַנג, אַז איינער אַ דורכפאָהרער, מע ווייסט ניט ווער
און פון וואַנען, האָט דערצעהלט, אַז ער איז דאָרט אַליין געווען אין
יענעם לאַנד. איי, ווי אזוי האָט ער געקאָנט אַריבער דעם סמבטיון,
וואָס אלע ווייסען, אַז אַ גאַנצע וואָך וואַרפט ער מיט שטיינער,
א חוץ שבת ? בלייבט אַ קשיא... דער דורכפאָהרער האָט דער-

וואו מע קאן זיך גוט אָפּלעבען, אָפּשטערעכען דאָס ביסעל יאָהרען! — אזוי האָבען זיי געזאָגט איינס דאָס אנדערע מיט אַ זיפּץ. — מע פאַרשפּאַרט האָרעווען, ווערען אויסגעריסען, זיך ברעכען דעם מח. נישטאָ אויף שבת, געהסט דו אַרויס אין מאַרק און קלויבסט זיך אויס וואָס דיין האַרץ גלוסט. ווילסט גאָלד — נעם גאָלד; ווילסט זילבער — נעם זילבער. הכלל, דו האָסט הענט — נעם און גענוג!...” עס האָבען זיך אפילו געפונען אזעלכע אפיקורסים, וואָס האָבען געוואָלט אָפּלייקענען אינגאנצען די מעשה, זיך געפרובט איבער-שפּאַרען:

— ווייס איך וואָס? בהמות, נאַראַנים! מע דערצעהלט זיי פּזמונות, נעכטיגע טעג, אַ קוה איז געפּלויגען איבער'ן דאָך און געלעגט איין איי!

— סטייטש, מיר האָבען אָבער אַליין געהאָרכט, אז ס'איז דאָ געווען אַ דורכפּאָהרער, וואָס האָט אַליין גערעדט מיט די דאָרטיגע אידען; אַ סימן, זיי זענען אלע מיט שוואַרצע האָר...

— אַ סימן, די מוהמע איז מיט אַ נאָז. שפייט איהם אָן אַ פּולען פנים, דעם דורכפּאָהרער! פרעגט איהם, ווי אזוי איז ער אַריבער דעם סמבטיון, אז אַ גאנצע וואָך וואַרפט ער מיט שטיינער? — אָט זעהט איהר דאָך!...

בקיזור, דאָס גאָלד מיט'ן זילבער, וואָס אויף יענער זייט סמבטיון, האָבען אָנגעמאַכט צווישען די רויטע אידלעך אַ גערודער נישט אויף קאטאָועס. אַ סך פון זיי האָבען דאָס גוט אַרויפגע-נומען אויף דער מחשבה, געטרוימט וועגען דעם בייטאָג און ביי-נאכט, נישט געקאָנט איינליגען, זיך געקאטשעט פון איין זייט אויף דער אנדערער, געזיפּצט, געקרעכצט און אלץ געטראכט: „אוי, רבונ'י-של-עולם, וואָס איז ביי דיר פאַר אַ קונץ נעמען מיך און אַריבער-טראָגען אַהין האָטש אויף איין טאָג!“ די בעלי-בטחון, די פרומע, האָבען דאָס געהאַט אין זינען בשעת דאוונען: „אָבינו מלכנו —

צעהלט, אז ער איז דאָרטען געווען, אז ער האָט אַליין געזעהען מיט זיינע אויגען די דאָרטיגע אידען און האָט מיט זיי גערעדט; ער זאָגט, אז זיי זענען גאָר נישט פאַחאָזשע אויף אונזערע אידען; ערשטענס, זענען זיי אַלע מיט שוואַרצע האָר, און, צווייטענס, זענען זיי גאָר אַנדערע מינים אידען; זיי פיינען זיך אויס מיט זייערע גוטע מדות און זיי לעבען אַלע דאָרטען גליקליך, וואָס גליקליכער קאָן שוין ניט זיין, דהיינו: זיי האָבען פרנסה מיט'ן פולען מויל, נישטאָ דאָרטען קיין אַרעמע לייט, אַלסדינג איז דאָרטען וואָלוועל, בוזל-הוול, עס וואַלגערט זיך ביי זיי ממש גאָלד אין די גאַסען...

— דו הערסט וואָס ער זאָגט? — רופט זיך אָן איינער צום אַנדערען און דערלאַנגט איהם א שמוּרד מיט'ן עלענכוינען.

— עט, מילא, וואָס ער זאָגט, עס רעדט זיך אזוי — מליצה.

— א משל! מע שמועסט, אז סע וואַלגערט זיך גאָלד אין די גאַסען, זאָגט ער גאָר מליצה!

— אז סע וואַלגערט זיך גאָלד, פאַר וואָס זשע הויבט דאָס קיינער ניט אויף?

— ביזט אַ בהמה, פאַרשטעהסט ניט פון דאַנען אַהין: אז מע זאָל דאָס וויעדער אויפהויבען, וואָלט זיך עס ניט געוואַלגערט אין גאַס...

די רויטע אידלעך, וואָס זענען בטבע שטאַרקע בעלי-גזומא, ווי מיר ווייסען שוין פון אונזער פריהעריגער מעשה*, האָבען מעהר נישט בעדאַרפט; זיי האָבען נאָר דערהערט „גאָלד“, האָבען זיי שוין ווייטער נישט געוואָלט הערען. באַלד איז אויסגעוואַכסען ביי זיי אינ'ם כח-הדמיון גאַנצע בערג מיט גאָלד און זילבער, מיט דימענטען, מיט בריליאַנטען, מיט אַלדאָס גוטס: „אַט אַ לאַנד,

* זעה די „רויטע אידלעך“, איין אויסגעטראַכטע מעשה פון שלום-עליכם.

געלאָזט נעבאָך אַ ווייב אַ יוגענד, איין אייביגע עגונה מיט קינדער, לעבעדיגע יתומים, אָהן אַ שטיקעל ברויט. דער עולם האָט שטאַרק רחמנות געהאַט. מע האָט געאַרבייט, מע האָט נישט אויפגעהערט צו ברעכען זיך דעם קאָפּ: וואו האָט ער געקאָנט אַהינקומען? אַ מענטש איז דאָך נישט קיין שפּילקעלע. רבנים האָבען צעשיקט בריוולעך אין אַלע שטעדט מיט אַלע זיינע סימנים: אַז ער הייסט משה און איז אַ רויטער, פון מיטעלמעסיגע וואוכס. דאָס הייסט, ער איז נישט קיין שטאַרק הויכער, נישט גאָר קיין נידעריגער. און נאָך צוויי וויכטיגע סימנים האָט ער: ער רעדט פונ'ם שלאָף און עסט נישט קיין קעז... די דאָזיגע סימנים האָט מען אוועקגע-שיקט אויך אין אַלע אידישע בלעטער, מע האָט אָפּגעדרוקט גרויסע ברייטע מודעות און מע האָט צוגעזאָגט, אַז דער, וואָס וועט אָנווייזען אויף דעם פערפאַלענעם, וועט דערפאַר, אם ירצה השם, געוויס האָבען עולם הבא... דאָס האָט אָבער אויך נישט גע-האָלפּען. ביז די צייט איז געקומען און דער שאַדען האָט זיך אָפּ-געזוכט, דאָס הייסט, דער פערפאַלענער איז אין אַ יאָהר אַרום אַליין געקומען צוריק מיט'ן שטעקעלע אַהיים. מע קאָן זיך פאַר-שטעלען די שמחה פון זיין ווייב און קינדער, אַז איין מאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען שטעהט מען אויף, מע טהוט אַ קוק — ער איז דאָ!...

דעם ערשטען ברוך-הבא האָט ער געהאַט, געוויינטליך, פון זיין ווייבעל „די עגונה“. זי האָט איהם אָפּגעשפּיעלט אַ וויזואַל, ווי ער איז ווערטה געווען; נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען בעקומען שלום-עליכםס פון קרובים, פון שכנים און פון גלאַט בעקאנטע.

— ויבוא הפליט — געקומען דער אַנטרונענער! שלום-עליכם, פון וואַנען קומט דאָס אַ איד? דערצעהלט, וואָס האָרכט זיך עפּים אויף דער וועלט? ווי טהייער איז קאָרן?...

— לאַכט, לאַכט! — מאַכט ער צו זיי. — ווען איהר זאָלט וויסען, וואו איך בין אויסגעווען און פון וואַנען איך קום אָן און

טאטע זיסער, הארציגער, געטרייער! צוליב דיין גרויסען נאָמען און צוליב אונזערע עלטערען, וואָס האָבען זיך אָן דיר פּערזיכערט, בעווייז דיין גענאָד, טהו עפּים א נס מיט אונז, אזוי ווי דו קאָנסט!..." וואָס פאַר אַ נס האָבען זיי געוואָלט: צי גאָט זאָל זיי ברענגען אַהין, אין יענעם לאַנד, צי ער זאָל זיי ברענגען דאָס לאַנד אַהער — דאָס האָבען זיי אַליין נישט געוואוסט אַקוראַט; זיי האָבען נאָר חשק געהאַט צום גאָלד מיט'ן זילבער, וואָס דאָר-טען. דאָכט זיך, מעהר יושר, כלעבען, עס זאָל ליגען ביי זיי אין קעשעני, איידער עס זאָל זיך וואַלגערען אין גאַס!... נאָר נעמען אויפהויבען זיך און אוועקפאַהרען אַהין האָט קיינער קיין חשק ניט געהאַט; ערשטענס, וואוהין פאַהרט מען? גלאַט נעמען און פליהען הענדום-פּענדום אין דער וועלט אַריין? און צווייטענס, וואָס טהוט מען מיט'ן סמבטיון? ווי אזוי שווימט מען אַריבער דעם טייך, וואָס וואַרפט מיט שטיינער? אמת, קיינער האָט נישט געזעהן, נישט דעם סמבטיון, נישט די שטיינער, וואָס ער וואַרפט פון זיך; נאָר אַ וועלט איז דאָך ניט משוגע. מסתמא אז מע זאָגט שטיי-נער — איז שטיינער...

נאָר פאַר צוויי יאָהרען, אין דער צייט, האָט זיך געטראָפּען א מעשה. עפּים איינער פון די רויטע אידלעך, א נייציג אידעל, נישט קיין פראָמאַך, מיט'ן נאָמען משה (כמעט דער איינציגער מענש, וואָס הייסט מיט זיין אייגענעם נאָמען, אָהן אַ שום צונעמע-ניש), איז פלוצים אין אַ שענעם פריהמאָרגען ארויסגעגאַנגען מיט'ן שטעקעלע אין מאַרק אַריין און איז שוין מעהר צוריק נישט געקור-מען; און אַט אזוי איז ער נעלם געוואָרען, מע האָט נישט געוואוסט וואוהין. מע האָט איהם אויסגעזוכט אין אַלע מיזענלעכער, וואו ערגיץ א בידעם, וואו ערגיץ א קעלער; מע האָט איהם געזוכט העט-רויט הינטער דער שטאָרט, אויף יענער זייט מיהלען, מע האָט איהם געזוכט נעבען דער באָד, ביי'ם ברעג טייך — נישטאָ; פאַר-פאַלען, ווי אין וואַסער אַריין! אין דער היים האָט ער איבער-

ווען זיי דערצעהלען אלסדינג, נאָר דאָ האָט זיך אַריינגעמישט זיין ווייבעל.

— טאָמער ווייסט דו, וואָס איז מען זיך דאָ צענויפגעקומען, אויף וועמענס ביז וואונדער? מע וויל האַרבען נייעס? איז מען ניט קראַנק צו דארען אַביסעל, איך האָב מעהר געוואַרט!...

דאָס איז געווען איין איידעל אָנצוהערעניש, אַז דער עולם זאָל זיך צעגעהן. די רויטע אידלעך זענען טאָקי גרויסע גדלנים, האַנאָריסטע לייט, נאָר דאָרטען, וואו מע בעדאָרף, זענען זיי ביי זיך נישט אַזוי גדול'דיג, קליינע מענשעלעך, מאַכען זיך תמ'עוואַטע, גלייך ווי ניט זיי מיינט מען. זיי זענען נישט אָפגעטראָטען פון איהם, געשלעפט איהם פאַר דער צונג, ער זאָל זיי נאָר דערצעהלען און דערצעהלען.

אונזער פאַרשוין האָט פערשטאַנען, אַז היינט איז זי נע זיעבען יאָהר, אַז היינט איז ער דער מיוחס אין שטערטעל, האָט ער פון זיי געצויגען די עצמות, געשלעפט אָדערען.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ברידער, איז דאָס איין ערטעל! איז דאָס אידען! זינט גאָט האַנדעלט מיט אידען האָט ער נאָך אַזוינע אידען ניט באַשאַפּען. ס'איז, זאָג איך אייך, הערט איהר, מאַדנע מינים באַשעפּענישען, וואָס מע זעהט זיי נאָר נישט! ס'איז, זאָג איך אייך, הערט איהר...

— אָבער איין עק זאָל דאָס האַבען! דערצעהל אונז עפּיס, דערצעהל ווי אַ מענטש. מיר ווילען וויסען דעם שפיץ!

— איך ווייס ניט, כלעבען, פון וואָס איך זאָל אייך אָנהויבען פריהער? איך זאָל וועלען דערצעהלען אייך אלסדינג, וואָלטען מיר באַדאַרפט אַוועקציען אַט-אָידאָ האַטש דריי טעג, — וואָס זאָג איך דריי טייג? דרייסיג טעג מיט דרייסיג נעכט! מע זאָל דאָס וועלען באַשרייבען, וואָלט מען געקאָנט אָנשרייבען אַט אַזא בוך! (ער בעווייזט וואָס פאַר אַ מין בוך, פון דער ערד ביז כמעט דער סטעלי.)

וואָס איך האָב געזעהען, וואָלט איהר מיט מיר אנדערש גערעדט.
— דהיינו, לאָמיר האָרען? אפשר פון יענער זייט סמבטיון?
— גלייך ווי איהר זענט געווען דערביי. אוי, איז דאָס אַ
לאַנד!

— טאָקי באמת, צי דו טרייבסט קאטאָוועס?
— איך זאָל אזוי לעבען מיט אייך אינאיינעם, ווי איך זאָג
אייך אמת.

— הערסט, היינט וואָס זשע שווייגסט דו?
— וואָס זשע זאָל איך שרייען?

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה, איז די גאנצע
שטאָרט געוואָהר געוואָרען, אז „משה דער פאַרפאַלענער“ האָט זיך
געפונען; ער קומט אָן פון יענעם גליקליכען לאַנד, וואו עס וואָלט
גערט זיך גאָלד און זילבער, און דערצעהלט זיך אָן אזעלכע חדושים,
אז מע קאָן משוגע ווערען. מע האָט דערהערט אזא מעשה, האָט
מען אוועקגעוואָרפען האַק און פאַק, שער און אייזען און מע האָט
זיך געלאָזט צו איהם, ווי צו אַ גוטען אידען; מע האָט איהם
געשטעקט שלום-עליכם פון אלע זייטען, שוין נישט אויף קאטאָ-
וועס, און דוקא מיט גרויס רעספעקט, מע האָט איהם שטאַרק
מקנא געווען אויף זיין נאַטור, געלויבט און גע'חידוש'ט זיך אויף
איהם, ווי אזוי ער האָט קיין מורא נישט געהאַט מאַכען אזא ווייטע
נסיעה איינער אליין. און מע האָט איהם געבעטען, ער זאָל האַטש
דערצעהלען אַלסדינג, ווי אזוי און וואָס און ווען, און טאָקי באַלד
אַט-אַ-דאָ, און צי ס'איז טאָקי אמת, וואָס מע זאָגט נאָלד? דער
עולם איז געוואָרען אלע מינוט גרעסער און גרעסער, עס זענען צו-
געקומען אלע מאָל נייע פאַרשוינען, וואָס האָבען באַגעהרט און
געפאַדערט, ער זאָל זיי דערצעהלען די גאנצע מעשה, ח א ט ש
נ א ד א מ א ל פ ו נ ' א נ ה ו י ב ב י ז ' אן ס ו פ —
אַלסדינג, ווי אזוי און וואָס און ווען. ער איז אפילו פאַרטיג גע-

מען דאָס לשון און ער קאָן נישט רעדען! ... געמט אייך געזונט-
טערהייט!

דער עולם האָט אַרויסגעזעהען, אז מע וועט דאָ גאָר נישט
מאכען, איז מען זיך צעגאָנגען, און אונזער חברה-מאָן האָט געהאַל-
טען וואָרט: ער האָט אַיינגעקויפט פאַפּיער און טינט און פענעס
א גוזמא, און האָט זיך אַוועקגעזעצט בעשרייבען די גאַנצע נסיעה
זיינע אין אַ בעזונדער מעשה-ביכעל, וועלכעס ער האָט אַ נאָמען
געגעבען: "דאָס גליקליכע לאַנד, אָדער אַיין
אַרט פון מישוגעים". דאָס ביכעל איז פאַרטיג גע-
וואָרען, האָט ער דאָס אַוועקגעגעבען אין דרוק אַריין, מע זאָל דאָס
אַפּדרוקען אויף זיינע אַייגענע הוצאות אין אַ גרויסען צאָהל
עקזעמפּלאַרען (איך האָב מורא, אויב נישט עטליכע טויזענד
שטיק!). ער האָט זיך געהאַט אזא רעכענונג: דאָ, אין זיין
שטאָרט אַליין, געפינען זיך, קיין עין הרע, אַ צוואַנציג טויזענד
רויטע אידלעך; לאָמיר שמועסען, אַשטייגער, אז נאָר אַיינער
פון צעהן וועט קויפּען אַ ביכעל, האָט איהר שוין אַ קיימאָל פון
צוויי טויזענד ביכלעך; היינט וואו זענען די איבעריגע שטערט?
די רויטע אידלעך זענען דאָך פאַרהאַן עטליכע מיליאָן, קיין עין הרע!
אדרבה, עטליכע טויזענד וועט גאָר קלעקען אויף אַיין צאָהן; מע
וועט דאָס מוזען נאָכדעם אַפּדרוקען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל,
מע וועט דאָס פּערצוקערען, און ער וועט זיך מיט גאָט'ס הילף
צעפיהרען די הענד, — מאכען דערפון אַ מאַיאָנטעק...

כך הוה. דאָס אַרויסגעהן פונ'ם בוך האָט זיך אַביסעל פּער-
צויגען; עס האָט געדויערט אַביסעל מעהר פון צוויי חדשים, און
מעהר פון דריי, און מעהר פון פיער, און מעהר פון זעכס. עס
האָט זיך געמראָפּען אַ סיבה: ס'איז אויסגעגאָנגען פאָדעם, נישט
געסטייעט קיין אותיות אין דער דרוק! מע האָט געמוזט צוואַר-
טען עטליכע חדשים, ביז מע וועט אויסגיסען נייע אותיות... אונ-
זער מחבר האָט זיך דאָס אַביסעל דעמאָלט אָנגעגעסען מיט צרות —

שאט, קינדער! ווייסט איהר וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך בין געפאלען אויף אַ גלייכע זאך. אוי, בין איך אַ חכם!

— דאָס ווייסען מיר! אוראי ביזט דו אַ חכם! נאָר לאָמיר שוין האָרעכען וואָס, אַבי גיכער!

— איך בין געפאלען אויף אזא איין עצה: באדארף איך אייך דערצעהלען אימליכען באזונדער, אָנהויבען אלע מאָל פון „מה טובו“? אַמערה, נעם איך און געב דאָס אַרויס אלסדינג אויף פאַפיער, דאָס הייסט, איהר פאַרשטעהט? איך באשרייב דאָס אין אַ ביכעל, דעמאָלט קאָן זיך דאָס יעדער איינציגער איבערלייענען פון אָנהויב ביז'ן סוף! וואָרום דאָס, וואָס מע קאָן אַרויסשרייבען מיט דער פען, וועט איהר קיין מאָל נישט אַרויסרעדען מיט דער צונג. אָבער איא, ס'איז אַ גלייכער איינפאַל? דער עיקר — איהר זאָלט מיך ניט קוועטשען, איך זאָל קאָנען זיצען און שרייבען.

— סא משל! אויף ווען וועט דאָס אַרויסקומען — אם ירצה השם, אויף חול המועד פורים?

— חס וחלילה! וויפיעל, מיינט איהר, באדארף דאָס ביי מיר געדויערען, דאָס אָנשרייבען מיט'ן אָפּדרוקען? — נישט מעהר ווי אַ חדשים צוויי אָדער דריי.

— אַ חכם פון דער מה נשתנה אַרויס! ביזט משוגע, צי חסר דעה! וואָס רעדסט דו? דו ווייסט וואָס דו רעדסט? — האָבען זיך די רויטע אידלעך צעשריגען אויף איהם, גלייך ווי ער וואָלט געווען ביי זיי אַ געדונגענער פון קהל. — חדשים? ווער איז דאָס אימשטאַנד צו וואַרטען חדשים? מען איז דאָך נישט מעהר ווי לעבעדיגע מענטשען! אַ קשיא, טאָמער שטאַרבסט דו גאָר ביז דעמאָלט אַוועק?

— בקיצור, ווי איהר ווילט אייך! — האָט זיך שוין זיין ווייבעל אַרויסגעשטעלט פאַר איהם. — מיין מאַן איז אייך נישט משה מחויב; ער האָט זיך ניט אונטערגענומען ביי אייך פאַר קיין דער-צעהלער. עלעוויי, לאָז זיך אייך דאַכטען, עס האָט איהם אָפּגענוי-

דעם אנדערען די גאנצע מעשה אין קורצען, — היינט צו וואָס בעדאָרף מען נאָך געהן אויסגעבען געלד, קויפֿען ביכלעך? ... דאָס איז נומער איינס. והשנית, האָט מען אַ טעות געהאט אין חשבון:

— ווייס איך! אַ נעכטיגער טאָג! — האָבען זיי גע'טענה'ט. — ווער מיר גאָלד? וואָס מיר זילבער? עפֿים משונה מאָרנע אידען, משוגעים באַשרייבט ער דאָרטען! אַודאי איז כדאי געווען אזוי פיעל צו וואַרטען אויף אזא מעשה!

— ס'איז גאָר אינגאנצען די מעשה אַ ליגען; דאָס האָט ער אויסגעטראַכט פונ'ם קאַפּ!

— עס האָט זיך איהם, אפֿנים, גע'חלומ'ט, אז ער איז אריבער דעם סמבטיון?

— טפו אויף זיין קאַפּ און אויף זיינע הענט און פֿיס!...

בקיצור, מע האָט דאָס ביכעל מעהר אין די הענר אַריין נישט געוואָלט נעמען. די עטליכע, וואָס האָבען יאָ געקויפֿט, האָבען זיי דאָס געבראַכט צוריק צום מחבר און האָבען געפֿאָדערט פון איהם, ער זאָל זיך נעמען זיין סחורה צוריק, און פונ'ם געלד, וואָס זיי האָבען בעצאָהלט, שענקען זיי איהם אַוועק די העלפט; דאָכט זיך, עהרליך? מיט יושר?... איינער האָט זיך מיישב געווען און האָט איהם אַריינגעוואָרפען דורכ'ן פענסטער צוריק דאָס ביכעל אינאיינעם מיט אַ גע'פֿגר'טער קאָף, און די גאנצע שטאָרט האָט פון דער חכמה אזוי אָנגעקוועלט, אזוי געלאַכט, אז מען איז שיער ניט צעזעצט געוואָר־רען פֿאַר געלעכטער.

מע קאָן זיך דען פֿאַרשטעלען די ביטערע פינסטערע לאַגע פון אונזער מחבר? די צרות, וואָס ער האָט נעבאָך איבערגעטראָגען פון זיין ווייב, וואָס האָט איהם שיער נישט אויפֿגעגעסען לעבער־דיגעהייד? די אַנגסטען מיט די יסורים פונ'ם דרוקער, וואָס איז נעבאָך דורך איהם ניוזק ונהרג געוואָרען? און זיין האַרצוועהטיג מיט די בזיונות, וואָס ער האָט געהאט פון די רויטע אידלעך?

אויפ'ן פוד! פון איין זייט דאָס ווייב פיקט אין קאָפּ: „וואָס איז דאָס פאַר איין עובדה — ביכלעך גאָר אין מיטען דרינען? פריש און געזונט און משוגע!“ פון דער אַנדערער זייט די רויטע אידלעך רייסען ביי די פאָלעס: „נוואָלד, דאָס ביכעל! דאָס ביי כעל!“ און דער דרוקער, וואָס איז צום אָנהויב געווען זיס ווי צוקערלעקאָך, האָט מיט אַ מאָל אָנגעהויבען דולען אַ ספּאָדיק: „געלטעניו! געלט! געלט! געלט!“ ער האָט זיך נעכאָך פער-זעצט און פער'משכונ'ט פון קאָפּ ביז די פיס, געוואָרען אַ בעל-חוב ביז איבער די אויהערען, און גאָט האָט אַ נס געטהאָן — די „משוגעים“ זענען אַרויס פון דרוק!

די „משוגעים“ זענען אַרויס פון דרוק, און דער עולם האָט זיך אַ לאָז געטהאָן, ווי נאָך מצה-וואַסער. מע האָט איהם בעלגעערט די שטוב, איטליכער האָט געוואָלט וואָס פריהער. זיין ווייבעל האָט דערזעהען אזא מחיה, האָט זי זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט זיך אַריינגעמישט.

— דו האָסט דען שכל אויף אַם אזוי פיעל, דו לעקיש איינער? אז גאָט האָט אונז יאָ צוגעשיקט אזא גליק, וואָס טרעפט זיך איין מאָל אין הונדערט יאָהר, פאַר וואָס זשע זאָלען מיר נישט אָפּלעקען אַ ביינדעל, ווי עס געהער צו זיין? מכות וואָלט איך זיי פאַרקויפט אזוי וואָלוועל די סחורה! אַ קניהע ערד וואָלטען זיי ביי מיר אויסגעשלאָגען אַט-א-דאָ-אַ, אויסציהען וואָלטען זיי זיך פאַר מיינע אויגען!...

עס האָט נישט געדויערט קיין צוויי שעה צייט און דער עולם האָט אָנגעהויבען ווערען וואָס ווייטער אַלץ שוין טערער און ווינציגער, ביז ס'איז נישט געבליבען קיין לעבעדיגער מענש, — די רויטע אידלעך זענען מיט אַ מאָל אָפּגעקיהלט געוואָרען. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז גאָר אַ פשוט'ע מעשה: די שטאָרט איז געוואָהר געוואָרען דעם אינהאַלט פונ'ם ביכעל איש מפי איש, און דוקא אָהן אַ טעלעפאָן; איינער האָט איבערגעגעבען

דאָס צווייטע קאפיטעל.

(זיין אַנקומען אין שטאָדט אַרײַן. — דאָס ערשטע בעגעגעניש. — די שוהל. — מע מהומ איהם אָן אַ קאָפּעליש. — מע שלאָגט זיך פאַר'ן אורח, אימליכער וויל איהם צו זיך אויף שבת.)

אַנגעקומען אינ'ם לאַנד פון די משוגעים — אַזוי הויבט ער אָן די בעשרייבונג פון זיין נסיעה — בין איך פונקט אום פרייטאָג פאַרנאַכט, שוין אַרום ליכט־בענשען, און מחמת איך האָב מיך זעהר געאַוילט אויף שבת, האָב איך גאָר קיין צייט נישט געהאַט זיך צוקוקען צו דער שטאָדט און צו איהרע שענע, ריינע, ציכטיגע, אויסגעפלאַסטערטע גאַסען און צו די שענע, הויכע, ליכטיגע מויע־רען. איך בין געפלויענען פיל אויס'ן בויגען; עס האָט מיר כסדר געבאַמבעלט אין קאָפּ: „וואו וועל איך דאָ מקבל שבת זיין? וואוהין וועל איך מיך דאָ צושלאָגען, אין אַ פרעמדער מדינה, און צו וועמען וועל איך מיך דאָ קעהרען און ווענדען אָהן אַ שום רע־קאָמענדאַציע?“ ... די ערשטע מחשבה מיינע איז געווען: אַ שוהל. „לאָס איך נאָר צושלאָגען זיך צו אַ שוהל, — אַזוי האָב איך מיר געטראַכט — וועט שוין אַלץ זיין רעכט: צווישען אירען, נישקשה, ווערד מען נישט פאַרפאַלען“ ...

דעם ערשטען אירען, וואָס איך האָב באַגעגענט, האָב איך אָפּגעשטעלט און אַ פרעג געטהאָן:
— ווייסט איהר נישט, פעטער, וואו איז דאָ ערגיץ אַ שוהל?
דער איד...

נאָר איך מוז דאָ פריהער אָפּמאַהלען וואָס פאַר אַ מין איד דאָס איז געווען. אַ הויכער, מיט שוואַרצע האָר, אַ שוואַרצע באָרד, דעם קאָפּ פאַרריסען ארויף מיט גדלות, אַנגעטהאָן אין שוואַרצען, מיט אַ הויכען שוואַרצען גלאַנצענדיגען ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, כמו אַ לאַקשענטאָפּ.

ער איז געוואָרען ביי זיי אויס „משה דער פאַרפאַלענער“; זיי האָבען איהם געקרוינט מיט אַ נייעם נאָמען: „דער משוגע'נער ביכעל־מאַכער“ — ס'איז געווען בוי־בזיונות!

* * *

איינס פון די דאָזיגע ביכלעך איז על־פי נס אַריינגעפאַלען צו אונז אין די הענד אַריין, און מיר האָבען דאָס דורכגעלייענט פון אַלף ביז תיו און האָבען געפונען, אז ס'איז גאָר נישט אזוי שלעכט, ווי די רויטע אידלעך מיינען. מהאי טעמא דרוקען מיר דאָס אי־בער דאָ וואָרט ביי וואָרט, און מיר בעטען דעם עולם, אז טאָמער וועט דאָ עמיצער געפינען עפּיס אַ זאך, וואָס וועט זיי אויסווייזען פריקער, ערטערווייז אַביסעל צו פיעל גוזמא'דיג, איבערגעחאָפט די מאָס, אָדער אזוי מחילה נאַריש, טפּוש'עוואַטע, זאָלען זיי צו אונז קיין טענות ניט האָבען, נאָר צום מחבר אַליין. אויף איהם, אויפ'ן מחבר הייסט דאָס, מעגען זיי זאָגען וואָס זיי ווילען: א ז ו י ו י ע ה ע ר ט נ י ט, א ז ו י ו ו ע ט א י ה ס נ י ט ש א ד ט ע | ...

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — רוף איך מיך אָן צו איהם —
נאָך וועמען האָט איהר דאָס יאָהרצייט: נאָך אַ טאַטען, צי נאָך
אַ מאַמען?

— וואָס איז דען? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס איז אייך
עפּיס איינגעפאַלען, אַז איך באַדאַרף היינט האָבען יאָהרצייט?
— גלאַט, — זאָג איך — איך שמועס עס אַקעגען דרינען, וואָס
איהר געהט דאווענען.

— וואָס הייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ס'איז דאָך היינט
פרייטאָג־צונאַכטס!

— איך ווייס גאנץ גוט, — זאָג איך — אַז ס'איז פרייטאָג־צו־
נאַכטס, דערפאַר פרעג איך טאַקי, וואָרום ביי אונז אַזעלכע, איך
בעט איבער אייער כבוד, פראַנטען, ווי איהר, געהען זעלען פריי־
טאָג־צונאַכטס אין שוהל אַרײַן.

— אזוי? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס זשע דען טהוען זיי
שבת?

— איך ווייס — זאָג איך — וואָס זיי טהוען? זיי געפינען
זיך שוין מסתמא איין אַרבייט: מע האַפט אַ קערטעל, אַז קיינער
זאָל ניט זעהען...

— וואָס האַפט מען? — מאַכט ער צו מיר.

— אַ קערטעל — זאָג איך — האַפט מען: איין „אַקעלע“,
אַ „סטוקעלע“, אַ „באַנטשאַק“, אָדער גאָר אַ „טערטעל־מערטעל“.
— וואָס הייסט דאָס — זאָגט ער — „טערטעל־מערטעל“?

— כלומפרשט! — זאָג איך. — וואָס מאַכט איהר זיך גע־
פּאַר'ט? מע שפּיעלעט דען נישט ביי אייך אין קאָרטען?

— אַך, קאָרטען? — מאַכט ער צו מיר. — ביי אונז שפּיעלעט
מען שוין נישט אין קיין קאָרטען; ביי אונז איז פאַרהאַן אַ סך
בעסערע פאַרגעניגענס דערפון... אַט איז אונזער שוהל.

— וואו? — מאַך איך צו איהם.

— אַט דאָס איז זי! — זאָגט ער צו מיר און פיהרט מיך צו

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, פעטער, — זאָג איך צו איהם — אויב איהר זענט, איך בעט איבער אייער כבוד, א איד, נאָט אייך אַפּ שלום-עליכם.

— עליכם-שלום! — מאַכט ער צו מיר און קוועטשט מיך ביי דער האַנד זעהר פריינדליך. — עליכם-שלום! מיט וואָס קאָן איך אייך דיענען?

— צי ווייסט איהר ניט, — זאָג איך — וואו איז דאָ ערגיץ א שוהל, אָדער א בית-המדרש? — קומט, — מאַכט ער צו מיר — איך געה מיט אייך. פון וואַנען איז א איד?

— פון וואַנען? פון ווייטען. — זאָג איך. — אַזש פון יענער זייט סמבטיון, הינטער די הרי-חושך.

— אַך, אפשר פון די רויטע-אידלעך? — מאַכט ער צו מיר און נעמט מיך וויעדער א מאָל אָן ביי דער האַנד. — עס טהוט מיר זעהר זעהר הנאה, וואָס איך זעה מיך מיט אייך. זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, איהר זענט דאָך דאָ, הייסט דאָס, א פרעמדער, איין איד, קאָן איך אייך אפשר פאַרבעטען אויף שבת?

— מהבתי, — זאָג איך — פאַר וואָס ניט? איך האָב גע-רעכענט זיך צושלאָגען צו א שוהל און דורכ'ן שמש שוין איינבע-טען זיך ערגיץ אויף שבת.

— איינבעטען? — מאַכט ער מיט א געלעכטער. — ביי אונז פאַרשפּאַרט מען זיך איינבעטען; ביי אונז איז מען צופריעדען, אַז גאָט שיקט צו איין אורח.

— און ביי אונז — זאָג איך — איז איין אַנדער מנהג: ביי אונז לאָזט דער שמש ניט אַרויס דעם עולם פון שוהל, ביז מע צענעמט נישט די אָרעמע לייט אויף שבת.

— אזוי? — מאַכט ער צו מיר מיט אַזא פנים, גלייך ווי איך וואָלט איהם דערצעהלט, אַז ביי אונז געהט מען מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף.

געדריעהטע שטיוועל, אהן א פליסענעם קארטו, אהן א נאז מיט טאבעקע..."

— וואוהין פיהרט איהר מיד? — זאג איך צו איהם. — ווייזט מיר בעסער איין ארט, וואו איך קאן אפאלענען אט דאס פע- קעל מיינס.

— קומט, קומט, — מאכט ער צו מיר און נעמט צו ביי מיר דאס פעקעל און פיהרט מיד אריין אין א באזונדער ליכטיג חדר'על, צו א ווייסען מירמעלשטיינערנעם וואשקאסטען, דערלאנגט מיר א שטיקעל זייף מיט א קלאר-ווייס האנטיכעל און לעגט מיר פאר, איך זאל מיד מטריח זיין אביסעל איינוואשען זיך.

"וואס איז דאס פאר א משוגעת? — קלעהר איך מיר. — וואשען די הענט — דאס פארשטעה איך; דערויף איז פארהאן ביי אונז אויך א האנטפאס אין שוהל מיט א גרויסער פאמעניצע ביי דער טהיר. נאר אין א שוהל זאל מען זיך באדארפען וואשען נאר און זיפּען — דאס פארשטעה איך שוין ניט!"

— ווער האט אייך געזאגט וועגען מיר? — רוף איך מיד אן צום שמש.

— דער הערר שניידער.

— וואסער שניידער?

— אט דער, וואס איהר זענט מיט איהם געגאנגען.

— אזוי? — זאג איך. — איז ער סך-הכל א שניידער? א "בעל-מלאכה", הייסט דאס? היינט וואס איז מיט איהם אזוי דער יחוס, וואס ער געהט אזוי אויסגעפוצט און דעם קאפ פאר- ריסען ארויף, גלייך ווי, איך בעט איבער אייער כבוד, עפּים רעכטס?

— ער איז גבאי ביי אונז אין שוהל. — מאכט צו מיר דער שמש מיט גדלות.

— אזוי? — זאג איך. — איז דאס, אפנים, א שניידערשע שוהל ביי אייך?

צו א הויכען מויער, א שענעם, מיט וויסע מירמעלשטיינערנע זיי-
לען, מיט א מחיה'דיגען גארטען ארום און ארום, און בעלייכט, בע-
גאסען פון אויבען ביז אראפ מיט א מין משונה-מאדנע ליכטיגקייט,
אז מע קאן בלינד ווערען.

„אט דאס הייסט ביי זיי א שוהל?“ — טראכט איך מיר און
איך דערמאן מיך אן אונזער גרויסען בית-המדרש, וואס שטעהט
אָננעכויגען „בורעים“ שוין פון היבשע עטליכע יאהר, אונטער-
געשפאָרט מיט סטופעס, וואָס יונגלעך קונדסים קלעמערען דורך זיי
אויפ'ן דאך; די ווענט זענען הויל, נאָקעט, אַרומגעריזעט פון די
ציעגען, און דער ריח לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען...

ביי דער טהיר באַגעגענט אונז איינער אַ הויכער מיט גאָלדענע
קנעפ, עפענט אונז אויף די טהיר און טהוט זיך אַ בויג בשעת
מעשה, ווי איינער רעדט: „ברוך הבא, אַ איד, סקאָצעל קומט!“
אַריינגעקומען אינוועניג, בלייב איך שטעהן פאַראַפּט. די
שוהל איז פון אויבען ביז אַראָפּ איינגעטונקען אין גין-גאָלד, און פון
דער ליכטיגקייט, וואָס גיסט זיך פון אלע זייטען, פינקעלט, שעמע-
ריט אין די אויגען. איינער מיט אַ שוואַרצען לאָקשענטאָפּ אויפ'ן
קאָפּ, מיט אַ לאַנגער זשיפעצע מיט קנעפ און מיט אַ מגן-דוד
צוגעשפילעט צו דער זייט, געהט-צו צו מיר שטילערהייד און טהוט
מיר אַ וואונק, איך זאָל געהן מיט איהם.

— מע האָט מיר געזאָגט וועגען אייך, — מאַכט ער צו מיר —
זייט זיך מסתיר מיט מיר אויף איין מינוט.
— ווער, זאָג איך, זענט איהר? קודם-כל נאָט אייך אָפּ שלום-
עליכם.

— עליכם שלום! — מאַכט ער צו מיר. — איך בין דער שמש
פון דער שוהל.

„דער שמש! אַ שענער שמש! — טראַכט איך מיר. — איין
אויסגעפוצטער מיט אַ מגן-דוד, פונקט ווי, להבדיל, ביי אונז,
מעהלט ניט אַ האָר: אָהן אַ צעפיצעלטער קאפּאָטע, אָהן אויס-

דין פארביי דער גלעזערנער טהיר, האָפּ איך אַ קוק אויף מיין נע-
שטאַלט און קוים וואָס איך האַלט מיך איין פאַר געלעכטער.

— ווי געפעלט אייך — רוף איך מיך אָן צום שמש, געהענדיג —
ווי געפעלט אייך אָם דער שמייגער מיט'ן קוימען?

דער שמש אָבער ענטפערט מיר נישט דאָס אנדערע וואָרט;
ער באַזעצט מיך גאנץ אויבען-אָן און איז מיך מכבד מיט אַ סידור'על.
איך הויב מיך אָן אַרומצוקוקען, וואו בין איך אין דער וועלט?
שענע געפאָליטירטע בענק שטעהען אלע מיט'ן פנים אַהין. אויף
דער ערד ליגען אויסגעבעט שענע ווייכע קאוויאָרען, נישטאָ וואו
אויסצושפּייען. דער עולם — אויסגעזעצט, ווי די מחותנים, אָנ-
געטהאָן שבת'דיג, אלע מיט שוואַרצע הויכע „צעלענדערס“ אויף די
קעפּ, מע זיצט און מע שווייגט — וואָס איז דאָס פאַר אַ פאָלק?
איך טהו אַ וואונק צום שמש, ער געהט צו מיר אויף די שפיץ-
פינגער.

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואו איז דאָ ערניץ ביי אייך
מזרח?

— מזרח? — מאַכט ער צו מיר און טהוט מיר אַ ווייז מיט'ן
האַנד אַרויף, אַז אַהין איז מזרח.

— איך ווייס אַליין, — זאָג איך צו איהם — אַז מזרח איז
אַהין, קיין מזרח זייט, נישט קיין פּצון זייט; איך פרעג אייך,
וואו איז ביי אייך דאָ דער אויבען-אָן?

— וואָסער אויבען-אָן?

— בראָש פאַרשטעהען זיי ניט וואָס מע רעדט צו זיי! וואו
זיצען דאָ ביי אייך די נגידים, דער תפארת פון דער שטאָדט?
— אַלץ איינס! — מאַכט ער צו מיר.

— וואָס הייסט, זאָג איך, אַלץ איינס? ביי אייך איז, אַפנים,
הפּקר ציבעלעס? וואו ווער סע וויל, דאָרט זעצט ער זיך?

— וואו ווער סע וויל, דאָרט זעצט ער זיך, — מאַכט ער צו מיר
מיט מיינע ווערטער.

— ניין, — מאכט ער — ס'איז ניט קיין שניידערשע, ס'איז
א איד י ש ע שוהל.

— איך ווייס, —זאג איך — אז ס'איז א אידשע, ניט קיין
נוישע. נאָר זאָגט מיר, איך בעט אייך, ווי קומט צו אייך א שנייד-
דער א נבאי? מע האָט, אפנים, נישט געקאָנט געפינען קיין אַנ-
דערען אויף אויסצוקלויבען? ווי זאָגט מען: במקום שאין איש
איז הערינג פיש...

— א שניידער איז דען קיין איד ניט? — מאכט ער צו מיר
און עפענט אויף א שאַפּקעלע און נעמט אַרויס פון דאָרטען א הוי-
כען שוואַרצען ספּאָדיק און בעט מיר, איך זאָל אויסטהון מחילה
מיין וועג-מיצעל און זאָל אָנטהון אַט דעם „צעלענדער“.
— משוגע, — זאָג איך — צי חסר דעה בין איך? וואָס הייסט,
פלוצים אין מיטען דערינען וועל איך מיר אָנטהון, ווי א מאַרשא-
לאָק? א קאָמעדיאַנטשיק?

— איהר מוזט אָבער אָנטהון א „צעלענדער“, — מאכט ער צו
מיר מיט א פריינדליך שמייכעלע. — ביי אונז געהען אלע אין
צעלענדערס; אנדערש קאָן מען ניט אַריינטרעטען צו אונז אין
שוהל אַרײַן.

— איטליכע שטאָרט האָט זיך איהר משוגענעם, — זאָג איך —
און ביי אייך זענען, אפנים, אלע משוגעים? ס'איז דאָך ביי אייך
סדרים, איהר זענט דאָך עפּים דאָ, ווי איך בין א איד, ווילדע מענטשען,
פראים!

— איהר מוזט אָבער אָנטהון דעם „צעלענדער“, — מאכט ער
צו מיר נאָך אַמאָל, שוין מיט אַזא נײַגון, ווי איינער רעדט: „ווילט
איהר אַזוי — איז גוט, אלא ניט — געהט אייך געזונטערהייד“.
און דאָ ווערט שפּעט, שוין שבת, וואָס טהוט מען? געהן זוכען
ערגיץ איין אנדער שוהל? „טא, אויך די אייגענע מעשה, — טראַכט
אייך מיר, — אז איך האָב מיר שוין אַריינגעחאַפּט צווישען משוגעים,
העלפט עפּים חכמות?“ איך טהו אָן דעם „צעלענדער“ און, געהענ-

תיכף נאכ'ן חזן בעווייזען זיך אויף דער סצענע נאך א צוויי-
 דריי נפשות מיט שווארצע קוימענס אויף די קעפ; צווישען זיי
 דערקען איך מיין הויכען שניידער — אפנים, דאָס זענען די גבאים
 פון דער שוהל? — און איינער מיט א שווארצען פיערקעכיגען
 ספאָדיק און מיט א ווייסען קאָלנער; זיי זענען זיך אויס אלע
 פיער אויבען-אָן, ווי די טאָקען, איינס אַקעגען דאָס אנדערע, און
 דער חזן עפענט אויף א געמבע, פליהט איבער פון „מה טובו“ גלייך
 צו „לכו נרננה“ (ווי געפעלט אייך אזא שפרונג?). איך דערהער,
 אז עס האלט ביי „קבלת שבת“, טהו איך דאך מסתמא א זאג דעם
 „לכו נרננה“ אויף א קול מיט א ניגון, ווי איך בין געוואָהנט גע-
 וואָרען. איך מיין, אז דאָ וועט שוין דער גאנצער עולם אָנהויבען
 צו דאוונען — ווער? וואָס? וועמען? א וואָרט וויל קיינער
 ניט זאָגען! דער חזן הויבט אָן און די זינגערלעך לאָזען אויס, און
 דער גאנצער עולם קוקט אין די סדורים/לעך, ווי א האָהן אין בני-
 אָדם, שעפטשעט שטילערהייד. מע האָט מורא, טאָמער וועט מען
 חלילה דערהערען פן זיי א וואָרט עכרי...

אז ס'איז געקומען צו די „לכה-דודים“, האָט דער חזן אַלויין
 שוין, אָהן משוררים, אנידערגעלעגט א „מזמור-שיר-ליום-השבת'על“,
 און דוקא אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט אונזער פראָסטען אידי-
 שען נוסח — סע זאָל א רוח אין זיין טאטען אַרײַן! ער האָט זיך
 דאָס אַביסעל צעלאָזט — א כפרה דודי-משה, א כפרה משה-יוסי,
 א כפרה אפילו דער גרויסער הערש-בער... שפעטער, אז ער איז
 אויסגעשטאַנען שמונה-עשרה, האָט ער זיך אויסגעדערהט מיט'ן
 פנים צום עולם (שטעלט אייך פאָר א מין חזן: איהר זאָלט זאָגען
 א סימן פון א באָרד, אויסגעפוצט ווי א מויד, אָהן א שום קנאָפ
 אין גאַרנעל, אָהן א שום פעטשיילע אויפ'ן האַלז און אָהן א טראָד-
 פען שווייס!). דער שמש מיט'ן מגן-דוד האָט איהם אונטערנע-
 טראָנען א גאָלדענעם בעכער מיט וויין, און דער שענער חזן האָט
 געמאַכט קירוש, און דוקא הויך אויפ'ן קול. דאָס ערשטע מאָל

„משונעים! — זאג איך צו זיך אליין, און צעלאך מיד. —
 מע זאל ביי אונז זאגען א נגיד, ער זאל זיך זעצען אין שפיענעל-
 באנק, נישט גאנץ אויבען-אָן, — איך ווייס? די וועלט וואָלט
 געהאט צו טהון! אָדער, אשטוינגער, אַ קבצן זאל האָבען די הענט
 אַרויפקריכען אין מזרח, וואָלט געווען הימעל עפען זיך. פאַר-אָ-
 יאָהרען האָט זיך געטראָפּען ביי אונז אַ מעשה, עס האָט זיך
 פאַרקויפט אַ מזרח-שטאָדט אין אַלטען בית-המדרש, האָט זי ישראלי
 דער קצב גערונגען, איז געוואָרען אַ רעש צווישען די נגידים:
 „סטייטש, מיר וועלען דערלאָזען אַ קצב זאל זיך רוקען אין מזרח?
 אָבער גאָר לא! — די נגידים האָבען זיך צענויפגעלעגט און האָבען
 די שטאָדט אַוועקגעקויפט, באָראי זי זאל שטעהן לעדיג, אַבי דער
 קצב זאל האָבען אַ מכה, נישט קיין מזרח!...“

פּלוצים דערהער איך, עס טהוט אַ זעין פון אויבען עפּים אַ
 מין געזאָנג, אַ מישמאַש פון פאַרשיעדענע קולות, וואָס איך האָב
 אויף מיין לעבענסטאָג אַזעלכעס נישט געהערט. עס גיסען זיך
 אַלערליי זיסע שטימען, נידעריגע און נאָך נידעריגערע, הויכע און
 נאָך העכערע, און אַלע אינאיינעם גיסען זיך צענויף אין איין גע-
 זאָנג און רינען, אַזוי ווי אַ מין בוימעהל, ממש עס צעגעהט זיך אין
 יעדען אבר. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך הער אַ קול פון
 אַ פיעדעל, פון אַ פלייט, פון אַ טרומייט און פון אַ כאַס — אַ גאַנצע
 קאָפעליע כלי-זמר... און עס וואַכסט אויס, ווי פון אונטער דער
 ערד, עפּים אַ מין שלאָק אין אַ טלית'על, מיט אַ ווייסען ספּאַדיק
 אויפ'ן קאָפּ. אַפּנים, דאָס איז זייער חזן? — ער מאַכט עפּים
 מאָדנע אָנשטעלען, בויגט זיך און בוקט זיך און הויבט אָן צו
 זינגען „מה טובו“.

„סאָ משל! — זאָג איך צו זיך אליין. — פרייטאָג-צורנאַכטס
 גאָר פון מה טובו! וואו איז דער ערב שבת'דיגער „הודו לה' כי
 טוב?“ וואו איז דער „ידיד נפש אָב הרחמן?“ וואו איז עפּים
 מנחה? — ווילדע מענטשען!“

— איך האָב געהערט, — מאַכט צו מיר דער רב — אז איהר קומט אָן פון אַ ווייטער מדינה, פון יענעם לאַנד, וואו עס געפינען זיך די רויטע אידלעך. וואָס מאַכען עפּים דאָרטען אונזערע ברידער נעבאָך?

— וואָס זאָלען זיי מאַכען? — זאָג איך. — ווער סע האָט די קלינגערס, דעם איז גוט, ווי זאָגט מען: המבדיל בין קודש לחול, ווער עס האָט געלט, דעם איז וואויל, און ווער עס האָט ניט קיין געלט, דער ליגט נייען איילען אין דער ערד, איך בעט איבער אייער כבוד, און באַקט בייגעל. און ווער שמועסט די לעצטע צייט, זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אונז די „בהלות“, איז נאָך ערגער: מע לויפט וואוהין די אויגען טראָגען, איינער ווייסט ניט פונ'ם אנדערען. אָט בין איך פאַרפּאָהרען אַהער, פרעגט מיר, ווי אזוי — ווייס איך אַליין ניט. די ערשטע צייט איז אפילו געווען ביי אונז דאָרטען „קאָמיטעטען“, וואָס האָבען באַדראַפט זאָרגען פון אונזערטוועגען, נאָר עס האָט זיך אויסגעלאָזט פון זיי, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ בוידעם...

איך האָב גערעדט און גערעדט, זיי דערצעהלט אַלסדינג, וואָס ביי אונז טהוט זיך, און די גבאים מיט'ן רב מיט'ן שמש זענען גע- שטאַנען און האָבען מיר באַטראַכט, ווי עפּים אַ זעלטענעם פאַרשוין, וואָס מע זעהט דאָס גאָר ניט! ביי אימליכס מאָל, וואָס איך האָב דערמאָנט די רויטע אידלעך, ווי אזוי זיי ווערען נעבאָך פאַר- שוואַרצט, האָבען זיי געזיפּצט, רחמנות געהאַט; איך האָב געזעהן, אז עס עקט זיך זיי דאָס חיות...

— איך מוין, — מאַכט צו מיר דער רב מיט אַ פריינדליך שמייכלעך — אז איהר באַדראַפט זיין רעכט מיעד פונ'ם וועג און הונגעריג?

— גלייך ווי איהר זענט געווען דערביי, — זאָג איך.
— מיר וועלען נאָך צייט האָבען, מאַכט ער, צו שמועסען;

אויף מיין לעבען הער איך, אז אין א שוהל זאל מען מאכען קירוש — איך האב געמיינט, איך וועל פלאצען פאר געלעכטער! נאכ'ן קירוש האט מען נאך עפס געזונגען, און דער עולם האט זיך אָנגע-הויבען צעגעהן שטיל, אָהן א „גוט שבת“, געקוועטשט זיך איינס דאָס אנדערע די הענט, געזאָגט איינער דעם אנדערען: „לשנה הבאה בירושלים“ (א משל) און איבערגעוואונקען זיך מיט די אויגען נאָר פריינדליך. גענאָגען איז מען איינציגווייז, נישט געהאפט זיך, נישט געשטופט זיך — מאָדנע אידען!

נאָכ'ן דאוונען איז דער שמש צוגעגאָנגען צו יענעם, וואָס מיט'ן פיערעקעכיגען ספאָדיק און מיט'ן ווייסען קאָלנער, און האָט איהם איינגערוימט א סוד אויפ'ן אויהער. נאָכדעם איז ער צוגע-גאָנגען צו מיר און נאָך איהם די דריי גבאים מיט מיין הויכען שניידער בתוכם.

— דאָס איז אונזער הערר ראבינער, — מאכט צו מיר דער שמש שטילערהייד — אונזער רב.

„נישקשה פון א רב'על! — טראכט איך מיר. — אָט דאָס פסק'עט שאלות?“

— שלום עליכם! — מאכט צו מיר דער רב און קוועטשט מיך ביי דער האַנט, און נאָך איהם געבען מיר אַפּ שלום די איבעריגע צוויי גבאים.

— עליכם שלום אייך, — זאָג איך — וואָס מאכט איהר גוטס?

— מה שמכם? — מאכט צו מיר דער רב.

— וואָס עפס אויף לשון-קודש? — זאָג איך. — איהר רעדט

אפשר נישט קיין דברי-חול אים שבת? מיין נאָמען איז משה.

פארהאן ביי אונז דריי משה'ס: איינער א הויכער, רופט מען איהם

„משה דער קליינער“; איינער א קורצער, רופט מען איהם „משה

דער גרויסער“; און מיך רופט מען גלאַט משה.

אַלע דריי גבאים מיט'ן שמש קוקען זיך איבער און שמייכ-

לען איינס צום אנדערען.

דאס דריטע קאפיטעל.

(ביים שניידער אין שטוב. — דאס ווייב גיט איהם אַפּ שלום. — די טעכטער רעדען לשון-קודש. — ער ווערד געוואָהר פֿון משונה-מאָדנע זאַכען. — ער רעדט וועגען ארץ-ישראל.)

אריינגעקומען צום שניידער אין שטוב אַרײַן, האָט מיר מיט אַ מאָל אַ זעץ געטהאָן אין פנים אַרײַן אַ מאָדנע מין ליכטיגקייט, אַ פּרײַליכקייט און אַ היימליכקייט, וואָס לאָזט זיך גאָר ניט באַ- שרייבען. באַגעגענט האָט אונז טאַקי זיין ווייב, די שניידערין, אָנגעטהאָן ווי אַ „מאָדאַס“, נישט מיט קיין פּערעל, ווי ביי אונז אַ נגידית, נאָר גלאַט אַזוי אויסגעפּוצט, שען און ציכטיג. נעבען דער „מאָדאַס“ זענען געשטאַנען צוויי מיידלעך, דעם שניידער'ס טעכטער, שענע, אַזוי ווי גינגאַלד, מיט שוואַרצע האָר און מיט שוואַרצע פייעריגע אויגען.

— גאָט האָט אונז צוגעשיקט אַיין אורח. — רופט זיך אָן צו זיי דער שניידער מיט אַ גדולה. — איך האָב אייך געבראַכט אַ אי- דען, איינעם פֿון אונזערע ווייטע-ווייטע ברידער, וואָס מע רופט זיי מיט'ן נאָמען „די רויטע אידלעך“.

— שלום עליכם! — רופען זיך אָן צו מיר אלע דריי ווייבער און געבען מיר די האַנד, פונקט אויף דעם שטייגער, ווי ביי אונז מאַנסבילען.

— עליכם שלום, — זאָג איך צו זיי — דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען טרעפט זיך מיר, אַז, איך בעט איבער אייער כבוד, נקבות זאָלען גאָר אָפּגעבען שלום!

דעם שניידער'ס צוויי טעכטער האָבען צווישען זיך עפּים אָנגע- הויבען צו שמועסען אויף אַ מין מאָדנע שפּראַך, וואָס איך וואָלט נעמענט שווערען, אַז ס'איז אונזער לשון-קודש; נאָר זיי האָבען גערעדט אַזוי גיך, אַז איך האָב ניט פאַרשטאַנען איין וואָרט אפּילו.

אצינד קומט, זייט מוחל, צו מיר, איך פארבעט אייך צו מיר אויף שבת.

— האָט קיין פאראיבעל ניט, הערר דאָקטאָר, — רופט זיך אָן צו איהם דער הויכער שניידער — דער איד איז מיינער, איך האָב איהם שוין פארבעטען צו זיך נאָך געהענדיג מיט איהם אַהער אין שוהל אַרײַן.

— שאַדע! — מאַכט דער רב דער דאָקטאָר.
— ווען — זאָג איך — זאָרגט זיך איין אַרעמאָן? אז ער האָט צוויי חתונות אין איין טאָג.

דער רב דער דאָקטאָר, יענע צוויי גבאים און דער שמש לאַכען. נאָר איך זעה, אז זיי זענען שטאַרק מקנא דעם שניידער, וואָס ער האָט מיך פארבעטען פריהער, אויסגעהאַפּט די מציאה — אַ גליס האָט איהם געטראָפּען!...

„משונה-מאָרנע אידען! — אזוי טראַכט איך מיר, געהענדיג מיט מײַן שניידער צו איהם אויף שבת. — קיין מזרח איז ביי זיי ניט פאַרהאַן... דעם אויבען-אָן טרעטען זיי אָפּ יענעם... ננידים און קבצנים איז ביי זיי גלייך... אַ דאָקטאָר איז ביי זיי אַ רב, אַ שניידער איז אַ גבאי און אַ שמש טראַגט אַ הויכען ספּאָדיק... איין אורח איין אַרעמאָן איז ביי זיי נאָר איין אַבן טוב, אַ איד איז ביי זיי אַ גאַנצער אַנטיק. מע שלאָגט זיך פאַר אַ אידען — ריינע משוגעים!“...

— ביי אייך — זאג איך — אין ארץ־ישראל? ארץ־ישראל איז
דאך דערווייל דעם טערק'ס!

— ארץ־ישראל — רופט זיך אן צו מיר דער שניידער מיט ברע-
נענדיגע אויגען — ארץ־ישראל איז א ו נ ז ע ר ס; ארץ־ישראל
איז ג ע ו ו ען אונזערס און עס וועט ז י ין אונזערס!

— אמן הלואי! — מאך איך צו איהם. — ביי אונז זאגען מיר
אויך אלע מאל לשנה הבאה בירושלים. נאך לאז פריהער קומען
משיח, וועלען מיר אלע, אם ירצה השם, געהן קיין ארץ־ישראל.
דערווייל האט נאך דארטען דער טערק צו שאפען, און מיר זענען
נאך אלץ די אייגענע שלעפערס, דרעהען זיך ארום פון שמוני'ן צו
בוני'ן און זוכען דעם נעכטיגען טאג...

איך האב געזעהן, אז דער שניידער וויל מיר עפֿים אָפּענטפֿע-
רען; נאך די שניידערין האט איהם אָפּגעהאלטען און האט א זאג
געמאָהן צו איהם מיט א שמיכעלע:

— דעם שמועס לאז איבער אויף נאך וועטשערע; לאז דער
אורח זיך געהן וואשען, ער קעהר אוראי וועלען עסען.

„נישט קיין נאָרישע אידנע, — קלעהר איך מיר — האָטש א
שניידער'ס א ווייב!“

— לאָס איך האָבען אזא יאָהר, ווי איהר זענט גערעכט! —
זאג איך צו איהר. — קיין טאנץ, זאגט מען, געהט ניט פאר'ן
עסען...

גאנץ פיין געוואשען זיך, זעצען מיר זיך צום טיש. מיך בע-
זעצען איז איהם אויסגעקומען פונקט נעבען זיין ווייב. שניידער
בלויבט שניידער... ס'איז מיר אויסגעקומען אביסעל פריקע, אי-
בער דער טבע, נאך דאָס פריינדשאפט פון די בעלי־בתים צו מיר
איז געווען אזוי גרויס, אז איך האב מיך אָנגעהויבען צו פיהלען דאָ
גאנץ היימיש. איין זאך האט מיר נאך אויסגעוויזען אביסעל ווילד —
דאָס, וואָס דעם שניידער'ס טעכטער רעדען צווישען זיך אויף זייער

דער שניידער האָט א וואונק געטהאָן צו דער שניידערין, און די „מאדאם“ האָט מיך אַריינגעבעטען אינ'ם אַנדערען חדר, וואו ס'איז שוין געשטאַנען אָנגעגרייט א טיש מיט כל טוב, און געבעטען מיך, איך זאָל „פאַרנעמען א פּלאַץ“.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — זאָג איך — מיין פּלאַץ וועט מסתמא נישט אַנטלויפען; איך בין א איה, וואָס קאטאָרי בין גע- וואָהנט געוואָרען מאַכען קידוש, איך קאָן נישט יוצא זיין מיט אייער שענעם חזן מיט'ן ספּאָדיק, וואָס האָט אָפּגעמאַכט אין שוהל קידוש פאַר אַלע אידען.

— אָד! — מאַכען זיי צו מיר און טראָגען מיר אונטער א שענעם זילבערנעם בעכער מיט א פּלאַש וויין און שטעלען זיך אוועק הערען, ווי איך מאַך קידוש.

אָפּגעמאַכט קידוש, רוף איך מיך אָן צום בעל-הבית:
— ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? ס'איז א רעכט ביסעל משקה אָט דאָס אָ! איך האָב שוין לאַנג אזא גלעזעל וויין ניט געטרונקען. עס צעגעהט זיך אין אַלע אברים!
— דאָס איז טאַקי אונזער וויין, — רופט זיך אָן צו מיר דער שניידער מיט גדלות.

— וואָס הייסט, — זאָג איך — איהר האַלט א וויינשענק אויך?
אויב אזוי, איז שוין רעכט: אפנים, אז פון שניידעריי אַליין קאָן מען אזוי ניט לעבען?

— ניין, — מאַכען זיי צו מיר מיט א פריינדליך שמייכעלע — איהר האָט אונז ניט פאַרשטאַנען, וואָס מיר האָבען אייך געזאָגט; אונזער וויין — מיינען מיר א י ד י ש ע ן וויין.
— ס'א משל! — זאָג איך. — וואָס דען, נסך וועט איהר מיר געבען?

— אָד, ניין! ס'איז אונזער אייגענער אידישער וויין פון אונז- זערע אייגענע אידישע וויינגערטנער, וואָס ביי אונז אין ארץ- ישראל.

דישע גימנאזיעס מיט אונזערע אידישע גערטנער, מיט אונזערע אידישע גמילות-חסדים-הייזער, מיט אונזער אידישער באַנק, מיט אונזער זער...

— אַ אידישע באַנק? — זאָג איך און שפּרינג אונטער אויפ'ן בענקעל. — טאַקי אַ באַנק, וואָס מע נעמט דאָרטען געלט? איז דאָך עס טאַקי, אַפּנים, איין אמת, וואָס מע זאָגט, אז עס וואַלגערט זיך דאָ ביי אייך גאָלד אין די גאַסען?

— אין די גאַסען? — זאָגען זיי צו מיר. — ניין! קיין גאָלד וואַלגערט זיך נישט ביי אונז אין די גאַסען; נאָר געלויבט איז גאָט, מיר האָבען אַלס-דינג, וואָס מיר באַדאַרפען...

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — זאָג איך — וואָס איך שלאָג אייך איבער אין מיטען די רעד. דער שמש פון דער שוהל האָט מיר געזאָגט, אז איהר זענט אַ... אַ... בעל-מלאכה.

— אַ שניידער, — מאַכט ער צו מיר און גלעט זיך ביי דער באָרד מיט גרויס גדלות — איך בין אַ שניידער, מיין פאָטער איז געווען אַ שניידער און אלע מיינע ברידער זענען געווען שניידערס. אונזער אַרבייט האָט אַ שם.

— און פרנסה — זאָג איך — האָט איהר, ווי איך פאַרשטעה, דוקא נישקשהדיג?

— גאָט צו דאַנקען, — זאָגט ער — חוץ דאָס הויז, האָב איך נאָך צוויי הייזער.

— אייגענע?

— וואָס דען, פּרעמדע?

— ריינע? נישט קיין פאַרזעצטע?

— אורדאי. ווי דענן אַנדערש?

— נה, און איהר אַרבייט נאָך היינט אויך מיט דער נאָדעל?

— אורדאי. איך האָב געאַרבייט, איך אַרבייט און וועל אַר-בייטען.

— אויב אזוי, — זאָג איך — פאַרשטעה איך אייך ניט, וואָס

שפראך, וואָס איז שטאַרק פאַהאַזשע אויף אונזער לשון-קודש.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — רוף איך מיך אָן צו מיינע בעליבתיים — וואָס איך וועל אייך פרעגן; ווער עס פרעגט, דער בלאָנזעט ניט: אויף וואָס פאַר אַ שפראַך רעדען דאָס אייערע מיידלעך?

— אויף אונזער שפראַך, אויף העברעאיש, — זאָגן זיי צו מיר. — איהר פאַרשטעהט דען ניט קיין לשון-קודש?
— צי איך פאַרשטעה, — זאָג איך — איז קיין חדוש ניט; איך פאַרשטעה אייניגע ווערטער; אַ חדוש איז נאָר, וואָס זיי פאַרשטעהען! ווי קומט דאָס, וואָס מיידלעך רעדען ביי אייך אויף לשון-קודש?

— וואָס הייסט, וואָס איז דאָס חדוש? — רופען זיך אָן די מיידלעך. — העברעאיש איז דאָך אונזער שפראַך! מע האָט אונז געלערענט אין חדר אַלע אנדערע שפראַכען און העברעאיש פריהער פון אַלסרינג.

— וואָס איז שייך, — זאָג איך — מיידלעך לערנען ביי אייך אין חדר? עפּים הער איך פון אייך אַלע מאָל, איך בעט איבער אייער כבוד, ווילדע זאכען. און וואָס איז דאָס ביי אייך פאַר חדרים אַזעלכע, וואָס מע לערענט דאָרט שפראַכען גאָר, לשונות? — סע רעדט זיך אַזוי חדרים! — מאַכט דער שניידער. — דאָס זענען, אייגענטליך, אונזערע אידישע שקאַלעס, אידישע גימנאַזיעס, סעמינאַריעס.

— אידישע גימנאַזיעס? סעמינאַריעס? — זאָג איך. — איהר מאַכט פון מיר חזק, גלאַט ס'איז אַ קונץ, איהר האָט דערטאַפּט אַ אידען און פיהרט איהם אין באָד אַרין.

— חס ושלום! — מאַכען זיי צו מיר. — וואָס הייסט, מיר וועלען לאַכען פון אַ פרעמדען מענשען? אָט וועט איהר זעהן, אַם

קומט דאך איהר א חתן א רעכטען; אפשר וואָלט איך איהר גע-
רעדט א שדוך פון אונזערע מקומות?

— א? — רופט זיך אָן צו מיר דאָס עלטערע מיידעל מיט א
געלעכטער. — איך דאַנק אייך זעהר, איך בין שוין א בלח.

— האָסטו עפּים א פיינעם חתן? — מאַך איך צו איהר.
— א! — רופט זי זיך אָן, ווערד רויט ווי פייער און טראַגט
מיר צו א „מעדאַליאָן“ מיט א „פאַטרעט“ פון עפּים א פאַרשוין מיט
„פאַליעטען“.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פאַר א „ידנעראל“?
-- דאָס איז א אינזשעניער פון ארץ־ישראל, — מאכט צו מיר
דער שניידער מיט גרויס געלד, — ער דיענט דאָרט ביי דער באַהן.
וואָס מיר בויען ביי אונז אין ארץ־ישראל.

— וואָס פאַר א מחותן — זאָג איך — זענט איהר מיט ארץ־
ישראל? און ווי קומט איהר אַהין?

— מיר פאַהרען אַהין — זאָגט ער — אלע זומער. דאָרט איז
פאַרהאַן...

— איך ווייס — זאָג איך — וואָס דאָרט איז פאַרהאַן. איך
ווייס! דאָרטען איז פאַרהאַן די פאַרוויינטע וואַנד („כותל מערבי“).
דער „מוטער רחל'ס קבר“, די „מערט־המכפלה“; ציעגען, זאָגט מען.
עסען דאָרטען באַקסערען און אלטע אידען פאַהרען אַהינצו שטאַד-
בען...

— עהע־הע! — רופט זיך אָן דער שניידער מיט א געלעכ-
טער, און אלע קוקען אויף מיר און לאַכען. — עס זעהט אויס, אז
איהר קומט טאַקע צו פאַהרען פון הינטער די הרי־חושך; איהר
ווייסט גאָר ניט, וואָס אין ארץ־ישראל טהוט זיך. דאָס איז אלץ
געווען א מ א ל, א מ א ל!...

— וואָס הייסט אַמאָל? — זאָג איך. — נו, און היינט?

— היינט — זאָגט ער — האַבען מיר שוין דאָרטען, ברוך
השם, אונזערע עטליכע הונדערט קאָלאָניעס, גאַנצע דערפער אייגע-

איהר זענט פאר מענטשען; האָבען הייזער אייגענע, נישט קיין פארזעצטע, און זיצען שמשאָבען מיט דער נאָרעל, — דאָס קומט שוין אויס ביי מיר, האָט קיין פאראיבעל ניט, פריש און געזונט און משוגע! נאָך איין זאך האָב איך אייך געוואָלט פרעגן: ווי קומט דאָס, וואָס איך זעה נישט ביי אייך קיין דיענסט? אין אייער גראד, קיין עין הרע, זאָל מען נישט האַלטען האַמטש איין דיענסט אין שטוב?

— אונזערע דיענסטען — רופט זיך אָן צו מיר די שניידערין — זענען שבת און יום-טוב פריי, אזוי ווי ביי אונז אין דער תורה שטעהט געשריבען...

— אין דער תורה? — זאָג איך. — ס'איז מיר אַ חרוש, וואָס איהר ווייסט די תורה בעסער ווי איך; איך בין, דאָכט זיך, מעכיר די סדרה אַלע פרייטאָג, און איך געדענק עפּים נישט אין דער תורה, אז דיענסטען זאָל מען גאָר לאָזען אויף שבת פריי?

— וואָס רעדט איהר? — מאַכט צו מיר איינע פון איהרע טעכטער און טראָגט מיר צו אַ תנ"ך'על און ווייזט מיר אָן אויף אַ פסוק אין דער סדרה „ואתחנן“, וואו עס רעדט זיך וועגען שבת: „...למען ינוח — בכרי עס זאָל רוהען, עבדך — דיין קנעכט, ואמתך — און דיין דיענסט, כמוך — אזוי ווי דו“...

— סאָ משל! — זאָג איך. — מע זאָל וועלען מקוים זיין אַלס דינא, וואָס אין דער תורה שטעהט! איך פארשטעה ניט איין זאך: וויבאלד אז איהר לאָזט די דיענסטען פריי, ווער זשע דערלאָנגט אייך צום טיש?

— די קינדער, — מאַכט צו מיר די שניידערין — מיינע קינדער זענען אזוי ערצויגען, אז זיי טהוען אַלסדינא; זיי קאָנען קאָכען און באַקען און וואַשען און פרעסען. איהר זעהט אָט די קויר לעטשען? דאָס איז מיין עלטערער טאָכטער'ס אַרבייט.

— אז אייער טאָכטער — זאָג איך — איז יאָ אזא געראָטענע,

דאָס פיערטע קאפיטעל.

(ער האַפט זיך אויף פונ'ם שלאָף. — אַ שוואַרצער בחור. — שבת-דיגער טיי. — ער רעדט צו דער וואַנט. — זיי געהען אין שוהל אַרײַן. — אַלע מאָל נייע חדושים.)

— וואו בין איך?

דאָס איז געווען דאָס ערשטע, וואָס עס איז מיר געקומען אויף דער מחשבה. איך האָב מיך אויפגעחאָפט פונ'ם שלאָף און האָב מיך אָנגעהויבען אַרומקוקען, וואו בין איך אין דער וועלט? דאָס ליכטיגקייט, דאָס ריינקייט, דאָס ציכטיגקייט, וואָס ביי זיי איז! איהר זאָלט געבען אַ רענדעל פאַר אַ וואַנץ... וואו גיסט מען דאָ אָפּ געגעלואסער?

איך טהו אַ קוק נעבען מיין בעטעל — שטעהט אַ וואַש-קאָסטען אַ ווייסער, אַ שפּיעגעלדיגער, מיט אַ קראַן; איך טהו אַ ריהר דעם קראַן — ברענען זאָלען זיי אויפ'ן פייער! — סע שפּריצט מיט וואַסער פון אַלע זייטען, אַ גאַנצע באָד!... פלוצים הער איך, עמיר צער קלאַפט מיר פון יענער זייט טהיר.

— ווער איז דאָרטען? ווער קלאַפט?

— טראַך-טאָרעראַך!

— מיט'ן קאַפּ אין וואַנט! — זאָג איך און עפען אויף די טהיר — עס שטעהט עפּים אַ גרויסער שוואַרצער בחור'עץ, אָנגע-טהאָן שבת'דיג, און גיט מיר אָפּ שלום-עליכם און פרעגט מיך:

— ווי אזוי זענט איהר געשלאָפּען?

— וועמענס עסק איז דאָס? — זאָג איך. — ווער זענט

איהר?

— איך בין דאָ — זאָגט ער — איין אַרבייטער ביי'ם הערר

שניידער. ער האָט מיך געבעטען, איך זאָל אייך אויפּוואַרטען דאָ

נע, וויינגערטנער און וויינקעהלערס, אלערליי געשעפטען, פאבריק-קעס, שיפען און באהנען אייגענע...

— טע-טע-טע! — רוף איך מיך אָן צו איהם. — איהר הויבט שוין אָן, מיין ליעבער שניידער, דאכט מיר, פארקריכען אין „אלף הששי“ אריין; איך האָב מורא, אז אַט נאָך אביסעל, וואכסט אויס ביי אייך אַ פאפיערענע בריק... לאָז מען בעסער געבען אביסעל „מיס-אחרונים-וואסער“, וועלען מיר בענטשען. איך וועל איך זאָגען דעם אמת, עס דרעהט זיך מיר אזוי דער קאָפּ פון אייערע מעשיות, אז איך מוז מיך געהן צולעגען...

נאָכ'ן בענטשען האָט מען מיך אריינגעפיהרט אין אַ באזונדער ציכטיג חדר, וואו ס'איז שוין געווען צוגעגרייט פון מיינעטוועגען אַ נאכטלענער מיט אלע שאַלעמויזען.

אזוי ווי איך האָב מיך אריינגעלעגט אין בעטעל אריין, אזוי בין איך אנשלאָפען געוואָרען, און עס האָט זיך מיר געפלאָנטעט אַ גאנצע נאכט משוגעים, ארץ-ישראל-אידען מיט טערקישע שאַלען, מיט מיידלעך, וואָס געהען אין „צעלענדערס“ און רעדען לשון-קודש, און איך אליין בין גאָר אַ מין „ידנעראל“ מיט „פאליעטען“, און איך פיהר די רויטע אידלעך אויף אַ פאפיערענע בריק... איך לויף, און די רויטע אידלעך לויפען מיר נאָך... פלוצים פיהל איך, ווי די בריק ברעכט זיך... אַט-אַט פאלען מיר, חס ושלום, אלע אריין אין ים אריין... איך שריי „שמע ישראל“ און... האָפּ מיך אויף — אַהאָ, גרויסער טאָג, ס'איז שוין צייט אין שוהל אריין...

קיין בעל־מלאכה, א י ר בין נישט קיין בעל־מלאכה און מיינע
ק י נ ד ע ר וועלען ניט זיין קיין בעל־מלאכות, אם ירצה וויצום,
מיט גאט'ס הילף.

— וואָס־זשע דען זענט איהר?

— וואָס־זשע דען בין איך? א איד בין איך.

— איך מיינ — זאָגט ער — וואָס איז אייער טהועכץ? נויט

וואָס באַשעפטיגט איהר זיך? פון וואָס לעבט איהר?

— פון וואָס איך לעב? — זאָג איך. — פון וואָס גאָט גיט,
פונ'ם ווינט לעבט מען.

— וואָס הייסט — זאָגט ער — פונ'ם ווינט?

— אָט דאָס הייסט! — זאָג איך. — מע דרעהט זיך אַרום מיט'ן

שטעקעל אין מאַרק, טאַמער וועט גאָט צושיקען דאָס, יענעם, לאָקש,
בוידעם, ציבעלעס — גאָט פיהרט אויס...

— און טהון, הייסט דאָס, טהוט איהר גאָר נישט?

— וואָס הייסט — זאָג איך — גאָר נישט? מע טהוט אַלס־

דינג, וואָס מע קאָן.

— וואָס־זשע קאָנט איהר?

— אָט וועל איך דיר באַלד — זאָג איך — געהן דערצעהלען

וואָס איך קאָן... זאָג מיר בעסער, נשמה מיינע, וואָס טהוסט דו,

ניט אום שבת דערמאָנענדיג, מיט אזוי פיעל געלט, וואָס דו פאַר־

דיענסט, און פאַר וואָס האָסט דו ניט חתונה?

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, — מאַכט ער — אז איך האַלט

ביי זיך איין אַלטען טאַטען אַ בלינדען...

— מילא איז וואָס? — זאָג איך. — איז שוין עקוועלט? בכּן,

טאָר מע ניט חתונה האָבען?

— „כבוד־אַב“! — מאַכט ער צו מיר און שטשירעט די

צייהן. — „כבוד־אַב“ איז נישט קיין קלייניגקייט. מיינ אַלטער,

זאָל מאַריר מיים זיין, לעבט זיך אָפּ ביי מיר אויף דער עלטער, ווי

כיון איהר וועט אויפשטעהן פונ'ם שלאָף און געהן מיט אייך אין שוהל אַריין, אויב איהר האָט חשק געהן דאוונען.

— אזוי? — זאָג איך. — ביזט דו, הייסט דאָס, איין אַרביי-טעריונג ביי'ם שניידער? זאָג זשע מיר, איך בעט דיר, וואָס איז מיט דיר אזוי די גדולה, וואָס דו האָסט זיך אזוי אויסגעסמראָד-צעלט, אויסגעפוצט?

— פאַר וואָס ניט? וואָס האָב איך, זאָגט ער, צו זאָרגען? הענט, ברוך השם, האָב איך, מיין באַדערפעניש פאַרדיען איך מיר, קיין ווייב און קינדער האָב איך ניט, נאָר איין אַלטען בלינדען טאַטען, וואָס זיצט ביי מיר...

— סע פאַרשטעהט זיך, — זאָג איך — ביזט גערעכט, הולי קבצן! וויפיעל נעמסט דו אַ וואָך ביי'ם שניידער, ניט אום שבת דערמאָנענדיג?

— אַ פיפציגער, — מאַכט ער — און אַ חוץ האָב איך אַ קליינעם חלק אין געשעפט.

— וואָס? וואָס בעלעבעטשעסט דו? — מאַך איך צו איהם. — איך פרעג דיר, וויפיעל נעמסט דו אַ וואָך?

— איך זאָג דאָך אייך אַ פיפציגער, אַ חוץ פריצענט אין גע-שעפט.

ווער עס האָט ניט געזעהען אין יענער מינוט אונז ביידען שטעהען איינס אַקעגען אַנדערען, דער האָט קיין שענס ניט גע-זעהען.

— פופציג קארבען אַ וואָך? — זאָג איך. — וועה איז מיר I ביי אונז אזאַ בחור'על ווי דו, אז גאָט העלפט איהם, ער פאַרדיענט דריי קארבען אַ וואָך, הויבט מען איהם שוין אָן צו רעדען בלזת. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, עס הויבט מיר שוין אָן באַנג צו טהון, וואָס מיין טאַטע האָט מיך נישט געלערענט שניידעריי.

— וואָס דען איז אייער מלאכה? — מאַכט ער צו מיר.

— מיין מלאכה? — זאָג איך. — מיין טאַטע איז ניט געווען

גרינווארג, צווישען בוימער און צווישען בלומען! ער האָט שטאַרק חשק געהאַט אויף דער עלטער אוועקפּאָהרען אַהין, קיין ארץ־ישׂראל, איז ער, ניט פאַר אייך געדאַכט, געפאַלען אויף די אויגען...

„נאָ דיר אזא מין השגה! — טראַכט איך מיר. — אַ איד זאָל גאָר ליעב האָבען גרינוואַרג, בוימער און בלומען!... און אַ פּראָסטער איד אַ גערטנער האָט חשק אויף דער עלטער פּאָהרען קיין ארץ־ישׂראל!...“

— וואָס ווילט איהר טרינקען, — מאַכט ער צו מיר — פרישע טיי, קאווע אָדער אַ שאָל שאַקלאַדע?

— אַ דאַנק, — זאָג איך — איך בין דיר מוחל די פרישע טיי מיט דער קאווע און מיט'ן שאַקלאַד; שבת טרינק איך טיי פונ'ם אויפ'ן־אויבען, און ביי אייך איז דאָך מסתמא אַ זודיגער סאַץ מאָוואַר לכבוד שבת?

— חס וחלילה! — זאָגט ער. — ביי אונז איז אין דער־וואַכען אויך נישטאָ קיין סאַמאָוואַר.

— וואו זשע נעמט איהר זודיג וואַסער?

— פונ'ם קראַן.

— פון וואַסער קראַן?

— פון דער וואַנט.

— פון וואַסער וואַנט?

— קומט, — זאָגט ער — וועל איך אייך ווייזען.

און ער פיהרט מיך אַרײַן אין קעך אַרײַן (ריין, ציכטיג, זויבער, האַטש שפיעגעל זיך!) און מאַכט צו מיר:

— זעהט איהר אַט דעם קראַן? דאָס איז אַ קראַן פון קאַלט וואַסער, און דער אַנדערער קראַן גיט אונז הייס וואַסער, אַלע מאָל וויפיעל איהר ווילט.

— און דער דריטער קראַן — זאָג איך — וואָס איז פאַר אַ קראַן?

א גראף; גאנצע טעג ליגט ער ביי מיר אין גארטען און ארבייט בעסער פון א זעהענדיגען.

— ווי קומט צו דיר — זאג איך — א גארטען?

— איך האב — זאגט ער — א שטוב מיט א גארטען. דאס האב איך בירושה טאקי פון מיין אלטען.

— אויב אזוי, — זאג איך — מעגסט דו איהם טאקי אפגעבען כבוד; ער האט דאס ביי דיר עהרליך פארדיענט. איך וואלט א בעלן געווען ביי דיר מארגען, אם ירצה השם, אַנקוקען דיין שטוב און זעהען, ווי דיין טאטע בעארבייט בלינדערהייד דיין גארטען. — איך בעט אייך טאקי, — מאכט ער צו מיר — עס וועט זיין ביי מיר דער גרעסטער כבוד, און מיין אלטער וועט זיך מחיה זיין.

— וואס איז ער געווען, דער טאטע דיינער? — זאג איך צו איהם. — אויך א שניידער?

— ניין, — מאכט ער — מיין אלטער איז געווען כל ימיו א גערטנער.

— א גערטנער?

— א גערטנער.

— וואס איז דאס — זאג איך — פאר א פרנסה?

— דאס איז א מלאכה, — זאגט ער — ווי אלע מלאכות. מיין אלטער איז דערויף א גרויסער ספעציאליסט: זעען, זעצען, פלאנצען בוימער — דערויף איז ער איין בריה. ער האט אפגעהאָר רעוועט אלע זיינע יאָהרען, צענויפגעשלאָגען א שטיקעל קאפיטאל, און אויף דער עלטער האט ער געקויפט א שטוב מיט א שטיקעל ערד און האט בעארבייט און פארפלאנצט א גארטען. ער האט אזוי לייעב די דאָזיגע ארבייט, אז אפילו איצט, בלינדערהייד, טבעט ער נישט אַרויס פונ'ם גארטען. ער איז קלאָר אין יעדען בוימעלע, ער ווייסט איטליכס צווייגעלע, איהם איז באקאנט יעדעס גרעזעלע — א קלייניגקייט, א מענטש האט פארבראכט דאס גאנצע לעבען ארום

— ווי אזוי רעדט מען? — זאגט ער. — אָט וועל איך אייך געבען צו פארשטעהן. איך טהו א דרעה אָט-דאָ מיט'ן רעדע-לע, דערהערט מען דאָרט, געהט יענער און דרעהט דאָרטען, דער-הער איך דאָ, הויבט מען אָן רעדען; און אז מיר רעדען אָפּ, טהו א יך א דרעה, נאָכדעם טהוט ער א דרעה — און איין עס. — טפו זאָלסט דו ווערען! — מאַך איך צו איהם. — האָסט דו געזעהן א שניידערק גיט צו פארשטעהן! דרעה איך, דרעהסט דו, דרעהט יענער... איך וויל וויסען דעם שכל, וואָס דאָ שטעקט! — דעם שכל — מאַכט ער צו מיר — פונ'ם טעלעגראַף ווייסט איהר?

— סא משל! — זאָג איך. — דער טעלעגראַף איז עפּים אַני-דערש! דעם טעלעגראַף פארשטעהט א מינדסט קינר! טעלעגראַף איז פארהאן אומערום! א טייערע מציאה!

— פונקט דאָס אייגענע — מאַכט ער — איז דער טעלעפאָן: דאָרט איז מיט א דראָט און דאָ איז מיט א דראָט. דער חלוק איז נאָר, וואָס דאָרטען קלאַפט מען און דאָ רעדט מען. — אָט דאָס איז נאָר? — זאָג איך. — און איך האָב געמיינט מי יודע וואָס! קום, לאָמיר געהן אין שוהל אַרײַן.

געהענדיג מיט מיין בחור'עץ אין שוהל אַרײַן, האָב איך ערשט דערזעהן די שטאָרט, ווי שעהן זי איז, די געפלאַסטערטע גאַסען, ווי רײַן זיי זענען, און די הויכע ווייסע ליכטיגע מויערען מיט די גריי-נע בוימער, וואָס אַרום זיי. איך האָב מיר קיין מאָל גאָר נישט געקאָנט פארשטעלען אזא מין ריינקייט, אזא ציכטיגקייט. „הלואי וואָלט געווען ביי אונז אינוועניג האַטש האַלכ, ווי ביי זיי אין דרוי-סען!“ — אזוי האָב איך מיר געקלעהרט. — „נאָר וואו איז דאָ זייער נאָלד און זילבער, וואָס מע זאָגט, אז עס וואַלגערט זיך דאָ אין די גאַסען?“

— וואָס זוכט איהר? — מאַכט צו מיר דער בחור.

— דעם נעכטיגען טאָג, — זאָג איך.

— דער דריטער קראַן — זאָגט ער — איז אַ קראַן פון עלעק-
טריע.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך — פאַר אַ שלאַק?

— דאָס גיט פייער, ליכטיגקייט. — מאַכט ער צו מיר און וויל
אַ דרעה טהון עפּים אַ שרייפּעל.

— אום שבת? — זאָג איך. — אום שבת ווילסטו זיך שפּיע-
לען מיט פייער? קום שוין בעסער אין שוהל אַריין! עס קעהר
שוין זיין גוט שפּעט.

— אָט וועל איך אייך באַלד זאָגען, וואו מע האַלט. — מאַכט
ער צו מיר און געהט-צו צו דער וואַנט און טהוט אַ דרעה אַ רעדעל:
טרדררר! — און מראַנט-צו צום אויהער עפּים אַ טרייבעל און רעדט
צו דער וואַנט: „נומער צוויי און צוואַנציג טויזענד אַכטהונדערט
זעכס און זעכציג!... די שוהל?... איך בעט דעם שמש אויף אַ
מינוט!... דער שמש?... זייט אַזוי גוט, וואו האַלט מען ביי
אייך?... האַ?... אַ דאַנק!...“

איך שטעה און קוק איהם אָן, ווי אַ משוגע'נעם.

— שוין באַלד אויסנעמעניש, — מאַכט ער צו מיר — קומט!
— פון וואַנען ווייסטו דו? — זאָג איך. — האָסט געהאַט אַ
ידיעה פון דער וואַנט?

— איך האָב געפרעגט דעם שמש.

— וואו האָסטו דו דאָ אַ שמש?

— איך האָב גערעדט מיט'ן שמש דורכ'ן טעלעפאָן.

— טעלעפאָן? — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאַר אַ שוואַרץ
יאָהר?

— טעלעפאָן — מאַכט ער צו מיר — ווייסט איהר נישט?

טעלעפאָן — דאָס איז דאָך דער טעלעפאָן, וואָס מע רעדט אויף
איהם!

— וואָס הייסט — זאָג איך — מע רעדט אויף איהם? ווי

אַזוי רעדט מען דאָס אויף איהם?

דאָס פֿינפֿטע קאַפיטעל.

(דעם רב'ס דרשה. — אקאדעמיעס אין ארץ-ישראל. — מע שמועסט וועגען די רויטע אידלעך. — יקום פורקן מיט איין אָרגעל. — אַ אי-דישער מי-שברך. — אַ ניוער משוגע'נער.)

געקומען אין שוהל אריין זענען מיר שוין נאָך קריאת-התורה. אויבען, אויף דער בימה, איז געשטאנען דער שענער רב זייערער מיט'ן ווייסען קאלנער און מיט'ן פיערעקעביגען ספאָדיקעל און האָט געהאלטען אַ דרשה. דער עולם איז געזעסען אויף די ערטער, אלע מיט הויכע שוואַרצע „צעלענדרעס“ אויף די קעפּ און מיט ווייסע שאַרפעלעך אויפ'ן האַלז. פונקט אזא מין טראַגט מיר אונטער דער שמש מיט'ן מנדרוד.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ פעטשיילע? — פרעג איך איהם.
— ס'איז אַ טלית, — מאכט ער צו מיר גאנץ ערנסט.
— אַ שענער טלית! — זאָג איך. — עפּיס אויף געלעכטער, אפנים, אַ מין קינדערשפּיעל!...

„וואָס קאָן ער זיי דאָ דרש'ענען? — טראכט איך מיר. — און וואָס פאַר אַ מוסר קאָן ער זיי דאָ זאָגען? מע זאָל ניט טראַגען אום שבת? ... צי מע זאָל ניט קוקען אַרויף, אויף די ווייבער?“ ... איך האָב אַ קוק אַרויף אויף דער ווייבערשער שוהל — טאָט טעניו! אָנגעשטויסען מיט ווייבער! און וואָסערע ווייבער? פריצות! הימעלעך און פעדערען, דימענטען און בריליאַנטען! ... איך הער מיך איין אין דעם „רבינ'ס“ דרשה, טאָמער וועל איך קאָנען האַפען עפּיס אַ גוט וואָרט, הערען ווי ער טייטשט אַ פּסוק, ווי ער זאָגט אַ פּשט'על אַ שענס, אָדער אַ משל אַ גוטען, אָדער אזוי אַ גלייך וואָרט — ווער? וואָס? וועמען? ער שטעהט און פלאַפּעלט גלאַט אזוי, אין דער וועלט אַריין, און אָהן אַ שום ניגון! ער רעדט פון זייסיגע ענינים נאָר, וועגען בילדונג, וועגען אידישע אקאדע-

— פארפאלען. — מאַכט ער צו מיר — איהר וועט איהם שוין
 אייביג ניט געפינען!
 — א דאנק דיר — זאָג איך — פאר דער עצה; איך האָב
 גאָר נישט געוואוסט, אז דו ביזט נאָך אַ חקרן אויך צו די צרות.
 — פון אַ חקרן בין איך — זאָגט ער — נאָך ווייט, נאָר עפּים
 אין די קליינע אותיות פארשטעה איך אביסעל.
 — האָסט געלערענט — זאָג איך — אין חדר אמאָל?
 — איך לערען היינט אויך.
 — וואָס הייסט, דו לערענסט היינט אויך? ביזט דאָך — זאָג
 איך — ציין אַרבייטער, ווען האָסט דו צייט לערנען?
 — פארנאכט, — מאַכט ער צו מיר — אלע פארנאכט קלויבען
 מיר זיך צענויף, בעל־מלאכות, בעל־עגלות, גערטנער, אלע איר־
 שע אַרבייטער אין שוהל אַריין און דאָרטען לערענט מען מיט אונז
 לייענען און שרייבען און רעכענען און גימנאַסטיקע.
 — גימנאַסטיקע? — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאר אַ
 שלאַק?
 — גימנאַסטיקע — זאָגט ער — הייסט לויפֿען, שפּרינגען,
 טאַנצען, ברעכען זיך, קלעטערען. דאָס לערענט מען ביי אונז פון
 קינדווייז אויף אין אלע אידישע חדרים.
 — פאַרמאָלנע משונעים! — זאָג איך. — טאַנצען, שפּרינגען,
 דראַפֿען זיך אויף די גלייכע ווענט? איהר ווייסט וואָס ציך פעהלט
 נאָך? — מאַך איך צו איהם.
 — וואָס? — פרעגט ער מיר.
 — געהן — זאָג איך — מיט'ן קאַפּ אַראָפּ, מיט די פיס
 אַרויף!...

„קיין עין הרע“...), מחמת זיי פרוכפערען זיך און מעהרען זיך זעהר געשמאק (כן ירכו וכן יפרצו!) ... נאָר זייער לעבען, זאָגט ער, איז נעבאָך קיין לעבען ניט, ס'איז אַ גאָט'ס רחמנות אויף זיי, זיי געהען אויס פון הונגער, זיי ווערען דערוואָרגען אין איינגשאַפט, זיי געהען צו גרונד!“... ער צעלעגט דאָס אויף טעלער, מאַהלט אויס נאָך צעהן מאָל אזוי, ווי דאָס איז, און דער גאָנצער עולם קוקט איהם גלייך אין די צייהן אַריין; אלע מאָל לאָזט זיך הערען אַ זיפּץ און אַ קרעכץ; און פון אויבען, ביי די ווייבער, זעה איך, מע טראָגט ווייסע טיכלעך צו די אויגען, מע זאָל מיינען, אז זיי וויינען...

„וואָס פאַר גוטע מענטשען איהר זייט! — קלעהר איך מיר. — איהר זיפּצט און קרעכצט אויף אונזערע צרות? וואָס טויג מיר אייער זיפּצען מיט אייער קרעכצען? טרערען? וואָס דאַרפען מיר אייערע טרערען? אז איהר געהט שוין יאָ אַריין אין אונזער לאַגע, העלפט'זשע אונז מיט עפּים אַנדערש! איהר נעמט, לעגט זיך צענויף און שיקט אונז אַריין עטליכע קער...“

דאָ דערמאָן איך מיר, אז ס'איז שבת, און שבת טאָר מען ניט קלעהרען פון קיין געלט'זאכען... איך הער מיר צו, וואָס וועט ער, דאָ אויספיהרען און מיט וואָס פאַר אַ פּסוק וועט ער אויסלאָזען די שענע דרשה זיינע?

— „אויף אונז ליגט אַ חוב, זאָגט ער, אַרויסרייסען אונזערע אַרעמע אומגליקליכע ברידער פון יענע אומגליקליכע לענדער, און באַזעצען זיי אויף דער ערד פון אונזער הייליג לאַנד... (אָ? ווער בעט זיי? וואָס האָבען זיי זיך צוגעטשעפּעט צום הייליגען לאַנד? העלפט אונז בעסער דאָ ביי אונז, אויפ'ן אָרט! אַ ווייטע הילף, זאָגט מען, איז אַ נאָהענטער טויט... וואָרט אויף פרייטאָג, וועסט דו עסען אַ קוילעטשעל...) שוין צוויי טויזענד יאָהר, זאָגט ער, אז זיי וואָרטען אויף אונז און בעטען זיך ביי אונז (עס הויבט זיך גאָר ניט אָן!), אז מיר זאָלען זיי אויסלייזען פונ'ם לאַנגען,

מיעם אין ארץ-ישראל. „ס'איז ווינציג, זאגט ער, איין אקאדעמיע; מע באדארף האָבען, זאגט ער, לכל הפחות, דריי אקאדעמיעס אין ארץ-ישראל!“

„אקאדעמיעס גאָר אין ארץ-ישראל! — טראַכט איך מיר. — זיי ווייסען שוין גאָרניט וואָס אויסצוטראַכטען! א „מושב-זקנים“ אין ארץ-ישראל, א „הקדש“ — דאָס האָב איך געהערט; אָבער אקאדעמיעס? — משוגעים!“

— „אקאדעמיעס — דרש'עט ווייטער דער רב — זענען פאַר אונז טייערער פון ברויט (סע פאַרשטעהט זיך!). מחמת ברויט, זאגט ער, איז נאָר אַ מיטעל צום לעבען; און די תורה, זאגט ער, איז דאָס לעבען אליין.“ און ער פאַרפראַוועט דאָס מיט אַ פסוק: „כי עץ חיים היא — וואָרום זי איז איין אָנהאַלט פון לעבען, למחזיקים בה — צו די וואָס האַלטען זיך אָן איהר... תורה! — שרייט ער. — ליכטיגקייט! בילדונג! וויסענשאַפט!“ און לאָר זען לאָזט ער אויס אזוי: „און לאָז מקוים ווערען די ווערטער: כי מציון תצא תורה“

איך מיינ, אז דאָס איז איין עק פון זיין דרשה, טהו איך דאָך אַ געשריי: „יקום פורקן מן שמיא!“ — אויף אַ קול, ווי איך בין געוואָהנט געוואָרען ביי אונז; איך זעה, דער גאַנצער עולם דרעהט אויס די קעפּ אין מיינ זייט און מע קוקט אויף מיר, ווי אויף אַ בער... און דער רב, דער מגיד, דרש'עט ווייטער, אַלץ פון זייטיגע זאַכען: וועגען דער לאַגע פון אידען בכלל און וועגען אונז זענע רוימע אידלעך בפרט... און ער הויבט אָן דערצעהלען אַ מעשה פון „טויזענד איין נאַכט“, אז ס'איז פאַרהאַן אויף יענער זייט סמבטיון (דאָס הייסט ביי אונז) אַ גוזמא אידען, וואָס מע רופט זיי „די רוימע אידלעך“ (אַניט ווייסט מען ניט!). „זייער צאָהל, זאגט ער, קאָן מען אַקוראַט ניט ווייסען; גאָר מע רעכענט פון פינף ביז זיבען מיליאָן, און אפשר טאַקי אַלע אַכט (אַלץ איהם אין די אויגען! שטיינער איהם אין האַרצען! ער זאָל האַטש זאָגען:

"לאורחים, לאורחים, לאורחים!" און טאקי וויעדער אַמאָל: "ופת לאורחים וצדקה לעניים! וצדקה! וצדקה! וצדקה לעניים! לעניים! לעניים!"... און אַט ביי דעם "לעניים" לאָזט ער זיך אַראָפּ מיט דער שטימע גאָר-גאָר נידעריג, און שטיל, שטיל, אויף אַ ביי-קול'כעל, קוים-קוים וואָס מע הערט: "לע-ני-י-ים"... און מיט אַמאָל עפענט ער גאָר אויף אַ געמבע און טהוט אַ געשריי: "וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה!" און קוועטשט דעם "באמונה" און מאַכט בשעת מעשה אַ פרום פנים, גלייך ווי דער רוח חאפּט איהם אַוועק.

"מיר ווייסען! — טראַכט איך מיר. — מיר ווייסען גאנץ גוט וואָס הייסט "עוסקים בצרכי צבור", און נאָך "באמונה" דערצו! ביי אונז האָט זיך איינער אַ יענקל, ער הייסט שוין היינט רב יענקל, אויסגעבויעט אַ שטוב פון "צרכי צבור" און חתונה געמאַכט קינ-דער דערפון... אַ וואוילע פרנסה אַט דאָס "צרכי צבור", ווי איך בין אַ איד! דערצו אַז גאָט גיט נאָך אַ שטיקעלע הצלחה!"...

"וישלח ברכה והצלחה!" — לאָזט אויס דער חזן און פאַלט אַריין שוין אין זייער משוגענעם נוסח אַריין, און די משוררים אוי-בען זינגען, און דער אָרגעל שפּיעלט — שען געדאווענט מוסף!
 "נוואַלד, וואו נעמט מען אַהער אַ פאָר רויטע אידלעך? — קלעהר איך מיר. — נעחייבי וואָלטען זיי זעהען אַלסדינג, וואָס איך זעה! איך ווייס, איך ווייס, אַז מע וועט מיר אין דער היים נישט וועלען גלויבען!"...

גאָרדעם האָט מען זיך געשטעלט שמונה-עשרה. שען שטעהט מען דאָ שמונה-עשרה, אַזא יאָהר אויף מיינע שונאים! מילא פון דאוונען שמועסט מען נישט; קיינער דאווענט דאָ נישט אַ וואָרט; מען איז יוצא מיט'ן חזן'ס זינגען און מיט'ן שפּיעלען פונ'ם אָרגעל. זיי שטעהען אַלע ווי די טאַקען. עמיצער זאָל זיך דאָס געבען אפילו אַ שאַקעל. גאָר נישט! אָבער טאָקי גאָלע גאָר נישט — שאַ!... איך האָב מיר געטהאָן מיינס און געשטאַנען שמונה-עשרה, ווי מע

פינסטערען ביטערען גלות". (ובזכות זה, זאג איך, ובא לציון גואל.)
 "אמן!" — לאָזט אויס דער רב די שענע דרשה זיינע, און פון אוי-
 בען טהוט א זעץ אַראָפּ א געזאנג פון א גאנצער קאָפּעליע זינגער-
 לעך: "אָ-אָ-אָמן!"

איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך הער א קול פון א פיערעל,
 פון א פלייט און פון א טרומייט און פון א קאָנטערבאָס.
 — עס שפּיעלען ביי איך בלייזמר אום שבת? — טהו איך א
 פרעג שטילערהייד דעם שמש.
 — ס'איז נישט קיין בלייזמר, — זאָגט דער שמש — ס'איז אונ-
 זער אָרגאָן.

— איין אָרגאָן! — זאָג איך. — וואָס איז דאָס פאַר איין אינ-
 סטרומענט?

— איין אָרגאָן — זאָגט ער צו מיר — ווייסט איהר ניט? אָט
 דאָס, וואָס די לויים האָבען געשפּיעלט דערויף אין בית-המקדש.
 — הערסט דו, איין "אָרגעל" — זאָג איך — אזוי זשע רערט!
 "עס האָט געקעהרט זיין אַמאָל שעה ביי אונז! — טראַכט איך. —
 דער בית-המקדש מיט'ן כהן-גדול... דער אָרגעל האָט געשפּיעלט...
 די לויים האָבען געזונגען... און אויפ'ן מזבח האָט געברענגט אשה —
 א פייער-אָפּפער... און פון די קרבנות האָט זיך געלאָזט הערען ריח-
 נוחות — א געשמאַקער ריח..."

פּלוצים ווערען מיינע געדאַנקען איבערגעריסען אין מיטען: דער
 שענער חזן מיט דער געגאָלטער מאָרדע טרעט ארויס און צעלאָזט
 זיך מיט א "מי שברך", און דוקא אויפ'ן אידישען שטייגער, ווי ביי
 אונז רב הערש-בער, און אז עס קומט צו די ווערטער: "ופת
 לאורחים וצדקה לעניים", צעפעסטעט ער זיך און צעיאחמערט זיך.
 ער נעמט איין א מיתה משונה! דעם "יין לקדוש ולהבדלה" שלינגט
 ער איין, מאַכט אַוועק מיט דער האַנד, און פונ'ם "ופת לאורחים
 וצדקה לעניים" מאַכט ער א גאַנצען צימעס. ער פאַרקאָממעט זיך מיט
 א וואָלעכעל, חזר'ט איבער אַ מאָל דרייסיג דעם "ופת לאורחים":

— ביי אייך — זאג איך — איז קיין עין־הרע א גערעטעניש
 אויף בעלי־מלאכות, ווי איך זעה ארויס.
 — און וואס — זאגט ער — איז אייער מלאכה?
 — מיין מלאכה? — זאג איך. — איך בין נישט קיין סטאָליר.
 — וואָס זשע דען — זאגט ער — זענט איהר?
 — א איד — זאג איך — בין איך.
 — איך ווייס! — זאגט ער. — איך מיין, וואָס איז אייער
 טהועכץ? מיט וואָס פאַרנעמט איהר זיך?
 — מיט וואָס איך פאַרנעם זיך? — זאג איך צו איהם אויף
 קאטאָוועס. — איך שרייב ספרים.
 — אזוי? — זאגט ער און מאַכט מיר א „בואי בשלום“ און
 טהוט זיך א ניג. — זענט איהר, הייסט דאָס, א שרייבער? זעהר
 א פיינע מלאכה! זעהר איין איידעלע אַרבייט! איך האָב א בע-
 קאנטען, טאָקי א שטיקעל קרוב מיינער, איז ער אויך א שרייבער.
 — וואָסער א שרייבער — זאג איך — איז ער? א מיידעלשער
 שרייבער, צי א שרייבער, וואָס שרייבט „פּראָשעניעס“, יאבעדעס
 און מסירות?...
 מיין סטאָליר בלאָזט אָן די באַקען און צעלאַכט זיך אזוי, אז
 ער ווערט שיער ניט צעשפּרוּנגען פאַר געלעכטער.
 — ע! — מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, אז ער האָט זיך גוט
 אויסגעלאַכט. — איהר זענט דאָך טאָקי א רעכטער לץ!
 — איהר זענט אליין — זאג איך — א גוטער לץ, א פאַרשלאַפּ-
 טע קרענק, א מאַרשעלאַק, א פיקהאַלץ, א פיפערנאָטער!
 דערהערט פון מיר די דאָזיגע ווערטער, האָט זיך מיין סטאָליר
 אָנגעהאַפּט מיט ביידע הענדר ביי די זייטען. ער האָט אָנגעבלאָזען
 דאָס פנים, ווי א פאָהיר, איז געוואָרען רויט, און האָט זיך אָנגעהויבן
 בען קאטשען פאַר געלעכטער — איך האָב נאָר געמיינט, אז ער
 איז אַראָפּ פונ'ם זינען.
 דערזעהען, אז איך האָב זיך אָפּגעשטעלט און קוק אויף איהם,

שמעהט ביי אונז... אויסגעשטאנען שמונה-עשרה, האָב איך אומ-
געהרען אָנגעראַטען איינעם איין אויסגעפּוצטען דייטש, וואָס איז
געשטאנען הינטער מיר, אויף די פיס; האָט ער זיך געגעבען אַ
וואָרף און האָט אָנגעראַטען נאָך אַ דייטש, וואָס הינטער זיינע
פלייצעס, און האָט איהם אַראָפּגעוואָרפּען דעם צעלענדער, און יענער
דייטש — נאָך אַ דייטש, אזוי אז ס'איז געוואָרען אַ שטיקעל בהלה
אין שוהל, און דער גאַנצער עולם האָט געקוקט אויף מיר, גלייך ווי
זיי וואָלטען קיין מאָל קיין מענטשען ניט געזעהען...

— גוט שבת! — רופט זיך אָן צו מיר, אַרויסגעהענדיג פון
שוהל, מיין בעל-הבית, דער לאַנגער שניידער. — עס טהוט מיר
זעהר באַנג, נאָר איך האָב אייך געמוזט אָפּטרעטען מיינעם אַ גוטען
ברודער אויף היינטיגס מאָל.

און מיט די דאָזיגע ווערטער ניט ער מיך איבער צו אַ געפאַסט
אידעל מיט אַ שען בייכעל און מיט פּוכקע הענר, ווי פאַמפּעשקעס.
— שלום-עליכם! — מאַכט צו מיר דאָס געפאַסטע אידעל און
שטופט מיר אַריין אַ פאַמפּעשקע אין דער האַנד אַריין.

— עליכם שלום! — זאָג איך איהם. — מה שמכם?
— יצחק. — מאַכט ער צו מיר און קוקט מיר אין די אויגען
אַריין מיט אַזאַ מינע, גלייך ווי איך וואָלט אַ י ה ם נעמען פאַר
איין אורח אויף שבת, ניט ער מ י ך.

— יצחק? — זאָג איך. — יצחק אַליין איז ווינציג; איך וואָלט
וועלען וויסען ווער זענט איהר, ווער אַס זענט איהר און
וואָס איז אייער ט ה ו ע כ ן?

— איך בין — זאָגט ער — אַ היעגער בעל-הבית, אַ סטאָליר
בין איך.

— אַ סטאָליר? — זאָג איך. — אַ בעל-מלאכה, הייסט דאָס?
— אַ בעל-מלאכה! — מאַכט ער מיט אַזאַ מין גרויסקייט,
גלייך ווי ער וואָלט זאָגען, אז ער איז אַ רב, אַ שוחט, אַ בעל-
טאַקסע, אָדער אַ פערשריבענער שטאָדט-שטדלן.

דאָס זעכסטע קאפיטעל.

(ביים סטאָליר צו דער סעודה. — אַ גדולה — זיי געזען אין סאָל-
דאָמען. — מע רעדט פון משיח'ן. — ער צערעדט זיך פון פיוער און
פון וואַסער. — אידישע גאָזעטען און זשורנאַלען. — עונג שבת.)

— דאָס איז מיין פרוי, און דאָס איז דער אורח פון יענער זייט
סמבטיון; איך האָב זיי קוים אויסגעבעטען ביי ישראל דעם
שניידער.

אזוי האָט מיך פאַרגעשטעלט דער משוגענער סטאָליר פאַר זיין
ווייב, אַ „מאָדאַם“ מיט זעהר שענע אויגען און מיט קיילעכניגע
ברעמען. דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז די סטאָלירקע געוואָר-
רען אזוי פרעהליך, גלייך ווי מע וואָלט איהר אָנגעזאָגט אַ בשורה,
אַז זי האָט אויסגענומען דאָס גרויסע געווינס. זי האָט גאָרניט גע-
וואוסט, וואו זי זאָל מיך אַנידערזעצן. זי האָט מיך אָפגעשטאַטען
מיט ווערטער. זי האָט געוואָלט געוואָהרע ווערען ביי מיר אַלסדינג
אין איין כהרדעין, איך זאָל איהר אויסדערצעהלען, וואָס ביי אונז
טהוט זיך: צי ס'איז אמת, וואָס מע שרייבט ביי זיי אויף אונז
זערע רויטע אידלעך, אַז זיי זענען נאָך גאָר ווילד?

— ווילד? — זאָג איך. — זיי זענען נאָך אזוי קלוג, ווי אייערע
אידען, און אפשר נאָך אַביסעל קליגער. איין חסרון גאָר, וואָס קיין
משוגעים זענען ביי אונז נישטאָ.

— וואָס הייסט דאָס? — זאָגט זי. — וואָס מיינט איהר דער-
מיט?... איך האָב געלייענט עטליכע באַשרייבונגען וועגען אייערע
ברידער, אַז ס'איז ביי אַיך נאָך גאָר פינסטער...
— אַז מע פאַרלעשט דאָס ליכט, — זאָג איך — איז אומערום
פינסטער...

— נשמה מיינע! — רופט זיך אָן דער סטאָליר צו זיין פרוי. —
דו ווילסט זיך מיט זיי אויס'טענה'ן? האָסט נישט געטראָפּען

ווי אויף א משוגענעם, האָט ער מיט אַמאָל אויפגעהערט לאַכען, אויסגעווישט די אויגען און רופט זיך אָן צו מיר:

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען... ביי מיר איז א טבע פון לאַכען... אז איך הער, מע לייענט מיר אַמאָל אַ לעכעריגס, וואָס אויף צו לאַכען, לאַך איך אָהן אַ שיעור... מיין פרוי לייענט מיר אָפט אזעלכע ביכלעך, וואָס צום לאַכען... מיין פרוי איז א געבילדעטע פרוי... זי וועט זיך מחיה זיין, אז זי וועט דערהערען, אז איהר זענט אַ שרייבער, א מחבר הייסט דאָס... מיין פרוי האַלט זעהר־זעהר פון מחברים... ס'איז טאָקי זעהר שען, אז גאָט גיט אַ טאַלאַנט און מע קאָן זיין אַ מחבר!...

„וואָס מחבר'ט ער מיר? ! — קלער איך מיר. — איך האָב מיך גוט אַריינגעחאַפט אַט־דאָ, ניטאָ וואָס צו רעדען!... מילא יענער, דער שניידער, איז אפילו אַ מאָדנער נפש, נאָר פאַרט עפּיס אַ שטיקעל מענטש; און ער, אָט דער דאָזיגער סטאָליר, איז עפּיס נאָר אַ חושים! ניין, ער איז טאָקי פשוט אַ משוגענער, ווי איך בין אַ איר, אַ משוגענער!“...

געווען דעם פסוק „וואכלו“, דאָס הייסט, זיי האָבען געלעגט אין ביידע באַקען...

— ווער זענען די דאָזיגע קנאַקערס? — רוף איך מיך אָן צום בעל־הבית תיכף נאָכ'ן קידוש מאַכען (זייער ארץ־ישראל־וויין האָט אין זיך עפּיס אַ מין כּח, אַז לאָז מען אויסטרינקען דאָס ערשטע גלעזעל, אַזוי ווערד מען באַלד באַרעדעוודיג און מע פּיהלט זיך עפּיס „בגלופּין“...).

— דאָס זענען מיינע העלפּערס, לערן־יונגלעך. — מאַכט צו מיר דער סטאָליר מיט גדלות.

— גוטע פּיקערס! — זאָג איך. — עס וואָלט פּון זיי געקאָנט זיין רעכטע סאָלדאטען.

— זיי וועלען נאָך, אַם ירצה השם, זיין סאָלדאטען! — רופט זיך אָן דער סטאָליר.

— אַ גדולה אויף דער באַכע! — זאָג איך. — אַ גליק וועט זיי טהעפּען!

— איך האָב אָבער מורא, — מאַכט דער סטאָליר גאַנץ ערנסט, — אַז נישט אַלע וועלען קאָנען דינענען.

— איהר האָט מורא? — זאָג איך. — לייענט אָפּ קריאת־שמע.

— מחמת ניט אַלע — ניט מיר דער סטאָליר צו פאַרשטעהן! —

וועלען האַלטען די מאַס, וואָס מע דאַרף, און אַ צוויי איז פאַרהאַן צווישען זיי קורצזיכטיגע, זיי האָבען אַ נידעריגע ראיה, האָב איך מורא, מע וועט זיי ניט נעמען...

— האָט איהר — זאָג איך — מורא? אדרבה, מיר דאַכט, אַז

איהר דאַרפט גיכער מורא האָבען פאַר יענע, וואָס טויגען יאָ!

— פאַר וואָס? — זאָגט דער סטאָליר.

— פאַר וואָס, פרעגט איהר? פאַר שבת! איהר ווילט מיך —

זאָג איך — פריצעווען? צי איהר רעדט דאָס טאַקי ערנסט? וואָס

פאַר אַ שמחה קאָן זיין, אַז מע טויג פאַר אַ סאָלדאט?

דעם אָרט. דער איד איז א שרייבער, א פארפאסער ביי די רויטע אידלעך...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, האָב איך געמיינט, אז די סטאָלירקע וועט איינגעמען א מיתה משונה. זי האָט אויפגעהויבען איהרע ברעמען נאָך העכער, ווי זיי זענען, און האָט מיך אָפגע-שאַטען מיט נייע שאלות: ווער איך בין, און ווי אזוי איז מין אמת'ער נאָמען, און וואָס פאר ביכער האָב איך געמאַכט...

„וואָס עס האָט זיך מיר גע'חלום'ט יענע נאכט און א גאנץ יאָהר — זאָל אויסגעהן צום סטאָליר'ס קאַפ! — אזוי האָב איך מיר געטראַכט. — נא דיר גאָר אזא מין קאָמעדיע! וואָס טהוט מען? געה דערצעהל איהר וואָס פאר ביכער איך האָב געמאַכט, אז איך האָב אויף מיין לעבען ניט געזעהען אפילו, ווי אזוי מע מאַכט א בוך?“... א גליק, וואָס דער סטאָליר האָט זיך אריינגעמישט סאַמע אין מיטען שמועס.

— נשמה מיינע! אונזער אורח וויל עסען. די ביכער לאָז איבער אויף נאָכדעם, וועסט נאָך צייט האָבען זיך אָנרעדען מיט זיי פון די דאָזיגע זאַכען...

און מיר זענען געגאנגען צום טיש.

איך האָב שוין אויף מיין לעבען געזעהען שמחות, איך בין שוין אויף מיין לעבען געווען אויף סעודות, אויף חתונות און אויף ברית'ען — אזא סעודה, ווי ביי'ם סטאָליר איז געווען שבת ביי-טאָג, האָב איך נאָך קיין מאָל נישט געזעהען. פון מאכלים און פון וויינען שמועס איך שוין נישט; ס'איז געווען פון כל טוב, טאקי כיד המלך, עס וואָלט גענוג געווען פאר נאָך עטליכע אורחים. איך שמועס גלאַט פון דער שמחה אַליין, פון דער פרעהליכקייט, וואָס ביי זיי איז. א חוץ דעם סטאָליר מיט דער סטאָלירקע און עטליכע קליינע קינדער, זענען געוועסען אַרום טיש א שטיק צעהן יונגלעך, שענע, לויט טערע, געזונטע „חלאָפּצים“, איינס און איינס, און האָבען מקיים

— משיח — זאָגען זיי אלע מיט אמאָל — איז שוין געקומען.
— מוז טוב אייך! — זאָג איך. — ווען איז ער דאָס געקומען

צו אייך?

— פון יענער מינוט אָן, — זאָגען זיי — זינט מיר האָבען
אלע ביז איינעם אָנגענומען דעם רעיון פון ישוב ארץ-ישראל, איז
געקומען משיח.

— ווי אזוי איז ער אָנגעקומען צו אייך? — זאָג איך. — ריי-
טענדיג אויף אַ ווייס פערדעל? און וואו איז אליהו הנביא? און
וואו איז די מלחמה פון גוג ומגוג? און וואו איז דער בלאָז פונ'ם
שופר? און וואו איז דאָס ערציטערניש? און וואו זענען די אלע
איבעריגע סימנים, וואָס באַווייזען אויף משיח'ן? זעהט נאָר, צי
פיהרט מען אייך ניט אין באָד אריין? קוקט זיך נאָר צו צו אייער
משיח'ן, צי איז ער ניט קיין אַפּעריסט? לאָז ער אייך באַווייזען
אַ געשריפטס, שוואַרץ אויף ווייס...

איך האָב זיך צערעדט פון פייער און פון וואַסער. איך ווייס
נאָר ניט, פון וואָנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אזוי פיעל רעד?
דער גאַנצער עולם איז געזעסען און געשוויגען, געקוקט איינס אויף
דאָס אנדערע און גע'חרוש'ט זיך, ווי קומט צו אַ רויט אידעל אזוי
פיעל מאַטעריאַל? זיי האָבען, אַפנים, אַ טעות געהאַט אין חשבון.
זיי האָבען געמיינט אויף מיר, אז ס'איז זיך גלאַט אזוי אַ אידעל;
צום סוף האָבען זיי אַרויסגעזעהען, אז דאָס איז "אַ א י ד
אַ ז ע ל כ ע ר, ו ו אָ ס ק אַ ט אַ ר י ו ו ע ל כ ע ר"...
האָבען זיי געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע, נאָכדעם רופען זיי זיך
אָן צו מיר:

— אַפּשר ווילט איהר אַביסעל צו-לעגען זיך אַפרוהען נאָכ'ן
עסען? זאָגט, שעמט זיך ניט.

— וואָס איז דאָ פאַרהאַן — זאָג איך — צו שעמען זיך? און
איהר שלאָפט דען ניט שבת בייטאָג?
— ניין. — זאָגען זיי.

— וואָס פאַר אַ שמחה קאָן זיין, אז איהר טויגט פאַר אַ מענ-
טשען? — רופט זיך אָן צו מיר איינער פון די יונגלעך.

— דו שווייג! — זאָג איך צו איהם. — ביזט נאָך צו אַ יונגער
צוצעק, זאָלסט זיך אַריינמישען, בשעת עלטערע מענטשען רעדען
צווישען זיך!

חברה קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע און שמייכלען. דער
סטאָליר ווינקט צו זיי און פאַרבייט אַ ליפּ, ווי איינער רעדט:
„איהר ווילט, אפנים, האַפען אַ פסק?“...

— מאַכט מיר קלאָר, — זאָג איך — וואָס איז די גדולה, אז
נאָט העלפט, מע געהט אוועק פאַר אַ סאָלדאט? ביי מיר איז צו
א קליין קעפעלע!

— איך וועל אייך געבען צו פאַרשטעהן. — רופט זיך אָן די
סטאָלירקע. — ערשמענס, איז די דיענסט אַליין איין איינגעעהמע
זאָך; ס'איז אַ סימן, אז מען איז געזונט און שטאַרק אויף אַלע
אברים. צווייטענס, איז שען, אז מען איז אַ סאָלדאט: מע קאָן
זיך דערדיענען אַ כבוד. און, דריטענס, באַדאַרפען מיר דאָך האָבען
אונזערע אייגענע סאָלדאַטען, אונזער אייגען חיל אין ארץ-ישראל.
וואָס פאַר אַ פנים האָט אַ פאָלק, וואָס וויל האָבען אַ לאַנד און
האָט נישט קיין חיל?

— וואָס באַדאַרפט איהר — זאָג איך — חיל? איהר ווילט
דען זיך געהן שלאָגען? מלחמה האַלטען מיט עמיצען?

— שלאָגען זיך, — זאָגט זי — מלחמה האַלטען וועלען מיר
נישט באַדאַרפען מיט קיינעם; נאָר די מענטשען זענען נאָך נישט
געקומען צו דער מדרגה, אז אַ מלוכה זאָל זיך קאָנען באַגעהן אָהן
מיליטער, אָהן סאָלדאַטען...

— וואו האָט איהר — זאָג איך — אַ מלוכה?

— וואָס הייסט? — זאָגט זי. — נו, און ארץ-ישראל?

— איהר רעכענט, אפנים, — זאָג איך — טאָקי גאנץ ערנסט,

אז משיח קומט שוין?

— ווער — זאג איך — באדארף אזוי פיעל גאזעטען? ווער
לייענט דאס אזוי פיעל?
— מיר אלע — זאגען זיי — לייענען. ווי קאן מען דען לעבען
אָהן גאזעטען און זשורנאלען?
— סע פארשטעהט זיך! — זאג איך. — ווי קאן זיך באגעהן
א סטאָליר אָהן א גאזעט? נו, און די ווייבער? וואָס לייענען
די ווייבער? מסתמא טייטש-חומש, צאינה-דוראינה?
— דאָס אייגענע, — זאגען זיי — וואָס מיר. וואָס איז דען
די נפקה-מינה? מאַנסבילען, ווייבער?
— ס'איז שוין גאָר ניטאָ ביי אייך — זאג איך — קיין שום
נפקה-מינה צווישען זכרים און נקבות? זענט איהר דאָך, אפנים,
טאָקי דאָס, וואָס מע טאָר ניט אויסזאָגען?... וועל איך מיך צולע-
גען האַפּען א דרימעל לכבוד שבת, און איהר געהט אייך געזונטער-
הייד אין אייער ווי אזוי רופט מען דאָס, צו אייערע אידישע גאָ-
זעמען...
„נא דיר גאָר אזא מין פארגעניגען! — טראַכט איך מיר. —
די גאַנצע וועלט איז זיך נוהג שבת נאָכ'ן טיש זיך לעגען אביסעל
שלאָפּען; דאַכט זיך, קיין גרעסערער תענוג דערפון קאָן שוין גאָר-
ניט זיין! און זיי נעמען זיך צענויף אלע אינאיינעם, גאַנץ קעקעלי-
קהל, און מע לייענט גאזעטען! א שענע עובדה! אזא מין עונג
שבת! איבערגעקעהרטע מחות! ביי זיי איז רעכט געהן אָהן א
היטעל און גלויבען אין משיח'ן... ניט זינגען זמירות און האַלטען פון
ארץ-ישראל... זיצען ווי די שררות, פרעסען און זויפּען, און לייעב
האָבען די מלאכה... א זכר מיט א נקבה איז ביי זיי אלץ איין
מטבע... א לאַנד פון משוגעים!“...
איך פאל אנדער אויף זעהר א ווייך געלענער, א סאמעטענע
סאָפּע מיט „שפּרינזינגעס“, און איך האָפּ א דרימעל גאָר אויף איין
אנדער מין אופן!

— וואָס דען — זאָג איך — טהומ איהר?
 — מיר — זאָגען זיי — וועלען זיך דורכגען אין אונזער
 פאָלקסביבליאָמעקע.
 — וואוהין?
 — אין אונזער פאָלקסביבליאָמעקע.
 — וואָס וועט איהר דאָרטען טהון? — פרעג איך זיי. — לער
 נען משניות, צי זאָגען תהלים?
 — מיר וועלען געוואָהרע ווערען — זאָגען זיי — וואָס טהומ
 זיך נייעס אין דער אידישער וועלט.
 — נייעס — זאָג איך — וועט איהר דאָך קאָנען הערען אין
 שול, בין מנחה למעריב.
 — אין שוהל — זאָגען זיי — נייעס? ווער געהט דען אין שוהל
 אריין הערען נייעס? א שוהל איז דען א קלוב?
 — א קלייניגקייט — אזעלכע צדיקים, ווי איהר זענט! גאָט
 אין ציצית!... זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, וואָס איך וועל
 אייך פרעגען: הייסט דאָס, קלויבט איהר זיך צענויף אלע שבת
 נאָכ'ן טיש אַהינצורצו, ווי אזוי רופט מען דאָס ביי אייך?
 — אין דער פאָלקסביבליאָמעקע — מאַכען זיי.
 — וואָס זשע טהומ איהר דאָרטען — זאָג איך — אין יענער
 ביבליאָמעקע? איהר קומט זיך צענויף, ווי להבדיל די גויים אין
 שענק, הייסט דאָס, און רעדט מסתמא דברים בטלים?
 — מיר רעדען נישט דאָרטען — זאָגען זיי — קיין דברים
 בטלים; מיר לייענען אידישע צייטונגען, ביכער, זשורנאלען,
 גאָזעטען.
 — אידישע גאָזעטען? — זאָג איך. — א סך גאָזעטען? מסתמא
 איינעם א גאָזעט?
 — פאר וואָס ניט קיין עטליכע הונדערט?
 — וואָס? עטליכע הונדערט? !
 — עטליכע הונדערט.

— זאָלט איהר טאָקי וויסען, — מאַכט זי צו מיר — אונז נעהט טאָקי מעהר ניט אָפּ. מיר האָבען אַלסדינג: אי געלט, אי געזונט, אי מענטשען, אי וויסענשאַפט; נאָר איין זאך פעהלט אונז, אז מיר זאָלען זיך קאָנען אויסגלייכען מיט אַלע אַנדערע פעלקער — אַ לאַנד. אז מיר וועלען האָבען אַ לאַנד, וועלען מיר זיין אַ פאָלק. ארץ־ישׂראל — דאָס אידישע לאַנד, לעם ישׂראל — צום אידישען פאָלק...

„הערסט דו, — קלעהר איך מיר — זי פארשטעהט דאָך נאָר אויף לשון־קודש, ווי איך בין אַ איד! עמיצער פון אונזערע לייט זאָל שטעהן ביי דער זייט, זעהן, ווי איך געה שבת־צונאַכטס איינער אַליין מיט איין אשת־איש איבער דער גאַס, און רעד מיט איהר פון אזעל־כע מאָדנע ענינים, און נאָך אויף לשון־קודש דערצו, וואָלט ער גע־מיינט, אז איך בין גאָר משוגע געוואָרען, אָדער ער וואָלט אַליין משוגע געוואָרען“...

— וואו וועט ביי אייך זיין — זאָג איך — די אסיפה?

— ביי'ס ראַבינער — זאָגט זי — אין שטוב.

און מיר געהען־צו צו אַ גרויסען מויער און קומען אַריין אין אַ גרויסער, שענער, ליכטיגער זאָל. עטליכע לאַנגע, מיט געוואַנט געדעקטע מישען, אַ סך בענקלעך און מענטשען, אידען און ווייבער, בחורים און מיידלעך אָהן אַ שיעור. נאָנץ אויבען־אָן ויצט איינער, אַ גרויז־גרויער מאַן מיט ברילען, און קלינגט מיט אַ גלעקעל. איין אסיפה מיט אַ גלעקעל זעה איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבן! היינט די שטילקייט וואָס ביי זיי איז. מע האָט מורא אויסרעדען אַ הויך וואָרט. רעדען רעדט מען ביי זיי גאָר איינציג וויין. בשעת יענער האַלט אין מיטען רעדען, טאָר איהם דער אַנ־דערער ניט מפסיק זיין חלילה, ווי, להבדיל, ביי אונז דעם חזן, בשעת דער הויכער שמונה־עשרה... האָט איינער אָפּגערעדט, שמעהט אויף דער אַנדערער און רעדט זיך זיינס... אַלע אינאיינעם זאָלען רעדען, ווי ביי אונז, אַשטייגער, דאָס איז ניטאָ! און

דאס זיעבעטע קאפיטעל.

(איין אסיפה פון משוגעים. — וויעדער אקאדעמיעס אין ארץ-ישראל! — עס שיטען זיך מיליאנען. — א בריעף פון רויטשילד'ען. וואס וויל זיך איינקויפען אין חברה. — מען איז איהם מוחל זיינע מיליאנען. — דאס רויטע אידעל קאן זיך נישט איינהאלטען און שפרינגט ארויס.)

שבת-צונאכטס, אפגעמאכט הכדלה און אפגעזאגט די אליהו-הנביא'ס, רופ איך מיך אן צו דער סטאלירסקע (נישט קיין נארישע אירינע, כלעבען!):

— וואוהין איז דאס אוועקגעפלויען אזוי פריה אייער מאן?
אויף א מלוה-מלכה'לע מסתמא?

— אויף איין אסיפה. — מאכט זי צו מיר. — איך געה אויך אהין; אויב איהר זענט א בעלן, קומט מיט מיר.
— נקבות געהען ביי אייך — זאג איך — אויך אויף אסיפות?
— פאר וואס נישט? — זאגט זי. — ווייבער זענען דען קיין מענשען נישט?

אוראי איז דאס א קלאַץ-קשיא — געה געפין איהר דערויף א תירוץ!...

— מכח וואס — זאג איך — איז ביי אייך איין אסיפה? מכח דער טאקסע? צי מכח שכירות דעם רב? צי מכח דעקען דאס אלטע בית-המדרש? איך בין קלאַר אין אירישע אסיפות!...
— ניין, — זאגט זי — דאס איז איין אסיפה מכח ארץ-ישראל.

— ווייטער — זאג איך — ארץ-ישראל? וואס האט איהר זיך צוגעטשעפעט צו ארץ-ישראל? אפנים, עס געהט אייך מעשה נישט אפ?

האָבען ביו איבער העכער טויענדר... טאָמער — זאָגט ער — האָבען מיר אין אונזער נאציאָנאַל־באַנק אזעלכע צוויי הונדערט מיליאָן פונט שטערלינג, וואָלטען מיר, אייגענטליך, באַדאַרפט האָבען אַצינד, צום ווינציגסטען, אַ פאַר מיליאָרדען. נאָך די גרויסע נדבות מיט די גרויסע ירושות, וואָס אונזערע גבירים האָבען אָפּגעזאָגט אויף אונזער פאָגד, וואָלט אונז אָנגעשטאַנען, מיר זאָלען שוין איצטער קאָנען אָפּקויפּען גאנץ ארץ־ישׂראל און צערעכענען זיך מיט'ן טערק ביז דער לעצטער פרומה... איך ווייס, זאָגט ער, איהר וועט מיר אָפּענטפּערען, אז מיר האָבען אַ סך געלד און אַ סך צייט אויסגע־געבען אויף קולטורע. באַדאַרף איך אייך אָבער דערויף אָפּענטפּערען צוריק, אז מיר האָבען דאָ אויך אַ סך ווינציגער, ווי מיר וואָלטען געקאָגט האָבען ביז אַהער... אונזער הערר ראַבינער איז גאנץ גערעכט געווען, וואָס ער האָט אונז היינט אין שוהל אויסגעוואָרפען, אז איין אידישע אַקאַדעמיע אין גאנץ ארץ־ישׂראל איז קאַרג. אונז וואָלט אָנגעשטאַנען, מיר זאָלען האָבען דריי אַקאַדעמיעס, פיער אַקאַדעמיעס, פינף אַקאַדעמיעס!...

איך שטעה גאָר פון דערווייטען און באַטראַכט די דאָזיגע מאָדנע מינים אירען. וויערער אַקאַדעמיעס אין ארץ־ישׂראל? איין אַקאַדע־מיע אויף גאנץ ארץ־ישׂראל איז זיי קאַרג; זיי באַדאַרפען האָבען צעהן אַקאַדעמיעס, הונדערט אַקאַדעמיעס, טויענדר אַקאַדעמיעס, מיליאָנען אַקאַדעמיעס!...

דער חכם זעצט זיך אַנידער, און עס שטעהט אויף אַ נייער תנא און באַקלאָגט זיך אויף דער לאַגע פון די אידישע גערטנער אין ארץ־ישׂראל, וואָס זיי האָבען היינטיגס יאָהר ניט געקאָגט אַרייַנטראָגען אין פאָגד אַרײַן מעהר פון אַ האַלבען מיליאָן פראַנקס... גאָר אויב, זאָגט ער, די לאַגע פון די גערטנער איז נישט אַם בעס־טען, איז די לאַגע פון די בעלי־מלאכות אין ארץ־ישׂראל גאָר טרויע־ריג: די בעלי־מלאכות אין ארץ־ישׂראל, זאָגט ער, האָבען תמיד געהאַט זייער אייגענע ביבליאָטעקע, און היינט זענען זיי געבאָך

אפילו דער ראבינער אליין (שוין כלומרשט א רב!), אז ער וויל עפּים זאָגען, פֿרעגט ער זיך אויך אָן ביי'ם אלטען מיט די ברילען, צי מען ער זאָגען א פֿאַר ווערטער... וועט ביי אונז, אשטיינער, א רב אָנפרעגען זיך ביי עמיצען, צי ער זאָל רעדען? מע וויל רעדען — רעדט מען; צו וואָס באַדאַרף מען די אָנשטעלען? איי, יענער פאַלט מיר אַרײַן אין די רעד? פאַל איך אַרײַן צו יענעם אין די רעד...

היינט די ענינים גופא, וואָס מע האָט דאָ גערעדט — עפּים ווילדע ענינים! ס'איז שווער צו פאַרשטעהן, וואָס זיי ווילען... איינער שטעהט אויף און פֿרעגט א קשיא: מה נשתנה — פֿאַר וואָס איז היינטיגס יאָהר ערנער פון אלע יאָהר? אלע יאָהר, זאָגט ער, נעמט מען ביי איהם געלט אזוי פיעל און אזוי פיעל, און היינטיגס יאָהר האָט מען ביי איהם אפילו קיין האַלב גיט גע-נומען! איהר הערט איין אומגליק?

דער אנדערער שטעהט אויף מיט איין אנדער טענה: למאי גיט מען איהם גיט קיין אַרבייט, ער זאָל עפּים קאָנען אַרבייטען לטובת הכלל? פֿאַר וואָס קומט דאָס איהם, אז דער און דער זאָל אַרבייטען דאָס און דאָס, און יענער זאָל טהון יענס און יענס, און ער, נעבאָך, דאַרף זיצען און וואַרטען, טאָמער וועט איהם גאָט צושיקען עפּים עמיצען א טובה טהון? ... איהר פאַרשטעהט, ווי מע האָט איהם דאָ געקוילעט די קאַפּאָטע?...

דער דריטער הויבט זיך אויף און לעגט אַנידער אַ צעטעל פון דעם, וואָס מע האָט געטהאָן ביז אַהער, און פון דעם, וואָס מע וואָלט געקאָנט טהון, און פון דעם, וואָס ס'איז נאָך דאָ וואָס צו טהון.

— געטהאָן — זאָגט דער דאָזיגער חכם — האָבען מיר נאָך גאָרניט געטהאָן. טאָמער האָבען מיר ביז אַהער געגרינדעט און איינגעלאדעט אזעלכע עטליכע הונדערט קאָלאָניעס אייגענע אין ארץ-ישראל, איז דאָס אַ קלייניגקייט. מיר וואָלטען שוין געקאָנט

חברה, ער וויל ווערען א חברה־מאן גלייך מיט אלע, און זאגט זיי צו „הרים וגבעות“, שיט מיט מיליאנען.

איך שמעה און באטראכט זיי און קלעהר מיר: ביי אונז, אז ס'זאל זיך מרעפען, אשטייגער, אזא מעשה: א גביר זאל זיך ווער לען איינקויפען אין חברה, — איך ווייס וואס עס וואלט געווען? מע וואלט געקראכען אויף אלע פיער, מע וואלט פאר פרייר געגאנגען א טענצעל! ווארום ביי אונז א גביר אז ער זאגט נאך א גוט ווארט אליין, אהן געלט, איז מען שוין אויך צופריעדען: „דער גביר האט גערעדט, דער גביר האט געזאגט, דער גביר האט גענוי מען ביי'ם שמש א שמעק טאבעקע און האט א נים געטהאן, צו געזונט זאל איהם זיין, צו לאנגע יאָהר!...“ איך האב געמיינט, אז חברה וועט דאָ צעגאנגען ווערען פאר תענוג; צום סוף — ווער? וואס? ס'איז געווען א סך אועלכע, וואס האבען געפרעגט קשיות: „וואו איז געווען רויטשילד פריהער, דעמאלט, ווען מע האט איהם באדארפט? דעמאלט, ווען מען איז צו איהם געקראכען? דעמאלט, ווען עס האבען זיך געגאסען אידישע טרערען און אידיש בלוט? דעמאלט האט ער זיך פארשלאסען בחדרי־חדרים? דעמאלט האט ער נים פארשטאנען קיין אידיש?... איצט, אז גאט האט אונז געהאלפען, מיר האבען זיך מיט אונזער אייגענער הילף ארויפגעשלאגען אויף א דרך, איצט, אז גאט האט אונז מוכה געווען, אונזער פאלס הויבט אָן ווערען לייטען גלייך, קומען צו אונז אונזערע צאפעס — (א שייגעץ קאן!) און ווילען זיך איינקויפען מיט זייערע מיליאנען, בכדי זיי זאלען קאנען זאגען א דעה? ניין, ביי אונז פארקויפט זיך נים קיין כבוד פאר קיין געלט! כבוד באדארף מען ביי אונז פארדיענען, פארהאָרעווען! מיר דארפען נים רויטשילד'ען! מיר דארפען נים זיינע מיליאנען!“

דאָ האב איך זיך שוין מעהר נים געקאנט איינהאלטען און בן ארויסגעשפרונגען.

געבליבען אָהן אַ ביבליאָטעקע: זי איז אָפּגעברענט געוואָרען, און זיי מוזען געהן אין פרעמדע ביבליאָטעקעס (א נאָט'ס רחמנות אויף זיי!...). היינט, זאָגט ער, די אידישע אַרבייטער פונ'ם אייזענבאַהן אין אַרץ-ישׂראל — די זענען נאָר אומגליקליך: ביז אַהער האָבען זיי געהאַט זייער אייגען טהעאַטער, און איצט איז דאָס טהעאַטער צעפאַלען געוואָרען, וואָרום די בעסטע שפּיעלער האָבען חתונה גע- האט און זענען זיך צעפאַהרען, דער אַהער, דער אַהין. און דער- וויילע זענען געבאָך די אידישע באַהן-אַרבייטער געבליבען אָהן אַ טהעאַטער (א שטיין קאָן אויך צעגאָסען ווערען פון געוויין!...) אַ קלייניגקייט — אידישע באַהן-אַרבייטער זענען געבליבען אָהן אַ זיידען!...).

נאָך דעם תנא שטעהט אויף נאָך אַ חברה-מאַן פון די יונגע לייט און רעדט מיט פייער, פאַלט אָן אויף דער חברה „כרמל“ און זאָגט, אַז די חברה „כרמל“ איז די רייכסטע צווישען אַלע אידישע חברות; ס'איז אַ יושר, אַז די חברה „כרמל“ זאָל געבען וויין אויף אַלע אידישע בקור-חולים אין אַרץ-ישׂראל אומזיסט. נישקשה, זאָגט ער, טאָמער וועט די חברה „כרמל“ פערדיענען ווינציגער מיט עטליכע הונדערט טויזענד קערבלעך אַ יאָהר, איז אויך אָהן איין אומגליק! דער גוטער יאָהר וועט זיי ניט נעמען!...

נאָך איהם שטעהט אויף איינער, אַ יונגערמאַנטשיק, און לייענט פון אַ פאַפּיער עפּיס אַ גאַנצע מגילה מכת מילטער, מכת אידיש חי', לעגט-פאַר נייע פּלאַנען, ווי אזוי און וואָס און ווען, און אַלע הערען איהם אויס מיט קאָפּ, פרעגען קשיות, און ער פאַרענטפערט זיי. און אַז ער לאָזט אויס, ווערט אַ פאַטשעריי „בראַוואָ!“ און אַ געשריי: „הידר!“ „הידר!“ — מע קאָן טויב ווערען!...

צום סוף שטעהט אויף דער בעל-הבית אַליין, דאָס הייסט, דער ראבינער, און לייענט איבער אַ בריעף פון רויטשילד'ען. פונ'ם לייענען פאַרשטעה איה, אַז רויטשילד שמייכלט זיך צו צו דער

— מיר וועלען אייך ביסלעכווייז קלאָר מאַכען, — רופט זיך
אָן צו מיר דער רב — מיר וועלען אייך...

— איהר האָט מיך ניט — זאָג איך — וואָס קלאָר צו מאַכען; איך
בין נאָך, ברוך השם, ביי אַלע געדאַנקען...

דער אַלטער, וואָס מיט די ברילען, טהוט אַ קלונג מיט'ן גלע-
קעל און זאָגט, אַז די אסיפה איז אויס אסיפה, און דער עולם הויבט
זיך אויף און מע זינגט אַלע אינאיינעם אַ ליעד אויף לשון-קודש, וואָס
הויבט זיך אָן און לאָזט זיך אויס מיט די ווערטער: „עוד לא אברה
תקונו!" אַלע זינגען: אי די אַלטע לייט, אי די יונגע, אי די
זכרים, אי די נקבות — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען!...

— איהר האָט דאָס גוט געזאָגט! — מאַכט צו מיר דער סטאָליר
צוריקוועגס און בלאָזט זיך אָן ווי אַ פאחיר און ווערד צעפלאַצט
לאַכענדיג. — איך האָב אָבער באַלד פאַרשטאַנען, אַז איהר מאַכט
פון זיי אַ שפּאַס.

— אוראי! — זאָג איך. — איהר פאַרשטעהט מעהר פון אַ
טוידטען! איהר פאַרשטעהט פונקט אזוי פיעל, וויפיעל מיין
שטיוועל!

דער סטאָליר האַפט זיך אָן מיט ביידע הענט ביי די זייטען
און קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער.

— ס'איז שוין אויף אייך וויעדער — זאָג איך — אָנגעפאַלען
דאָס לעכעריגע? שוטה בן פיקהאַלץ! רב שעה קאָטער! רב
מענדי לאָקש! אברהמעל חיריק! בעריל באַס! חיים טראַסק!
מאָטעל וואַרעניק!...

ער לאַכט נאָך שטאַרקער, ער ווערד שיער ניט צעזעצט פאַר
געלעכטער!

איך טהו אַ שפּיי אויף דעם משוגענעם סטאָליר און פאַרטייעף
מיך אין מחשבות: וואָס זענען זיי פאַר ברואים? ... פון דעם שבת-

— רבותים! — האב איך מיך אָנגערופען צו זיי אויף אַ קול. —
האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך, אַ ווילד־פרעמדער גאָר, איין
אורח פון יענער זייט סמבטיון, שפּרינג אַרויס און מיש מיך אַריין
אין אייערע ענינים. מע זאָגט ביי אונז אַ ווערטעל: „אַ גאַסט
קומט אויף אַ ווייל — און זעהט אויף אַ מייל“. איך בעט ביי אייך
נאָך אַ מאָל הונדערט מאָל מחילה, איהר ווייזט מיר אויס אין מינע
אויגען דיין משוגע! מילא, דעם אומגליק, וואָס די באַהן־אַרביי-
טער אין אַרץ־ישׂראל זענען געבליבען, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר
קיין אירען געדאַכט, אָהן אַ טהעאַטער, — דאָס בין איך אייך מוחל.
נאָר דאָס, וואָס דער דאָזיגער עזות־מחוצה־פנים האָט נאָר־וואָס
גערערט קענען אַזאַ מענטשען, ווי רויטשילד, — אַ קלייניגקייט
רויטשילד! — דאָס, זאָג איך, איז שוין אַזאַ עולת, וואָס איך
קאָן דאָס שוין ניט איבערטראָגען! ביי אונז וואָלט מען אַזאַ
חברה־מאַן אַנדערגעלעגט און מע וואָלט איהם, איך בעט איבער
אייער כבוד, אַריינגעפיעדעלט אין ווי־הייסט־מען־דאָס אַ שטיקלעך
זעכציג, ער זאָל וויסען הלכות דרך־ארץ, ווי אַזוי צו רעדען קענען
אַ גביר! איך זאָל זיין באַקאַנט מיט רויטשילד'ען, וואָלט איך איהם
דער ערשטער איבערגעגעבען וואָס דאָ האָט זיך אָפּגעטהאָן! ס'איז
אַ מצוה, מע זאָל אַזעלכע שקצים, עזות־פנים'ער, צערייסען, ווי מע
צערייסט אַ הערינג אום ערב יום כפור! אדרבה, זאָגט אפשר,
אַז ניין?...

דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, האָבען זיי זיך, אַפנים,
שטאַרק פאַרשעמט, מחמת זיי האָבען מיר נישט געענטפערט דאָס
אַנדערע וואָרט; זיי האָבען זיך נאָר איבערגעקוקט איינס מיט
דאָס אַנדערע, געשמייכעלט און געשושקעט זיך שטילערהייד... עס
ווייזט אויס, אַז זיי האָבען מורא געהאַט, טאָמער, אַ קשיא אויף
אַ מעשה, נעם איך און איך שרייב טאַקי אַוועק וועגען דעם צו
רויטשילד'ען?...

מעשיות פון מויד
זענד איין נאכט.

דערזעהלט בהרחבת פון א קרושניקער אידען,
וואס זיצען זיצט ער אין קרושניק, נאך
רופען רופט מען איהם „יאנקעל יונעווער“,
ווייל ער איז פון יונעוו, פאָהרענדיג אויפ'ן
שיף פון קאפענהאגן ביז ניו-יאָרק, און
איבערגעגעבן וואָרט אין וואָרט.

געשריפֿען אין יאָהר 1915.

צונאכטס, מיט די אלע רעדעס, מיט זייערע מיליאנען דרעהט זיך
 מיר אזוי דער קאפ, אז איך ווייס שוין נאָר ניט אויף וואָס פאַר
 אַ וועלט איך בין. איינס פון די ביידע: אָדער זיי זענען משוגעים,
 אָדער איך בין משוגע? ...

ניין, זיי זענען די אמת'ע משוגעים! ...

ע נ ד ע ע ר ש ט ע ר ט י י ל .

מעשיות פון טויזענדר איין נאכט.

1.

יאנקעל יונעווער פון קרושניק.

— — — פאָהרט איהר, הייסט עס, פאָני שלום-עליכם, אויך אהינצוצו, ווי אלע? — זעהר אָנגעלעגט!

נישט מחמת, ווי זאָגט איהר, צרת רבים חצי נחמה. חס ושלום! אדרבה, פארקעהרט! למאי זאָל איך זאָגען? נאָר וואָס דען? גלאַט אזוי, ס'איז עפּיס היימליכער אויף דער נשמה צו וויסען, אז אונזער שלום-עליכם, איהר פארשטעהט צי ניין, פאָהרט אויך מיט אונז, פשוט'ע עמיגראַנטען, אויף איין שיף, אַהין, אין יענעם לאַנד אַריין, וואָס גאָט האָט באַשאַפּען פון אידענס וועגען, זיי זאָלען האָבען וואוהין צו אַנטלויפּען, אז עס טרעפט זיך אַ צרה שלאַ תבוא, איין אומגליק, אַ פאָגראַם, אַ מלחמה...

איך וועל איך זאָגען דעם אמת — עס גלויבט זיך עפּיס גאָר ניט, אז ס'איז נאָך פארהאן היינטיגע צייטען ערגין אויף דער וועלט אזאַ ניכטער ווינקעל, וואו מענטשען זענען ניט פאר'שכור'ט פון בלוט און מע קוילעט זיך ניט אין די אלפּים, ווי מע קוילעט ביי אונז, אַשטיינער, עופות, אז עס קומט ערב יום כפור צו די כפרות, און מע האַקט ניט איינס דאָס אַנדערע, ווי מע האַקט הערינג, און מע בראָקט ניט קיין מענטשען, ווי מע בראָקט קרויט...

לעמבעריג — איז דאך עס א פשוט'ע זאך: נעמט מען און מע מאכט א בייט — און שוין! צו וואָס איז דאָס שלאָגען זיך? מיט'ן קוילען זיך? מיט'ן יאָשען זיך? און ועל כולם — וואָס געהר זיך עס אָן מיט מיר, מיט יאנקעל יונעווער, און מיט מיינע קינדער, וואָס מיר זאָלען געהן אַוועקלעגען דעם קאַפּ צוליעב דעם, וואָס דייטש וועט געוועלטניגען אין קימנע און פאָני אין פשעמישל? עס קומט אויס גלייך, ווי אויסער פוילען און אויסער גאַליציע איז שוין נאָר מעהר קיין וועלט נישטאָ, איין עק! איי, וועט איהר מיך פרעגען, למאי בעלגיע? וועל איך אייך ענטפערען: למאי קרושניק?

איהר קוקט מיך אָן, פאָני שלום-עליכם, וואָס איז דאָס פאַר אַ קרושניק, וואָס איך האָב אַ העזה דאָס צו פאַרגלייכען צו אייער בעלגיע, להבדיל? קרושניק, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז זיך אַ קליין שטערטעל, ניט גרעסער פון יונעוו, און ביידע שטערטלעך, קרושניק און יונעוו, געפינען זיך אין לובלינער גובערניע איינס נע- בען אנדערען טאָק.

אַז איהר'ט אַ פרעג טהון, נאַפשיקלאָד: „וואו איז דאָס ערניץ קרושניק?“ וועט מען אייך ענטפערען: „קרושניק? — ניט ווייט פון יונעוו.“ וואו זשע איז יונעוו? — „ניט ווייט פון קרושניק“... איהר פאַרשטעהט צי ניין — קרושניק און יונעוו זענען כמעט, קאָן מען זאָגען, איין שטאָרט. דאָס הייסט, ס'איז ניט איין שטאָרט; דאָס זענען זיך צוויי באַזונדערע שטערט, און הייסען הייסען זיי, אויב איהר ווילט וויסען אַקוראַט, ניט קרושניק און ניט יונעוו, נאָר „קראַסניק“ און „יאַנאָוו“. נאָר מיר, אידישע קינדער, האָבען עס פאַרצויגען: „קרושניק“ און „יונעוו“. פאַר וואָס? פאַר נאָר- ניש! ס'איז שענער אַזוי, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ס'איז איי- די ש ל י כ ע ר ... אַ גוי, להבדיל, אַז ער דאַרף זאָגען „יאַנאָוו“, איז אַ גאַנצער עסק: יאַנאָוו — ווי פון אַ פאַס! און ביי אונז איז דאָס אי גלאַט, אי קורץ: יונעוו — און שוין!

ווי מיינט איהר, מיר וועלען אמאל קומען אהין, אין דעם אמע-
ריקא, צי ווער-וואס?

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר דארטען, אויבען, אין די קאיומען
פון ערשטער קלאס — נאָר מיר אַט-דאָ, פאַסאַזשירען פון דריטער
קלאס, האָבען שוין אוועקגעגעבען, ווי זאָגט איהר, דער מאַמעס
מילך, געבען זאָל זיי גאָט אַ בייז קוויטעל, דערפאַר וואָס זיי האָבען
צוגעטראַכט אלע גוטע זאַכען אויף דורכצולעכערען די שטאַרקסטע
פעסטונגען און אויף דורכצוברעכען אייזערנע מויערען און אויף צו
מוזיק'ען, אומברענגען די גאַנצע וועלט!

וואָלט דען ניט גלייכער געווען, זאָגט שוין איהר אליין, מע זאָל
עפּים צוטראַכטען אַ מיטעל אויף צו פאַרגרינגערען די דאָזיגע
שווערע אומגעלומפערטע נסיעה אויפ'ן ים?

ניין, אַמעהר האָבען זיי בעסער אוועקגעלעגט דעם קאַפּ אויף
שמד-שטיק, אויף אַ „צוויי-און-פּערציגער“, מיט אַלערליי באַמבעס:
אַזעלכע, וואָס גנב'ענען זיך אונטער אונטער'ן וואַסער און דערצעה-
לען דעם פּסוק, און אַזעלכע, וואָס שיסען פון אויבען גאָר, אַזש פון
יענער זייט חמאָרע — צו ברענגען אַ חורבן אויף דער וועלט און
צו מאַכען אַ תּל פּונ'ם גאַנצען רעשטעל אידישקייט... און אז מע
האָט זיך גענומען אויף אונזער ביסעל אידען, און אז די גאַנצע
מלחמה איז נאָר צוליב אונז, איהר פאַרשטעהט צי ניין — אַ
א י ד י ש ע מ ל ח מ ה — דאָס איז דאָך אזוי קלאָר, ווי דער
טאָג, וואָרום אז ניט — צו וואָס דען האָט דער אויבערשטער גע-
פיהרט אזוי, אז גראַד אַט דאָ, אויף דעם שטיקעל אָרט, איז זיי
געפעלען צו שלאָגען זיך און הרג'ענען זיך, צו קוילען זיך און צו
יאָשען זיך? וואָס איז? דער דייטש האָט זיך איינגעשפאַרט, ער
וויל דוקא לאַדזש און דוקא וואַרשאָ! און פּאָני פון זיין זייט
קריכט אַלץ אַהין — אויף קראַקע מיט לעמבעריג קריכט ער! איז
דאָך ממה נפשך: אז דיר, דייטש, שמעקט אזוי אונזער וואַרשאָ
מיט אונזער לאַדזש, און דיר, פּאָני, איז געפעלען קראַקע מיט

איז געווען כל ימיו א גביר, און מיין זיידע, און מיין עלטער-זיידע, און אז אליין בין איך אויך געווען ניט לאנג א איד א נגיד, ביז ס'איז אָנגעקומען דער פינסטערער באַיקאָט אויף אונז פון די פוילען, און ס'איז אַלסדינג אַוועק מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך. נאָר צו וואָס? וואָס וועט עס מיר העלפֿען? ווי זאָגט איהר: געווען שוין, געהאט געלט, געקאָנט זינגען — די אלע זאכען טויגען אויף אַ כפרה! איהר זעהט פאַר זיך אַ אידען איין עמיגראַנט, וואָס פאַהרט מיט אלע אידען קיין אמעריקא — און שוין! דאָס ווייב, ברוך השם, פארלוירען. די קינדער פאַרזאָרגט אויפ'ן בעס-מען אַרט. דריי קינדער, צוויי זיהן מיט איין איידעם — האָט דער אויבערשטער געטהאָן אַנס, מע האָט איין זוהן געזאָלט הענגען, און דעם אנדערען האָט מען געזאָלט שיסען, און דעם איידעם האָט מען, אנדערע זאָגען, גע'הרג'עט אונטער לעמבעריג, אנדערע זאָגען, מע האָט איהם גענומען אין געפיינקעניש, מע ווייסט ניט, וואו זיין געבין איז אַהינגעקומען. איז די טאכטער אַראָפּ פונ'ם זינגען, האָט דאָס מיין ווייב ניט אויסגעהאַלטען — אַ בת-יחידה, איין און איינציגע — און איז אַוועק פאַר דער צייט. און איך אליין, ווי איהר קוקט טיך אָן, אויף די עלטערע יאָהרען באַדאַרף זיין גע'ונד... אזוי, אויפ'ן קוק, דאכט זיך, עפּיס נישט אזא גבר, ווייט פון אַ שמשון הנבור, אַיאָ? איז אָבער דער טוידט נעמט מיך ניט! דער מלאך המות, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָט צו מיר קיין שליטה ניט. וואָרום וואָס איך בין אויסגעשטאַנען אין די דריי-פיער חדשים פון דער וועלט-משוגעת, וואָס מע רופט דאָס מלחמה, וואָלט איין אנדערער אויף מיין אָרט אָנגעשפאַרט אַצינד — טעטעטעט! אָט וועט איהר הערען אַ מעשה! דריי-פיער מעשיות, אָהן אַ שיעור מעשיות, און אלע זעלטענע, וואונדערליכע מעשיות, ממש יציאת מצרים, ווי זאָגט איהר: מע שוין פון טוידט זענד אַיין נאכט! אז איהר וועט זיי האַרעכען, וועט איהר אליין זאָגען, אז ס'איז הפלא ופלא, גאָר נישט קיין מענטש-

בין איך אליין טאקי א דאָרטיגער, א יונעווער הייסט עס, פון יונעוו. נאָר למאי זאָל איך זאָגען א ליגען? זיין בין איך, איי־גענטליך, א קרושניקער, פון קרושניק, נאָר א געבוירענער בין איך א יונעווער, פון יונעוו. און דערימאָך טאקי רופט מען מיך ביי אונז אין שטעדטעל „יאַנקעל יונעווער“. פאַר וואָס? ערשטענס, ווייל ס'איז פאַרהאַן ביי אונז אין קרושניק א סך יאַנקעלס, והשנית, רופט מען מיך „יונעווער“ דערפאַר, ווייל איך בין, איהר פאַר־שטעהט צי ניין, א געבוירענער א יונעווער. האָט איהר עס צע־קײַעט?

ווייסט איהר שוין, הייסט דאָס, ווער איך בין — איאָ? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! וואָרום כדי איהר זאָלט וויסען, ווער איך בין, באַדאַרף מען אייך אויסרעכענען מיין גאַנצען יחוס, פון וואָנען איך שטאַם — און איך וועל דאָס נישט טהון! ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל איך האָב פיינט באַריהמען זיך. צו וואָס וועל איך אייך געהן דערצעהלען גרויסקייט, למשל, אז שטאַמען שטאַם איך, ווי זאָגט איהר, פון סאַמע צימעס, ס'איז נאָר א גוואַלד! רבנים און חזנים און... און... און... כמעט גומע אירען! איך האָב פיינט באַריהמעריי, איך האָלט נישט דערפון!

זעהט איהר, ווען איהר זענט א בעלן און איהר פאַהרט אייך דורך אויף ציקאַוועסט צו אונז אין גרויס־פוילען, וועלען מיר זאָגען, אין א לובלינער גובערניע, און איהר שטעלט אייך אָפּעט אויף א מינוטקעלע אין וואָס פאַר א שטאָרט איהר ווילט, נאַפשיקלאד, אין א מענדרעוויץ, אין א יונעוו, א מאַזעלכאָזשעץ, אין א ראַכאָוו, אין בילגעריי, אָדער טאקי ביי אונז אין קרושניק אליין, און איהר טהוט א פרעג א מינדסט קינד אויף יאַנקעל יונעווער — מעהר נישט ווי די צוויי ווערטער באַדאַרפט איהר צו זאָגען: „יאַנקעל“ און „יונעווער“ — וועט איהר שוין האַרבען! נאָר וואָס קומט ארויס? ווי זאָגט איהר: געה שריי אני שלמה!...

צי איך זאָל אייך געהן, אשטייגער, דערצעהלען, אז מיין טאַטע

רב און דער קאזששנע רב, נאך גאר א יונגער מאן, קיין דרייסיג יאָהר נישט אלט, זענען מיר אין איין נאכט אלע געוואָרען גרוי און אלט!

איאָ, איהר קוקט אויף מיר און טראכט זיך: אָט דער איד איז אַ בריה אויף צו דערצעהלען בבא־מעשיות!... איהר האָט רעכט. איך אויף אַיַער אָרט, ווען מע דערצעהלט מיר אזאָ זאך, וואָלט איך אויך געזאָגט: „פעטער, איהר רעדט פון היטק, שיקט נאָכ'ן דאָקטאָר, אָדער געהט לעגט איך שלאָפּען!“... ווי זשע איז אָבער, אז איך וועל אַיך געהן שווערען אַ שבועה דאורייתא, אין טלית און אין קיטעל, אז אלץ, וואָס איך דערצעהל אַיך, איז ווי מיר זיצען דאָ תחת כפת השמים — אונטער אַ הימעל פון גאָט? און דאָס אלעס, דארפט איהר וויסען, איז נאָך אַ שמינית שבשמינית. איהר פארשטעהט צי ניין, אפילו קיין הונדערט חלק ניט פון דעם, וואָס מיר, אידען פון קרושניק און פון יונעו און פון אנדערע אַיִ-דישע שטערטלעך, זענען אויסגעשטאנען דערנאָכדעם פון די פאָליאָ-קען, און דערנאָך פון פאָני, בעת ער האָט אַרויסגעיאָגט פון דאָרטען דעם דייטש און איז אליין אַריין מיט ביידע פיס! און דאָס ווייסט איהר דאָך, מן הסתם, אז פאָני האָט שוין אזאָ גליק, אז וואו נאָר ער שטעלט אַריין אַ פוס, אזוי מוז זיין אַ פאָגראָם!... נישט מחמת ער איז אזא רשע, — חלילה! ער איז בעצם גאר ניט אזוי שלעכט, אונזער פאָני, זאָל מאַריך ימים ונשים זיין, נאָר ער האָט שוין אזא מול, מ'שטיינס געזאָגט...

הכלל, ווי איהר זעהט, האָב איך אַיך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען אזוי פיעל, אז הלאוי מיר זאָלען האָטש פארטיג ווערען ביז ניריאָרק!

אַיך, פאָני שלום־עליכם, וועלען די דאָזיגע מעשיות מסתמא צורנוטן קומען. אז מע דערצעהלט אַיך אַ מעשה, נעמט איהר דערנאָכדעם און איהר צעלעגט עס אויף צעהן טעלערלעך... ווי באַלד אזוי, האָט זשע מיר נאָר אַביסעלע געדולד און לעגט־צו קאָפּ.

ליכער כח, נאָר עפּים טאַקיי אַ נם מן השמים, וואָס דער אויבער-
שטער קאָן!

למשל, איך זאָל אייך דערצעהלען אַ מעשה, ווי אזוי איך און
דער רב און דער קאָזשאַנע רב, דער ראבינער, הייסט עס, און די
איבעריגע שבעה טובי עיר פון קרושניק — אז מיר זענען געקומען
מיט זאָלץ און ברויט מקבל פנים זיין דעם דייטש, וואָס איז אַרײַן
צו אונז קיין קרושניק; און אז מיר זענען פאַרטיג געוואָרען מיט
איהם מכה קאָנטריבוציע, ווי איהר וועט האָרען ווייטער אַביסעל,
האָט זיך קירעהייטש ניט געשעמט צו געבען אונז בעזעמער,
איהר פאַרשטעהט צי ניין, פשוט'ע בעזעמער, אין די הענט
אַרײַן און באַפּוילען, מיר זאָלען זיך איהם אוועקשטעלען אויס-
קעהרען די גאסען פון שטאָרט; ס'איז איהם ניט געפּעלען, דעם
דייטש; מיר זענען, זאָגט ער, שמוציגע קערלען, און אונזער
מלוכה איז, זאָגט ער, אַ שמוציגע מלוכה!...

צי, אַשטייגער, אז איך וועל אייך דערצעהלען נאָך אַ שענערע
מעשה, ווי אזוי איך, יאנקעל יונעווער, און דער רב אונזערער און
דער קאָזשאַנע רב, דער ראבינער, הייסט עס, און די איבעריגע שבעה
טובי עיר, די פיינסטע בעלי-בתים פון שטאָרט, זענען מיר שוין
געווען אלע אויפ'ן הייליגען אָרט אויך, אויפ'ן קרושניקער בית-עולם
הייסט דאָס? ביינאכט איז דאָס געווען, די לבנה האָט געשיינט,
און דער שונא האָט אונז אַרויפגעבראַכט, געגעבען אונז זאַסטופּעס
אין די הענט אַרײַן און געהייסען, מיר זאָלען זיך אַליין גראָבען
קברים, פשוט'ע קברים, דאָס הייסט, יעדער זאָל זיך גראָבען, איהר
פאַרשטעהט צי ניין, פאַר זיך זיין קבר, זיך אויסגראָבען אַ קבר
און אַריינלעגען זיך לעבעדיגעהייד!

נאָך איצטער, אז איך רעד דערפון, שטעלען מיר זיך טרערען
אין די אויגען... איהר ווילט וויסען וואָס איז דאָס געווען: אַ
קאטאַוועס, אָרער אַ משוגעת? זאָל מיך אזוי וויסען אַ ביז לעבען
מיט אייך אינאיינעם! איך ווייס נאָר איינס: אז איך און דער

פיינט מאריך זיין און האָב ליעב נאָר צו דער זאך, לכן געה איך אריבער גלייך צום ענין, ווי אזוי מע האָט מיין יחיאל'ען גענומען צו דער אָפּאַלצעניע, אַריינגעשטעלט, ווי זאָגט איהר, אין געוואָנט אַריין, געגעבען אַ ביקס אין דער האַנט אַריין און געזאָגט: „סטור פאַי, יחיאל!“ — געה, הייסט עס, ראטעווע ניקאַלאיען נעבאָך פון דעם רשע, פונ'ם דייטש!...

איהר הערט אייך נור צו מיט קאָפּ, איך בעט אייך, וואָס דאָ טהוט זיך: אז פאָני נעמט און צעבוצקעט זיך מיט קירח'ן איבער אַ שטיקעל סערבישע מדינה, וואָס איז ניט ווערטה קיין דריי גילען, און עס צינדט זיך אָן אַ פייער איבער דער גאַנצער וועלט, זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין, און אַליין קריכט ער אַריין אין בלאָטע ביז אַריבער די אויהערען, באַדאַרף מיין יחיאל, איהר פאַר-שטעהט צי ניין, איהם געהן אַרויסשלעפּען פון דער בלאָטע — קאָן ניט צעזעצט ווערען די גאַל? ניין, זאָגט שוין איהר אַליין, איהר זענט דאָך עפּים אַ שלום'עליכם!

היינט גלאַט, יחיאל מיינער אַ שיסער — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען! די גאַנצע זאך איז, וואָס עס ליגט ניט אין דער טבע ביי מיר, ווי איך האָב אייך געזאָגט שוין, באַריהמעריי... נאָר אז איהר זאָלט קומען אין אונזערע מקומות, וואָס איך האָב אייך אויס-גערעכענט, אין אַ מענדרעוויץ, אַ יונעוו, אַ מאַזעלבאָזשעץ, אַ ראַ-כאָוו, אַ בילגעריי, אָדער צו אונז טאַקי קיין קרושניק אַליין, און אָנחאַפּען אַ מינדסט קינד און אַ פרעג טהון אויף יאַנקעל יונעווער'ס קינדער, וועט איהר שוין הערען וואָס מע וועט אייך זאָגען! און איבערהויפּט — פון מיין יחיאל'ען! דאָס איז געווען, ווי זאָגט איהר, שוין איין מאָל אַ יחיאל! איהר קאָנט פאַרשטעהן, וואָס דאָס איז געווען פאַר אַ פאַרשוין, אז קירח-דייטש איז אַריינגעקומען צו אונז קיין קרושניק, און מיר זענען געקומען אַ גאַנצע דעפּוטאַציע, איך און מיין יחיאל און דער רב און דער קאַזששאַנע רב, דער ראַ-בינער הייסט דאָס, און די איבעריגע שבעה טובי עיר צום קאָמענ-

איך וועל זיי אייך דערצעהלען איינציגווייז, א מעשה נאך א מעשה, און אנהויבען וועל איך פון מיין עלטערען זוהן, פון מיין יחיאל'ן, ווי אזוי פאָני האָט איהם גענומען אין דער מלחמה און האָט איהם אוועקגעשטעלט שיסען, פשוט שיסען, איהר פארשטעהט צי ניין, פון א ביקס! האָט איהם מיין יחיאל געגעבען א שאַם, אז ווען אלע יונים שיסען אזוי, וואָלטען די קיסרים מיט אלע זייערע גענעראלען און פעלד-מארשאַלען געהאט א שטען פנים... נאָר איך זעה, אז איהר זענט שוין, דאכט מיר, מיער און איהר האָט חשק אביסעלע דורכשפאצירען זיך איבער'ן שיף. שפאצירט, עס האָט צייט, ס'איז נאך נישקשה'דיג ווייט ביז צו נירנאָרק, מיר'ן זיך נאך גע-
נוג אָנערדען!...

2.

יחיאל שיסט ארויף.

— — — האָב איך אייך, הייסט עס, צוגעזאָגט, פאָני שלום-עליכם, צו דערצעהלען קודם כל פון מיין עלטערען זוהן, פון מיין יחיאל'ן, ווי אזוי פאָני האָט איהם גענומען אין דער מלחמה און האָט איהם אוועקגעשטעלט גלייך מיט אלע יונים, ער זאָל שיסען. וואָלט איך אייך, אייגענטליך, באַדארפט דערצעהלען, ווי אזוי ס'איז גאָר אָנגעקומען צו מיין יחיאל'ן, אז בסך הכל האָב איך איהם פון פאָני'ס הענט, איהר פארשטעהט צי ניין, לאַנג אַרויסגענומען. ווי-פיעל דאָס האָט מיך געקאָסט, וואָלט זיך עס איערער עמיגראַנט, אַט-אַדאָ אויף דעם שיף, געמעגט ווינשען, ער זאָל עס פארמאָגען איידער ער קומט קיין אַמעריקא, וואָלט איהם אפשר אזוי דער קאָפּ נישט וועה געטהאָן, טאָמער האָט ער יסורים ביי'ם אוועקשטע-לען א פוס אויפ'ן ברעג פונ'ם גאָלדענעם לאַנד... נאָר וואָס דען? אזוי ווי איך בין א מענטש, איהר פארשטעהט צי ניין, וואָס כ'האָב

רעשי, האָב איך איהר געזאָגט, דו זינדיגסט. דאָס איז נאָך, זאָג איך, גאָרניש־שבגאָרניש אַקענען דעם, וואָס קאָן זיין, וואָרום ביי גאָט, זאָג איך, איז דאָ אזוי פיעל, אז אַ מענטשענ'ס מח איז גאָר ניט אימשטאַנד צו האַפען עס מיט'ן שכל"..." עפּים טאַקי גאָר ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אז אונזערע צרות הויבען זיך ערשט אָן... נאָר, ווי זאָגט איהר: אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. אז זי וויל גאָר ניט הערען פון קיין זאָך: סטייטש און סטייטש און טאַקי נאָך אַמאָל סטייטש! — איהר יחיאל, איהר פאַרשטעהט צי ניין!...

און אז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע צוריק, איז זי אפשר גאָרניט אזוי אומגערעכט געווען אויך, איך מין מין ווייב, מין איך. וואָרום פאַר וועמען, איך בעט אייך, זאָל פאַקי יאָנקעל יונע־ווער'ס זוהן געהן שלאָגען זיך מיט זיינע אייגענע ברידער פון קראַקע מיט לעמבעריג? פאַר פאָנין, וואָס מאַכט אויף איהם פאָגראַמען? צי פאַר פליאַקען, וואָס מאַכט אויף איהם באַיקאַטען? איז איין מאָל אוועק. והשנית, איז דאָך עס ניט אַבי ווער. דאָס איז דאָך עפּים יחיאל! אַ יונגערמאַן, איהר פאַרשטעהט צי ניין, מיט מחשבות! אַ מענטש מיט אייגענע געדאַנקען! אַ זאָך וואָס איהם האָט אויסגעוויזען, אז ס'איז קרום, האָבען געמעגט קומען כל מלכי מזרח ומערב און זאָגען ס'איז גלייך, וואָלט ניט געהאַלפּען.

ניט מחמת עקשנות. איין עקשן — דאָס אַ הויז. עקשנים זענען מיר אַלע קרושניקער און אַלע יונגעווער. מיר האָבען אַ שם פאַר איינגעשפאַרטע. און איך אַליין, ווי איהר זעהט מיך אָן, בין אויך בטבע אַ איד, וואָס לאָזט זיך נישט בויגען.

אַט נעמט, למשל, אַט־דאָ אויפ'ן שיף, זאָגען אַלע אידען, אז מיר'ן קומען קיין ניו־יאָרק, אם ירצה השם, איבער אַכטאַג מאָנטאג, און איך זאָג אייך, אז מיר'ן ניט קומען ניט איבעראַכטאַג מאָנטאג, ניט דיענסטאג און ניט מיטוואָך; הלואי מיר זאָלען קומען איבער־אַכטאַג דאָנערשטאג. האָטש שניידט מיך, האָטש בראַקט מיך —

דאנט, און דער קאמענדאנט האָט געגעבען אַ רעד אַרײַן מיט אונז
מבט קאָנטריבוציע, און מײַן יחיאל איז אַרויס מיט לשון אויף רײַן
דייטש: „אדוני קעניג, כך וכך...“ — האָט דער דייטש בעקומען
שיער אַ מיתה משונה און האָט אַ זאָג געגעבען: „איריש! שפּער-
כען זיי איריש!“...

מײַנט איהר דאָך, אַז נור דייטש? פראַנצויז איז פראַנצויז,
איינגעלש איז איינגעלש, — און אַלײַן, אַלסדינג פון זיך אַלײַן!
פּויליש שמועסט מען ניט, אַז דאָס האָט גערעדט פּויליש ווי אַ
געבוירענער פּאָליאַק; נאָר אפילו רוסיש האָט דאָס אויך געקענט.
פון וואָנען? זאָל מײַך אַזוי וויסען ביז מיט אײַך אינאיינעם!
אַז בסך הכל רעדט מען נאָר ניט ביי אונז אויף יונ'יש. פאַרוואָס?
אַזוי: מע האָט פיינט פּאָנײַן און מע האָט ניט ליעב זײַן לשון.
מײַנט איהר, אַז נור מיר, קרושניקער אידען? פּליאַקע מיט די
וואַנסים האָט איהם נאָך טויזענד מאָל מעהר פיינט! דאָס איז
נור איצטער איז מען געוואָרען „מאָיע קאָחאַנע“, אָדער „קוצעניר-
מוצעניר“, ווי מע זאָגט ביי אונז, ווייל דער אדון הגדול האָט זיי
צוגעזאָגט הרים וגבעות, גאָלדענע בערג, מיט אַוואַטענאַמיע, מיט
אַלע גוטע זאַכען. איז געבען וועט מען דאָך זיי, אס ירצה השם,
אַ ריינע קדחת מיט אַ פרישער פייג אויף צו פאַרבייסען — פּאָני
ווייס וואָס ער האָט צו טהון...

נאָר איך האָב שיער פאַרגעסען, אַז מיר האַלטען נאָך נאָר פון
פאַרינט, ביי דער ערשטער מאָבעליזאַציע הייסט עס. געהט זייט
אַ נביא, אַז פּאָני וועט שיקען זאָנען צו ווילהעלמען: „זאַטשעס טי
מעניע רוגאַל“, און טאַקי מניה וביה געבען אַ רוף אַלע ראַטניקעס,
און מײַן יחיאל'ען בתוכם, אַז „וורדאַרצעט טשעטירע טשאַסאַ“, איהר
פאַרשטעהט צי ניין!... האָט דאָך מײַנע, תוך כדי דבור, גענומען
חלש'ען און מאַכט צו מיר: „יאַנקעל, איך וועל דאָס ניט איבער-
טראָגען! יאַנקעל, איך בין פאַרביי! יאַנקעל, איך שטאַרב!...“
וואָס-זשע, מײַנט איהר, האָב איך דערויף געענטפערט? „נא-“

ראט אויף דער גרעניץ צווישען קרושניק און צווישען יונעו, דאָרטען
וואו דער דייטש איז שוין געשטאַנען גרייט אויף אַריינצוגעהן, און
נאָר געוואַרט ביז מיין יחיאל וועט זיי ווייזען וואָס ער קאָן... האָט
זיך אָבער מיישב געווען מיין יחיאל, — וועט איהר הערען א שענס —
אז ס'איז געקומען צו דער רעכטער אַרבייט: ראז, דוואַ טרי —
פלי! — האָט ער אויפגעהויבען די ביקס ארויף און גענומען שיסען
גלאַט אזוי אין דער וועלט אַריין, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אין
גרעניץ ניט און קיינעם ניט, נאָר גלאַט אזוי, צו גאָט הייסט עס...

האָט דער וואָרדנע דערזעהן, אז אלע שיסען אַהין וואו מע דאַרף,
נאָר איין יון שיסט אַרויף, איז איהם מסתמא געוואָרען די מעשה
קשה'דיג. לויפט ער צו און טהוט אַ קוק — ס'איז מיין יחיאל!

האָט זיך אין איהם אָנגעצונדען דער גולן און ער איז געוואָרען
מלא רציחה — עשו. לויפט ער צו צו מיין יחיאל'ען און צעשרייט
זיך: "קאק טיעביע!" און "פשע קרעו!" און "זשידאָוסקע מאָר-
דע!" און נאָך אזעלכע שענע כבודים, ווי פאָני קאָן! — "וואוהין
שיסטו? אין הימעל אַריין?..."

שרעקט זיך מיין יחיאל פאר איהם ניט שטאַרק איבער און
טהוט זיך זיין זאך — ער שיסט אַרויף.

ווערד דאָך עשו נאָך מעהר גולן און צעשרייט זיך אויף איהם
וויעדער אַ מאָל מיט'ן אייגענעם "קאק טיעביע", און "פשע קרעו",
און "זשידאָוסקע מאָרדע". — "אַהין! אַהין זאָלסטו שיסען, וואו
אלע שיסען!" — און ער באַווייזט איהם מיט די הענט, וואוהין ער זאָל
שיסען. שרעקט זיך מיין יחיאל וויעדער ניט איבער פאר איהם
און מאַכט צו איהם גאַנץ געלאַסען:

— אַהין? דאָרט זענען דאָך מענטשען! — — — — —

ווילט איהר דאָך וויסען מסתמא דעם סוף פון דער מעשה?
אזא סוף אויף אלע שונאי ישראל!...

אָט אַזאַ מענטש בין איך! אַ סימן האָט איהר: אַ ז מ י ר
וועלען לעבען, וועלען מיר זעהען.
בקיזור, מע האָט אַ רופֿ געגעבען מיין יחיאל'ען צו דער אָפּאָל-
צעניע, און אַז פּאָני רופֿט, קאָן מען, ווי זאָגט איהר, קיין חזיר ניט
זיין און מע מוז געהן — וואָס מיר ווייב? ווער מיר קינד? (ער
האָט שוין דעמאָלט געהאַט אַ ווייב מיט דריי קינדערלעך). און ער
האָט זיך אָפּגעזענעט מיט אונז, מיין יחיאל הייסט עס, און מיינע,
בעת מעשה, האָט, ברוך השם, גע'חלש'ט דריי מאָל, און דריי מאָל
האָבען מיר זי אָפּגעמינטערט, און וואָס טויג אייך גרויס, מע האָט
מיין יחיאל'ען, טאַקי אין קרושניק, געגעבען אַ נעם צו דער אַרבייט,
גלייך מיט אלע יונים, גאָרניש אויף קאַטאַוועסען, און מע האָט
איהם אָנגעהויבען, ראשית חכמה, לערנען שיסען. שיסען פון אַ
ביקס. פשוט, ווי מע שיסט, למשל, ווילדע קאַטשקעס: "ראַז, דוואַ,
טרי — פּלי!" און שוין.

און מיר זענען אַ בעלן געווען, קרושניקער בעלי-בתים, געהן
ארויס דער שטאָדט זעהען, ווי מע לערענעט זיי שיסען, די ראַטניקעס
הייסט עס, — זאָג איך אייך, הערט איהר, אַז ס'איז חזק מיט
חזק! און גאָרניט אזוי שווער אויך, און שכל'דיג אַורדאי ניט.
אויך מיר אַ תורה — שיסען! מע נעמט און מע טהוט אַ שאַס,
שיסט עס. איז אָבער ניט פון דעם רעדען מיר. לאָזען זיי זיך
שיסען, לאָזען זיי זיך הענגען, לאָזען זיי זיך טרינקען — וואָס האָט
איהר צו מיין יחיאל'ען, אַז ער זאָל אייך געהן העלפֿען שיסען? אַז
סך הכל, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָט ער אויף זיין לעבען, ווי
זאָגט איהר, קיין פליעג אויף דער וואַנט ניט אָנגעריהרט. איין עוף
אַ געקוילעטס פונ'ם שוחד, אַז מע האָט געבראַכט, האָט ער נישט
געקאָנט צירזעהען. אַ פינגער אַז עמיצער האָט זיך צעקאָליטשעט,
האָט ער געקאָנט פאַלען חלשות. נעמט מען אַזאַ מענטשען און מע
שטעלט איהר אַוועק דערנאָכדעם סאַמע אַקעגען פייער און מע הייסט
איהם, ער זאָל שיסען! און אַוועקגעשטעלט האָט מען איהם אַקור

ניין, מיר עסען אלע טאג, צוויי מאָל, דריי מאָל אַ טאָג. איך געה
נישט אַריין אין חקירות, וואָס מיר עסען און וואָס איך
עסט, און איך פרעג אייך נישט פון וואָסער א שטיטה איהר עסט
דאָרטען אין ערשטער קלאַס און צי פאַרוכט איהר ניט אַ מאָל פון
דעם, וואָס סע קוויטשעט — איך בין ניט גאָט'ס סטראָפּטשע. מיר,
פאַסאַזשירען פון דריטער קלאַס, בענוגענען זיך מיט אַ כשר'ע פרי,
וואָס מע מאַכט אויף איהר בורא פרי אדמה. פון אַמעריקא, זאָגט
מען, שטאַמט זי, די דאָזיגע פרי, און הייסט דאָרט מיט אַ מאָדנעם
נאָמען: „פעמייטעס“. באַדאַרף מען, הייסט עס, געהן, ווי זאָגט
איהר, איבערהאַפּען דעם הונגער, און דערנאָך וועלען מיר קאָנען
זיך אוועקוועצען נאָך אַמאָל אַט-אַדאָ, אויפ'ן צווישענדרעק, און דער-
צעהלען זיך ווייטער אונזערע מעשיות פון טויענער איין נאכט, נסים
ונפלאות, יציאת מצרים, אַ מעשה נאָך אַ מעשה, און אַלסדינג
בקיצור, מחמת איך האָב פיינט לאַנגע מעשיות. אַ מעשה, וואָס זי
איז קירצער, איז זי שענער. און דערוויילע וועלען מיר אייך וויי-
שעווען אַ נומען אַפּעטיט, אָדער, ווי מע זאָגט ביי אונז אין דער-
היים: „ברוכים היושבים, קומט עסען, עסט געזונד...“

3.

יחיאַל אַ משכּוּן.

— — — האָבען מיר, הייסט עס, פאַני שלום-עליכם, זיך אַביסעל,
ווי זאָגט איהר, אונטערגעפּיטערט. אַצינד זעצט זיך אַקאָרשט
אוועק, זייט מוחל, וויעדער אַמאָל אַט-אַדאָ, צווישענדרעק, וועלען
מיר זיך דערצעהלען ווייטער אונזערע מעשיות פון טויענער איין
נאכט, אַ מעשה נאָך אַ מעשה, און נישט געהאַפּט, און בקיצור, נאָך
דעם תּמצית פון יעדער מעשה, אזוי ווי איהר האָט לייעב.
איז אויף וואָס, אייגענטליך, האָבען מיר זיך געהאַט אָפּגע-
שטעלט? יא, אויפ'ן ערשטען שאַס, ווי אזוי מיינ יחיאַל, הייסט

תחילת איז ער אפילו געוואָרען, עשו הייסט עס, אביסעל ווי
 מטושטש און אָפהענטיג. וואָרום אז מע וויל שמועסען דאָס איי-
 גענע על-פי יושר, דאָס הייסט, אין תוך אַרײַן גערעדט, איז דאָך עס
 טאַקי אַ שרעקליכע זאַך: נעמען אויף לעבעדיגע מענטשען און שײ-
 סען, ווי מע שיסט אויף פּוּיגלען, אָדער אויף ווילדע חיות. יעדער
 איינציגער האָט דאָך מסתמא אין דער היים אַ טאַטען, אָדער אַ
 מאַמען, אָדער אַ ווייב און קינד, איהר פאַרשטעהט צי ניין! און
 גלאַט, וואָס איז דאָס פאַר אַיין עובדה — מענטשען זאָלען זיך שײ-
 סען איינס דאָס אַנדערע? ... — נאָר צוריק אָבער — מלחמה!
 דינא מלכותא! און אזא זאַך ווייסט איהר מיט וואָס עס שמעקט?
 מורד במלכות — איז אחת דתו להמית: קאַראַ שמערטש! דער-
 פאַר קומט הענגען, שיסען, גנאָטעווען, פערטלען — אַ קלייניגקייט?
 מורד במלכות!

איז דאָך אָבער פאַרהאן, ווי זאָגט איהר, אַ גרויסער גאָט אויף
 דער וועלט. וואָס טהוט גאָט ברוך הוא? וועט איהר הערען אַ
 שענס. באַדאַרף זיך טרעפּען אזוי, אז אַקוראַט יענעם טאָג, אין
 יענער שעה, אויסגערעכענט פונקט ווי אַ זייגער, נעמען די דייט-
 שען און מאַרשירען אַרײַן צו אונז אין גרויס־פּוּיגלען גאָר פון אַיין
 אַנדער זייט. האָט פאָני נעבאָך אַוועקגעוואָרפּען הכל־בכל־מכל־פלע-
 קעל, האָט גענומען מאַכען פּים — על חטא שחטאנו לפניך בריצת
 רגלים — ווי זאָגט איהר, קיין צייט געהאַט אַרומקוקען זיך צוריק
 אַפּילו! און דאָס האָט דאָך געטהאָן טאַקי אונזער אידישער גאָט
 צוליעב מיין יחיאל'ן טאַקי! ס'איז איהם באַשערט געווען, אַפּנים,
 דערנאָך אַריינצופאַלען צו די דייטשען אין די הענט אַרײַן... נאָר
 שאַ! מיר דאַכט, אז מע בלאָזט שוין אַ תקיעה גרולה. דאָס גיט
 מען אונז צו וויסען, אז ס'איז צייט געהן אַ טראַכט סהון מכת
 אכילה.

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר אין אייערע קאיומען — מיר,
 פאַסאַזשירען פון דריטער קלאַס, זענען זיך נוהג, איהר פאַרשטעהט צי

וועט האָבען חלילה ווינציגער מיט אַ שטאָרט, צי אפילו מיט אַ גובערניע? ער האָט זיי גענוג! צי איך זאָל אייך זאָגען, מיר האָר כען זיך שטארק פאַרבענקט נאָך אַ פאַגראָם? איז אויך ניט אזוי די מעשה, וואָרום אז מיר וועלען זוכה זיין ביי גאָט, קאָנען מיר עס האָרבען, ניט דערלעבען זאָל ער עס, פון דער ווייטע...

בלייבט איבער נאָר איין זאך: די שפראַך, דאָס „רשעות“; מיר וועלען דארפֿען, הייסט עס, צולערנען זיך אַ ביסעל דייטש און חלילה פאַרגעסען דאָס גאַנצע ביסעל „רשעות“; איז דאָס אפשר טאָק אַ שטיקעל עולה, נאָר איך האָב מורא, אז דאָס דייטשע לשון איז אַביסעל געהענטער צו אונז פונ'ם רוסישען „קאָק טיעביע“ און מיט'ן רוסישען „זשידאָווסקע מאָרדע“. און אויב איהר ווילט, וועל איך אייך איינרוימען אַ סוד אויפ'ן אויהער, וואָס איך האָב עס אליין געהערט פון מיין יחיא'ל'ען, אז בסך הכל איז קיין רוסישע שפראַך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, גאָרנישט בנמצא. נישטאָ קיין רוסיש לשון אויף דער וועלט — אויס רשעות, וואָרום פאָני האָט אלע זיינע ווערטער במחילה אוועקגע'לקה'ענט ביי פרעמדע, אַבי סעל ביי אונז און אַביסעל ביי אַנדערע. און בכדי מע זאָל ניט דער-קענען, האָט ער זיי איבערגעאַנדערשט און צוגעפּוצט אויף זיין שטיינער. למשל: „סאַבאָטע“ — דאָס האָט ער גלייך אוועק-גע'ננבה'ט ביי אונז פון „שבת“, „פאַסקא“ — פון „פסח“, „לונא“ — פון „לכנה“, „רובל“ — פון „ריבל“, „קאָפּייקא“ — פון „קאָפּיקע“, „גראָשי“ — פון „גראָשען“, „סטאָראָזש“ — פון „סטרוזש“, „וואָר-קא“ — פון „בראַנפֿען“, און אזוי ווייטער...

הקיצור, ער איז אַרײַן, דער דייטש הייסט עס, אין גרויס-פּוילען — גאָט ליעב אייך מיט אייער גאָסט! באַדאַרף מען איהם אויפנעמען, ווי געוויינטליך, אַ גאָסט, אַ נייעם מלכות, מיט ברויט און מיט זאַלץ, אזוי ווי גאָט האָט געבאָטען.

די ערשטע האָבען זיך אַ וואָרף געטהאָן צו איהם מיט אַ ברוך הבא, געוויינטליך, די פּוילען. פליאַקע האָט אויסגעגלעט די וואָנ-

עס. האָט ניט געוואָלט צוליעב טהון פּאָני'ן און איידער ער זאָל שוין
סען אויף מענטשען האָט ער בעסער געשאַסען אַרויף, אין הימעל
אַריין, צו גאָט הייסט עס. איז איהם דערפאַר געקומען קרימינאַל,
אַרבע מיתות בית-דין, אַ קלייניגקייט — מורד במלכות! האָבען מיר
דאָך אַ שטאַרקען גאָט; וואָס טהוט דער אויבערשטער? באַווייזט
ער אַ נס און עס קומט אַריין צו אונז קיין פּוילען אקוראַט אין יעדן
נעם טאָג, איהר פאַרשטעהט צי ניין, דער דייטש בכבודו ובעצמו,
נאָר ווי אַזוי, מיינט איהר, איז ער אַריינגעקומען? כתופים
ובמחלות — מיט מוזיק און מיט געזאַנג, האָט זיך צעלעגט ווי
ביים טאַטען אין וויינגאַרטען און געוואָרען בעל-הבית, גלייך ווי
קרושנים און יונגע און לובלין און גאַנץ גרויס-פּוילען איז זיין טאָט
טענס ירושה פון קדמונים.

האָט דאָס אונז, קרושניקער בעלי-ביתים, פון דער לכתחילה א
ביסעלע פאַרדראָסען: ממה נפשך, גאָט ברוך הוא האָט דיר געגעבן
בען אַ שטיקעלע הצלחה, ביזט אַריין — מהכתית, לאַז זיין, ווי
זאָגט איהר, אין אַ גוטער שעה; נעם, זעצ זיך אנדער און שרייב
אַוועק צו דיין מלך אַ בריוועל: „הנה זיי וויסען, אדוני קיני,
אַזוי און אַזוי — אז איך בין אַריין אין גרויס-פּוילען, און מהיום
והלאה איז דאָס קרושניק, וואָס האָט אַמאָל געהערט צו ניקאַלאַ'ען,
געהער עס היינט צו דיר מיט'ן גאַנצען מאַרק, מיט די געוועלבען,
מיט'ן קאַשטשאָל, מיט, להבדיל, די אידישע בתי-מדרשים, און מיט'ן
אַלטען און מיט'ן נייעם בית עולם“ — און שוין! צו וואָס נאָך דאָס
זינען מיט'ן טאַנצען מיט'ן גאַנצען טאַרעראַס?

נאָר, וויעדער צוריק שמועסענדיג, איך זאָל אייך געהן דערצעהן
לען התנצלות, אז פאַר אונז, קרושניקער אידען, איז יענער טאָג גע-
ווען תשעה באב — וועט דאָס אויך זיין ניט קיין אמת, ניין, קרושניק
האָט זיך ניט אַוועקגעוועזט וויינען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָט
אַפילו קיין קרעכץ נישט געגעבען דערויף, למאי זאָל איך ליגען זאָר
נען? וואָרום וואָס איז דאָ דער געוויין? אויף דעם, וואָס פּאָני

שוועהרען מיר איהם מן הסתם מים כל השבועות, ווי מיר האָ-
בען היינט יום גימל אויף דער גאַנצער וועלט, אז ס'איז ניטאָ ביי
אונז קיין קאָזאָקען, איהר זאָלט זאָגען אפילו איין קאָזאָק אויף
א רפאָה! דער אויבערשטער, זאָגען מיר, האָט אונז אויסגעהיט
פון אַט דעם אַנטיק, תלואי ווייטער...

אהין — אהער, ער האָט אַרויסגעזעהען, דער דייטש הייסט עס,
אז ער וועט מיט אונז גאָר ניט מאַכען, רופט ער זיך אָן צו אונז:
„געדענקט זשע, זאָגט ער, טאָמער געפינט זיך ביי אייך ערגיץ
באהאַלטען אַ קאָזאָק, אָדער טאָמער שיסט מען עמיצען פון אַ
פענסטער“... „שיסען, זאָגען מיר, פון אַ פענסטער? ביי אונז אין
קרושניק? ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען, כלעבען! וואָלטען מיר שוין
אזוי ריין געווען, זאָגען מיר, פון מלחמות און פון דייטשען און פון
צרות און פון שלעק!“

הערט ער אונז אויס, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און רופט זיך
אָן צו אונז: „געדענקט זשע, זאָגט ער, די קאָזאָקען וועלען אייך
קאָסטען טייער! פאר יעדען קאָזאָק, זאָגט ער, וועט איהר מיר
באַצאָהלען מיט צעהן אירען (איהר הערט ווערטער?), און אַצינד,
זאָגט ער, קינדערלעך, קאָנטריבוציע!“...

איז אונז געוואָרען רעכט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען! נאָך
אַ מאָל: פאר וואָס זאָלען מיר צאָהלען קאָנטריבוציע? קאָנטרי-
בוציע איז שייך צו אַ מלוכה. אַ מלוכה האָט געפיהרט אַ מלחמה
און האָט פאַרשפּיעלט די מלחמה, באַדאַרף זי צאָהלען קאָנטריבוציע.
איז אז מע וויל אין תוך אַרײַן, איז עס אויך ניט אינגאַנצען על פי
יושר: לא די איך האָב פאַרשפּיעלט, געהאַט אַ מפלה הייסט עס,
באַדאַרף איך נאָך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, צאָהלען קאָנטריבו-
ציע! מילא, בין איך אייך מוחל — איז ניט על-פי יושר; אָבער
וואָס געהער זיך עס אָן מיט אונז, קרושניקער אירען? ניט מיר
האָבען געפיהרט מלחמה, ניט מיר האָבען זי פאַרשפּיעלט. מיר
ווייסען נאָר, אז מיר זענען אויף גרויסע צרות: פאָני פון איין זייט,

סיס, זיך אויסגעצויגען אין דער לענג, און טאקי תוך כדי דבור אָנ-
געבויגען זיך נידעריג צו דער ערד: „פּראָשען פּאַנאַ! פּאַדאַס דאָ
נאָג! צעלאָיען רענקי!“ — ווי פליאקע קאָן. זאָלען מיר שווייגען?
איז געבליבען, אז באלד נאָך זיי, נאָך די פוילען הייסט עס, זאָלען
מיר, קרושניקער אידען, אויך אַרויסקומען מיט אונזער קבלת פנים.
פרעגט זיך: מי ומי ההולכים? — ווער זאָל געהן אויפנעמען אַזא
געהויבענעם גאַסט? פאַרשטעהט זיך, די פני, די שבעה טובי העיר,
די פאַרנעמסטע בעליבתים פון שטאָדט, און איך, יאנקעל יונגעווער,
און מיין זוהן יחיאל בתוכם.

צו וואָס עפּים מיין יחיאל? צוליעב דער שפּראַך. טאָמער
וועט מען דאַרפֿען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַרויס מיט לשון, איז
ניטאָ קיינער אין דערהיים, אַחוץ מיין יחיאל...

האַבען מיר זיך, הייסט עס, צענויפגענומען און אַוועק מיט ברויט
און מיט זאָל. אָנגעהאַן זענען מיר אַלע געווען יום־טוב'דיג, פיין,
מיט צילינדערס, מעשה דעפוטאַציע, און גוט געציטערט: אַ נייער
מלכות, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ווער ווייסט, ווי אַזוי ער וועט
אונז אויפנעמען?

און כך הוה: ווי נור מיר זענען צו איהם אַריינגעקומען, צום
קאָמענדאַנט הייסט עס, אַזוי האָט זיך באלד אָנגעהויבען אַ סדרה:
קאָנטריבוציע.

דאָס הייסט, למאי זאָל איך זאָגען אַ ליגען, אז איך קאָן זאָגען
אַיין אמת? אָנגעהויבען האָט ער, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, ניט
פון קאָנטריבוציע — קאָנטריבוציע איז געווען נאָכדעם — פון קאָ-
זאַקען האָט ער גאָר אָנגעהויבען. מיר זאָלען איהם זאָגען, הייסט
עס, וואו געפינען זיך דאָ ערגיץ די רוסישע קאָזאַקען? און איין
מאָל פאַר אַלע מאָל — קאָזאַקען זאָל מען איהם געבען, און קאָזאַ-
קען און קאָזאַקען! און קוקען קוקט ער אויף אונז בעת מעשה מיט
אַזעלכע אויגען, גלייך ווי יעדער פון אונז האָט ביי זיך אין קע-
שעני באַהאַלטען האָטש אַ האַלב טויז קאָזאַקען.

און ער נעמט, דער קאמענדאנט הייסט עס, און לאזט איבער ביי זיך דעם רב און דעם קאזששנע רב, דעם ראבינער הייסט עס, איז צוויי, און מיין יחיאל'ען א דריטען, איהר פארשטעהט צי ניין, און מיר נעהען שוין אהיים אהן דעם רב און אהן דעם קאזששנע רב, דעם ראבינער הייסט עס, און אהן מיין יחיאל'ען.

איך געה און די ערר וויענט זיך אונטער מיר: וואָס פאר א תירוין וועל איך, אשטייגער, זאָגען פאר מיין ווייב, אז זי וועט מיך פרעגען, וואו איז איהר זוהן? און וואָס וועל איך זאָגען צו מיין שנור, אז זי וועט מיך פרעגען, וואו איז איהר מאן? אויף וועלכע נומע יאָהר האָב איך גאָר אינגאנצען באַדאַרפט מיטשלעפען אין דער דעפוטאציע מיין יחיאל'ען, פאַרוויסט און פאַרפֿינסטערט בין איך געוואָרען, אז ער זאָל אַרײַן אין געפֿענקעניש פאַר אַ משכון? 1 מיין יחיאל אַ משכון? 1! 1... און וואָס הייסט, אייגענטליך, אַ משכון? איך צעפרעג מיך ביי מיינע קרושניקער בעלי-בתים — זיי ווייסען מעהר פון אַ טוירטען 1 פּויל איך מיך ניט און טהו אַ לויף אַוועק צוריק צום פרייז, צום קאָמענדאַנט הייסט עס: „אזוי און אזוי, אדוני קיניג, וואָס הייסט אַ משכון? וואָס איז דער פֿשט דערפֿון?“ צעלאַכט ער זיך, דער דייטש, און מאַכט צו מיר: „אַ משכון הייסט, אז טאָמער ברענגט איהר מיר ניט צו דער צייט די קאָנ-טריביציע, ווערען זיי געשאַסען“.

איז ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אזוי איז מיר געוואָרען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, קאַלט אין אַלע אַברים און פֿינסטער אין די אויגען, און איך נעם און טהו אַ פאַל-צו צו איהם צו די פֿיס: „לאָז אַרויס, זאָג איר, מיין זוהן, און נעם, זאָג איר, בעסער מיך, זאָג איר, פאַר אַ משכון 1!“ ... צעלאַכט ער זיך וויעדער אַמאָל: „ניין, זאָגט ער, דיך דאַרף איך ניט, איך דאַרף דיין זוהן“... איהר הערט? ער דאַרף מיין זוהן 1! 1... מיין זוהן באַדאַרף ער האָ-בען 1! 1! 1...

פליאקע פון דער אנדערער זייט—וואָס די צוויי ווינשעווען זיך איינס דאָס אנדערע מעג עס זיי ביידען מקוים ווערען... דערווייל זענען מיר אין מיטען, גרייט האַפען קלעפּ פון ביידע צדדים — איז קאַרג? דאַרפען מיר נאָך אַ דריטען, אַ דייטש אויף זיך, וואָס הייסט זיך באַצאָהלען מיט קאָנטריבוציע! מי יודע וואָס פאַר אַ קאָנטריבוציע דער דייטש קאָן זיך הייסען אָנמעסמען? וואו וועלען מיר עס נעמען?

מאכען מיר זיך גע'פּאַר'ט, גלייך ווי מיר פאַרשטעהען גאָר ניט אַפילו די טייטש פונ'ם וואָרט „קאָנטריבוציע“, און מיר ווייסען גאָר ניט מיט וואָס מע עסט עס. פּוילט ער זיך ניט, דער קאָמענ-דאַנט הייסט עס, און זאָגט אונז נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע און באַ-ווייזט אונז שוין מיט די פינגער, ווי זאָגט איהר, „פעטי'מעטי“ — „געלד, זאָגט ער, געלד מײן איך!“ „געלד? — זאָגען מיר. — ווי קומט צו אונז געלד? אַ שטאָרט פון קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים!“... מאכט ער זיך אויך גע'פּאַר'ט, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און רופט זיך אָן תּמעוואַטע: „איהר'ט מוחל זיין, זאָגט ער, צעהן טויזענד באַרעס, במזמנים הייסט עס; דאָס איז, זאָגט ער, נומער איינס. און ברויט מיט פלייש פאַר די סאָלדאַטען איז צוויי. און דאָס דריטע: היי און האָבער פאַר די פערד, ווי זאָגט איהר, מספוא לנמלים, און פינף שעה צייט געב איך אייך, זאָגט ער, אויף צו באַטראַכטען זיך“. און ער באַווייזט אונז אויף די פינגער: „פינף שטונדען!“ און מיהוט אַ וואונק צו דער טהיר, הייסט אונז געהן.

קאָן מען, ווי זאָגט איהר, אַזוי גראָב ניט זיין און מע מוז געהן. הויבען מיר זיך אויף און ווילען אָנהויבען געהן. מאכט ער צו אונז, דער קאָמענדאַנט הייסט עס: „געהן וועט איהר געהן, נאָר ניט אַלע, זאָגט ער; דריי פון אייך לאָז איך איבער, זאָגט ער, ביי מיר פאַר אַ משכון, בכדי איך זאָל זיין, זאָגט ער, זיכער מיט אייער קאָנטריבוציע“.

געווען אויך, ווי זאגט איהר, אינוערע אלטע מיטלען. די געוויינען מיט די געשרייען האָבען דערגרייכט עד לב השמים — ביז'ן זיבעטען היר מעל אריין! גוואַלד, אידישע קינדער, גיט עפּים איין עצה, געפינט עפּים איין אויסוועג, וואָס טהוט מען? אזא גזירה!... מילא, ברויט און פלייש פאר די סאָלדאטען און היי און האָבער פאר די פערד — וואָס זאָל מען טהון? עלעהיי, לאָז זיך אונז דאכטען, פאָני האָט זיך אריינגעריסען, קאָזאקען זענען באַפאלען, אָדער גלאַט חלילה אַ פאָגראָם — וואָלט געווען בעסער? נאָר וואו וועלען מיר נעמען דאָס ביסעל מזומנ'ס? די עשרת אלפים? צעהן טויענד רובעל, איהר פארשטעהט צי ניין! ס'איז אַקוראט ווי מע זאָל אונז זאָגען, אשטייגער, צעהן טויענד מיליאָן! נאָר ס'איז עפּים אַ תירוץ? א גזירה! און נאָך מיט אַ משכון אויך! אזא משכון! לעבעדיגע נפשות! צוויי רבנים און מיין יחואל א דריטער! נו, ווי מיינט איהר, וועלען מיר שווייגען? נאָר וואָס וועט אונז העלפען, אז מיר'ן שרייען? און דערווייל די צייט שטעהט ניט, אַט-אַט, אַקערשט ווי מע קוקט זיך ארום, איהר פארשטעהט צי ניין, לויפּען איבער די עטליכע שעה און פארפאלען! וואָס וועט זיין מיט'ן משכון? מיט די לעבעדיגע נפשות??

פאלט איינער אויף איין עצה, וועט איהר הערען, און דוקא א איד אַ פיינער בעל-הבית, חזקאל מנוחה'ס רופט מען איהם. ער איז מנוחה'ס אַ מאַן און מיינער אַ מחותן. מאַהלט אייך, ער וואָלט לאנג געמעגט וואַרטען ביז איך וואָלט מיט איהם שליסען מחותנ'ע-שאַפּט, נאָר ס'איז דרינען אַ גאַנצע מעשה, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען, אַם ירצה השם, איין אנדערס מאָל. איהר ווייסט דאָך, אז איך האָב פיינט מישען איין מעשה מיט דער אנדערער און האָב ליעב, ווי זאגט איהר, אַ וואָרט און צוויי און אַראָפּ פון מאַרק.

די מנוחה, וואָס איך זאָג אייך, איז אַ שם-דבר, אַ מאַנסבילשער קאַפּ אויף איהר, אַ אירינע אַ קאָזאק! איהר קאָנט פארשטעהן שוין

שוין! מע בלאָזט שוין וויעדער שופר... דאָס רופט מען אייך מסתמא צו א גלעזעל טיי, און ס'איז שוין טאקי צייט אייך דורכ- צושווענקען דעם האַלז, האַטש רעדען האָב איך גערעדט די גאנצע צייט, ניט איהר. געהט זשע, פאני שלום-עליכם, טרינקט אייך אויס אייער גלעזעל טיי, איהר פארשטעהט צי ניין, און קומט באלד צו- ריק, וועל איך אייך דערצעהלען ווייטער, ווי אזוי מיר, קרושניקער אידען הייסט עס, האָבען געצאָהלט דעם דייטש קאָנטריבוציע. דאָס איז זיך א גאנץ באַזונדערע מעשה פאר זיך, מיט א מוסר-השכל, וואָס איז כדאי איהר זאָלט זי אויסהערען מיט קאָפּ. אויף וויע- דערזעהן.

4.

קאָנטריבוציע.

— — — איז וואו האַלטען מיר, הייסט עס? — ביי דער קאָנ- טריבוציע. צעהנטויענד קאָנטריבוציע הייסט ער זיך באַצאָהלען, דער דייטש, קלאָפּ און צעהל, במזמנים הייסט עס, און חוץ לזה ברויט מיט פלייש פאר די סאָלדאטען, און היי און האָבער פאר די פערד, און פינף שעה צייט גיט ער אונז אויף צו באַטראַכטען זיך, און פאר אַ באַוואָהרעניש האָט ער גענומען ביי אונז אַ משכון — דעם רב און דעם קאזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און מיין יחיאל'ען אַ דריטען, דאָס הייסט, איהר פארשטעהט צי ניין, קוים וועט אויסגעהן די פינף שעה און מיר וועלען איהם ניט צושטעלען אַלסדינג, וואָס ער פאָדערט, איז פארפאלען — ווערען זיי געשאַסען! קאָנט איהר שוין פארשטעהן, פאני שלום-עליכם, וואָס ס'האָט זיך אָפגעטהאָן דערנאָך ביי אונז אין קרושניק? און וואָס ביי מיר אין שטוב איז געוואָרען — וויל איך שוין גאָרניט רעדען! חושך! חושך ואפילה! ... מען איז גלייך אַוועק אַלע אידען אין די בתי- מדרשים און מע האָט זיך געגעבען א נעם צום תהלים, גוזר תענית

ניט דורכפֿאָהרען פֿאַרביי, — אַ ביסקאָפּ, אַ גלח, אַ גובערנאַטאָר, אַ ספּראַוואַניק, אַ שוואַרץ יאָהר — טראָגען מיר איהם אַרויס די תורה! אַלעמען די תורה! אַ, ניט דערלעבען, זאָג איך, וועלען דאָס נישט אונזערע שונאים און נישט מיר אַליין, אַז מיר זאָלען זיך צעשיידען מיט אונזער איינציגען מאַיאָנטעק, וואָס מיר פֿאַרמאָגן! מיר וועלען זיך גיכער, זאָג איך, פֿאַרקויפֿען פֿאַר קנעכט, מיר מיט אונזערע ווייבער און קינדער און קינדס־קינדער, נאָר גאָט'ס תורה, זאָג איך, — אַזאָס! דאָס, זאָג איך, וועלען מיר נישט אַוועק געבען פֿאַר כל הון דעלמא! לאָז מען אונז שניידען, זאָג איך, לאָז מען אונז בראַקען, לאָז מען אונז בראַמען, לאָז מען אונז ברענען, ווי מע האָט געשניטען און געבראַקט, געברענט און געבראַטען אונז זערע אַבות אבותינו! "גוט־גוט אַריינגעזאָגט, און איך האָב מיך אַזש צעוויינט פֿאַר האַרצוועהטיג.

חאַפּט ער מיך אָן פֿאַר ביידע הענט, דער מחותן מיינער, און זאָגט צו מיר: "משוגע'נער כהן, זאָגט ער, וואָס איהר זענט! איך האָב, זאָגט ער, גאָר אַזוי ווייט ניט געמיינט, זעהט נור אַביסעל! איך האָב נור געזאָגט, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען נעמען, זאָגט ער, די רייניגקייטען און קומען צו איהם, זאָגט ער, מיט די רייניגקייטען און זאָגען, זאָגט ער, אָט דאָס פֿאַרמאָגען מיר און דאָס האָבען מיר, און ווייטער טוה מיט אונז וואָס דו ווילסט, מיר זענען ביי דיר אין די הענט... וועט ער, זאָגט ער, אויף אונז רחמנות האָבען און וועט פֿאַרגעסען, זאָגט ער, פֿון דער גאַנצער געשיכטע מיט דער קאָנטריבוציע מיט אַלע מיט אַיין אַנדער, און מיר'ען דערווייל, זאָגט ער, אויסגעלייזט ווערען פֿון אַיין אומגליק"... געפעלט אַיך אַ איד אַ חכם?

בקיזור, אויסגעפיהרט מסתמא האָב א יך, ניט ער; מיר האָבען די ספֿרת־תורה'ס נישט געריהרט פֿון אָרט. גענומען האָבען מיר, איהר פֿאַרשטעהט צי ניין, די פֿרוכט'ן מיט די העמדעלעך, מיט די גאַרטעלעך, מיט די יד'לעך און מיט די עז־החיים'ס —

פון דעם אליון, אז מע רופט דעם מאן אויפ'ן ווייב'ס נאָמען, איז איינס פון די צוויי: אָדער דער מאן איז א גאָרניש שבגאָרניש, אָדער דאָס ווייב איז א גאנצער יאָטעבידאָם.

דאָ האָט איהר ביידע זאכען: חוץ וואָס זי איז א גאנצער ספאָדיק, איז ער א כשר'ע בהמה, א זאק פאָלאָווע, א שענע באָרד און ווייטער גאָרניש. איצט וועט איהר האָרען א שענס, וואָס א איד פארניגט זיך.

דערהערט פון דעם גרויסען אומגליק, אז דער דייטש הייסט זיך באצאָהלען צעהן טויזענד קאָנטריבוציע, און אז ער האָט פאר האַלטען א משכון דעם רב מיט'ן קאזשאָנע רב, דעם ראַבינער הייסט דאָס, און מיין יחיאל'ען א דריטען, איז זיך מיישב אָט דער לעקיש, מיין מתותן טאָקי, און ניט אָט אזא איין עצה: לאָז מען, זאָגט ער, נעמען פון אלע בתי-מדרשים, זאָגט ער, פארהאן דאָרטען, זאָגט ער, צו עטליכע רייניגקייטען, ספר-תורה'ס הייסט עס...

מעהר האָט ער שוין אָבער א וואָרט נישט גערעדט. קיין האַל-בען וואָרט אפילו. דאָס האָב א י ר איהם געמאכט שווייגען. איך בין, דארפט איהר וויסען, א מענטש א היציגער און א כהן דערצו. און א כהן, זאָגט מען, איז א בעל כעסן, האָטש אפילו כעס, זאָגט מען, איז ניט אזא שענע מדה, כעס איז, זאָגט מען, עבודה זרה. נאָר מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענטש, איהר פארשטעהט צי ניין, האָט דאָס מיר געגעבען א נעם-אָן ביים האַרצען און עס האָט זיך אין מיר צעפלאַקערט א פייער, ס'איז מיר, הערט איהר, אזש פינסטער געוואָרען אין די אויגען! און איך האָב איהם אוועק געגעבען א גאָב — וואָס ס'איז מיר געקומען אויף דער צונג, דאָס האָב איך איהם אריינגעזאָגט. מיין גאנץ ביטער האַרץ האָב איך אויסגעלאָזט צו זיין קאָפּ: „נאָך דאָס פעהלט אונז, האָב איך איהם געזאָגט, אז מיר זאָלען אליין בידים, זאָג איך, נעמען און אוועקגע-בען דאָס איינציגע און דאָס הייליגסטע, וואָס מיר פארמאָגען? ציביליז איז געוואָרען, זאָג איך, ביי אונז די תורה! ווער ס'זאָל

קאמענדאנט הייסט עס, און לעגט ארויף די האַנד אויף זיין פלייצע און רופט זיך אָן צו מיר: „אָט דאָס איז דיין זוהן?“ רוף איך זיך אָן: „ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר — וואָס איז דען?“ „איהם, זאָגט ער, לאָז איך נישט אַרויס. איהם לאָז איך, זאָגט ער, איבער ביי מיר“... נאָר שאַ! מע בלאָזט שוין ווידער אַ תקיעה גדולה. דאָס רופט מען אונז שוין צו דער שענער וועטשערע אין אַ גוטער שעה. אויב איהר'ט וועלען, קאָנט איהר אַרויסגעהן באַלד נאָך דער וועטשערע, וועלען מיר אייך דערצעהלען ווייטער. און אז ניט, קאָנען מיר דאָס איבערלאָזען אויף מאָרגען, אם ירצה השם. דער עיקר, איהר זאָלט נאָר געדענקען וואו מיר האַלטען אין די יוצרות. און בכדי איהר זאָלט ניט פאַרגעסען, וועל איך אייך געבען איין עצה: אַז איהר האַרכט פון מיר, למשל, אַ מעשה, נעמט מען אַ ביכעלע, מע זעצט זיך אַוועקעט מיט אַ בליישימפט אין האַנד, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און מע פאַרשרייבט דאָס אַלסדינג וואָרט ביי וואָרט אויף פאַפיער, אַזוי ווי איהר קאָנט — און לאָז עס טאַקי בלייבען פאַרשריבען, ווי זאָגט איהר, לוכרון — אויף דור דורות.

5.

יחיאַל — א „בירגערמייסטער“.

— — — זענט איהר האַטש גוט געשלאָפּען, פאַני שלום-עליכם? איך, ברוך השם, ניט. איך ווייס ניט פון קיין שלאָף, איך זאָל שוין אַזוי ניט וויסען פון קיין שלעכטס מיט אייך אינעם איינעם. ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל מיר שיסט אין די אוי-הערען. עס שיסט נאָך פון דעמאָלט אָן, עס וויל גאָרנישט אויפ-הערען צו שיסען. און פון ביידע זייטען שיסט עס מיר, איהר פאַר-שטעהט צי ניין? — פון איין זייט דער דייטש און פון דער אַנ-דערער זייט פאָני. און ווער איך אַנשלאָפּען אויף אַ וויילע — אַזוי קומט מיר אַקעגען מין יחיאַל, ווי ער שטעהט אַ צוגעבונדע-

אלסדינג, וואָס איז פון ריין זילבער, ווי זאָגט איהר, כסף טהור, און מיר האָבען דאָס געבראַכט איהם צו טראָגען, דעם קאָמענדאַנט הייסט עס, און צוגעפאלען צו איהם, און אַ גוטען וויין געטהאָן דערביי, און געזאָגט צו איהם: „אדוני קיניג, כך וכך, אַט דאָס פאַרמאָגען מיר און דאָס האָבען מיר, און ווייטער טהו מיט אונז וואָס דו ווילסט, מיר זענען ביי דיר אין די הענט“...

איז דאָך אָבער פאַרהאַן אַ גרויסער גאָט אויף דער וועלט. איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָס טהוט דער אויבערשטער? שטעהט ער אויף, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, טהוט אונז אַ קוק אין די אויגען אַריין, און איך וואָלט נעמעגט שווערען, אז ער איז געוואָרען עפּים ווי מטושטש, ווי פאַרשעהמט איז ער געווען... דערנאָך געהט ער צו צום טיש, נעמט די אַלע זאַכען, וואָס מיר האָבען איהם געבראַכט צו טראָגען, באַטראַכט זיי איינציגווייז, יעדע זאָך באַזונדער, און רופט זיך אָן צו אונז: „מיינע הערען! איהר קאָנט עס, זאָגט ער, נעמען צוריק. איך דאַרף עס נישט. מיר זענען ניט קיין פּעלדגולנים, זאָגט ער, און נישט קיין קאָזאַקען. ס'איז איינערע קאָזאַקען, זאָגט ער, זענען געוואוינט געוואָרען צו ראַבירען בתימדרשים און הייליגע זאַכען. מיר זענען, זאָגט ער, דייטשען און אונזער קאָזער, זאָגט ער, ברויכט ניט אייערע הייליגקייטען.“ כהאי לישנא, איך בין אייך נישט מגזם אפילו אַ האָר — איך האָב פיינט אַזעלכע זאַכען.

און וואָס טויג אייך, דער גוי איז געוואָרען גאָר איין אַנדער גוי, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און איין אַנדער פנים, אַנדערע אויגען און איין אַנדער לשון, — שיערשיער ניט געבעטען אונז זיצען, און האָט באַלד אַרויסגעגעבען אַ באַפויל, מע זאָל אַרויסלאָזען די פאַרהאַלטענע, דעם רב און דעם קאָזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אז ס'איז געקומען צו מיין יחיאל'ען, וואָס איך האָב שוין געוואָלט דערלעבען איהם זעהען אין דערהיים, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ביי זיין ווייב מיט זיין קינד, נעמט ער, דער

שטעהן פון יענער זייט טהיר, איהר פארשטעהט צי ניין, ווי א פארזינדיגטער קונדס, און קאן גאר צו זיך אהיים נישט קומען! און איך שטעה מיר אזוי און טראכט און טראכט, און נעם און טהו איין עפענ-אויף די טהיר האסטיג מיט א מאל און טהו מיר א פרעג גלאט אזוי, בדרך אגב, אין דער וועלט אריין: „ניטא נאך יחיאל?“ זאגט מען מיר מסתמא: „ניין. ער איז דען באפרייט שוין?“... זאג איך: „נאך א מין באפרייט! פריי צו פריי איז ניט גלייך! פריי, זאג איך, זענען זיי אלע דריי, נאר אונזער יחיאל, זאג איך, איז ארויס גאר מיט א קנאק“... ווערען זיי דאך מסתמא טוידט ווי די וואנט: „וואס פאר א קנאק?“ זאג איך: „מיט א דאנק-בריעף איז ער ארויס, זאג איך, און מיט איין אָרדען און מיט א קוועטש די הענט און מיט א בראווא! אונזער יחיאל, זאג איך, איז איצטער, זאג איך, ביי'ם דייטש געהויכט און געקרוינט, א גאנץ קנעפעל“, זאג איך. און אליין חאפ איך א קוק אין שפיעגעל אריין, איהר פארשטעהט צי ניין, ווי זעה איך אויס נאך אזוי פיעל שקרים וכובים? פארשטעהט זיך, אז מיינע קוקען מיר אין מויל אריין און גלויבען מיר איטליכס וואָרט. וואָס ווייסען זיי, ווייבער משטיינס געזאָגט? פרעגען זיי זיך נאך ביי מיר: „פאר וואָס איז ער דאָס ביי זיי אזוי געהויכט און געקרוינט?“ ווער איך כלומרשט אין כעס: „וואָס הייסט, זאג איך, פאר וואָס? פאר שבת! איהר האָט פאָגעסען, זאג איך, ווער יחיאל איז? איהר האָט, זאג איך, עפּים א סך אזעלכע יחיאלס ביי אונז אין קרושניק, אָדער אין יונעוו, אָדער אין מאזעלכאָזשעץ, אָדער אין בילגערין, אָדער אפילו אין דער גובערניע אין לובלין? וואָס שווייגט איהר?“ — זאג איך...

הקיצור, איך באדארף מיר פאר אייך ניט באריהמען — בא-ריהמעריי איז איבערהויפט א מיאוסע זאך. נאר איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, אז איך האָב פיינט א ליגנער אקוראט, ווי א כשר'ער איד האָט פיינט חזיר. א ליגנער איז ביי מיר ערגער פון

נער צו א בוים, די הענט אַרונטער, קוקט אויף מיר טרויעריג, און מיט ליכטשאַפּט, און מיט טרערען אין די אויגען, גלייך ווי ער וואָלט זאָגען צו מיר: „זיי געזונט, טאטע, מיר זעהען זיך שוין ניט מעהר!“... נאָר איך פאַרחאַפּ אייך, ווי זאָגט איהר, די לאַקס שען פאַר די פיש, און איהר האָט דאָך ניט ליכט, אז מע האַפּט, וואָרום פון איילעניש, זאָגט איהר, קומט קיין גוטס ניט אַרויס, און צייט האָבען מיר דאָ אויפ'ן שיף, געלויבט דער אויבערשטער, גענוג, קאָנען מיר זיך דעריבער פאַרגינען זיצען מעהר מיט אַ האַל-בע שעה. וואָס קאָן דאָ זיין? די גרויסע געשעפטען? אָדער מע עפּט, אָדער מע שלאָפּט, אָדער מע נודעט זיך גלאַט קוקענדיג אין ים אַריין — וואָסער און הימעל, הימעל און וואָסער! מענטשען האָבען אויסגעטראַכט אַ נסיעה — טפּו, גאָט זאָל ניט שטראָפּען פאַר די רעד!

וואו זשע, הייסט עס, האַלטען מיר? ביי מיין יחיאל'ען. ווי אזוי קירח-דייטש האָט איהם פאַרהאַלטען אינאיינעם מיט'ן רב און מיט'ן קאזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, אַ משכון פאַר דער קאָנטריבוציע, וואָס ער האָט זיך געהייסען באַצאָהלען, און דערנאָכדעם, ווי אזוי ער האָט די רבנים אַרויסגעלאָזט, און מיין יחיאל'ען האָט ער זיך באַטראַכט, דער דייטש הייסט עס, און האָט איהם איבערגעלאָזט ביי זיך — ער וועט איהם, זאָגט ער, צונאָך קומען.

מיט וואָס פאַר אַ האַרץ איך בין אַהיים געקומען אַהן מיין זוהן — באַדאַרף איך אייך ניט דערצעהלען קיין מעשיות. איהר זענט דאָך אַ פאָטער און האָט קינדער, פיהלט איהר שוין דעם טעם. און וואָלט איך אַליין האָטש נישט געווען דער גאַנצער חייב, וואָ-רום ווער האָט איהם מיטגעשלעפּט מיט דער דעפּוטאָציע צום קאָ-מענדאַנט, אז ניט איך? גוואַלד געשריגען! וואָס וועל איך זאָ-גען פאַר מיין ווייב? וואָס פאַר אַ תירוץ טראַכט מען צו פאַר מיין שנור, האָטשבי אויף דער הייסער מינוט? און איך בלייב

בוציע, האָט דער קאָמענדאַנט דערווילע געשיקט רופען צו זיך די קרושניקער אָנגעזעהענע גוים, פריהער דעם קאָנאָטשיי, דערנאָך דעם פאָטשטמיסטער, דערנאָך דעם טעלעגראַפֿיסט (די אַלע איר בעריגע פריצים זענען זיך צעלאָפּען), און האָט זיי, זאָגט ער, גע-וואָלט מאַכען פאַר בורמישטש איבער קרושניק, — האָבען זיי זיך, זאָגט ער, אַלע איין תירוץ, אז זיי פאַרשטעהען נישט קיין וואָרט דייטש. האָט זיך דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, אויף זיי גוט אויס-געבייזערט און דורכגעטריבען און געשיקט, זאָגט ער, רופען דעם וואָיט פון דער גמינע, פאַן פשעפעצקי. האָט זיך פאַן פשעפעצקי, זאָגט ער, פאַרנייגט ביז צו דער ערד, „פאַדאָם דאָ נאָג“ און „צאָ-לויען רענקי“ און „פראָשען פאַנאַ“, און אז ס'איז געקומען, זאָגט ער, צו עפּיס, האָט זיך פאַן פשעפעצקי זעהר העפּליך באַדאַנקט פאַר'ן גרויסען כבוד, וואָס מע וויל איהם, זאָגט ער, צוטיילען, נאָר ער קאָן נישט אָננעמען, זאָגט ער, דאָס שטריימעל דערפאַר, וויל מעהרסטענסטיל קרושניקער איינוואוינער זענען, זאָגט ער, אידען, און מיט אידען איז, זאָגט ער, שווער דורכצוקומען! און ער האָט גענומען דערווייל אויסרעדען אויף אידען המן'ס מסירות, פּעך און שוועבעל, אזוי ווי פליאַקע קאָן... דעם אייגענעם תירוץ, זאָגט ער, האָט געזאָגט אויך דער קשיאָנר: „זשירזשי“ און „זשירזשי“ און „זשירזשי“!... איז דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, געוואָרען ביז אויף די פאָליאַקען מיט סכנת נפשות און האָט געשוואָרען, אז ער וועט מאַכען, זאָגט ער, אַ אידען פאַר בורמישטש — זיי, די פוילען הייסט עס, אויף צו להכעיס! און, ווי זאָגט איהר, אומר ואוכל — ער האָט זיך אַ נעם געגעבען פריהער צום רב, דערנאָך צום קאָזשאָנע רב, צום ראַבינער הייסט עס. האָט זיך דער רב אָפּגעבעטען — ער איז, זאָגט ער, אַ זקן אַ איד און אַ שוואַכער מענטש, ער האָלט שוין ביי שטאַרבען, וואָס פאַר אַ בורמישטש איז ער? און דער קאָזשאָנע רב, דער ראַבינער הייסט עס, האָט געציטערט, זאָגט

א הולטאזי, און אפילו פון א משומד! נאָר וואָס, איך בעט אייך, וואָס האָב איך געקאָנט טהון, זאָגט שוין איהר אליין, אז איך האָב פאַר זיך צוויי שוואַכע באַשעפּענישען, ווייבער, איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָס זייער לעבען הענגט אָפּ אין זיין לעבען — א ווערטעלע פּקוח נפש! און איך האָב גענומען באַקען ליגען, אזוי ווי בייגעל, אזוי ווי מצות, איין ליגען נאָכ'ן אנדערען, און דערצעהלען אזעלכע גוומות, אז ס'איז מיר פאַר זיך אליין פשוט געווען א בזיון: ווי נעמט דאָס א איד א בעל-הבית, רב יאנקעל יונעווער, איהר פאַר שטעהט צי ניין, און האַקט אזעלכע שקרים, און זיי, די ווייבער, מיינען, אז ס'איז תורת משה אמת? ... און איך האָב גענומען און איך האָב מיך קוים אַרויסגעמאַכט פון דער היים און בין אוועק זוכען זכות-אבות, פּראָטעקציעס, צום קאָמענדאַנט, איהר פאַר שטעהט צי ניין, אולי ירחם? און אזוי ווי איך לויף אזוי, קומט מיר ניט אַקעגען מיין יחיאל? א פאַרסאָפּעטער, א פאַרשוויצטער, און עפּים מאַדנע האָפּערדיג, דאָס פנים שיינט, די אויגען לויכטען, און געהן געהט ער גיך, מאַכט מיט די הענט. „וואָס איז, יחיאל?“ „טאַטע, זאָגט ער, געב מיר אָפּ מוזל טוב?“ „מזל טוב דיר, זאָג איך, מיין זוהן, פאַר וואָס קומט דיר מוזל טוב? דיין ציעג האָט זיך גע-קעלכט? צי דיין קוה האָט זיך געציעגעלט?“ ווערד ער רויטליך, מיין יחיאל הייסט עס, און מאַכט צו מיר מיט א שמייכעל: „ווייסט דו האָטש, זאָגט ער, טאַטע, מיט וועמען דו רעדסט אַצינד דערט?“ טהו איך איהם א מעסט-אָפּ מיט'ן קוק און מאַך צו איהם: „מיט יאנקעל יונעווער'ס זוהן.“ „מיט יאנקעל יונעווער'ס זוהן, זאָגט ער, דאָס א חוץ. דערצו בין איך, זאָגט ער, נאָך בורמישטש אין קרושניק.“ „פון ווען אָן, זאָג איך, ביזט דו דאָס בורמישטש?“ „שוין באַלד א שעה, זאָגט ער, אז איך בין בורמישטש. דאָס האָט מיך דער קאָמענדאַנט, זאָגט ער, געמאַכט פאַר א בורמישטש, פאַר בירגערמייסטער הייסט עס. שטעל דיר פאַר, זאָגט ער, אז אין דער צייט, וואָס איהר זענט געווען פאַרטראָגען מיט דער קאָנטריי-

וועסט, זאָג איך, זיין בורמישטש אין קרושניק! דערווייל, זאָג איך, האָט נאָך דיין דייטש ביי גאָט, זאָג איך, קיין קוויטעל ניט אַרויסגענומען, אַז קרושניק איז זיינס. דו ווייסט, זאָג איך, וואָס דו קאָנסט האָבען דערפאַר, זאָג איך, טאָמער פּאָני איז גובר, און קרושניק מיט יונעוו מיט מאַזעלכאַזשעץ מיט לובלין פאַלען אַריין, זאָג איך, צוריק צו איהם אין די הענט אַריין? אָט דער אייגענער וואָיט, פאַן פּשעפּעצקי, זאָג איך, וועט דעמאָלט אויסגלעטען, זאָג איך, די וואָנסים און וועט אַוועקגעהן גלייך, זאָג איך, צום נאָטשאַל-ניק און וועט, זאָג איך, צושטעלען אַ בענקעלע דיר און מיר און אונז אַלע, הלואי, זאָג איך, זאָל איך ליגען זאָגען און ס'זאָל זיין ניט אין אַזאַ שעה, זאָג איך, אַרויסגערעדט!" און ווי מיינט איהר, פּאָני שלום-עליכם, ווער האָט געטראָפּען? איך באַריהם מיך ניט פאַר אַיך, חלילה, אַז איך בין דאָ דער גרויסער חכם, און קיין נביאים, ווי זאָגט איהר, איז היינטיגע צייטען נישט פאַרהאַנען. נאָר מען איז דאָך עפּים אַ איד אויף דער וועלט מיט אַ חוש הריח, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָב איך אָנגעשמעקט דעמאָלט נאָך, אַז דער דייטש איז אַריין צו אונז אין קרושניק מיט געזאַנג און מיט טענץ און מיט'ן גאַנצען טראַסק, אַז דאָ איז פאַרהאַן אַלסדינג, וואָס איהר ווילט — סיי גבורה, סיי חכמה, סיי געלט, נאָר איין זאָך פעהלט: אריכות ימים... אַ סימן האָט איהר — אָט איז פּאָני דערנאָך אַרייַנגעקומען צו אונז, האָט מען באַלד געקאָנט אַרויסזעהען, אַז דער איז אַריין על מנת להשתקע, מיט אַלע פיער, איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָרום ראשית כל דבר האָט ער אָנגעהויבען פון אַ פאָגראַם, פון אַ אירישען פאָגראַם מיט אַלע תּגין... נאָר דאָ געה איך שוין אַרויס פון איין מעשה און פאַל אַריין אין אַ ניעער מעשה, און איהר האָט דאָך לייעב, זאָגט איהר, אַז יעדער מעשה זאָל זיך זיין באַזונדער דער אַ מעשה. טהו איך אַיך צוליבע און מיר רוהען זיך אָפּ אַביסעל, דערנאָך וועלען מיר געהן ווייטער צו אונזערע מעשיות פון טויזענד איין נאכט.

ער, ווי א לעמעלע: „סטייטש, זאגט ער, ווי קאן ער עובר זיין אויף דער שבועה? ער איז דאך, זאגט ער, א קאזשאנע רב, א געשוואוירענער הייסט עס! הקיצור, ער האט זיי, די רבנים הייסט עס, אויך דורכגעטריבען און נעמט, זאגט ער, און רופט אריין איהם, יחיאל'ען הייסט עס, און מאכט צו איהם גאר אהן שום הקדמות: „הנה זאלסט וויסען זיין, זאגט ער, יאנקעל יונגעווער'ס זוהן, אז איך קרוין דיר, זאגט ער, פאר בורמישטש אין קרושניק!“ האט ער איהם, יחיאל הייסט עס, געוואלט עפס זאגען, געהט ער דער דייטש הייסט עס, און פארשטעלט איהם דאס מויל! לאזט איהם, זאגט ער, ניט אויסרעדען א ווארט, און רופט צענויף וויעדער א מאל דעם קאזנאטשיי מיט'ן פאטשטמייסטער, מיט'ן טעלעגראף פיסט, מיט'ן וואיט פון דער קרושניקער גמינע פאן פשעפעצקי, מיט'ן קשיאנדז, און רופט זיך, זאגט ער, אן צו זיי, אויף דייטש, געוויינמליך: „מיינע העררען, זאגט ער, זייט וויסען, זאגט ער, אז אט דער יודע איז אייער בורמישטש! — און טהוט, זאגט ער, א ווייזאן אויף איהם, אויף יחיאל'ען הייסט עס. — איהר אלע, זאגט ער, פארמאגט ניט אין קאפ, וואס אט דער יודע פארמאגט, זאגט ער, אין דער פיאטע!...”

אויסגעהערט פון יחיאל'ען די שענע מעשה ביז'ן סוף, בייטעל איך דאך אויס אלע ביזע וויסטע חלומות אויפ'ן דייטש'ס קאפ און אויף זיינע הענט און פיס. „נאך דאס, זאג איך, געהט דיר אפ, יחיאל! קארג, זאג איך, וואס דו ביזט פאר דיין שיסען ארויף, זאג איך, געווען, ניט היינט געדאכט, אויף א האר פונ'ם טוירט, באדארפטסט דו נאך איצטערטא, זאג איך, געהן שפיעלען זיך מיט'ן מלאך-המות, ריוקירען מיט'ן לעבען און ווערען, זאג איך, א בורמישטש פון אסתר-תענית ביז פורים!“ קוקט ער מיך אן, יחיאל הייסט עס: „פאר וואס עפס פון אסתר-תענית ביז פורים?“ „וואס דען, זאג איך, אויף לאנג? נישט מעהר, זאג איך, זאל דער אידישער גלות געדויערען, וויפיעל דו

בען; ס'איז נור א וועהטיג די רשעים, א מכה זיי, וואָס אָט דער מלך איז געווען, איהר פארשטעהט צי ניין, א "זשידעק", ווייטער וואָלטען זיי איהם פארגעטערט און פאראייביגט!

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט מיין יחיאל'ען. וויבאלד מע האָט איהם געקרוינט פאר בירגערמייסטער אין קרושניק, אזוי האָט ער פונ'ם ערשטען טאָג אָן גענומען מאַכען נייע פאראַנדקעס. קורס־כל האָט ער זיך געגעבען א נעם צו מאַכען שלום צווישען די פעלקער, דאָס הייסט, צווישען די קרושניקער פאָליאקען, גויים און להבדיל אידען. וואָס־זשע האָט ער געטהאָן? וועט איהר האַרבען, וואָס יאנקעל יונעווער'ס זוהן איז א בעלן! ער האָט גענומען און האָט צענויפגערופען אין מאַגיסטראַט דעם רב מיט'ן קאזשאַנע רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און, להבדיל, דעם קשיאָנרז מיט'ן גלח מיט'ן וואָיט פון דער גמינע, פאן פשעפעצקי, און האָט פאר זיי געהאַלטען א גאַנץ פיינע דרשה, און דוקא אין פויליש לשון. און האָט זיי אויפגעקלערט און באַוויזען מיט אותות ומופתים, אז ס'איז נישט גוט, וואָס מענטשען קריעגען זיך, און אז ס'איז טויר זענען מאָל געזינטער פאר אַלעמען, אז מע לעבט בשלום, וואָרום אויף שלום, איהר פארשטעהט צי ניין, שטעהט די וועלט. ער האָט דאָס געבראַכט אזוי ווייט, אז מע האָט זיך געגעבען איינס דאָס אנדערע דאָס וואָרט (אונזער וואָיט פון דער גמינע פאן פשעפעצקי האָט אזוי אַרומגעהאַפט מיין יחיאל'ען: "מאָי קאַחאַנע פאן יחיאל!"), און מע האָט זיך געגעבען אַלע תקיעת־כף, אז מהיום והלאה איז מען גוטע פריינד, שלום ושלום, אויס פריין, אויס גוי, אויס איד, להבדיל, קיין שפור פון קנאה־שנאה, איין עק, א סוף! און די מיאוס'ע ווערטער מיט די צונעמענישען, ווי למשל: "זשיד־זשי", אָדער "בייליס", אָדער "פליאַקע", אָדער "חם", אָדער "דבר־אחר", זאָלען אויסגעמעקט און פארגעסען ווערען! אַנשטאָט "זשיד־זשי" און "בייליס" זאָל זיין בעסער "איזראַעליטי". אַנשטאָט "פליאַקע" — "פאַני דאָבראָדזיעויע". אַנשטאָט "חם" און "דבר

6.

יחיא'ל געוועלטיגט.

— — — האלטען מיר, הייסט עס, דערביי, ווי אזוי מוין יחיא'ל'ען האָט דער דייטש געקרוינט פאר בירגערמייסטער אין קרושניק. נו, געוויס בין איך געווען גערעכט, אז כ'האָב איהם נביאות געזאָגט, אז זיין בירגערמייסטעריי וועט געדויערען פון אסתר-תענית ביז פורים, נישט מעהר זאָל דער אידישער גלות גע-דויערען! דערפאר אָבער האָט דער דייטש געהאַט אַ בירגערמייסטער — מעג שוין אויף אונז ביידע זיין אזא יאָהר! נישט חלילה מחמת באַריהמעריי, וואָס יחיא'ל איז מיינער אַ זונה, נאָר ווייל מיר זענען אידען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ווייסען מיר, ווי אזוי צו פיהרען דאָס רעדעל... הלואי, הערט איהר, וואָלט מען אונז טאַקי איבערגעגעבען די גאַנצע ממשלה פון דער גאַנצער וועלט, וואָלט איהר געזעהען, וואָס פאַר אַ פנים די וועלט וואָלט געהאַט... אַ סימן האָט איהר — נעמט פוילען, טאַקי אונזער מדינה פוילען. ווי זאָגט איהר — שוין איין מאָל אַ מדינה! האָט איהר דאָך גע-האַרכט מן הסתם, ווי אזוי פליאַקע האָט זיך אַמאָל צעאָמפערט, נאָך פאַר סאָביעסקי'ס צייטען איז דאָס געווען, נישט געקאָנט זיך אויסגלייכען מיט די כבודים, ווער ס'זאָל געוועלטיגען, זיין מלך הייסט עס. איז געבליבען, מע זאָל וואַרפען גורל. האָט מען געוואַרפען גורל, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ווער ס'וועט דער ערשטער אַריין אין שטאָרט, דער זאָל זיין מלך, איז געפאַלען דער גורל אויף אַ אידען, רב שאול וואהל, ווייל ער איז דער ערשטער אַריין אין שטאָרט. וואָס זאָל מען טהון? פאַרפאַלען — איז דער איד געוואַרען מלך און האָט געוועלטיגט, זאָגט מען, אזוי לאַנג ווי עס דאַרף געדויערען, למשל, מע זאָל זאָגען „אשרי“ און „ובא לציון“. דערפאר האָט ער אָבער געוועלטיגט אזוי, אז די פוילען קאָנען זיך נאָך ער היום פון איהם נישט אָפלוויר-

דאָ האָב איך מיך אַריינגעמישט און האָב איהם געזאָגט, זאָג איך : „דאָס, זאָג איך, יחיאל, וואָס דו האָסט געמאַכט שלום צווישען די פעל-קער, סקאַסירט דעם באַיקאָט און אַיינגעפיהרט אַ וואַר, איך מיינ, זאָג איך, די שטאָרט-מיליציע, דאָס, זאָג איך, אַהרט מיך ניט. פאַר-קעהרט, זאָג איך, זעהר גלייך האָסט דו געטהאָן, זאָג איך. נאָר ביי די שטייערען, זאָג איך, וואָס דו האָסט אַרױפגעלעגט, — דאָ, זאָג איך, ביזט דו, מיין זוהן, מחילה דורכגעפאלען. וואָרום וואָסער שוטה, זאָג איך, וועט דאָס וועלען צאָהלען מעהר, אי ער קאָן? און ווער, זאָג איך, וועט ניט זיין אַ בעלן זיך פאַרשרייבען צווישען די אַרעמע לייט, בכדי ער זאָל פאַרשפּאַרען צו צאָהלען שטייער? ובפרט, זאָג איך, אז אין קרושניק, זאָג איך, זענען דאָך דאָס רוב, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַרעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים!“

און כך הוה. ווער איז געווען גערעכט? ווען נישט דער דייטש, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, קומט איהם צוהילף, וואָלט מען איהם, יחיאל'ען הייסט עס, צעריסען אויף שטיקלעך! דער ערשטער איז געווען דער וואָיט פון דער גמינע, פאן פשעפעצקי. ער האָט זיך ניט געפּוילט און איז אַוועק צום קאָמענדאַנט און האָט איהם אַריינגערוימט אַ סוד, אז דער זשידעק, וואָס ער האָט איהם געקרוינט פאַר בורמישטש, נעמט צענויף דאָס גאַנצע ביסעל גוטס פון קרושניק און באַהאַלט דאָס פאַר'ן „מאָסקאַל“, פון פאָני'ס וועגען און פאַר זיינע קאָזאַקען, אויף וועלכע די „בייליסעס“ קוקען אַרויס, ווי אויף משיח'ן — אַ סימן, לאָז מען זוכען ביי זיי אין די קעלערס און אויף די בודעמער, וועט מען געפינען פון כל טוב... און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, אז אַ מסור האָט אין זיך אַ כח — מע גלויבט איהם. און וואָס טויג אַיך, מע האָט זיך אַ נעם געגעבען צו די קרושניקער אידען און מע האָט גענומען מאַכען „אַביסקעס“, זוכען, נישטערען, און אז מע זוכט, ווי זאָגט איהר, געפינט מען; מע האָט געפונען באַהאַלטען אין די קעלערס

אחר" — "עשו'ם אייניקעל" ... און וואָס איז שייך צום באַיקאָט, וואָס די פוילען באַיקאָטירען די אידען, האָט ער אַרױפגעלעגט אַ שטראָף, מיין יחיאל הייסט עס, פון אַ דרייערעל ביז אַ פינף-אונ-צוואַנציגער, נישט נור פאַר באַיקאָטירען — אפילו פאר'ן וואָרט "באַיקאָט" אליין, טאָמער רעדט עמיצער אַרױס, איז חיות ניט זיכער! דאָס וואָרט "באַיקאָט", איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז לאַ זוכר ולא יפקד!

דאָס האָט איהר אייך נומער איינס. וו'שנית האָט ער איינ-געפיהרט, אויפ'ן פערלאנג פונ'ם דייטשען קאָמענדאָנט, אַ וואַך, אַ מין שטאַדט-מיליציע, וואָס זאָל שטעהן תמיד גרייט און אָפּהירטען די שטאַדט, טאָמער ווערד הלילה קרושניק באַפאלען פונ'ם שונא. און ווי אזוי, מיינט איהר, האָט ער דאָס געמאַכט? פֿיין, מיט אַ שכל און מיט אַ רעכענונג! ביי יעדער שטוב, האָט ער איינגע-פיהרט, זאָלען תמיד שטעהן צוויי ערלים, באַוואַפענט מיט שטער-קענס, איינער בייטאָג, דער אנדערער ביינאַכט. און כּדי מע זאָל זיין באַוואַהרענט, אז די ערלים, וואָס שטעהען ביינאַכט אויף דער וואַך, וועלען ניט אנשלאָפען ווערען, וואָרום איין ערל, אז עס קומט ביינאַכט, פאָפט ער, זאָל אויף יעדע צעהן ערלים זיין איין איד, להבדיל, אַ משגיח, וואָס זאָל השגחה געבען. מחמת אַ איד, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז מעהר מסוגל אויף אַכטונג צו געבען... היינט האָט ער אַרױפגעלעגט שטייער אויף יעדען בעל-הבית, סאי אַ איד, סאי אַ גוי להבדיל, מוז צושטעלען דעם קאָמענדאָנט אזוי פיעל און אזוי פיעל מעהל און אזוי פיעל און אזוי פיעל זאָלץ און אזוי פיעל און אזוי פיעל טיי און צוקער. וואָס דער מענטש איז רייכער, איהר פאַרשטעהט צי ניין, באַדאַרף ער אַלץ מעהר שטייער-רען, און וויעדער צוריק, דאָס אייגענע פאַרקעהרט — ווער ס'איז איין אָרעמאָן, ניט דאָ געדאַכט, און קאָן ניט און האָט ניט און פאַרמאָגט ניט — איז ער פטור.

זונדער און באשריבען ווערען דורך אייער פענדעל, לאָזען, אַדרבה, אידען לייענען און לאָזען עס אונזערע קינדער דערצהלען פאר זיי-ערע קינדער און קינדס-קינדער, אז ס'איז געווען אַמאָל אַ משוגעת, וואָס מע האָט עס גערופען מלחמה, און אז ס'איז געווען אַמאָל אַ מדינה, וואָס מע האָט זי גערופען פוילען, און אז די מדינה האָט גע-הערט צו פאָני'ן, און דער דייטש האָט געשאַרפט אויף איהר די צייהן, און דערווייל זענען אידען געווען דאָס כפרה-היהנדעל, און ווער ס'האָט געהאַט גאָט אין האַרצען, דער האָט זיך אין אונז נוקם געווען, זיך געבאָדען אין אונזער בלוט... האָט קיין פאַראַיבעל ניט, פאַני שלום-עליכם, אז איך הויב אָן צו רעדען דערפון, נעמט מיך אָן ביי'ם האַרצען, און איך מוז זיך אַפּשטעלען אויף אַ וויילע, איי-בערחאָפען דעם אַטהעם.

7.

די קרושניקער דעפוטאציע.

— — — האַלטען מיר, הייסט עס, ביי דעם, ווי מיין יחיאל איז מיט גאָטס זייער הילף בורמישטש אין קרושניק און געוועל-טיגט, ווי זאָגט איהר, ביר חזקה, און די פאָליאָקען ימח שמם וזכרם גראָבען, זוכען אויף איהם בלבולים און רעדען אויס אויף איהם און אויף אונז אַלעמען המן'ס מסירות, אזוי לאַנג און אזוי ברייט, ביז די דייטשען האָבען גענומען מאַכען „אַביסקעס“ אין שטאָדט, דאָס הייסט, מע האָט גענומען זוכען און נישטערען און טרייסלען, און גאָט האָט זיי געהאַלפּען, זיי האָבען אויסגעטרייסעלט ביי אבא דעם שוחט באַהאַלטענע חלפים מיט אַ זעקעל מוהל-מעהל, וואָס האַפט דעם אָנבליק פון פולווער, און ס'האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה — טאַטעניו! ראשית חכמה, האָט מען דעם שלים-מוזל, דעם שוחט, הייסט עס, צוגענומען און אַריינגעזעצט איהם במחילת כבודו אין קאָטשומענט אַריין איינעם אַליין, עס זאָל איהם חלילה

און אויף די בוידעמער, איהר פארשטעהט צי ניין, טאקי פון כל טוב. ביי וועמען מע האָט געפונען באַהאַלטען אַביסעל זילבער, ביי וועמען דאָס פסח'יגע געפעס, ביי וועמען אַ פלעשעל „וויש-ניק“ און ביי וועמען שבת'דיגע מלבושים. ביי איינעם, ביי אבא דעם שוחט, האָט מען אויסגעטרייסעלט אַ גאַנצען מאַיאָנטעק — דריי שאַרפע מעסערס, איינגעוויקעלט אין אַ פאַטשיילע, און אַ זע-קעלע מיט אַ מין זאָך, וואָס חאַפט דעם אָנבליק פון פולווער...

אַט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה! מע האָט זיך אַ נעם געגעבען צו אבא דעם שוחט: „וואָס איז דאָס ביי אײך, רב איד, פאַר געוועהר? ... דאָס האָט איהר צוגעגרייט פאַר די קאָזאַקען? זייט זיך מודה!“ ... האָט זיך אבא דער שוחט גענומען דרעהען אַהין און אַהער — ס'איז שלעכט, ער קאָן זיך ניט אַרויסדרעהען! מילא, די מעסערס — דאָס זענען, זאָגט ער, זיינע כלירזין, זיינע אינסטרומענטען, איהר פארשטעהט צי ניין, זיינע חלפים. „וואָס-זשע האָסט דו זיי באַהאַלטען אויפ'ן בוידעם?“ ער האָט, זאָגט ער, מורא געהאַט פאַר דער מאָביליזאַציע. פאַני, זאָגט ער, מאַכט מאָביליזאַציע, קאָן זיך עס אויסלאָזען ביי איהם, זאָגט ער, מיט אַ פאַגראָם... „גוט, וואָס-זשע איז אָט דאָס זעקעלע, וואָס חאַפט דעם אָנבליק פון פולווער? וואָס איז דאָס פאַר אַ מין?“ טענה'ט נעכאָך אבא דער שוחט: ס'איז גאָרניט, ס'אַ געלעכטער, זאָגט ער, דאָס איז מוהל'מעהל, וואָס מע באַשיט, זאָגט ער, אַ קינד תיכף נאָך דער מילה. נאָר געה רעד מיט קירעדייטש — מילה היינט, מילה מאָרגען, אז יענער האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ קאָזאַקען! און ס'איז געבליבען, מע זאָל שיקען רופען דעם רב מיט'ן קאָזשאָנער רב, דעם ראַבינער הייסט עס, און אַלע איבעריגע שבעה טובי עיר, די פיינסטע בעלי-בתים פון קרושניק, און מיך מיט מיין יחיא'ל'ען בתוכם — און דאָ איז אַפּוירגעקומען אַ טרויער-ריגע געשיכטע, וואָס טרעפט זיך איין מאָל אין צעהנטוויזענר יאָהר! ס'איז כדאי, די דאָזיגע געשיכטע זאָל דערצעהלט ווערען גאַנץ באַ-

איך געפלעפט. איך קאן נישט זעהען, ווי יענער וויינט. איך קאן נישט — און שוין! נישט מחמת איך באריהם זיך פאר אייך, אז איך בין א גוטער, נאך דער כח פון טרערען, איהר פארשטעהט צי ניין! צום סוף, וואס לאזט זיך אויס? אז ס'איז אומזיסט די טרחה, מע פאר-שפארט מיד בעטען, מע האט גאר פון אויבען געשיקט מ י ד ר פערן, און נישט נאך מיד אליין, נאך דעם רב אויך, מיט דעם קאזשאנע רב, דעם ראבינער הייסט עס, און אויך די אלע איבעריגע פיינסטע בעלי בתים פון קרושניק. איז אונז געווארען רעכט קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, איהר פארשטעהט צי ניין, נאך מיר האבען זיך אנגענומען מיט מוט, און גענומען זיך גרייטען אין וועג אריין, דאס הייסט, מיר האבען זיך אנגעטראגן אלע שבת'דיג, מיט ציליני-דערס, פליין, ווי עס געהער צו זיין; עס האט אויסגעזעהן, אז נישט מע רופט אונז, נאך מיר געהען אליין מעשה דעפוטאציע, איהר פארשטעהט צי ניין... דערווייל האט דערזעהען מיינע, אז איך טהו אן די שבת'דיגע קאפאטע פלוצים אין מיטען מיטוואך, פרעגט זי מיר: „יאנקעל, וואוהין איז?“ זאג איך איהר נישט מסתמא, אז מע רופט מיד פון אויבען, ווארום צו וואס באדארף א אידנע אלסדינג וויסען? נאך איך דערזעהל איהר א מעשה, אז דאס געהען מיר מיט א דעפוטאציע צום דייטש, צום קאמערנאנט הייסט עס, ראטעווען א אידען נעכאך פון דער תליה. פארברעכט זי די הענט און הויבט אן צו ליארעמען: „יאנקעל, מע דארף נישט! און א מכה איז איהר! און א דונער האט זי דערשלאגען! און איין אומגליק האט זיך גענומען אויף כל ישראל, הלאי זאל זי ליגען זאגען!“ ווי געוויינטליך, א ווייב. וואס פארשטעהט א אידינע, משטיינס געזאגט? האטש דעם אמת טאך מען נישט פאר-לייקענען, אז מיינע עליה השלום איז געווען נישט אזא נארישע אידנע, ווי אנדערע ווייבער, אבער גארנישט קיין נארישע, מע קאן זאגען פארקעהרט, א אידנע א קלוגע איז זי געוועזען, א גאנץ קלוגע, און צייטענווייז פלעגט זי רעדען גאר ווי א חכמה, ווי א

קיין עין הרע נים שולט זיין, אז קיינער זאל צו איהם נים צוטרע-
 טען, — און אין שטאָרט איז געוואָרען, וואָס זאל איך אייך זאָגען,
 חושך ואפילה, תשעה־באב! און מע האָט זיך אַ וואָרף געגעבען
 באלד צו מיר: „סטייטש, זאָגען זיי, יאנקעל, וואָס שווייגט איהר?
 אייער זוהן, זאָגען זיי, איז בורמישטש און איהר זענט, זאָגען זיי,
 אזא חשוב — איין וואָרט אַ גוטס ווען איהר זאָגט, זאָגען זיי, אזוי
 ווערד דער שלים־מזל, דער שוחט הייסט עס, געהאָלפֿען“... טענה איך
 צו זיי, צו דער שטאָרט הייסט עס: „משעפֿעט זיך אָפּ, זאָג איך, איהר
 האָט, זאָג איך, אַ גרויסען טעות, מיינע ליעבע אידען! ערשטענס, זאָג
 אַיך, בין איך גאָר נים אזא גרויסער חשוב, ווי אייך ווייזט זיך אויס;
 און אפילו לאַמיר, זאָג איך, זאָגען, אז יא, איז אויך נים אזא
 גרויסע מעלה, זאָג איך; אַררבה, אָט ווייל, זאָג איך, מיין יחיאל
 איז בורמישטש און ווייל, זאָג איך, איך בין אַ חשוב, ווי זאָגט
 איהר, אַ צד אין באָד, קאָן איך, זאָג איך, גיכער קאָלי מאַכען,
 זאָג איך, איידער פאַרריכטען, וואָרום איהר זאָלט קענען די דייט־
 שען, זאָג איך, זוי י איך קען זיי, וואָלט איהר דאָס נים געזאָגט,
 זאָג איך; איך וועל אייך, זאָג איך, קלאָר מאַכען, וואָס אַ דייטש
 איז: אַ דייטש, זאָג איך, האָט פיינט חניפה, ווי אַ כשר'ער איד
 חזיר, און קאָן נישט ליידען פוסטע רעד, און פון לשון אונטער-
 קויפֿען, זאָג איך, איז דאָך אָפּגערעדט; ס'איז נים פאָגני, זאָג
 איך, איהר פאַרשטעחט צי ניין, וואָס קוקט אייך אין יד אַריין,
 טאָמער וועט איהר איהם עפּיס נתן'ען... דייטש, זאָג איך, איז איין איי-
 דעלע מאַטעריע, זאָג איך!“... וואָלט שוין געמעגט זיין גענוג,
 איאָ? האָט איהר דאָך אָבער צו טהון מיט אידען זאָלען געזונט
 זיין! איהר זאָגט זיי דאָס, ענטפֿערען זיי אייך בוידעם! זאָגט
 איהר זיי בוידעם, ענטפֿערט מען אייך פעטרישקע! און דאָ דעם
 שוחט'ס ווייב מיט די קינדער שטעהען ביי דער זייט און וויינען, און
 יאָמערען, און שלאָגען זיך קאָפֿ אָן וואַנט. איך ווייס נים, ווי אזוי איהר,
 פאָגני שלום־עליכם, איך האָב אַ טבע, אז איך דערזעה טרערען, בלייב

עברך — דו, דייטש, האסט אנגעהויבען צו באווייזען צו דיין קנעכט, את גדלך — דיין גרויסקייט; דו, הייסט עס, דייטש, ביזט געווען צו אונז אלע מיט גנאד פון דעם ערשטען טאג אן, וואס דו האסט געשטעלט דיין פוס אויף אונזער לאנד... און נאך כדומה אזעלכע הויכע ווערטער. צו וואס זאלען מיר ווארטען, איהר פארשטעהט צי ניין, ביז ער וועט אונז אמאל עפס זאגען? אמעהר, וועלען מיר בעסער פארהאפען פריהער, און בדרך אנב וועלען מיר אריינווארפען א פאר ווערטער וועגען שוחט, איהם קלאר מאכען, ער זאל וויסען, ווער דער שלים-מזל איז, דאס הייסט, אבא דער שוחט, און צו וואס האט ער באהאלטען זיינע חלפים, און וואס באדייט דאס זעקעלע מוהל-מעהל — א גאנצע דרשה. נאך אז ס'איז באשערט, ווי זאגט איהר, איין אומגליק, נעמט עס אפ דאס לשון, און אט-אידא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה פון טויענד איין נאכט, וואס אז איך דערמאן זיך, שטעלען זיך מיר נאך איצט די האר קאפויר.

* * *

בקיזור, געקומען צו געהן צום קאמענדאנט, טרעפען מיר אין הויף דעם שלים-מזל, טאקי אבא דעם שוחט הייסט עס, ווי ער שטעהט א געבונדענער, די הענט ארונטער, און צוויי זעלנער מיט אנגעלאדענע ביקסען פון ביידע זייטען. די זעלנער שטעהען גרייט צו דער ארבייט, און ער, דער שוחט נעכאך, טרייסעלט זיך ווי א לולב און שעפטשעט עפס שטילערהייד, אפנים, ער זאגט ודוי, ניט אנדערש... ווילען מיר דאך מסתמא א שמועס טהון מיט איהם: „רב אבא, גאט איז מיט אייך!“ טהוען די זעלנער א וואונק צו אונז מיט די ביקסען: הזהר והשמר — אז טאמער, הייסט עס, רעדען מיר אויס מיט איהם א ווארט, מיט'ן שוחט הייסט עס, אזוי ווערען מיר געשאסען! און אז א דייטש זאגט, אז ער וועט שיסען, איז ער א בטוח. ובפרט אין אזא צייט, ווען די גאנצע וועלט איז, ווי זאגט איהר, משוגע געווארען! באלד עפס — שיסט

הכמה נפלאה! נישט מחמת זי איז געוועזען מיינע, דערפאר זאגן
 איך עס, און נישט מחמת זי איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט,
 דערפאר לויב איך זי, ווי זאגט איהר: „אחרי מות קדושים“. ניין.
 איך בין נישט גלייך צו אנדערע מאנען. א סימן — ווען איהר זענט
 אין קרושניק און טהוט א פרעג אויף מרים מירעל יאנקעל יונע-
 ווער'ס, וואלט איהר זיך אנגעהערט שבחים, מיט שבחים, מיט
 שבחים! ערשטענס, א אירינע א צדקנית. ניט חלילה קיין
 „וצדקתך“, ווי אנדערע ווייבער, וואס קאנען זיך ניט צעשיידען
 מיט'ן קרבן-מנחה, אדער מיט'ן צאינה-וראינה. דאס אחוץ. פרום
 איז זי געוועזען, זעהר פרום! נאך ווער שמועסט דען פון פרומ-
 קייט? מיר רעדען פון גוטסקייט רעדען מיר, פון לשון כארעקטער!
 דאס איז געווען א אירינע! א מזג טוב! א מענטש אהן א גאל!
 וואס איז שייך זאגען אהן א גאל? יעדער מענטש האט א גאל, וואס אז
 איהר טרעט איהם אן, שיסט ער אויס, ווארום א מענטש איז דאך ניט
 מעהר ווי א מענטש, איהר פארשמעהט צי ניין? נאך איך וויל
 אייך ניט מישען אינס אינ'ם אנדערען, און באריהמען זיך, ווייסט
 איהר דאך, אז כ'האב פיינט. דעריבער מאך איך עס בקיצור און
 געה בעסער אריבער גלייך צום עיקר המעשה, ווי אזוי מיר זענען
 געגאנגען, איך און דער רב און דער קאזשאנע רב, דער ראבינער
 הייסט עס, און די איבעריגע שבעה טובי עיר פון קרושניק, צום ארון
 כפקדן, צום קאמענדאנט הייסט עס, הארבען וואס וועט ער זא-
 גען. און געגאנגען זענען מיר פעסט, ווי אויף איין אייזערנעם
 בריק — פארט, ווי זאגט איהר, א שטיקעל חשוב ביים פריץ, דער
 פאטער פונ'ם קרושניקער בירגערמייסטער — מיט דער האנט אוועק-
 מאכען קאן מען דאס ניט! און געהענדיג אזוי, האבען מיר זיך
 דערוויילע צוגעגרייט, ווי אזוי און וואס מיר זאלען מיט איהם
 רעדען, מיט'ן קאמענדאנט הייסט עס. אנהויבען האב איך גע-
 זאלט, אזוי האבען מיר אפגעשמועסט, מיט די ווערטער פון
 „ואתחנן“: „א ת ה ה ת י ל ו ת ל ה ר א ו ת א ת

הען סאמע פאָרענט ביי'ם רעכטען פייער, און זיי, די איבעריגע קרושניקער בעלי-בתים חשובים, שמעמען הינטער אונז און שטופען אונז פון הינטען, מיר זאָלען עפּים אָנהויבען זאָגען. נאָר געהט זאָגט, אז ס'ע זאָגט זיך ניט! און אגב ווארט איך אויפ'ן רב — ער איז עלטער, און דער רב ווארט אויפ'ן קאזשאַנע רב, ער איז א געשוואוירענער. דערזעהען, אז קיינער רעדט ניט, א דעפוטאציע אָהן ווערטער, א שטילע וועטשערע, רופט זיך אָן צו אונז ער, דער גראַבער הייסט עס: „ווער זענט איהר?“ האפ איך מיך שוין ארויס, ווי איין עזרת-פנים, יעבור עלי מה, און שטעל איהם פאָר, אז דער אלטער, דער זון הייסט עס — דאָס איז אונזער רב, זאָג איך, און דער יונגערער — דאָס איז דער קאזשאַנע רב, דער ראב-בינער הייסט עס, און איך בין, זאָג איך, יאנקעל יונעווער, דער פאָטער, זאָג איך, פונ'ם קרושניקער בירגערמייסטער. מין איך, אז ער וועט דאָ בטל ווערען; צום סוף — ווער-וואָס? לא קם ולא זע! דערזעהען, אז גדלות געהט דאָ ניט, האָב איך אָנגעהויבן בען מיט רחמים, ווי זאָגט איהר, כי בתחנונים ידבר רש: „אזוי און אזוי, זאָג איך, מיר זענען געקומען צו דיר, זאָג איך, א דעפוטאציע, די פאָרנעהמסטע בעלי-בתים פון קרושניק, מיט א בקשה, זאָג איך, בעטען רחמים פאר אַט דעם אידען“, — זאָג איך, און באווייז איהם אָן מיט דער האַנט אויפ'ן שליס-מזל, אויף אבא דעם שוחט הייסט עס. הערט ער מיך אויסעט, דער גראַבער דייטש, הייסט עס, און טהוט א מאַך צו די זעלנער, מע זאָל אונז נעמען. נעמט מען אונז, איהר פארשטעהט צי ניין, און מע פיהרט אונז אוועקעט טאקי תוך כדי דבור און מע זעצט אונז אריינעט, ווי די אמת'ע גנבים, איטליכען באזונדער אין איין אנדער חדר. און געדויערט האָט עס א רגע כמימרא, א סך ווינציגער, ווי איך דערזעהל אייך! וואָלט מען האָטש געלאָזט אונז שיקען אָנזאָגען אַהיים, וואו מיר זענען — איטליכער האָט דאָך א ווייב און קינדער — איז ניין! אריינגעזעצט, צוגעשלאָסען די טהיר — און שוין! פרעגען א

מען! מע קומט-צו צו אייך, איהר פארשטעהט צי ניין, און מע זאגט אייך: „פעטער! איהר האָט אַ שמעק טאבאק — איז גוט, אַניט — שים איך אייך!“... מע גיט אייך נישט קיין צייט אפילו צו באַטראַכטען זיך, פאַר וואָס און פאַר ווען! און ווער שמועסט, למשל, איהר זאָלט וועלען פאַרענטפערען זיך, אז איהר זענט גאָר קיינמאָל ניט געווען קיין טאבאק-שמעקער — איז חיות ניט זיכער! אַט אזא וועלט איז דאָס געוואָרען, און געה מאַך!

בקיצור, ווי אזוי אונז, קרושניקער אידען, איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען, אז מיר האָבען דערוועהען דעם שוהט אַ געבונדענעם און ער זאָגט ודוי — באַדאַרף איך אייך נישט דערצעהלען; נישקשה, איהר קאָנט זיך עס שוין אַליין משער זיין. איך האָב מיר נור גע-טראַכט: „רבונז דעלמא כולה! גוואָלד געשריגען, וואָס וועט דאָ זיין, למשל, מיט דעם אידען? און וואָס וועט זיין מיט זיין ווייב, די אַלמנה געבאָר, און מיט זיינע קינדער, די יתומים, טאָמער, חלילה וחם, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַל תפתח פה לשון?“... און אזוי ווי מיר שטעהען אזוי און טראַכטען, קומט ניט אַרויס צו אונז — ניט דער קאָמענדאַנט, נאָר איין אַנדער שוואַרץ יאָהר? אַ רויטער, אַ געפאַקטער, אַ זאָטער, נאָר - וואָס פיין אָפגעגעסען און, ווי עס ווייזט אויס, אַביסעל אויסגעטרונקען אויך, אָהן אַ היי-טעל און מיט אַ ציגאַר אין די צייהן, און נעבען איהם שטעהען נאָך צוויי אָפיציערען, אויך אָפגעגעסענע און אויך אָהן היטלען. זיי קוקען אויף אונז, מיר אויף זיי — מע באַטראַכט זיך, הייסט עס, איינס דאָס אַנדערע דערווייל אזוי, אָהן ווערטער. וואָס ווייטער וועט זיין — ווייסט מען ניט. וואָלט דאָס געווען ער אַליין, דער קאָמענדאַנט הייסט עס, און וואָלט ער אונז אויפגענומען ווי מענ-טשען, אין שטוב, ניט אין דרויסען, וואָלט געווען גאָר אַנדערע דבורים, מיט אַנדערע ווערטער, מיט אַנדערע רעד. און אזוי וואָס? גאָרנישט! מע שטעהט און מע שווייגט. מיר, דאָס הייסט, איך און דער רב און דער קאָזשאַנע רב, דער ראבינער הייסט עס, שטע-

8.

קרוש-לבנה.

— — — די מעשה, וואָס איך וויל אייך דערצעהלען אַצינ-
דערט, איז אַ מעשה פון קרוש-לבנה, דאָס הייסט, ווי אזוי מיר,
קרושניקער אידען, האָבען מחדש געווען די לבנה. נאָר דערצו מווען
מיר געדענקען, אז מיר האַלטען ביי דער סדרה „וישב“, ווי אזוי
מע האָט אונז גאָנץ פֿיין אַ רייניגן ערד, און דעם קאָזשאַנע רב, דעם ראַכנינער
הייסט עס, מיט אַלע איבעריגע שבעה טובי העיר, די גאַנצע גיל-
דענע פּאָהן פון קרושניק, דערפאַר, וואָס מיר זענען באַגאַנגען אַזאַ
פאַרברעכען — מיר האָבען זיך אָנגענומען אבא דעם שוחט'ס
קריוודע, דאָס הייסט, מיר האָבען געבעטען פאַר איהם רחמים, נע-
וואָלט ראַטעווען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַ אידען פון דער
תּלִיה.

בקיצור, זיצען מיר זיך אַט אזוי געזונטערהייט, איטליכער אין
זיין חדר'על, ווי זאָגט איהר, ניט על התורה ועל העבודה און ניט
אויף צעהן ריבעל אַ וואָך זיצען מיר, נאָר מיר זיצען פשוט אין
טערמע גלייך מיט אַלע גנבים און מיט אַלע שכורים. — וואָס זאָל
מען טהון? וישב — מע האָט אונז באַזעצט, ווי זאָגט איהר, זיצט
מען. זיצט מען אַ שעה, זיצט מען צוויי, זיצט מען דריי, עס ווערד
שוין באַלד נאָכט, — איך בעט אייך, וואָס וועלען מיר אויסזיצען?
און דאָרט, אין דערהיים, ווייסט מען אפילו ניט וואו מיר זענען —
דאָס איז נאָך ערגער פון אַלץ! און חוץ לזה, גלאַט — איטליכע זאָך
מוז דאָך האָבען איין עק! ממה נפשך, אָדער אַהין, אָדער אַהער.
דער קאַפּ ווערד, זאָג איך אייך, שיער ניט צעשפרונגען טראַכטענ-
דיג, און טראַכטען טראַכט זיך לויטער שלעכטס און לויטער ער-
גערס! עס שמעלט זיך מיר פאַר, ערשמענס, אז מע משפט אונז קריי-
מינאַל; און דערנאָך, ווי אזוי מע פיהרט אויס אויף אונז דעם פסקדין

דייטש, פאר וואָס? איז דאָך נישט שייך! ערשטענס, וועט ער
 אייך נישט ענטפערען. איז איינס. און דאָס אנדערע — טאָמער
 וועט חלילה זיין נאָך ערגער, וואָרום מלחמה-צייט, איהר פארשטעהט
 צי ניין, אז ס'ע שטעקט מיט פולווער, באדארף מען גלאט זיין געהיט
 מיט איין איבעריג וואָרט, וואָרום מי יודע, ווער פון די צדדים
 וועט מנצח זיין און מיט וואָס דער סכסוך קאָן זיך אויסלאָזען?
 עס קאָן נאָך זיין, ווי זאָגט איהר, עליונים למטה ותחתונים למעלה,
 דאָס הייסט, ווער עס דארף ליגען אין דער ערד זאָל מנצח זיין, און
 ווער עס דארף מנצח זיין — זאָל דער גאָר ליגען אין דער ערד און
 באַקען בייגעל...

בקיצור, מיר זענען געווען גוט, גוט אין דער ארבייט, האָטש
 אפילו, אז מע וויל צוריק, וואָס פאר אַ חטא האָט מען אויף אונז
 געקאָנט געפינען, וואָס מיר זאָלען דאָ מורא האָבען? ובפרט, מיר
 האָבען דאָך צו טהון, איהר פארשטעהט צי ניין, מיט דייטשען!
 נאָר געהט רעכט זיך, אז דאָס איז אַ צייט, וואָס דייטשען גופא
 זענען נישט קיין דייטשען, פראַנצויזען קיין פראַנצויזען און איינגלענ-
 דער קיין איינגלענדער. אלע האָבען זיך אָנגעטהאָן אין פעל און
 האָבען זיך פארשטעלט, איהר פארשטעהט צי ניין, פאר חיות, וויל-
 דע חיות רעות צו אַלדי שוואַרץ-יאָהר! ס'איז געוואָרען ערנער
 פונ'ם דור המבול, עק וועלט איז געוואָרען. איהר מיינט אוראי,
 מע האָט אויף אונז אַרויפגעלעגט אַ געלד-שטראָף? אָדער מע האָט
 אונז חלילה געמשפט מיט שמיץ? ניין, דאָס גראָד נישט! נאָר
 אז איהר זאָלט זיין מיט אַכצעהן קעפ, וועט איהר אויך נישט צו-
 טראַכטען! אָט פאָלגט מיר, מוטשעט זיך אפילו נישט. נישט מיר
 עטליכע מינוט צייט אויף איבערצוגאָפּען דעם אָטהעם, וועל איך
 אייך עפּים דערצעהלען אַ שענס, און איהר וועט זיין אזוי גוט
 און וועט מיר זאָגען, וואָס איז דאָס געווען: אַ שפּאַס? איין
 ערנסט? אָדער אַ חלום?

און — דער עלטסטער פון די זעלנער טהוט א קאמאנדעווע: „פאָר-ווערטס!“ — מע זאָל געהן, הייסט עס... געהען מיר שוין אלע אינ-איינעם, די גאנצע דעפוטאציע, שטילערהייד, אָהן ווערטער, וואָ-רום רעדען טאָר מען דאָך ניט, ווי זאָגט איהר: אָסור לדבר! נאָר יעדער זיפּץ מיט יעדען קרעכץ רייסט אויס א שטיק האַרץ, אַשטויי-גער, אַזוי ווי, למשל, ראש השנה צו מוסף פאר די תקיעות, האָט איהר זיך צוגעהערט, ווי אידען קרעכצען? מעהר פון אַלץ האָט מיר וועה געטהאָן דאָס האַרץ אויף אונזער רב, נעבאָך א איד א זקן, א בן שבעים — וואָס זאָג איך א בן שבעים? ער האָט באַדארפט דע-מאָלט, לויט מיין חשבון, אַלט זיין גוטע פינף און זיבעציג, און אפשר, אַז איהר'ט מיך שטאַרק בעטען, טאַקי אלע אַכציג, וואָרום איך גערענקט איהם נאָך אויף מיין חתונה אין יונעוו, — חתונה האָב איך געהאַט אין יונעוו, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און איהם האָט מען אַראָפּגעבראַכט פון קרושניק — איז ער שוין דעמאָלט געווען א איד א זקן, דאָס הייסט, ניט קיין זקן, נאָר גרויע האָר האָט ער שוין געהאַט, און פון מיין חתונה ביז היינט האָבען מיר שוין א קיימאָלן, אַזוי גרויס ווי — איך זאָל אייך זאָגען אַקוראַט — געדענק איך ניט, און אגב וויל איך ניט אָפּטרעטען פון דער געשיכ-טע, וואָס איך דערצעהל אייך, וואָרום סע שוואַכט אָפּ, איהר פאַר-שטעהט צי ניין, דעם ענין און מע קאָן חלילה פאַרגעסען וואו מע האַלט, האָטש א זכרון האָב איך — הלואי ווייטער, א סימן האָט איהר, אָט וועל איך אייך זאָגען וואו מיר האַלטען.

מיר האַלטען אַלזאָ ביי'ם רב, ווי ער געהט זיך אַזוי, דער זקן, אויף צופריהער, און מיר, קרושניקער בעלי בתים, נאָך איהם, און מע זיפּצט און מע קרעכצט און מע טאָר קיין וואָרט נישט אַרויס-רעדען. און וואָלטען אונזערע היימישע געוואוסט, וואו מיר זענען, און וואָלטען מיר אַליין האָטש געוואוסט, וואוהין מע פיהרט אונז — איז ניין! ווי זאָגט איהר, כצאן לטבח יובל — ווי די שאָף צו דער שלאַכט. אויף א גוט אָרט מע זאָל אונז פיהרען — דאָס זעהט

לויט דעם גאנצען שלחן ערוך פונ'ם פעלד-געריכט. דאָס הייסט, מע האָט אונז מחילה אויסגעשטעלט אלעמען, די פיינסטע קרושניקער בעלי בתים, מיט'ן רב און מיט'ן קאזשאנער, מיט'ן ראבינער הייסט עס, אין איין שורה, און צוועלף זעלנער מיט די אָנגעלאָדענע ביקסען שמעהען שוין גרייט אַקעגען אונז און ווארטען נור אויפ'ן גוטען וואָרט, — קומט צו געהן דער קאָמענדאַנט בכבודו ובעצמו — אזוי שטעלט זיך מיר פאַר — און ער הייסט אונז זאָגען ודוי — פאַרט אַ דייטש איין איידעלמאַן! ווער איך מסתמא אויפגעקאכט און טראכט מיר: יעבור עלי מה, שוין סאי ווי סאי אַ מינוט פאַר'ן טוידט, לאָס איך מיר האָטש קיהלען, ווי זאָגט איהר, דאָס האַרץ, און לאָס איך איהם האָטש זאָגען, איהר פאַרשמעהט צי ניין, אַ פאַר וואַרעמע ווערטער! און איך הויב אָן מיט'ן לשון פון ויגש, און מאַך צו איהם אזוי: „ ב י א ד ו נ י — הער נאָר אויס, דייטש, י ד ב ר נ א ע ב ד ד ב ר ב אָ ז נ י א ד ו נ י — לאָז מיך אויסרעדען אַ וואָרט פאַר דיר, ו א ל י ח ר א פ ך ב ע ב ד ך — נאָר זאָלסט מיר קיין פאַראיבעל ניט האָבען“... און אזוי ווייטער, נישט געלעגט קיין כבוד, וואָס ער איז אַ דייטש, איהר פאַרשמעהט צי ניין, און אַ קאָמענדאַנט, און וואָס איהם איז געראַטען, ער האָט איינגענומען קרושניק... און אזוי ווי איך טענה מיך אויס מיט איהם, במחשבה הייסט עס, עפענט זיך ניט די טהיר און עס קומט ניט אַריין אַ זעלנער מיט איין אָנגעלאָדענער ביקס? אַריינגעקורמען, טהוט ער צו מיר אַ וואונק, איך זאָל, הייסט עס, זיך מטריח זיין און געהן מיט איהם. העלפט ניט און מע דאַרף זיך מטריח זיין און געהן מיט איהם. איך קום אַרויס אין דרויסען — שוין שטאַקנאַכט; איך קוק מיך איין — די איבעריגע זענען אויך דאָ, דער גאנצער שפיענעל פון קרושניק, און דער רב מיט'ן קאזשאַנער רב, דער ראבינער הייסט עס, בתוכם. ביי יעדען שטעהט זיך אַ זעלנער פון הינטען, אָנגעוואָפענט מיט איין אָנגעלאָדענער ביקס,

פון וועמענס וועגען גראַבט ער עס אַ קרקע? והשנית, וואָס איז אבא דער שוחט פאַר אַ גרעכער? און חוץ לזה, וואָס איז דאָס וויינען, וואָס ער וויינט? פון אַלע זייטען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז דאָס קשה, פלאי פלאים, גאָרניט צו פאַרשטעהן!

עס האָט אָבער קיין סך צייט נישט גענומען, אפשר אזוי פיעל, ווי איך דערצעהל אייך, און אפשר נאָך ווינציגער, און עס זענען פאַרענטפערט געוואָרען אַלע קשיות. דער עלטסטער פון די זעל-נער האָט געגעבען אַ קאָמפּאָנדעווע, און ס'איז באַשאַפּען געוואָרען, איך ווייס ניט פון וואָנען, עטליכע זאַסטופּעס מיט עטליכע גראָב-אייזענס, און מע האָט אונז גענומען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און מע האָט אונז אוועקגעשטעלט, אָפּגעטרעטען איינס פון דאָס אנדערע עטליכע טריט, געגעבען איטליכען באַזונדער אַ זאַסטופּ אין האַנט אַריין און באַפּוילען, מיר זאָלען מוחל זיין זיך גראָבען קברים, יעדער באַזונדער פאַר זיך אַ קרקע, מ ח מ ת נ י ט ש פּעטער ווי איז אַ פאַרשעה אַ ר ו ס — אזוי האָט מען אונז געגעבען צו פאַרשטעהן — ווערען מיר גע-ש אַ ס ע ? ...

איהר ווילט וויסען, ווי אזוי מיר האָבען געפיהלט, בעת מע האָט אונז אָנגעזאָגט די דאָזיגע בשורה טובה? איז פאַר יענע קאָן איך אייך ניט זאָגען, דאָס איז זייער עסק. נאָר פאַר זיך בין איך אייך ערב און איך שוועהר אייך בהן שלי, אז גאָרניש. אָבער מאַקי ממש גאָרניש! דאָס הייסט, וואָס איז שייך גאָרניש? אַ לעבע-דיגער מענטש, אַ געזונטער און אַ שטאַרקער, מיט אַ ווייב מיט קינדער, גיט מען איהם פּלוצים אַ זאַסטופּ אין האַנט אַריין און מע הייסט איהם, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ער זאָל מוחל זיין זיך אַ ל י י ן א ו י ס ג ר אָ ב ע ן אַ ק ר ק ע, מ ח מ ת אָ ט ב אַ ל ד ווערד ער געשאַסען! איך בעט אייך, פאַני שלום-עליכם, באַרעכענט עס נור אַקוראַט, מיט קאָפּ, איהר האָט עפּיס אין דעם אַ באַגריפּיע? ניין, דאָס באַדאַרף מען אַליין איבערלעבען;

מען נישט, וואָרום ווי וואָלט אונז דער דייטש ניט געזאָגט, וואוהין מיר געהען? און אז מע ווארט דאָרט אויף אונז מיט כבודים — דאָס אַוראי ניט, וואָרום ער וואָלט אונז נישט אַזוי געטריבען, ווי ער טרייבט אונז — „פאָרווערטס“ און „פאָרווערטס“! און איי-דער מיר קוקען זיך אַרום, זענען מיר שוין אויף דער טוידטער גאָס, דאָרט, וואו מע געהט צום נייעם הייליגען אָרט. איך זאָג „צום נייעם“, מחמת אין קרושניק האָבען מיר, ברוך השם, צוויי בית-עלמין'ס, איינעם איין אַלטען און איינעם אַ נייעם, דאָס הייסט, דער נייער איז שוין אויך גענוג אַלט, און קיין עין הרע פיין באַ-זעצט, אַ קבר נעבען אַ קבר, מע וועט שוין באַלד דארפֿען אָפֿנען מען פעלד אויף אַ דריטען בית-עלמין, אויב גאָט, הייסט עס, וועט שענקען דאָס לעבען, די מלחמה וועט אַמאָל האָבען איין עק, און קרושניק וועט בלייבען קרושניק, און אידען וועלען זיין אידען...

בקיצור, למאי זאָל איך אַיך לאַנג מאַרדך זיין? אַזוי ווי מיר געהען, שיינט אַרויס די לבנה און מיר טהוען אַ קוק — מיר זענען שוין גאָר ניט ווייט פֿונ'ם בית-עולם; אָט איז דער טויער, אָט איז דאָס „אוהל“, און אָט זענען מיר אַלע דאָ! וואָס זאָל איך קלערען, אַשטיינער? מסתמא איז עמיצער געשטאַרבֿען אין שטאָרט איין אדם חשוב, אָדער אפשר האָט מען געבראַכט צופיהר-רען אַהער פֿון ערגניץ אַ בר-מינן, וואָס מע דאַרף איהם ברענגען צו קבר-ישראל? איי, צו וואָס באַדארפֿען מיר זיין דערביי? און צו וואָס מיט אַזאַ לוויה פֿון זעלנער? איז דער תירוצ: למאי וואָס דען האָט מען אונז געבראַכט צופיהרען אַהער פֿלוצים אין מיטען ביי נאַכט אויף קבר-אַבות? דערווייל, אַזוי ווי מיר טראַכטען דאָ, מיר טהוען אַ קוק — ער איז אויך דאָ, דער שלום-מזל, אבא דער שוחט הייסט עס! ער און צוויי זעלנער מיט איהם! וואָס טהוט דאָ דער שוחט? גאָר אַ קלייניגקייט: ער שטעהט מיט אַ גראָבאייזען אין האַנט און גראָבט אַ קרקע און וויינט, גיסט מיט טרערען... איז אונז די זאָך באַלד נישט געפֿעלען: ערשטענס,

גען? נאָר דערפיהלט האָבען מיר מיט אלע אונזערע חושים, איהר פארשטעהט צי ניין, אז דאָ איז עפּים געשעהן אַזעלכעס, וואָס איז חוץ לדרך הטבע, טאָקי נאָר אַ נס מן השמים, און אז מיר זענען נצול געוואָרען פון אַ סכנה! נאָר פונדעסטוועגען, מיר זאָלען עפּים קאָנען רעדען, עפּים זאָנען איינס דאָס אנדערע — דאָס לא! עס האָט אונז, איהר פארשטעהט צי ניין, אָפגענומען די צונג — און שוין! און ווי איין מענטש, גלייך ווי מיר וואָלטען זיך אויפגערעדט פון פריהער, האָבען מיר אוועקגעלעגט די כלי־זיון, גענומען די פיס אויף די פלייצעס, און, ווי זאָגט איהר, הלך משה מרדכי — זיך גע־לאָזט געהן, פריהער פאָוואָלינקע, דערנאָך אביסעל גיכער, און דער־נאָך לויפען, אָבער טאָקי לויפען, איהר פארשטעהט צי ניין, ווי מע לויפט פון אַ שרפה! פון וואָנען האָט זיך גענומען צו אונז אַזוי פיעל מוט? און ועל כולם, דער רב, דער זקן — וואו האָט ער גע־נומען כח צו לויפען מיט אַזא אימפעט? והראיה, ער איז טאָקי נעכאך גיך צוגעשטאַנען, נישט געקאָנט לויפען ווייטער, האָט ער זיך אָפגעשטעלט, צוהאלטענדיג זיך מיט דער האַנט ביים האַרצען, קוים וואָס ער האַפט דעם אַטהעם. האָבען מיר שוין צוליעב איהם אויך אָפגעשטעלט זיך — ס'איז נישט קיין דרך־ארץ איבערלאָזען אַ רב אַליין אין מיטען גאַס. און רעדען קאָנען מיר נאָך אלץ ניט, און וויסען וואָס דאָ איז פאָרגעקומען — ווייסען מיר נאָך אלץ ניט, נאָר מיר הערען ווי מע פויקט און ווי מע לויפט און ווי מע שיסט, עפּים טהוט זיך, גאָט, אַפנים, רעכענט זיך פאַר אונז, ווי אין פסוק שטעהט: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון — יא, מיר שווייגען, קאָ־נען נישט רעדען! דער ערשטער, וואָס האָט יא אַרויסגערעדט אַ וואָרט, איז געווען דער רב דער זקן. „קינדער! — האָט ער זיך אָנגערופען צו אונז, קוקענדיג אַרויף, צו דער שיינענדיגער לבנה. — ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער? אז דער אויבערשטער, זאָגט ער, האָט יא אַזוי געפיהרט, ער האָט רחמנות געהאַט אויף אונזערע ווייב און קינדער, זאָגט ער, און מיר זענען

יענעם געבען צו פארשטעהן איז ארויסגעוואָרפֿען! נאָר וואָס דען?
 מען איז דאָך עפּים אַ מענטש אַ בר־דעת, מיט אַ שכל־הישר, טהוט
 מען אַ טראַכט אַהין־אָהער און מע גיט זיך אַליין אַ רעד אױס דאָס
 האַרץ: „מילא, וואָס איז דאָ? אױך די אױגענע מעשה, ווי
 זאָגט איהר, אַז גאָט הױסט שטאַרבֿען, קאָן מען קיין חכם נישט
 זיין און מע דאַרף שטאַרבֿען. ביזט דאָך נישט אײנער, עס שטאַד־
 בען איצטערט מענטשען אין די אַלפֿים, אַלפֿי אַלפֿים, ווי פֿליענען
 פֿאַלט מען, ווי שטרוי! עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, יאָנקעל
 יונעווער, אַז דו ביזט אױך אַ זעלנער און אַז דו ביזט אױך אין
 סאַמע פֿיער. שוטה! ווער טראַכט בעת מלחמה וועגען טוידט?
 אָדער פֿאַרקעהרט, ווער טראַכט בעת מלחמה וועגען עפּים
 אנדערש, אַז ניט וועגען טוידט? וואָרום אין תּוך אַרײַן
 געשמועסט, וואָס איז דען מלחמה, אַז ניט דער מלֶאך־
 המות אַליין? הײנט וואָס איז שײך צו זאָגען אױפֿן
 מלאך־המות, איהר פֿאַרשטעהט צי ניין, אַז ער זאָל מורא האָבען
 פֿאַר'ן טוידט? ... טראַכט אײך קאָרשט אַרײַן אין דעם, רב־שלום־
 עליכם, וועט איהר אַרויסזעהן, ווי טיעף דאָס איז!

בקיצור, צו וואָס פֿילוסופֿיאַ? איהר ווילט דאָך וויסען דעם
 שפּײַץ. איז קאָן אײך אײך זאָגען אַזוי ווייט, אַז איך אַליין ווייס
 בסך־הכל גלייך מיט אײך וואָס דאָ איז פֿאַרגעקומען. עפּים אַ
 מהומה איז געוואָרען פֿלוצים, אַ טומעל פֿון גאָט, אַ באַראַבאַנען
 פֿון פּויעקן און אַ לױפֿעניש פֿון זעלנער און אַ טופֿען פֿון פֿערד —
 רבּונו דעלמא כּוּלָּה! וואָס טהוט זיך דאָ? אײַן איבערקעהרעניש?
 סדרום ועמורה? ערדציטערניש? משיח'ס צײַטען? עק וועלט?
 אין אײַן כּהר־עין זענען אונזערע זעלנער פֿאַרשוואַנדען געוואָרען,
 און מיר, קרושניקער אידען, זענען געבליבען אײנע אַליין אױפֿן
 נײַעם בית־עולם מיט די זאַסטופֿעס אין די הענט — און שאַ!
 מיר האָבען פֿאַרשטאַנען, דאָס הײסט, פֿאַרשטעהן האָבען מיר
 ניט פֿאַרשטאַנען גאָרנישט ניט, למאי זאָל איך זאָגען אַ לײַ-

א פאָר ווערטער, זיך שטעלען אויף אַ פסוק, און דוקא פון שיר-
השירים: „קול דודי — האָט ער אָנגעהויבען — הנה זה בא“...
דעם חסרון, מוז מען זאָגען, האָט ער געהאַט, זאָל ער מיר מוחל
זיין: ער פלעגט לייעב האָבען צו זאָגען, דרשנ'ען הייסט עס. האָ-
בען מיר זיך מיישב געווען: ניין! קדוש-לכנה איז עפּים אַני-
דערש, נאָר דרשות הערען מיט פסוקים פון שיר השירים ביי נאכט,
אין מיטען שטאָרט, נאָך אַזעלכע פחדים און נאָך אַזעלכע נסים
מיט גבורות ונפלאות — דאָס, רבי, לאָז שוין זיין אויף איין אַני-
דערש מאָל! און מיר האָבען פארקאמטשעט די פאָלעס, איהר פאָר-
שטעהט צי ניין, און גענומען לויפּען יעדער צו זיך אהיים, האָבען
מיר געטראָפּען אַ נייע חתונה! אָבער אַז חתונה, וואָס אַלע
חתונות, וועלכע האָבען זיך אָפּגעשפּיעלט ביז אַהער, זענען אַ נאָר-
ניש, אַ קינדער-שפּיעל! דאָס וועט איהר אליין אויך זאָגען. נאָר
איך זעה, איהר זענט שוין מיער און ווילט שלאָפּען. אַ גוטע נאכט.
אם ירצה השם, מאָרגען זעהען מיר זיך, וועל איך אייך דערצעהלען
אַ נייע מעשה.

9.

ער הענגט שמונה-עשרה.

— — — אידען באַריהמען זיך מיט זייער קעשעניוו. קעשע-
ניוו, זאָגען זיי, האָט זיך קונה שם געווען אויף דער
וועלט מיט איהרע פאָגראָמען און מיט איהרע חוליגאַנעס.
האַ-האַ! נישטאָ ווער ס'זאָל לאַכען! אויך מיר אַ
שטאָרט — קעשעניוו! קעשעניוו איז אַ הונט אַקעגען קרוש-
ניק! הערט איהר, פאַני שלום-עליכם? קעשעניוו באַדאַרף היי-
צען די הרובע ביי קרושניק! קעשעניווער חוליגאַנעס, זאָלען מיר
מוחל זיין, מעגען קומען קיין קרושניק זיך לערנען ביי אונזערע
שליאַכטעס און ביי פאַני'ס קאָזאַקען, ווי אַזוי מע דאַרף זיך רע-

ארויס פון אזא סכנה, קומט איהם, זאגט ער, מיר זאלען איהם מחדש זיין זיין לבנה, ס'איז היינט די רעכטע צייט... און נישט לאנג געטראכט, שטעלט ער זיך אוועקעט אין מיטען שטאדט אקעגען דער לבנה, דער רב הייסט עס, און מיר אלע ארום איהם, און דער רב האָט אָנגעהויבען פרעהליך אויף אַ קול „הללויה!“ און מיר אלע נאָך איהם, און וואָס ווייטער אַלץ לעבעדיגער, און אז ס'איז געקור מען צום „כשם שאני רוקר“, האָבען מיר אונטערגעשפרונגען שוין גאָר לעבעדיג, ממש אונטערגעטאָנצט! — אזא קדוש־לבנה, מענט איהר מיר גלויבען בנאמנות, האָט קרושניק נאָך נישט געהערט, זינט קרושניק איז קרושניק, און וועט שוין ניט הערען, דאָכט מיר, קיין מאָל! דאָס איז געווען, ווי זאָגט איהר, שוין איין מאָל אַ קדוש־לבנה! איהר קאָנט פאַרשטעהן, ווי ווייט מיר זענען געווען גאָרנישט כהאי עלמא, אז ס'איז געקומען צו די „שלום-עליכם'ס“, הער איך עפּים עמיצער זאָגט צו מיר מן הצד גלייך אין אויהער אריין און מיט אַ געוויין: „שלום עליכם?“ ענטפּעה איך איהם „עליכם שלום!“ און קוק מיך איין — ס'איז ער! דער שלים־מזל! אבא דער שוחט, הייסט עס! ווי קומט ער אָהער? איז ער דען אויך געווען מיט אונז אויף קבר אבות? טפו זאָל דאָס ווע־רען! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אז ער איז דאָ געווען דער ער־שטער! אַפּנים, מיר זענען אלע געווען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, רעכט ממששט! מיר האָט זיך נאָר געוואָלט אַרומחאַפּען דעם דאָזיגען שלים־מזל און צעקושען זיך מיט איהם, און ועל כולם האָט זיך מיר געוואָלט צעקושען מיט'ן רב, זכותו יגן עלינו, ער איז שוין איצט אויף דער אמת'ער וועלט, און אַ סוף האָט ער געהאַט — הלואי אויף אונזערע שונאים געזאָגט געוואָרען, רבוננו של עולם! איהר וועט שוין הערען, איך וועל אייך ניט דורכלאָזען קיין זאך, האָט קיין מורא'ט ניט, דאָס איז געווען אַ איד! וואו זעהט מען היינט אזעלכע אידען? שטעלט אייך פאַר וואָס אַ רב קאָן: פאַר־סיג געוואָרען מיט קדוש־לבנה, ווילט זיך איהם נאָך זאָגען

אידישע שטעדטלעך ארום און ארום, ביז לובלין, ווייל לובלין איז דאך די הויפט־שטאָרט, איך מיינ די גובערניע, און דאָרטען ויצען, חוץ אידען, אויך פריצים און פאָליאָקען, און אינגאנצען די רציחה אויף אונז האָט זיך גענומען פון זיי, פון די פאָליאָקען. ווען ניט די פאָליאָקען מיט זייער גיסען בוימעל אויפ'ן פייער, מיט זייער טראָגען אין די אויהערען אַרײַן, וואָלט אפשר גאָרנישט געווען. דער ערשטער האָט זיך אויסגעפיינט פאן פשעפעצקי, דער וואָיט פון דער גמינע, וואָס איך האָב אײך דערצעהלט וועגען איהם אין מיינע פריהעריגע מעשיות. ער האָט באלד, נאָך אין יענער נאכט פון קרוש־לכנה, אָפּגעטראָגען צום „נאטשאַלניק“ אין אויהער אַרײַן, אז מיר, קרושניקער אידען, הייסט עס, זענען געווען מיט די דייט־שען איין האַנט. אַ סימן, זאָגט ער, קיינער פון זיי האָט נישט גע־וואָלט, זאָגט ער, אָננעמען דאָס שטריימעל פון בורמישטש, נאָר איין יחיאל מיינער האָט דאָס, זאָגט ער, אָנגענומען... מעהר האָט פאָני נישט באַדארפט. עס האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם אַ פייער אויף אלע אידען, און מעהר פון אלעמען אויפ'ן בירגערמייסטער אַלײַן, דאָס הייסט, אויף מײַן יחיאל'ן, און ס'איז אַרויס אײַן „אוקאז“ פונ'ם שטאָב, מע זאָל איהם אויפזוכען, יחיאל'ן הייסט עס, און מע זאָל איהם ברענגען צו פיהרען אַ לעבעדיגען אָדער אַ טויד־טען! און נישט נור איהם אַלײַן — אונז אלעמען, די גאנצע גיל־דענע פאָהן פון קרושניק, מיט'ן רב און מיט'ן קאזשאַנע רב, דעם ראבינער הייסט עס, זאָל מען נעמען, איהר פארשטעהט צי ניין, און מע זאָל אונז ברענגען צו פיהרען — ער וויל אונז זעהען, פאָני הייסט עס. און טאָמער מיינט איהר, אז איך האָב עס ניט גע־וואוסט פריהער, אז ס'וועט אזוי זײַן? געוואוסט! ווי איהר זעהט מיך אַ אידען! אַ סימן האָט איהר — איך האָב זיי באלד געזאָגט: „אידען, זאָג איך, ווי גאָט איז אײך ליעב, לאָמיר זיך, זאָג איך, אָפּטראָגען!“ באַצײטענס נאָך האָב איך זיי דאָס גע־זאָגט, וויבאלד מיר האָבען גאר דערהערט, אין יענער נאכט, אז

כענען מיט א אידען. ערשמענס, ווי פארמאָגט דען קעשעניוו דאָס געוועהר מיט די האַרמאַטען? דאָרטען, אז מען איז געגאַנגען צו שלאָגען אַ שטוב, האָט מען זיך צענויפגענומען הונדערט גוים, און מע האָט באַדאַרפט דערצו שטעקענס מיט שטיינער מיט קליינע שטיינדלעך, — און וואָס קאָן מען מאַכען מיט אזעלכע כלי־זין, משטיינס געזאָגט? ביז מע צעשלאַגט צוויי־דריי הייזער, ביז עפּיס־וואָס, קיהלט אָפּ דער כּעס — און אויס! און דאָ, ביי אונז אין קרושניק, איין צעהנדליג גוטע ביקסלעך, אָדער איין האַרמאַט אַ רעכטער, אז ער לאָזט אַרויס אַ פּאָר קוילען, צעשיסט עס אַ גאַנצן גאַס און ווישט אייך אָפּ דעם מאַרק מיט די קלייטען און מיט די יאָטקעס און מיט אַלע הייזער אַרום און אַרום! וואָס דאַרפט איהר אַ סך למדות? אַט האָט מען ביי אונז אין איין שמעי־ישראל אָפּגעווישט גאַנץ קרושניק, אזוי, אז ס'איז נישט געבליבען פון דער שטאָרט קיין שריד ופּליט, קיין זכר אפילו! מיט'ן פונדאַמענט האָבען זיי ביי אונז אויסגעוואַרצעלט אַלס־דינג, וואָס איז שייך צו אידען, גלייך ווי זיי וואָלטען אַרײַן נישט צו זיך, נאָר צום שונא אין לאַנד אַרײַן, און גלייך ווי קרושניק וואָלט געווען מי יודע וואָס פאַר אַ באַפעסטיגטע שטאָרט! אַ מין פאַרײַז! צי אַ מין וואַרשאָ! אז בסך־הכל, דאַרפט איהר וויסען, איז קרושניק פון תמיד אָן געווען אַ שטאָרט, ווי אזוי זאָל איך אייך זאָגען? אַ הפּקר־שטאָרט, אַ שטאָרט, איהר פאַרשטעהט צי ניין, וואָס שטעהט אין דרויסען. נישט קיין הויפּען, נישט קיין סעדרע, נישט קיין גערטנער, קיין פאַרקאַנעס, קיין אַרומצומאַכצען, נאָר שטיבער מיט שטיבלעך, נאַקעטע, הוילע, אַרעמע, אירישע הייזלעך — האָט מען זיי צו קלאַפט, צעלאָמעט, צעשאָסען, צעהאַקט, צעריבען, צעמאַהלען און אָפּגעווישט — אויס, נישטאָ קרושניק!

און מיינט איהר — נור קרושניק? אזוי איז געווען מיט קרושניק, און אזוי איז געווען אויך מיט יונעוו, און מיט ראכעוו, און מיט מאַזעלבאָזשעץ, און מיט בילגערײ, און מיט די אַלע איבעריגע

שיער, וואָס דאָרטען איז מען באַפאַלען און מע האָט געשלאָגען און געראַבעוועט, און דאָ האָט מען מיט ישוב־הדעת פריהער אויס־געטרייסעלט אַלע קעשענים און נאָכגעפרעגט זיך ביי יעדען „טשאַ־סיקי, טשאַסיקי“ — זייגערלעך, זייגערלעך! און געמיינט האָט מען ניט דוקא זייגערלעך, נאָר אויך קייטלעך, פינגערלעך, אויהערינגלעך, און בייטעלעך מיט געלט איז אויך נישקשה. און דערנאָך שוין, אז מע האָט אַלסדינג צוגענומען, מקיים געווען, ווי זאָגט איהר, דעם פסוק „וינצלו את מצרים“, האָט מען שוין אַ נעם געגעבען זיך אויך צו די נפשות: געבונדען, געשלאָגען, געשטאָכען, געשאַסען, געהאַנגען — און איבערהויפט געהאַנגען! געהאַנגען האָט מען ביי אונז אַזוי פיעל, אז ס'איז נישט געווען שוין קיין בוימער און קיין סלופעס. האָט מען איבערגעלעגט קלעצער אויף אַ דאָך, און דאָר־טען, אויף די קלעצער, האָט מען אויפגעהאַנגען אונזערע אחינו בני ישראל פון קרושניק איינציגווייז... איינציגווייז...

דעם ערשטען פעטשאַטעק האָט געמאַכט דער רב, דער זקן, זכר צדיק לברכה. צו איהם האָבען די קאָזאָקען זיך אַריינגעריסען גאַנץ פריה, כמעט פאַר טאָג נאָך; ער האָט נאָר־וואָס געהאַט אַנ־געטהאָן טלית ותפלין און געשטעלט זיך דאווענען, זענען זיי אַריין, ווי אַ וואַסער, און האָבען זיך געגעבען אַ לאָז צו איהם: „וואָר־קאָל!“ — ער זאָל זיי געבען בראַנפֿען, הייסט עס. וואָס עפּים בראַנ־פען? פשוט, אויפ'ן ניכטערען האַרצען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, מענטשען זענען אויסגעהונגערט און מיער, ווילט זיך נעכאָך אַ טרונק בראַנפֿען. נאָר ווי קומט צו אַ רב אַ זקן דער ביטערער טראַפֿען? און נאָך אין אַזאַ צייט, וואָס דאָס ביסעל משקה איז ביי פּאַני'ן אין חרם? באַווייזט ער זיי מיט די הענט, וויל נישט מפסיק זיין, אז קיין בראַנפֿען האָט ער נישט אין זיין גכול אפילו. קריגט ער אַ פאַטש מסתמא מיט אַ רעכטען מי־שברך אינאיינעם, גליטשט זיך אַראָפּ ביי איהם דער של־ראש פונ'ם קאַפּ, בויגט ער זיך אָן און וויל איהם אויפהויבען, האַפּט ער אַ קלאַפּ פון הינטען

רעדען, ווי זאגט איהר, פון פרעהליכערע זאכען — ביי אייך איז
 ניט געווען קיין פאגראם? ביי אייך האט מען קיין אידען נישט
 געהאנגען? פון וואסער א לאנד, אייגענטליך, לויפט איהר, פאני
 שלום-עליכם?

10.

פאני וויל יחיאל זאל געהן הויך...

— — — איך בעט אייך, פאני שלום-עליכם, מאכט מיך קלאר,
 וואס איז דער מעהר מיט דער עקרה, וואס אלע תפלות און דער
 גאנצער סדור זענען פול מיט איהר? נעמט, למשל, ימים נוראים,
 איז אויף יעדען שריט און טריט דערמאנען מיר דעם רבנו-של-
 עולם: זכור לנו עקדת יצחק — זאלסט אונז דער-
 מאנען די עקרה פון יצחק! זאלסט אונז ניט פארגעסען, הייסט
 עס, די טובה, וואס מיר האבען דיר געטהאן דורך אונזער עלטער-
 עלטער-זיידען, דורך אברהם אבינו!... און אין מחזור, אז עס קומט
 צום וברכה נעקד, צעלאזט זיך עס אביסעל דער חזן,
 צעניסט זיך ווי א סאלאוווי — וואס איז? באשר אברהם אבינו
 האט געפאלגט דעם רבנו-של-עולם און האט געזאלט אויפברענגען
 זיין זוהן יצחק'ן פאר א קרבן. זעהט נאך, וואס דא טהוט זיך א
 ביסעל! הערט נאך, ווי מע גוואלדעוועט! שוין אזוי פיעל צייט
 אוועקגעגאנגען, טויזענדער יאהרען, און מע קאן זיך גאר ניט
 אויסצאהלען! מיינט איהר דאך אוראי, אז איך מאך דאס חוזק
 חלילה פון גאט און פון זיינע תפלות? פארשטעהט איהר אליין,
 אז איך בין ניט דער איד. מיר פאהרען דאך מיט אייך אויף איין
 שיף, ברוך השם, שוין העכער א וואך, האט איהר מיך באדארפט
 דערקענען, אז איך בין ווייט פון איין אפיקורס און פון איין אפי-
 שפעטער. נאך וואס דען? איך זאג עס אקעגען דעם, וואס דארט
 האט גאט אליין געוואלט אויספרובען אברהם אבינו'ן, ווי געטריי

איבער'ן קאפ און פאלט חלשות. נעמען די קאזאקען און וויקלען
איהם איין גאנץ פיין אין טלית ותפלין, כינדען איהם צו צו איין
עס פון א פערר, מחילה, און שלעפען איהם אוועק א האלברטוידטען
איבער דער גאנצער שטאדט אין מארק אריין און הענגען איהם
אויף אויף א בויס, און שטעלען אוועק א יון און זאגען איהם אָ.
אז אַט אזוי זאָל ער הענגען דריי טעג מיט דריי נעכט, קיינער זאָל
זיך ניט דערוועגען איהם אראפנעמען.

און אַט אזוי איז געבליבען הענגען דער רב, דער זקן, א צע-
הרג'עטער, א צעבליטטיגטער, אין מיטען מארק, אין טלית ותפלין,
געשאקעלט פונ'ם ווינט אהין און אהער, אויסגעזעהן גלייך ווי ער
דאווענט, גלייך ווי ער שטעהט שמונה עשרה. און ווער עס געהט
דורך, שטעלט זיך אָפּ, קוקט אָן און לויפט אוועק א פארציטערטער
און זאָגט אָן דעם צווייטען, דער צווייטער — א דריטען, דער דרי-
טער — א פיערטען, איינער דעם אנדערען: „געהט זעהט!“ און
דער עולם לויפט! וואָס לויפט איהר? בהמות! פערד! וואָס
האָט איהר דאָ ניט געזעהען? איהר האָט קיינמאל קיין געהאנגע-
נעם ניט אָנגעקוקט? צי וועלכע גומע יאָהר? ... נאָר צוריק גע-
שמועסט, נעמט מיך אליין טאקי, אזא אלטער נאָר ווי איך בין, —
וואָס בין איך געלאָפּען אָנקוקען? וויפיעל געזונט האָט עס מיך
דערנאָכדעם געקאָסט? וויפיעל נעכט בין איך נישט געשלאָפּען?...
און ער היום נאָך, לאָמיר זיך נור פארטראַכטען, אָדער צומאָכען די
אויגען, שטעהט ער דען ניט מיר אַקעגען, דער רב דער זקן, ווי ער
הענגט אויפ'ן בויס, א צעבליטטיגטער, א בלויער, א פארגליווערטער,
איינגעוויקעלט אין טלית ותפלין, שאַקעלט זיך אהין און אהער,
גלייך ווי ער דאווענט, גלייך ווי ער שטעהט שמונה עשרה — וואָס
זאָג איך? ניט ער שטעהט, נאָר ער ע נ ג ט! איהר פאר-
שטעהט צי ניין? ער ע נ ג ט ש מ ו נ ה - ע ש ר ה!

נאָר ווייסט איהר וואָס איך וועל אייך זאָגען? פתח שין איז
שאַ! לאָמיר דערפון היינט נישט רעדען מעהר! לאָמיר בעסער

טרייבט מיך דעריבער און מע יאגט מיך, ווי אַ הונט; און מיין גוטס, זאָגען זיי, איז גאָר ניט מיינס, ס'איז הפקר; און מיין גוף געהערט צו זיי; און מיין ווייב קאָנען זיי הרג'ענען; און מיינע טעכטער מענען זיי שענדען; און קיינער קאָן זיך פאַר מיר ניט אָננעמען, וואָרום דאָס הייסט אַריינגעמישט זיך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אין יענעם געשעפטען; — ווי באַלד אזוי, פרעג איך אײך, פון וואָנען זאָל זיך נעמען ביי מיר דער „יהרג ואל יעבור“? בקיצור — צו וואָס לאָנגע טענות? מע האָט אונז געשיקט רופען, אַלע פאַרנעהמסטע בעלי בתים פון קרושניק, צום אָדון הגדול, דאָס הייסט, צום סאַמע גענעראַל פונ'ם רוסישען שטאַב, מיר זאָלען איהם אָפגעבען דיין־חשבון, וואָס מיר האָבען געהאַט צו טהון מיט'ן דייטש, און איבערהויפט — מיין יחיאל'ן, ווי אזוי ער איז געוואָרען בורמישטש? און עס האָט ניט געהאַלפּען קיין חכמות, אַז פאָני רופט מע זאָל קומען — קומט מען, און אגב האָט ער געשיקט אַ פאַר יונים אויך, מאַקי קאָזאָקען ממש, מע זאָל אונז נעמען און ברענגען צו פיהרען; און מע האָט אונז גענומען און געבראַכט צו פיהרען אין שטאַב אַריין אַלעמען, חוץ איין רב, — דער רב דער זקן איז מיט אונז ניט מיטגעגאַנגען, פשוט, ווייל ער איז שוין דעמאָלט, ווי איך האָב אײך פריהער דערצעהלט, געהאַט גענומען שמונה עשרה אין מיטען מאַרק אויף אַ בוים, און זיין נשמה איז שוין זיכער געווען אײן אויסגעלייטערטע אין גן־עדן, האָטש ביי אונז אין שטאָרט האָט מען געהאַט געזאָגט, אַז מע האָט איהם געזעהן, דעם רב הייסט עס, שוין נאָכ'ן הענגען, אַרומגעהן איבער קרושניק אײן אײנגעבויגע־נעם, ווי אַלע מאַל, מיט זיין יאמשהווען שטעקען אין האנט. עס האָט געהייסען, אַז ער איז אַרומגעגאַנגען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אין עולם־התוהו — און דאָס איז גאַנץ מעגליך נאָך אַזא מיתה, ווי ער האָט געהאַט, אַז ער האָט אפילו נישט געקאָנט קומען אַ קבר ישראל, משטיינס געזאָגט... איך זעה אָבער אַרויס, רב

ער איז צו איהם, נאָר אַ פֿרוכ טהון; און דאָ ביי מיר האָט פאָני, באלף אלפי הברלות, מיך געוואָלט צווינגען, אז איך אליין, איהר פארשטעהט צי ניין, זאָל מיט מיינע אייגענע הענט נעמען און באשטראָפֿען מיין זוהן!... מאַהלט אייך, אזוי לאַנג קרענקט דער, וואָס מיר ביידע ווייסען, ווי לאַנג ער האָט דאָס ביי מיר אויס־געפיהרט! און אז איך זאָל ווייסען, אז דער טוירט וועט מיר זיין, ממש דער טוירט, — נו, וואָלט ער עס ביי מיר אויסגעפיהרט? והראיה? — נאָר איך האָב פאָרגעסען, אז איהר האָט לייעב אַ מעשה זאָל מען אייך דערצעהלען בהדרגה, און פאָוואָלינקע, נישט פאָר־חאָפט, ווי זאָגט איהר, די מוספֿ'דיגע שמונה־עשרה פאר דער שחרית־דיגער. איך אליין, ווי איהר האָט מיך באַדארפט דערקענען, בין איך אזא מענטש ווי איהר. ובפרט, אז מיר ביידע האָבען דאָ גענוג צייט אויפֿ'ן שיף.

הקיצור המעשה, האַלטען מיר, אַפֿנים, דערביי, ווי אזוי די פאָליאָקען, הייסט עס, האָבען אונז פאר־מסר'ט פאר פאָני, אז מיר, קרושניקער אירען, זענען געווען יד־אחת מיט'ן דייטש — אַ סימן, אָט איז מיין יחיאל געווען בורמישטש, געקרוינט, הייסט עס, פון די דייטשען פאר בירגערמייסטער, באַדארף מען נאָך האָבען אַ בעסערען באַווייז? אַי, ס'איז געווען, ווי זאָגט איהר, באַין ברירה? מע חאָפט אייך אָן פאר'ן גאָרגעל און מע זאָגט אייך: זיי בורמישטש, אָדער דו ווערסט געשאָסען? — דאָס געהט זיי ניט אָן. ביזט דו אַ רוסישער, דארפסט דו אונז זיין איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען, ווי זאָגט איהר: יהרג ואל יעבור — גע'הרג'עט ווערען, הייסט עס, און בלייבען געטריי! איז במה דברים אמורים — ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען? אז ס'איז מיין לאַנד, און מיין גוטס ווערד געהיט, און מיין גוף איז געשיצט, און פאר מיין ווייב און קינדער בין איך זיכער. ווי זשע איז אָבער דער דין, אז דאָס לאַנד, זאָגט מען מיר אלע טאָג, איז ניט מיינס, איך בין גאָר, זאָגען זיי, אַ פֿרעמדער, איין איינגעבעטענער, און מע

עין־הרע, זעהר א שענע, כמעט אלע פאליאקען פון שטאדט האָבען זיך צענויפגעזאמעלט אונז באגלייטען און האָבען אונז מכבד געווען מיט אלערליי אויסגעשרייען: „זשידזשי!“ „בייליס!“ „הורא, בייליס!“ און די געלעכטערען זענען געגאנגען ביז'ן הימעל אריין! און פאר גרויס גדולה, אפנים, האָבען זיך די פאליאקען דערווילע מתחתן געווען מיט די קאזאקען, באפאלען די אידישע הייזער, מקיים געווען אינאיינעם די מצוה פון א אידישען פאָגראָם, ווי זאָגט איהר, מיט אלע פליטערלעך. די פוילען אליין האָבען, הייסט עס, נישט געפאָגראָמעוועט. חס וחלילה, — למאי זאָל איך אויסטראכטען אזא בלבוף? — פליאקע האָט נאָר אָנגעוויזען, וואו סע זיצט א איד, דאָס הייסט, זיי האָבען נאָר געוואָיעוואָדיוועט, און די קאזאקען האָבען שוין געטהאָן זייער ארבייט, אָפּגערעכט דעם סדר פון פאָגראָם ככל משפטו וחוקתו, מיט אויפטרענען דאָס בעט־געוואַנט, מיט צעשפרייטען די פערדערען, מיט ראכעווען דאָס אי־דישע האָב־און־גוטס און לעגען אויף די פוהרען, און מיט בינדען פרומע אידען פאר די פאות, און מיט פייניגען די ווייבער פאר די אויגען פון זייערע מאַנען, און מיט מאַנס זיין די טעכטער פאר די אויגען פון זייערע מאַמעס... און די פאליאקען זענען זיך גע־שטאַנען און האָבען געקוועלט, און דער נאָמען „בייליס“ איז נישט אַראָפּ פון זייערע ליפּען...

איך וואָלט א בעלן געווען צו וויסען, הערט איהר, וואָס פאר א נקמה איז פארהאן אויף דער וועלט, וואָס מיר זאָלען זיך ווינשען צו דערלעבען אין אונזערע אומזיסטיגע שונאים, די פאליאקען? וואָס פאר א שטראָף איז פארהאן ביי גאָט, וואָס די דאָזיגע איי־דעלע רוצחים האָבען ניט פארדיענט ביי אונז? איך מיין, אז ס'איז פארהאן נאָר איין נקמה, נאָר איין שטראָף פאר זיי — און דאָס וועלען מיר, דאכט זיך, דערלעבען אין גיכען, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף, אז פון אלע גליקען, מיט אלע זיסע צוואַגעכצען, וואָס מע זאָגט זיי צו פון ביידע זייטען, וואָס שלאָגען זיך פאר זיי, ווע־

שלום-עליכם, נאך אייערע אויגען, אז איהר זענט א ווינציגער מאמין אין די זאכען. איז ווי איהר ווילט אייך. נויטען קאן איך אייך ניט, איהר זאלט מיר גלויבען אויף נאמנות. ווילט איהר — גלויבט, ווילט איהר ניט — גלויבט ניט. אודאי, ווען איהר זאלט זיין איין אונזעריגער, דאס הייסט, ווען איהר זענט ביי אונז אין קרושניק אין דער צייט פון מלחמה און איהר לעבט דורך דאס, וואס מיר האבען איבערגעלעבט, וואלט איהר זיך אָנגעהערט און אָנגעזעהען אזוי פיעל זאכען, אז איהר וואלט ניט ווילענדיג אָנגעהויבען צו גלויבען אין אלע נאָרישקייטען. פאר וואס רופ איך עס נאָרישקייט טען? וואָרום ס'איז דאָך סוף-כל-סוף פאָרט נישט מעגליך, אז א געהאָנגענער זאל נאָכ'ן טוידט נעמען א שטעקען אין האַנד און מאַכען א שפאָציער, ווי זאָגט איהר, איבער דער שטאָרט. און ווי באַלד מיר וועלען גלויבען אין דער מעשה מיט'ן רב'ס אַרומנעהן אין עולם-התּוהו, וועלען מיר שוין מווען גלויבען אויך אין יענער מעשה מיט'ן האַלב-יאָהריגען קינד, טאָקי מיין טאָכטער'ס קינד, וואָס האָט זיך אויפגעהאַפּט פון שלאָף, אויפגעזעצט זיך אין וויע געלע און גענומען זאָגען נביאות, וואָס וועט זיין מיט דער מלחמה. גאַנץ קרושניק האָט דערמיט געהאַט צו טהון. און שולדיג אין דעם איז ניט אזוי מיין טאָכטער, ווי מיין מחותן דער שוטה, יחזקאל מנוחה'ס. נאָר איך מיש אייך שוין וויעדער איין מעשה מיט דער אנדערער, און איהר ווייסט דאָך, אז איך האָב עס פיינט. נאָר וואָס זאל מען טהון? דער קאָפּ איז אזוי דערשלאָגען, הערט איהר, און דער ים זשומעט, ער האָט זיך עס צעשפּיעלט אַביסעל, גלייך ווי מע ווערט פון איהם גליקליך, זעהט נור!

הקיצור המעשה, האָט מען אונז, מיך מיט מיין יחיאַל'ן און מיט אלע איבעריגע פאָרנעהמסטע בעלי-בתים פון קרושניק, געשיקט רופען, אז מיר זאלען זיך מטריח זיין צום נאָטשעלניק. געהען מיר, הייסט עס, צום נאָטשעלניק מיט'ן גאַנצען פאָראַד, אַרומגע-רינגעלט מיט קאָזאָקען פון אלע זייטען, — געהאַט א לוויה, קיין

קעם, וואָס מיר האָבען געהאַפּט פון די קאָזאַקען ביז מיר זענען גע-
 קומען אויפ'ן אָרט — דאָס בין איך א י י ר מוחל, און אז מיר
 זענען געקומען אויפ'ן אָרט, אין רוסישען שטאָט אַריין הייסט עס,
 האָט מען אונז אַריינגעזעצט ווי די גענו, נאָר יעדען אין אַ באַזונד-
 דער קעמערעל, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַיין אויספאַרשונג
 און אַיין אויספֿרגעניש וועגען די דייטשען, וואו האָבען מיר גע-
 נומען אזוי פיעל גאָלד און אזוי פיעל ברויט און אזוי פיעל אַמוני-
 ציע פאַר די דייטשען? האָטש לעבען זאָלען זיי אזוי ביידע, די
 פּאָליאַקען מיט די קאָזאַקען, ווי מיר ווייסען פון וואָס צו זאָגען!
 דערנאָך רופט זיך אָן דער גענעראַל, אַ וואַיענער מיט אַ רויט
 פנים און מיט פּאַליעטען, — אפשר איז ער נאָר ניט קיין גענעראַל,
 אפשר איז ער נאָר אַ פּאָלקאַוויק, אָדער נאָר אַ קאַפיטאַן, איך זאָל
 אזוי וויסען פון איהם: „ווער, זאָגט ער, פון אייך, אירען, איז דאָ
 דער זשיר יאַנקעל? ... זאָג איך: „יאַנקעל — דאָס בין איך.“
 רופט זיך אָן צו מיר דער גענעראַל, אָדער דער פּאָלקאַוויק, ווייסט
 איהם דער רוח: „דאָס איז דיין זוהן יחיאל, וואָס איז אזוי דער-
 הויכט געוואָרען ביי די דייטשען?“ זאָג איך: „יאַ, יחיאל —
 דאָס איז מיינער אַ זוהן, און איהם האָבען, זאָג איך, די דייטשען
 געצוואונגען, זאָג איך, ער זאָל זיין בורמישטש אויף אַ קורצער
 צייט, ביז דו וועסט, זאָג איך, אַריינקומען צוריק קיין קרושניק...“
 „אזוי, — זאָגט צו מיר וויעדער דער גענעראַל, אָדער דער פּאָלקאַווי-
 ק, — אָט וועל איך דיר, זאָגט ער, באַווייזען, אַז דיין זוהן איז ביי מיר,
 זאָגט ער, נאָך העכער געקרוינט. אָט וועל איך דיר ווייזען, זאָגט
 ער, ווי הויך ער וועט ביי מיר באַלד זיין.“ ... און מיט די ווערטער
 נעמט ער מיך אונטער דער האַנד, דער גענעראַל הייסט עס, אָדער
 דער פּאָלקאַוויק, נעמען זאָל איהם ביי'ם האַרצען און ביי דער לע-
 בער, און פיהרט מיך אַרויס אין הויף אַרויס, צו באַווייזען מיר,
 ווי הויך מיינ זוהן וועט ביי איהם זיין... און געהענדיג מיט מיר,
 מאַכט ער צו מיר אזוי: „ביי דיר איז דאָך מסתמא, זאָגט ער,

לען זיין די פאליאקען הייסט עס, קריגען געבראכען די ביינער און
 גוט אויסגעריסען ווערען פון די פארקאנדקעס, וואָס יעדער פון די
 צוויי וועט זיך נעמען ביי זיי איינפיהרען, פאָני אויף
 זיין שטייגער און דער דייטש אויף זיין שטייגער, און
 דערנאָך ערשט וועלען זיי באַקומען פון פאָני'ן אַ מכה און
 אַ פייג פונ'ם דייטש... עס וועט זיך אויסלאָזען, ווי יענע מעשה
 מיט די צוויי ווייבער, וואָס ווערד דערצעהלט ביי אונז אין די
 ספרים. אַ מענטש האָט געהאַט צוויי ווייבער, איינע אַ
 יונגע, די אנדערע איין אַלטע, און ביידע האָבען זיי
 איהם ליעב געהאַט. פלעגט די יונגע איהם אויסרייסען
 אַלע טאָג אַ גרויע האָר, ער זאָל ניט אויסווייזען אַלט.
 און די אַלטע פלעגט איהם אויסרייסען אַלע טאָג אַ שוואַרצע האָר,
 ער זאָל ניט אויסווייזען יונג. דער סוף איז געווען, אז ער איז גע-
 בליבען קרח מכאן און קרח מכאן; אויף אונזער לשון וועט עס
 הייסען פשוט, איהר פארשטעהט צי ניין, פליכעוואַטע... אָדער
 ס'איז פארהאן אַ מדרש ביי אונז פון אַ פאסטוך מיט אַ וואָלף,
 וואָס האָבען מלחמה געהאַלטען פאר אַ שעפעלע; דער האָט גע-
 שלעפט צו זיך און דער צו זיך; אזוי לאַנג, ביז דאָס שעפעלע
 איז צעריסען געוואָרען... איך וואָלט אייך געקאָנט ברענגען נאָך
 משלים אַ סך, נאָר איהר ווייסט דאָך, אז איך האָב פיינט מאַריך
 זיין. עס בלייבט איבער נאָר איין זאך, טאָמער וועט איהר פרע-
 גען אַ קשיאָ: סטייטש, ווי טאָר עס אַ איד זיין אזא מין אַכזר
 און וועלען דערלעבען אויף יענעם אזוי פיעל שלעכטס, יענער מעג
 זיך זיין אפילו אַ שונא, אין דער צייט, וואָס אונזערע חכמים זאָגען
 בפירוש, אז דאָס וואָס פאָר דיר איז ניט
 גוט זאָלסט דו יענעם ניט ווייניג שטען?
 זענט איהר אפשר אויך גערעכט. נאָר איך וואָלט אַ בעלן געווען,
 אז עמיצער אנדערש זאָל זיין אויף מיין אָרט און אויסשטעהן דאָס,
 וואָס איך בין אויסגעשטאַנען. מילא, פון די קלעפּ מיט די סטוסא

איך האָב נאָך געהאַט אויף זיך אַ גענעראַל, אַ פּאָלקאוויק, האָבען זאָל ער אײַך ס'מאַיאָווע קדחת אַ גאַנץ קײלעכיג יאָהר. המן איז געווען אַ גאָלד! פרעה — אַ שנעק! טיטוס — אַ הונט!... אויב איהר וועט מיר צוואַנגען, אז איהר'ט האַלטען קאָפּ, וועל איך אײַך בעטען, מיך לאָזען איבערחאַפען דעם אָטעם אויף אַ ווײלינקע. און אגב וועט איהר זיך אַליין אויך אַביסעל אויסרוהען, וואָרום איך האָב אײַך שוין, דאַכט מיר, אָנגעדולט אַ קאָפּ אזוי פיעל, אז איהר וועט מיך האָבען צו גערענקען! מאַמער האָט אײַך גאָט אויסגע- היט, הייסט עס, פון רשעים-פּאָליאַקען און פון שכורים-קאָזאַקען, האָט ער אָנגעשיקט אויף אײַך אַ פּוילישען אידען, האַ-חא, וואָס זי- צען זיצט ער אין קרושניק און רופען רופט מען איהם יאַנקעל יונעווער, ווײל ער איז אַ יונעווער, פון יונעוו, איהר פאַרשטעהט צי נײן...

 11.

יחיאלי צו דער עקדה.

— — — פרעגט מיך, אַשטײגער, איצטער, וואָס האָב איך דע- מאַלט געפיהלט און וואָס האָב איך דעמאָלט געטראַכט, אז דער רוסישער גענעראַל, אָדער פּאָלקאוויק, ווייסט איהם דער שוואַרצער יאָהר, האָט מיך אַרויסגעפיהרט אין הויף און האָט מיר באַוויזען מײן יחיאַל'ן שטעהן אַ געבונדענעם, אַ פאַרטיגען צו דער תליה, און רופט זיך אָן צו מיר כהאי לישנא:

„זעהסט דו, זאָגט ער, אָט די תליה? דאָס האָב איך, זאָגט ער, אויסגעפונען אַ פאַרהעכערונג פאַר דיין זוהן דעם בירגערמייס- טער, פאַר זיין געטריישאַפט, זאָגט ער, און פאַר זיין איבערגעבענ- הייט צו אונזער פיינד. געקומען איז איהם אײגענטליך, זאָגט ער, שיסען. איז אַבער שיסען פאַר אײַך צופיעל כבוד, און אגב, זאָגט ער, איז אַ שאָד קוילען און פולווער. מלחמה-צײט, פאַרהאַן ביל-

דיין זוהן טהייער? וויל איך, זאגט ער, אז דו אליין מיט דיינע אייגענע הענט זאלסט איהם באעהרען, זאגט ער, מיט איין אָרדען אויפ'ן האַלז..." טראכט איך מיר: רבונו של עולם, וואָס טהומ זיך דאָ? ניט שוין זשע האָט מיין יחיאל נישאָהן געווען ביי'ם רוישישען גענעראַל, אָדער פּאַלקאַוויק, פּונקט אזוי ווי ביי'ם דייטשען קאָמענדאַנט? ניט שוין זשע ווערד ער באַשענקט פון פּאַנין מיט איין אָרדען? פאַר וואָסערע מעשים טובים? אי וואָלט דאָס געווען, טראכט איך מיר, אַ מפּלָה פאַר די פּאַליאַקען! אַי-אַי-איי! פּליאַקע וואָלט איינגענומען אַ מיתה משונה!... נקמה! דאָס גע- פיהל פון נקמה, איהר פאַרשטעהט צי ניין!... נאָר צוריק שמועסענדיג, ווי באַלד אז איין אָרדען, טראכט איך מיר, צו וואָס קאָזאַקען? צו וואָס נאַגאַיקעס? צו וואָס קלעפּ? צו וואָס איינ- שפאַרען ווי די גענז, און יעדען אין בלוזונדערע קעמערלעך?... און דאָס האַרץ איז מיר, ווי זאָל איך אַייך זאָגען? דרייסיג פּור! פּופציג פּור!... נאָר צוריק טהו איך מיר אַ לעגנדיבער: אַ קשיא אויף פּאַנין — אפשר איז ביי איהם אזוי דער איינפיהר? מיר'ן עלטער ווערען מיט אַ מינוט, וועלען מיר וויסען... און כך הוה — מיר זענען עלטער געוואָרען מיט אַ מינוט — האָטש די מינוט האָט זיך געצויגען אַ יאָהר! און אז מיר זענען געקומען מיט'ן גענע- ראַל, אָדער מיט'ן פּאַלקאַוויק, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מפּלָה, אין הויף, אז מיר זענען געקומען צום גוטען אָרט, איז מיר פאַר- ענטפערט געוואָרען אלסדינג... און אז איך האָב דערזעהן מיין יחיאל'ן שטעהן אַ געבונדענעם ביי אַ בוים, און צוויי קאָזאַקען מלאכיחבלה ביי די זייטען, און דאָס פנים — אַ שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין, — האָב איך שוין פאַרשטאַנען, אז אָך און וועה איז צו מיר, ווי אזוי מיין יחיאל וועט ווע- רען דער הויכט, און מיט וואָס פאַר איין אָרדען פּאַני וויל איהם באַשענקען... נאָר האָט צייט אַ ביסעל — דאָס איז נאָך נאָלד! די רעכטע מעשה מיט דער עקדה הויבט זיך ערשט אָן.

ווייל. נישט קיין סך, זאג איך, נאָר עטליכע ווערטער — דאָס, זאָג איך, וועסט דו אליין זאָגען, אז איך מעג. ווייל איך דיר, זאָג איך, זאָגען אַט וואָס. פון אונזער חומש, „ביבליע“ הייסט עס ביי אַיך, געדענקסט דו, זאָג איך, מן הסתם, מיט וואָס פאַר אַ גרינג האַרץ אברהם אָבינו, זאָג איך, האָט געפיהרט זיין איין־איין־ציגען זוהן יצחק'ן צו דער עקדה, זאָג איך, ער, אברהם אָבינו הייסט עס, האָט, ווי דו ווייסט, אפילו די צונג נישט איבערגעקעהרט. ווייסט דו, זאָג איך, פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס נאָט, אַט יענער נאָט, זאָג איך, וואָס זיצט אַט דאָרט אויבען אין הימעל, האָט איהם אַזוי געהייסען. און אז נאָט הייסט, זאָג איך, איז דאָס אַ מצוה און אַ פאַרגעניגען און אַ כבוד, אַ שמחה, זאָג איך, וואָרום אַ קלייניגקייט — אַזא זכיה, זאָג איך, אז נאָט אליין, דער מלך מלכי המלכים, האָט אויסגעקלויבען, זאָג איך, מיין ווהן פאַר אַ קרבן! קאָן דען זיין אַ גרעסערער כבוד? דו ביזט דאָך אָבער, זאָג איך, וואָשע וויסאָקאיע, ווי איך זעה גרויס, אַ מאַן איין אויפריכטיגער, וועסט דו דאָך, זאָג איך, מיר נישט זאָגען, אז נאָט האָט דיר געהייסען, זאָג איך, אז דו זאָלסט מיר הייסען, איך אליין זאָל איהם אויפברענגען מיין זוהן פאַר אַ קרבן. היינט ווי קאָן איך, זאָג איך, אויספילען דיין געבאָט? וועסט דו מיר, זאָג איך, זאָגען, אז דיין מלך האָט דיר אַזוי געהייסען און דו ביזט, זאָג איך, מקיים זיין געבאָט. איז אַזוי ווי, זאָג איך, איך וועל דיין באַפויל ניט מקיים זיין, ווייל דו ביזט געשיקט געוואָרען, זאָג איך, ניט פון נאָט, נאָר פון אַ מלך בשר ודם, וועסט דו מווען, זאָג איך, דעם באַפויל פון דיין מלך אליין מקיים זיין, און מיר, זאָג איך, וועסט דו פאַר מיין ניט פאָלגען דיר מסתמא אויך ניט שאַ־געווען און וועסט מיר מסתמא אויך, זאָג איך, טוידטען. אויב אַזוי, זאָג איך, האָב איך צו דיר אַ קליינע בקשה — און אַ בקשה פון אַ מענטשען פאַר'ן טוידט מוז מען אויספאָלגען! — מיין בקשה, זאָג איך, איז, אז דו זאָלסט מיר הענגען

כערע פון איהם... איצטער זיי אזוי גוט, זאגט ער, אט האסטו די שטריק, נעם טהו איהם אן, דעם זוהן דיינעם, אויס'ן האלז — דאס איז דין כבוד"...
 — — — — —

נו, וואָס זאָלט איהר קלעהרען, אז מע דערלעבט אזא כבוד פון פאָני'ן, ימח שמו וזכרו? אין איין מינוט זענען מיר דורכגעפליגען אין קאָפּ אפּשר טויזענד מחשבות און געדאַנקען. וואָס זאָל איך טהון, למשל? זאָל איך איהם פאַלען צו די פיס, קושען די הענט, בעטען ביי איהם רחמים פאַר מיין קינד? זאָל איך איהם זאָגען מיט בייזען, אז ניין, ער וועט דאָס ניט דערלעבען, ניט ער און ניט אַ גרעסערער פון איהם, אז איך, יאנקעל יונגעווער, זאָל אויפהויבען מיין האַנט אויף מיין זוהן? אָדער זאָל איך איהם זאָגען: „הענג בעסער מיך! הענג אויף אונז ביידען אויף איין שטריק, דו המן, דו טיטוס, דו אזוינער און אזוינער!“... דערנאָך האָב איך מיך באַטראַכט — ניין, מע דאַרף נישט, עס טויג ניט אזוי, לאָס איך איהם בעסער זאָגען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַ פאַר ווערטער, גלאַט אזוי מיט גוטען, הייסט עס, ממה נפשך, וועט ער מיך אויסהערען, איז דאָך אורדאי גוט, אלא וואָס דען? ער וועט נישט וועלען הערען — איז דאָס סאָי וסאָי פאַרפאַלען. מיין לעבען איז דאָך סאָי וסאָי, ווי זאָגט איהר, ניט ווערט אַ פרוטה. וואָרום ס'איז דאָך נאַריש, איך וועה דאָך איהם ניט פאַלגען און וועל מיין זוהן מיט מיינע אייגענע הענט צו דער תליה ניט ברענגען, וועט ער דאָך מיך סאָי וסאָי הרג'ענען, היינט וואָס האָב איך דאָ אָנצווערען?...
 הקיצור, איך האָב מיך אָנגענומען מיט האַרץ, יעבור עלי מה, און רוף מיך אָן צו איהם, צום גענעראַל הייסט עס, אָדער צום פאַל־קאָוויק ימח שמו, און מאַך צו איהם אזוי: „הער זשע אויס, זאָג איך, וואַשע וויסאַקאָיע, וואָס איך וועל דיר זאָגען, זאָג איך, די מעשה דערפון איז אזוי, אַ מענטש, זאָג איך, איין אָפּגע-משפּט'ער צום טוירט מעג, זאָג איך, זאָגען פאַר'ן טוירט וואָס ער

פאר'ן טוידט. פארהאן, זאג איך, ביי אונז א גמרא, ביי אייך ווערד
עס אָנגערופען "תלמוד", זאג איך. דערצהלט זיך, זאג איך, די
גמרא א מעשה פון די עשרה הרוגי מלכות, וואָס זענען אָפגע'משפט
געוואָרען צום טוידט. איז איינער פון זיי, זאג איך, אַרויף א לע-
בעדיגער אויפ'ן הימעל און האָט זיך גענומען נאָכפרעגען, וואָס איז
די מעשה מיט די עשרה הרוגי מלכות, וואָס מע האָט זיי אָפגע-
משפט צום טוידט? האָט מען איהם, זאג איך, געענטפערט, אז
עס איז אזא גזירה פון א י ה ס, פון גאט אַליין הייסט עס,
און ס'איז א פארפאלענע זאך. פרעגט ער, פאר וואָסערע זינד?
ענטפערט מען איהם: פאר מכירת יוסף, דערפאר, הייסט עס,
וואָס די עשרת השבטים האָבען פארקויפט זייער יונגערען ברודער
יוסף, און פאר אזא זאך, זאגט מען איהם, קומט מיתה. סע
שטעהט בפירוש אין דער תורה. פרעגט ער: סטייטש, אזוי פיעל
צייט אוועקגעגאנגען, האָט מען נישט געקאנט זיך אָפּרעכענען, זאגט
ער, מיט זיי פאר מכירת יוסף און געווארט אויף אונז, אויף די
עשרה הרוגי מלכות? ענטפערט מען איהם דאָרטען: פון זינט
מע האָט פארקויפט יוסף'ן ביז היינטיגען טאָג איז נאָך ניט געווען
אזא דור, וואָס זיינע קינדער זאָלען זיין מ ע ר ע ר י י
א ו ן א ו מ ש ו ל ד י ג, ווי די דאָזיגע עשרה הרוגי מלכות...
דו פארשטעהסט, זאג איך צו איהם, צום גענעראל אָדער צום פאָל-
קאָווינק, מיט וואָס פאר א גדלות, זאג איך, און מיט וואָס פאר
א פרייד איך און מיין זוהן און אונזערע אלע איבעריגע קרושניקער
אידען געהען צו דער תליה, אז מיר ווייסען, אז ר י י נ ע ר א ו ן
א ו מ ש ו ל ד י ג ע ר פון אונז איז נישטאָ אויף דער גאנצער
וועלט? "1..."

און מעהר האָב איך שוין, איהר פארשטעהט צי ניין, קיין
איינציג וואָרט נישט געקאנט אַרויסרעדען, ווייל איך האָב מיר פאָר-
געשמעלט, ווי אזוי איך הענג און ווי אזוי מיין יחיאל זאגט נאָך
מיר קדיש, און ווי אזוי מיין ווייב און קינדער וויינען נאָך מיר.

אויפצופריהער, פאר מיין זוהן, וואָרום איך בין זיין
פאָטער, און די טבע פון דער וועלט איז, אזוי, זאָג איך, האָט זי
נאָט באַשאַפֿען, אז אַ קינד זאָל זעהן זיין פאָטער אַ טוידטען, ניט
אַ פאָטער זיין קינד... אז איך וועל שטאַרבֿען, זאָג איך, פֿריהער
פון מיין קינד האָטש מיט עמליכע מינוט, וועט מיין זוהן, זאָג איך,
קאָנען זאָגען נאָך מיר קדיש"...

אַט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון האָב איך צו איהם
געזאָגט, צום גענעראַל הייסט דאָס, אָדער צום פּאָלקאוניק, ווייסט
דער רוח די ביינער זיינע.

אַז איהר וועט מיך פרענען, פון וואָנען האָט זיך צו מיר גע-
נומען אזא שטאַרקייט מיט אזא כח הדבור? ווייס איך אַליין ניט
פון וואָנען. מיר דאַכט זיך אויס, הערט איהר, אז ניט נור אַ גענע-
ראַל, אָדער אַ פּאָלקאוניק, — דער קייסער אַליין זאָל געווען זיין
דערביי, וואָלט איך איהם געזאָגט דאָס אייגענע. אַ מענטש, אז
ער זעהט פאר זיך דעם מלאך־המות, איהר פאַרשטעהט צי ניין,
און פֿיהלט, אז ער איז מיט איין פוס שוין אויף יענער וועלט, איז
ביי איהם דעמאָלט אַ פּאָלקאוניק און אַ גענעראַל און אַ קייסער —
בלאָטע! אין אזא מינוט אז אַ מענטש רעדט, רעדט ער נאָר אַז-
דערש, ווי זאָגט איהר: דבריים היוצאים מן הלב...
והראיה? מיינע ווערטער זענען איהם, אַפֿנים, אַריין גוט אין די
ביינער, דעם גענעראַל אָדער דעם פּאָלקאוניק, וואָרום ער איז באַלד
נאָר אנדערש געוואָרען און רופט זיך אָן צו מיר: "פון וואָנען
נעמט זיך, זאָגט ער, צו אזא אידען ווי דו אזא שטאַרקייט, גלייך,
זאָגט ער, ווי דו וואָלסט נאָר קיין מורא ניט געהאַט פאַר'ן טוידט?"...

דערזעהען, אז דער אָדון לאָזט זיך רעדען, מאַך איך צו איהם:
"אויב, זאָג איך, וואָשע וויסאָקאָיע וועט מיר שענקען נאָך אַ צוויי
מינוט, וועל איך דיר, זאָג איך, זאָנען פון וואָנען עס נעמט זיך
צו מיר אזא שטאַרקייט מיט אזא כח אויף ניט צו מורא האָבען

איהר זענט א מענטש, וואָס ניט אייך נארט מען. נאָר וואָס דען?
איך האָב מורא, אז איהר ווילט שלאָפּען, און ס'איז שוין טאָקי
צייט אויך. לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען און זאָג אייך: א
נומע נאכט און שלאָפּט געזונט.

12.

שמואל-משה א חבר-מאן.

— — — זאָגט דעם אמת, פאָני שלום-עליכם, ס'איז אייך גאָר
ניט קשה די גאָנצע צייט: וואָס פאָהרט דאָס אזא איד, ווי יאָנ-
קעל יונעווער פון קרושניק, קיין אמעריקא, אויף דער עלטער, איין
מענטש אליין, אז ער האָט דאָרטען ניט, ווי זאָגט איהר, קיין קינד
און קיין רינד, קיין נואל און קיין קרוב? דער תירוץ איז אָבער:
ווי אזוי וואָלט יעקב אָבינו אָנגעשפּאַרט קיין מצרים, ווען זיינע
קינדער זאָלען נישט געווען פאַרקויפּען אַהינצוצו זייער ברודער
יוסף? טאָמער איז דער משל ניט אזוי גלייך צום נמשל — בין
איך ניט שולדיג. איך האָב אייך נאָר געוואָלט זאָגען, אז יעדער
וואָרט וואָס האָט, ווי זאָגט איהר, זיין דאָרט. מסתמא איז
דאָ דערינען אַ מעשה. און די מעשה איז די, וואָס ס'איז אַ גרויסע
סברה, אז מיין צווייטער זוהן שמואל-משה, אָט דער חברה-מאן,
וואָס האָט געוואָלט געשאַסען ווערען ביי פאָני'ן אין פיער און
צוואַנציג שעה און איז נצול געוואָרען בדרך נס, ווי איהר וועט אָט
באַלד האָרען, איז געזונט און שטאַרק און געפינט זיך איצט אין
יענעם לאַנד, וואוהין מיר ביידע, איך און איהר, פאָהרען אַצינד
דערט. הנם, איך מוז אייך זאָגען דעם ריינעם אמת, אז איך בין
אין דעם נישט אזא גרויסער מאַמין, נישט מחמת איך בין, חס
ושלום, אזא גרויסער אַפיקורס, וואָס גלויבט נישט אין נסים — דאָס
נישט. אדרבה! ער, אז ער וויל, קאָן ער! ער האָט
שוין באַוווּזען, ווי זאָגט איהר, גרעסערע קונצען! נאָר וואָס זשע

און עס איז מיר געוואָרען מאָדנע ענג אין האַלז און פינסטער אין די אויגען, און טרערען האָב איך דערפיהלט, געזאָלצענע טרערען קוקלען זיך מיר איבער דער באָרד, און גלייך אין מויל אַרײַן...

איהר ווילט וויסען, פאָני שלום-עליכם, דעם הױזאָל לנוּ מזה? דעם פּועל-יוצא, הייסט עס, פון מיין דערען? האָט קיין יסורים נישט — ס'איז נישט געווען אַרויסגעוואָרפּען. איך האָב מיט מיינע רעד מציל געווען פון דער תּלִיה זיך אַליין און מיין יחיאל'ן, דאָס הייסט, מיך האָט מען אַרויסגעלאָזט און די איבעריגע אַלע האָט מען געהאַנגען, נאָר מיין יחיאל'ן האָט מען די תּלִיה פאַרביטען אויף אַיין אַנדער שטראָס. מע האָט איהם אַוועקגעשיקט צו דער מלחמה, צום סאַמע פייער, און ער איז דאָרטען דעם ערשטען טאָג גע'הרג'עט געוואָרען און נישט געקור מען צו קבר ישׂראֵל. פון וואָנען ווייס איך דאָס? ווייל זיין נאָמען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז אַרײַן אינ'ם צע-טעל פון די „געפּאָלענע“, און איך קאָן נאָר זאָגען: „תּהי נשמתו צרורה בצרור החיים“, און אַ גוטער מליץ זאָל ער זיין. וואָרום וואָס נאָך בלייבט מיר איבער צו זאָגען? פאַרגעסט נישט, אז אויף אַ סך אַיין ערגערען אופן איז פאַרלוירען געגאַנגען מיין צוויי-טער זוהן, מיין שמואל-משה. איך האָב אַיין פון איהם, וועגען מיין שמואל-משה'ן הייסט עס, דאָכט מיר, נאָך גאָר נישט דער-צעהלט? מיין שמואל-משה — דאָס איז שוין געווען גאָר אַיין אַנ-דער מין חברה-מאַן, נישט יחיאל — ווי קומט ער צו יחיאל'ן? ס'איז גאָר לאַ זו הדרך! דאָס הייסט, ער איז אויך געווען נישט פון די, וואָס געהען אַרויס לתּרבות רעה, און איז אויך געווען אַ יונג אַ געראַטענער, אַ וואוילער, אָבער גאָר אַ וואוילער; נישט מחמת איך באַריהם זיך; איהר זעהט דאָך, אז איך דערצעהל אַיין אַלסדינג, סאי גוטס, סאי שלעכטס, איך פאַרלייקען נישט פון אַיין קיין זאָך, ווייל איך זעה,

ווייסט נישט וואָס פאַר אַ חברה־מאַן דאָס איז. אַ רעכטער חברה־מאַן! איהר ווילט וויסען, וועלכעס ווערד אָנגערופען ביי מיר אַ „חברה־מאַן“? אַ חברה־מאַן ווערד אָנגערופען ביי מיר יעדער איינער ציגער, וואָס וויל זיך אויספיינען, יוצא זיין פאַר דער וועלט, זיין בעסער, ווי גאָט האָט איהם באַשאַפֿען, איהר פאַרשטעהט צי ניין — אַלץ איינס: אַ ציוניסט, אַ סאָציאַליסט, אָדער גלאַט אַ קאָלע־פעל — ביי מיר האָבען זיי אַלע איין ווערטה און הייסען ביי מיר מיט איין נאָמען — „חברה־לייט“. אי, וועט איהר פרעגען ביי מיר אַ קשיא, טאָקי אויף מיר אַליין: סטייטש, אָט בין איך געווען כל ימי אַ קהל־ס־מאַן און אַ קאָלעפעל אין קרושניק און איבערגע־קריענט זיך מיט דער גאַנצער שטאָדט? — אביסעל אַ גלייכעניש! בין איך דאָך עפּים געווען אַ איד אַ בעל־הבית, מיט אַ שטוב און מיט אַ נאָמען, עפּים אַ גאַנצער ישׂ, געווען ביי וואָס אָנצונעמען, איהר פאַרשטעהט צי ניין — און דער וואָס? אַ גאַרניש, אַ יונג געל, אַ צוציק, נאָך דער מאַמעס מילך, ווי זאָגט איהר, נישט אויס־געטריקענט, קיין צוואַנציג יאָהר ניט אַלט אפילו! אמת, אז איהר'ט אויף איהם אַ קוק טהון, וועט איהר זאָגען, אז דער בחור איז אַלט אַריבער צוואַנציג, און פאַרשמעהן פאַרשטעהט דאָס דוקא אזוי פיעל, ווי אַ מענטש, וואָס איז לכל הפחות דרייסיג יאָהר, און קע־נען קען עס דוקא אַלסדינג, אי רעדען, אי שרייבען, אי לייענען, אי השבונ'ען, — נישט חלילה מחמת באַריהמעריי זאָג איך עס; איהר ווייסט דאָך, אז איך האַלט נישט דערפון. נאָר אז איהר'ט זיך באַגעגענען מיט עמיצען פון אונזערע מקומות, טאָמער וועט זיך אייך מאַכען, און איהר וועט אַ פרעג טהון אַ מינדסט קינד אויף יאָנקעל יונעווער'ס זוהנדעל, וועט מען אייך זאָגען: „וואָסער זוהנדעל? דאָס בחור'על? — אַ פייער, אַ ברען, אַ שייגעץ, איין עזות־מחוצה־פנים, איין אויסוואורף פון דער נאטור!“... האָטש ס'אָליגען! ס'איז שקר וכזב! ער איז נישט קיין אויסוואורף און ניט קיין עזות־מחוצה־פנים... דאָס הייסט, אַ שטיקעל עזות־פנים

דער דיענסט. „ביזט משוגע? צי חסר דעה? צי מטורף?“ — אָט אזוי וויל ער — און שוין! די „פאַטרעטיזמע“ האָט זיך אין איהם צעברענט. אַלע געבען זיך איין, זאָגט ער, פריי, וויל ער אויך זיך איינגעבען פריי. „מיר'ן זיי ווייזען, זאָגט ער, אז מיר זענען זיי ניט וועניגער געטריי ווי די פוילען, אויב ניט מעהר נאָך!“ און ער ברענגט מיר אַ ראיה פון פאַן פשעפעצקי'ס זוהנדעל, סטאַש. „נא, זעה, זאָגט ער, אַ גימנאַזיסטעל, זאָגט ער, פון זעכסטער קלאַס און האָט זיך שוין פאַרשריבען אין פאַלק!“ בייטעל איך מסתמא אויס אַלע בייזע חלומות: „בחמה, זאָג איך, בצורת אדם וואָס דו ביזט! וואָס גלייכסטו זיך, זאָג איך, צו סטאַשען? סטאַש, זאָג איך, איז אַ גוי און קאָן זיך דערדיענען, זאָג איך, צו איין אָפיציער, און צו אַ פאַלקאָוויק, און צו אַ גענעראַל, און אפשר נאָך העכער אויך, און דו, זאָג איך, וואָס? האָסט פאַרגעסען, זאָג איך, אז דו קומסט אַרויס, זאָג איך, פון צו אַ גרויסען יחוס, זאָג איך, פון אברהם, יצחק ויעקב?“ איז דאָך עס אָבער שמואל'משה עקשן, און אַ חברה'מאַן דערצו, מאַכט ער צו מיר: „אָט ווייל איך קום אַרויס, זאָגט ער, פון אַזאָ הויכען יחוס, באַדאַרף איך זיי, זאָגט ער, באַווייזען, ערשטענס, אז ס'אָליגען, וואָס מע זאָגט אויף אונז, אז מיר ציטערען פאַר אַ ביקס און שרעקען זיך איבער פאַר אַ שאַס, און, צווייטענס, לאָזען זיי, זאָגט ער, זעהען, אז מיר זענען גלייך צו אַלע און אז מיר פאַרדיענען. זאָגט ער, צו זיין גלייך מיט אַלע“... איהר פאַרשטעהט, וואוהין דאָס ציעלט?... וויל איך דאָך איהם מסתמא אָפּענטפערען, ווי זאָגט איהר, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, לאָזט ער זיך ניט, דער חברה'מאַן, און מאַכט צו מיר: „סטאַטע, עס וועט דיר גאָרניש העלפען, זאָגט ער, איך בין, זאָגט ער, אַ זעלנער און געה' אין דער מלחמה, און זייט גע-זונט. איך וועל איך, זאָגט ער, שרייבען ברויולעך“... כהאי לישנא — מיט די ווערטער.

פאַרשטעהט זיך, אז מיינע, ווי באַלד נאָר זי האָט דערהערט

א י ז ער; ער וועט אייך ניט פארשווייגען קיינעם, עס מעג זיך זיין ווער עס וויל זיך, אפילו דער גובערנאטאר אליין, וועט ער איהם מאכען מיט דער בלאַטע גלייך! דאָס הייסט, ער וועט זיך אייך ניט זידלען, חלילה וחס! נאָר ער וועט אייך אזוי אָפענט פערען, אז ס'וועט אייך ווערען פינסטער אין די אויגען, און איהר'ט זיין צופריעדען, אז ער'ט אייך לאָזען צורוה... פון וואָנען האָט זיך גענומען צו מיר אזא זעהן? פונקט דער היפך פון יחיאל'ן — אויף וויפּיעל יענער, עליו השלום, איז געווען אַ פּאָליטישענע, אַ שטיי לער און אַ בנעימות'דיגער, אויף אזוי פיעל איז דער אַ קלעק — איהם צו לענגערע יאָהר, אויב ס'איז אמת, אז ער לעבט... דער, אז ער טשעפעט זיך אָן אין אַ זאך, איז איהם ניט אָפּצורייסען! און האָט עס אַרויסגעזאָגט דאָס וואָרט פונ'ם מויל, למשל, אויף נאכט טאָג און אויף טאָג נאכט, — איז פאַרפאַלען, מענען קומען כל מלכי מזרח ומערב! סיינען ער וועט זיך אליין אַרומקוקען. זאָנען איהם מוסר — זאָל אייך גאָט היטען! נאָך ערגער! דעמאָלט וועט ער אייך ערשט טהון קאפּויר! איך געדענק ניט אַקוראט, נאָר מיר דאכט זיך, אז איך האָב אייך שוין איין מאָל באַמערקט, אז עקשנים זענען מיר אַלע אין קרושניק, מיר האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר עקשנים, און צווישען די קרושניקער זענען מיר די גרעסטע עקשנים. היינט שטעלט אייך פאַר, וואָס דאָס איז פאַר אַ פויגעל, אָט דער שמואל-משה הייסט עס, אז ביי אונז אין דער משפּחה האָט ער קיין אַנדער נאָמען, נאָר „דער עקשן“...

הקיצור, איז זיך מיישט איין מאָל אָט דער עקשן, דאָס איז געווען נאָר צום אָנהויב פון דער מלחמה, נאָך איידער מע האָט אַ רוף געגעבען מיין יחיאל'ן צו דער אָפּאַלצעניע, און קומט אַהיים און בעט זיך ביי דער מאַמען, זי זאָל איהם אַיינפאַקען די זאכען און מיטגעבען גרעט — ער פאַהרט, זאָגט ער, אין דער גובערניע, קיין לובלין הייסט עס. „וואָס וועסט דו טהון אין דער גובער-ניע?“ — גאָרניש, ער וועט זיך, זאָגט ער, אַיינגעבען צו פאָני'ן אין

ער, ווילט זיך מיר באווייזען, אז א איד קאן אויך, זאגט ער, עפנים אויפמחון אין דער מלחמה, אז א איד, זאגט ער, קאן ניט נאך האנדלען מיט אידישע פיש אָדער מיט רוסישער וואַדקע, נאָר אז ער קאן, זאגט ער, שיסען אויך". צעלאכט זיך דער קאמאנדיר נאך שטארקער: "ווי קומט צו א אידען שיסען?" זאגט צו איהם מיין שמואל'משה: "קאנסט מיר פארהערען" — א יונגאטש קאן! אוראי האָט מען איהם פארהערט שיסען — וואָס מיינט איהר, שפיעלעכלעך? ביי פאָני'ן געהט דאָס ניט אָן! און ניט נאָר שייסען אַליין, מע האָט איהם אין איין וועגס, אזוי שרייבט מיר שמואל'משה, פארהערט אלסדינג — אי שרייבען, אי ליענען, אי חשבונ'ען, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, זאגט ער, אז ער איז אומערום אין דערהיים. וואָס דען, איך בעט אייך? אז פשעפעצ' קי'ס זעהנדעל סטאש האָט געקאָנט אָפגעבען עקאמענט אויף זעכס קלאסען גימנאזיע, וואָלט מיין שמואל'משה געקאָנט אָפגעבען אויף צוועלף קלאסען. גלאט — איהם האָט מען קיין מאָל נישט צוגע-לאָזט, דאָס איז א באַזונדערע זאך...

הקיצור, איהר ווילט דאך וויסען מסתמא דעם שפיץ — צי מע האָט איהם אַריינגענומען, צי ניט? נאָך אַ מיין אַריינגעמען! פאר וואָס זאָל מען איהם ניט אַרייננעמען, איך בעט אייך? אַ שענער יונג, אַ הויכער, אַ ברייטער — אַ היות אויף איהם אַ קוק צו טהון, ווי זאגט איהר, בלוט און מילך! און אויגען — אשלהבה! אַ היציגער פארשוין נאָך פון קלינווייז אויף, אלע מאָל געריסען זיך אין פייער אַריין. למשל, איך האָב מיר דער-מאָנט אַ קלייניגקייט: אז ער איז נאָך געווען גאָר אַ שנעק, ווי זאגט איהר, אַ קליינער וועווריק, האָט זיך געטראָפּען אַ מעשה, איין ערל האָט זיך געגעבען אַ שמועס-אויס וועגען אידען עפנים ניט אזוי פויר געלדיג, אָנגערופען אונז מיט'ן נאָמען "זשיר", ווי דער שטייגער איז, — אז מיין חברה-מאן טהוט ניט אַ שפרונג-אויף און לאָזט איהם ניט אַראָפּ קיין צוויי פעטש, איהר פארשטעהט צי ניין, אז

אזא לשון מיט אַזעלכע דבורים, — אז זי האָט גענומען צו חלש'ען — חלש'ט זי נאָך. „סטייטש, זי וועט דאָס ניט אויסהאַלטען! זי וועט זיך נאָר אַ מעשה אָנטהון!“ טענה איך צו איהר: „שא, זאָג איך, מרים, מירעל, פאָלג מיך, לאָז זיין שטיל, וועסט דו בעסער מאַכען. דאָס משוגעת, זאָג איך, וועט איהם איבערגעהן, וועט ער אַליין חרטה האָבען.“ והראיה, ווער איז גערעכט געווען? הלואי וואָלט ער מיך געפאָלגט דאָס מאָל און אַלע מאָל. איז עס דאָך אָבער שמואל-משה עקשן, האָט ער אויסגעפיהרט, ניט מיר, און איז אַוועק אין דער גובערניע אַרײַן, און גלייך אַהין, וואו מע דאַרף, און האָט געגעבען אַ לעגאַוועק אַ שמועס, און דוקא בעל-פה, די צונג באַדאַרף מען איהם, ווי זאָגט איהר, ניט פיקען, און ער האָט זיי געזאָגט כך וכך, אז ער אַליין, הייסט עס, איז אַ איד. און אז ער איז יאָנקעל יונגעווער'ס א זוהן פון קרושניק, און זיין נאָמען איז שמואל-משה, און ער בעט, מע זאָל איהם צונעמען פריי אין דער דיענסט אַרײַן... האָט מען איהם דוקא אויסגעהערט, באַ-טראַכט דעם נפש און רעכט אויסגעלאַכט, אָפּגע'לצ'עוועט, גע-מאַכט חוזק, ווי פאָני קאָן. איינער אַ גענעראַל האָט איהם אַ פרעג געגעבען — אזוי שרייבט מיר שמואל-משה אין זיין ערשטען בריעף: — „צו וואָס ווילסט דו זיך אַיינגעבען אין דער דיענסט?“ ענטפערט איהם מסתמא מיין שמואל-משה: „איך וויל געהן אין דער מלחמה“. פרעגט איהם וויעדער דער קאָמאַנדיר: „מיט וואָס ווילסט דו האַנדלען אין דער מלחמה? מיט אידישע פיש, צי מיט רוסישער וואָדקא?“ האָט איהם אַפילו שמואל-משה געוואָלט אָפּ-ענטפערען, ווי ער קאָן, ס'זאָל איהם ווערען גרין און געל, נאָר ער האָט זיך מיישב געווען, ווי זאָגט איהר, לאָז איין מאָל זיינס איד-בערגעהן, און רופט זיך אָן צו איהם, צום קאָמאַנדיר הייסט עס: „איך וויל, זאָגט ער, וואַשע וויסאַקע, געהן אין דער מלחמה איבער צוויי זאַכען: ערשטענס, זאָגט ער, איז דאָס מיין חוב, איך בין מחויב צו געהן שלאָגען זיך פאַר מיין פאָטערלאַנד; והשנית, זאָגט

פריהער געהן עפּים נעמען אין מויל אַרײַן, אויב מע קאָן עס נאָר
נעמען אין מויל אַרײַן, ווײַל נישט אַלץ, וואָס מע גיט דאָ אויפ'ן
שיף, מעג מען עסען, און נישט אַלץ, וואָס מע מעג, ווי זאָגט איהר,
קאָן מען עסען...
אויף וויעדערזעהען.

13.

די גבורות ונפלאות פון שמואל-משה'ן.

— — — איהר זאָגט, ס'איז נישט פאַרהאַן קיין צוויי גלײַכע
מענטשען אויף דער וועלט. וואָס דאַרפֿט איהר צוויי גלײַכע
מענטשען? נאָט אייך צוויי ברײַדער, פון איינע טאַטע-מאַמע, איך
מיין דאָס טאַקי מיין יחיאַל'ן, עליו השלום, מיט מיין שמואל-משה,
להבדיל בין החיים למתים, אויב, הייסט עס, איך האָב אַ זכיה
ביי נאָט און ס'איז אמת, אז שמואל-משה לעבט און איז אין אַמע-
ריקאַ... אָט האָט איהר אייך דעם בעסטען ביישפּיעל: צוויי קינד-
דער, איין מאַמע האָט זיי געהאַט, אין איין שטוב געוואַכסען, ביי
איין רבי'ן געלערענט, — איז איינער געווען, איהר פאַרשטעהט צי
ניין, א ירא ושלם, מורא געהאַט אַ הויך וואָרט אויסצורעדען, ווי
זאָגט איהר, אַ פליעג נישט זאַטשעפּעט אויף דער וואַנט. דער „לא
תרצח" איז ביי איהם געווען אַ נוואַלד! — אַ קלייננקייט לא
תרצח? און דער? — אַ חברה-מאַן, און נאָך וואָס פאַר אַ חברה-
מאַן! צווישען חברה-לײַט אַ חברה-מאַן! איך האָב דאָך אייך
שוין דערצעהלט, וואָס דאָס איז פאַר אַ צאָצקע! איז דאָס אָבער
נאָך אַ שמינית שבשמינית. נאָר צו וואָס פּוסטע רער? יעדער
פאָטער האָט לייע צו דערצעהלען גרויסקייט פון זיינע קינדער.
דאָס איז שוין זינט די וועלט שטעהט. האָטש אויף וויפּיעל איהר
האָט מיך דערקענט אָט דאָ אויפ'ן שיף, וועט איהר אַלײַן זאָגען,
אז איך בין נישט פון די פאָטערס, וואָס זענען בלינד און זעהען

פונקען זענען געפלויענען! אָדער, אַשטוייגער, נאָט אייך נאָך אַ מעשה: אז ס'האָט זיך אָנגעהויבען ביי אונז די שענע געשיכטע מיט'ן הוילישען באַיקאָט אויף די אידען, און ס'איז אַרויס איין מאָל אַ קלאַנג, אז פליאַקע וועט מאַכען אויף אונז אַ פאַגראָם, האָט איהר באַדאַרפֿט זעהען, ווי דער חברה־מאַן האָט זיך עס אַביסעל אָנגע־צונדען, פאַרקאָטשעט די אַרבעל און שוין גרייט געווען איינער אַליין אַוועקצולעגען אין איין שמע־ישראל אַ מאָה גוים און נאָך מעהר, אז מע וועט באַדאַרפען! אַ שטיקעל גליק, וואָס פליאַקע האָט לייעב נאָך צו רעדען מיט דער צונג און דערביי בלייבט עס... אז איך זאָג אייך אַ חברה־מאַן, איז אַ חברה־מאַן!

בקיצור, מיין חברה־מאַן איז אַריין, און ווי נאָך ער איז אַריין, מיין שמואַל־משה הייסט עס, אַזוי האָט מען איהם תוך כדי דבור אַוועקגעשיקט מיט זיין פאַלק אין דער מלחמה אַריין, און אַוועק־געשטעלט איהם גלייך אין פייער אַריין אַקעגען דייטש, איהר פאַר־שטעהט צי ניין, און אויף דער דריטער וואָך שוין האָט מען איהם באַשענקט מיט אַ מעדאַל, אַ „געאָרגי“ רופֿט מען דאָס, ס'איז אַ גרויסע זכיה, שרייבט ער, צו באַקומען אַ געאָרגי! און שפּעטער מיט אַ פאַר וואָכען האָט מען איהם געשענקט נאָך אַ „געאָרגי“, און אין אָנדערהאַלבען חדשים אַרום וויעדער אַ מאָל אַ „געאָרגי“! נאָך צו וואָס באַריהמעריי, פּוסטע דבורים? איך האָב עס פיינט! — איהר ווילט וויסען, ווי אַזוי און פאַר וואָס ער האָט באַקומען אַזוי פיעל מעדאַלען? זייט זיך מטריח, רוקט זיך צו אַביסעל געהענ־טער, אַט האָט איהר אייך אַ פעקעל בריוולעך, פון איהם טאַקי, פון מיין שמואַל־משה'ן הייסט עס, וואָס ער שרייבט צו מיר פון דער מלחמה, פונ'ם סאַמע פייער. איך וועל אייך נישט לייענען אַלע פון אַלף ביז תיו, שרעקט זיך ניט! איך וועל אייך נאָר אַרויס־לייענען פון זיי דאָס נויטיגסטע, אָדער, ווי זאָגט איהר, דעם סאַמע תמצית, וועט איהר זעהן גבורות ונפלאות, און איהר וועט פאַר־שטעהן וואָס פאַר אַ חברה־מאַן דאָס איז! דערוויילע וועלען מיר

אז איך געפין זיך אין דעם צוויי און צוואנציגסטען בעסערטאכער פאלקס..." נה דאס איז נישט וויכטיג פאר אייך, מיר געהען ווייטער: "און אז מײן נאטשאַלסטווע איז פון מיר זעהר צופריעדן" אויך נישט אזוי וויכטיג... "און מיר האָבען געהאַט, זאָגט ער ווייטער, אַ געפֿעכט אונטער אַ דאָרף, צווישען גרויסע בערג, דריי טעג מיט דריי נעכט אונטער'ן פייער קעגען פינה, דריי מאָל אזוי שטארק ווי מיר. נאָר אונזערע האָבען זיך געוואָרפֿען אין פייער אריין, אָפּגעשלאָגען אַלע אַטאָקעס און באַקומען אַלע מאָל נייע אונטערגעפֿרישטע פּאָלקען, וואָס זענען געפּאָלען איינס נאָך דאָס אַנדערע, איינס נאָך דאָס אַנדערע, אזוי ווי שטרוי. בלוט האָט גערונען, אזוי ווי וואַסער. און מיר האָבען געשפּאַנט איבער טוידטע, וואָרום ס'איז נישט געווען קיין צייט אויפֿראַמען די גע'הרג'עטע און איבערבֿינדען אונזערע געראַנעטע, איבער די דייטשע שראַפֿנעלען, וואָס גיסען ווי אַ רעדנען, און איבער זייערע מורא'דיגע באַמבעס פון די צוויי און פֿערציגער האַרמאַטען, וואָס דערלאַנגען ווייט, און אונזערע קאָנען נישט אזוי ווייט דערלאַנגען. ווען נישט דאָס, וואָלטען מיר געמאַכט פון זיי אַ תּלֵּל וואָרום אונזערע, אז ס'איז געקומען צום סוף, האָבען מיר זיך אַ וואַרף געטהאָן אויפֿ'ן פייהר מיט באַיאָנעטען, מיר זענען שוין געווען די לעצטע, האָט דער קאָמאַנדיר נאָר אַ זאָג געגעבען איין וואָרט: "בראַטציל!" — ברידערלעך, הייסט עס, — האָבען מיר פֿאַרגעסען, אז מיר זענען שוין סך־הכל אַ הייפֿעל, און די דייטשען זענען נאָך אַ גאַנצער ים, און מיר האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אויף זיי מיט אַ הורא, און האַנט ביי האַנט געשלאָגען זיך מיט זיי, ביז ס'איז געוואָרען נאכט, און דערווייל זענען אונטערגעקומען צו אונז פון הינטען נאָך און נאָך חיל, צוגעפֿרישטע הייסטע עס, וואָס זענען געפּאָלען אויף טוידט און אַ סך געפּאַנגען, נאָר איך בין געווען גרינג געראַנעט פון אַ שראַפֿנעל, סאַמע אין דער קנייה פון דעם לינקען פוס. נאָר איך האָב זיך געהאַלטען שטאַרק, ווייל איך האָב געהאַט די פּאָהן אין די הענט. איך האָב זי אוועק

ניט, אָדער זיי מאַכען זיך ניט זעהענדיג. איך האָב עס פיינט.
 ביי מיר איז אַלץ אויבענאויף, ווי אויף אַ טעלע, ווי זאָגט איהר.
 איין אָפענער זעכס און זעכציג. אַט האָט איהר אַיך אַ גאנץ
 בינטעל בריעף פון מיין שמואל-משה'ן, וואָס ער שרייבט מיר פון
 דער מלחמה. נאָט לייענט, וועט איהר אַליין זעהען, וואָס פאַר אַ
 פויגעל דאָס איז. קוקט נישט, פאַני שלוס-עליכם, אויפ'ן כתב,
 וואָס איז ניט אזוי ריין, און ניט אזוי שען, ווי זאָגט איהר, קאָט-
 שערעס מיט לאָפעטעס. ער, מיין שמואל-משה הייסט עס, האָט
 אַ האַנד דוקא אַ שענע; מע קאָן זאָגען אויף איהם, אז ער איז
 אַ „כתבא רבה“. אַלע מיינע קינדער אזוי. אז מיינע קינדער
 האָבען נאָך געלערענט אין חדר, פלעגט מען זיך אַרומטראָגען מיט
 זייערע כתבים פון שטוב צו שטוב און פון האַנט צו האַנט. דאָס
 איז ביי זיי בירושה. איך אַליין, ווי איהר קוקט מיך אָן, האָב אויך
 געהאַט אַמאָל זעהר אַ שענע „פאָטשערקע“. די גאַנצע משפּחה
 אונזערע פיינען זיך אויס מיט זייער „פאָטשערקע“. נאָר וואָס דען?
 איהר דאַרפט דאָך אַליין פאַרשטעהן, ווי אזוי און אין וואָס פאַר
 איין אופן די דאָזיגע בריעף זענען געשריעבען געוואָרען. אין טראַג-
 שיעס, משטיינס געזאָגט! און לויפּענדיג אונטער אַ האָגעל פון
 פייער! צווישען האַרמאַטען און לופט-מאַשינען! אַט נאָט, זעהט
 אַליין, אָדער ווייסט איהר וואָס? איך וועל אַיך לייענען שטיק-
 לעכווייז, ווייל ס'איז שוין אַ סך ערטער פאַרהאַן, וואָס האָבען
 אָפּגעריבען זיך, אַ סך בלעטלעך פעהלען, און ס'איז טאַקי שווער
 צו לייענען אַלסדינג אויף איין מאָל. איך לייען אַיך, פאַני שלוס-
 עליכם, דעריבער נאָר דעם רעכטען עיקר לייען איך אַיך. אַט האָט
 איהר, למשל, אַ בריעף, הויבט זיך אָן ביי איהם אזוי:

„שלום, זאָגט ער, לאהובי אָבי הנגיד היקר הנכבד המרומם
 המופלג המפורסם...“ מילא בקיצור, נו — מיר געהען ווייטער...
 „חכם ונבון חביב ונחמד כבוד שמו תפארתו מוהר"ר יעקב נ"י!
 ראשית קום איך דיר צו מעלדען, זאָגט ער, פון מיין געפינען זיך,

וויינט אזוי יחיאל'ן און לעגט איין די וועלט, וואָס ער דארף געהן אין דער דיענסט, פאַרשטעה איך ניט, מיט וואָס איז יחיאל מעהר מיוחס פון מיר? דאָכט זיך, מיר שטאַמען ביידע פון איין יחוס..." וואָס זאָגט איהר אויף אזא חברה־מאַן, ווי ער ווערטעלט זיך? עס ליגט איהם נאָך אין זינען ווערטלעך אין אזא צייט! נאָר לאָמיר געהן ווייטער: "און דו קאָנסט מיר זאָגען, אָבי היקר, מוזל טוב מיט אַ צווייטען אָרדען, אויך אַ "געאָרגי", פאַר דערפאַר, וואָס איך האָב אויף מיינע פלייצעס, אַנטלויפענדיג פונ'ם פיינד, אַרויסגע־טראָגען אַ געראַנעטען אָפיציער פון סאַמע פייער. ער האָט זיך געבעטען נאָר, מע זאָל איהם אויפהויבען פון דער ערד, זיך גע־האַלטען ביי'ם בויך, נישט געקאָנט אַליין, האָט קיינער נישט גע־וואָלט זיך אָפּשטעלען, וואָרום מע האָט אונז זעהר געיאָגט, גע־האַנעלט אויף אונז מיט פייער פון אַלע זייטען, פון רעכטס און פון לינקס, פון פאַרינט און פון הינטען, און פון אויבען די לופט־מאַשינען, אזוי ווי די ווילדע פויגלען, ווער האָט געקאָנט הערען, אַז מע לויפט, ווי די צעווילדעוועטע חיות? און ווער האָט דאָס געקאָנט זיך אָפּשטעלען האָטש אויף אַ ווילע, ביי אזא העליש פייער? נאָר דער דאָזיגער געפאַלענער אָפיציער האָט אויף מיר אזא מאָדנעם קוק געגעבען מיט זיינע שענע, בלויע, גוטע אויגען, אַז ער האָט מיך דורכגענומען דורך און דורך, און איך האָב זיך אָפּ־געשטעלט, מיט ביידע עלענבויגענס זיך געמאַכט אַ וועג צווישען די לויפענדיגע, זיך אָנגעבויגען צום אָפיציער, געוואָלט איהם אויפ־שטעלען פון דער ערד — ווער? וואָס? ער קאָן זיך ניט האַלטען אויף די פיס, ווי איין אונטערנעהאקטער בוים. וואָס טהוט מען? זאָל איך איהם איבערלאָזען אַליין? — ווערד ער צעטראָטען. איין אָפיציער! שלעפען זיך מיט איהם? — וועט מען אונז ביידען אוועקלענען. זעץ איך מיך צו און זאָג צו איהם: קריך, וואַשע בלאַהאַרדיע, אויף מיר! און איך האָב איהם אַ נעם געגעבען צו זיך אויף די פלייצעס און בין דורכגעלאָפען מיט איהם אַ שען ביסעל

גענומען ביי א געפאלענעם פון די הענט אַרויס, און איך האָב מיר געזאָגט: דער טוירט זאָל מיר זיין, נאָר כל זמן איך שמעה אויף די פיס, לאָז איך די פאָהן נישט אַרויס! דאָס האָט געזעהן דער קאָמאָנדר אליין, און אז מיר האָבען אָפּגעטראָטען און מע האָט מיך גענומען אין האָספיטאַל, האָט מיך דערפאַר דער קאָמאָנדר צוגעשטעלט צו א „געאָרגי“, וואָס איך דאַרף די טעג באַקומען, און טאַק די טעג שרייב איך מיך אויס פון האָספיטאַל צוריק אין פּאָלס אַריין. און איך צעהל שוין די טעג, די מינוטען, ווען איך וועל וויעדער זיך קאָנען נעמען צו דער ביקס, וואָרום עס קאָכט אין מיר דאָס בלוט מיט סכנת נפשות, עס ברעכט אין מיר אַ פייער אויפ'ן פיינד, וואָס האָט אוועקגעלעגט די בעסטע כחות אונזערע, אויסגעקוילעט אונזערע ברידער, אַזוי ווי די אַכסען, אַזוי ווי שאַף, און אונזערע בעסטע אָפּציערען האָט ער גענומען אין פּלען אינ-איינעם מיט אונזערע האַרמאַטען און מאַשינעס, מיט אונזער גאַנ-צער שווערער אַרטילעריע, אָהן אַ שיעור אַמוניציע, פערד און גאַנ-צע וואַגאָנעס מיט ברויט — אויסקרענקען זאָל ער דאָס, ער איז שטאַרק, דער דייטש, אוי איז ער שטאַרק! מיר זענען אָבער אויך גענוג שטאַרק! מיר'ן איהם באַווייזען!...”

נו, פאַני שלום-עליכם? וואָס'ט איהר זאָגען אויף יאַנקעל יונעווער'ס זעהן און אויף יחיאל'ס ברודער? אָדער נאָט, אַט האָט איהר נאָך אַ בריוועל: „לכבוד, זאָגט ער, אהובי אָבי יקירי הרבני הנגיד המרומם...” בקיצור... „החכם המפואר הנחמד והחביב כש"ת מוהר"ר יעקב נ"י! איך האָב דיין ליעבען בריעה, אָבי יקירי, מקבל געווען, און דאַנק דיר זעהר פאַר דייע ליעבע זיסע קלוגע רעד, וואָס זענען געזאָגט געוואָרען מיט גרויס חכמה און מיט פיעל קלוגשאַפט...” מילא בקיצור, מוחל, מוחל! בעסער געווען פריהער פאָלגען דעם טאַטען, איידער איצט מודה זיין, אז ער פאַר-שמעהט אַיין עסק... און ווייטער, לאָמיר לייענען וואָס שרייבט ער ווייטער? ווייטער שרייבט ער אַזוי: „און וואָס די מאַמע באַ-

האָט געקאָנט אַרומגערינגעלט ווערען פון אלע זייטען און גענומען ווערען פונ'ם פיינד אין פלען, העכער זיבעציג טויזענד מאן מיט אונזער גאנצער שווערער אַרטילעריע, וואָרום דער שניי, וואָס איז אויסגעפאלען, האָט צעלאָזט, די ערד איז געוואָרען ווייך, אזוי ווי דריליס, און די פערד האָבען געוונקען, די רעדער האָבען נישט געקאָנט אַרויס..."

הקיצור, פאָני שלום-עליכם, ווי זאָגט איהר — פאָני'ס גליקען מיט פאָני'ס תירוצים. איך וויל גאָרניט לייענען ווייטער. אין צוויי ווערטער וועל איך אַייך נאָר איבערגעבען די מעשה: אז מע האָט באַדאַרפט אויסגעפינען, וואו געפינט זיך דער שונא, האָט מען אויסגערופען, ווער וויל זיך מוסר נפש זיין קריכען באַרג אַראָפּ אויפ'ן בויך צום וואַלד, צו אויסקוקען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, דעם דייטש? האָבען זיך אָפּגערופען ניט קיין סך, און צווישען זיי איז דער ערשטער געווען ער, שמואל-משה הייסט עס. אָט דאָס איז די גאנצע מעשה; נאָר ער צעלעגט עס, ווי זאָגט איהר, אויף טעלערלעך. דער שפיץ איז — זיי האָבען אויסגעשמעקט דעם דייטש, און מיין שמואל-משה איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעזאָגט די דאָזיגע גוטע בשורה, און מע האָט צייט געהאַט דע-ריבער מאַכען פליטה — אַניט וואָלט געווען שלעכט! דאָס הייסט, ס'איז אזוי אויך געווען אזא יאָהר אויף די שונאי ישראל, מע האָט איהם געבראַכען אַ ביין, פאָני'ן הייסט עס, געיאָגט ווי מיט הינט, נאָר פאַרנעמען אַ גאנצע אַרמיע איז דעם דייטש נישט געראַמען — און דאָ האָט אויך מיין שמואל-משה געהאַט אַ חלק, און דערפאַר באַקומען אַ נייע מתנה — וויעדער אַ „געאָרגי“, שוין צום דריטען מאָל. און דערמיט ווערד אָפּגעהאַקט די געשיכטע פון זיינע גבורות ונפלאות, און עס הויבט זיך אָן אַ נייע געשיכטע פון איין אומגליק, וואָס האָט זיך מיט איהם געטראָפען איבער אַ דייטשען אָפיציער, וואָס ער האָט גענומען אין פלען און וואָס מע האָט איהם דעריי-בער גע'משפט, טאַקי מיין שמואל-משה'ן הייסט עס, פעלדגעריכט,

מייל, אונטער א האַנעל פון קוילען, ביז מיר זענען קוים געקומען צו א פונקט, וואו אונזערע האַבען געווארט אויף אונז. דאָרט האָט מען דעם אָפּציער אוועקגעלעגט אין האַספיטאל און מיך אויך, ווייל איך בין אויך געווען געראַנעט פון דער גרינג, א שראַפנעל האָט מיר אָפּגעסמאַליעט איין אויהער, און ערשט דאָרטען ווער איך גע-וואויר, אז דער אָפּציער איז א גאַנצע שישקע, א פירשט, א קניאזש, פון די, וואָס זענען נאָהענט צום הויף!... ער האָט מיך צוויי מאָל געזעהן, געשיקט מיך רופען, אויסגעפרעגט זיך, ווי אזוי איך הייס און ווער איך בין, שטאַרק געלויבט מיך און געזאָגט, אז ער וועט מיך קיין מאָל ניט פאַרגעסען — און מע האָט מיך צוגעשטעלט צו א „געאָרגי“ דעם צווייטען מאָל...”

וואָס זאָגט איהר אויף דער גרולה — צוויי געאָרגיס! פרענט זיכם, וואָס'ט ער טהון מיט זיי? אַנז, לאָז ער פרובען קומען מיט זיי, למשל, קיין פייטערבאָרג אָדער קיין מאַסקווע — צי וועט מען איהם ניט אַרויסוואַרפען מיט די געאָרגיס? צי לאָז ער, אַשטוינגער, קומען צוריק קיין קרושניק, וועט זיך פליאַקע מסתמא איבערשרע-גען און וועט גישט מאַכען אויף איהם מעהר קיין באַיקאָט, ווי גלעזערט איהר? נאָר מיינט ניט, אז איהר זענט שוין פאַרטיג. מיר האַבען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, נאָך א דריטען „געאָרגי“. וואָס מיינט איהר, מיר זענען עפּים פון די קליינע? דעם דריטען מענדאל האַבען מיר באַקומען... נאָר אַט וועל איך אייך בעסער לייענען, וואָס ער אליין שרייבט מיר, מין שמואל-משה הייסט עס. ס'איז כדאי נאָר צוליעב'ן לשון אליין. ער האָט אַ שענעם לשון. מליצה — דאָס ליגט שוין ביי אונז אין דער טבע. דאָס איז ביי אונז אַ משפּחה-זאַך. ער שרייבט צו מיר ווייטער, שרייבט ער אזוי:

„...איצטיגס מאָל קאָן איך מיך זאָגאר באַריהמען, אָבי יקירי, אז איך האָב כמעט אָפּגעראַטעוועט אַ גאַנצע אַרמיע, וואָס

אין צוויי ווערטער: עשו, א שלאק זאל אין זיינע ביינער אריין, דעם אמת מוז מען אויף איהם זאָנען אונטער די אויגען. — איז גענוג שטארק און גענוג מעכטיג, און גענוג קרעפטיג און גענוג תקיף, מורא'דיג תקיף, — אָבער נאָר ביי זיך אין דער היים. פיהר רען א היימישע מלחמה, למשל, איינשטילען אויפגעשטאנענע פאָר-ליאקען, שמייסען צעבונטעוועטע מוזשיקעס, דערשטיקען א רעוואָר-לוציע, מאַכען, איהר פארשטעהט צי ניין, א אידישען פאָגראָם — דערויף איז ער איין מוזיק! קומט איהם אָבער אויס פיהרען א מלחמה אין דרויסען, איין תחום-שבת ווייטער פון זיין לאַנד ארויס — אהא! איז שוין שלים-שלים-מול. ווי זאָגט איהר, מיט דער פוטער אַרָאָפּ. אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען דאָס אייגענע, וואָס דער מדרש זאָגט אויף אונז אידען, להכדיל, „פאר וואָס, פרעגט דער מדרש, איז ישראל געגליכען צו אַיין איילבערט? ווייל אזוי ווי אַיין איילבערט גיט ניט אַרויס זיין בוימעהל נאָר דורך שטויסען, דורך קלאַפּען און דורך קוועטשען, אזוי איז אויך ער; ער ווערט ניט בעסער ביו ער האַפּט ניט קיין קלעפּ“... ווי געפעלט אייך דער מדרש? פון דעסטוועגען, איינס צום אנדערען געהער זיך ניט אָן. וואָס אמת איז אמת. עס מאַכט זיך א צייט, ווען ער איז גובר, ווען ער איז, ווי זאָגט איהר, ידו על העליונה. אמת, דאָס טרעפט זיך זעלטען, נאָר עס טרעפט, הלואי זאל זיך אזוי ניט טרעפען. אָט האָט זיך געטראָפּען א נס — איך פארשטעה ניט, ווי אזוי דאָס איז געשעהן, נאָר ער איז אַריין דעם דייטש, אזוי שרייבט מיר מיין שמואל-משה, דורך צוויי פליגלען איז ער אַריין, און האָט איהם אַרויסגעיאָגט פון די טראַנשייעס, האָט איהם אַרומ-גערינגעלט פון אלע זייטען און האָט פאַרנומען ביי איהם א גוזמא חיל אין געפענקעניש, מיט קאָנאָנען מיט אַמוניציע, מיט הכל בכל מכל פלעקעל, און דער ערשטער פון אלע האָט זיך אויסגעפיינט, פארשטעהט זיך, ער, מיין שמואל-משה, דערמיט, וואָס ער האָט געפאַנגען דעם ערשטען אָפיציער, וואָס האָט זיך אונטערגעגעבען

און עס איז איהם געקומען א קלייניגקייט — נאָר שיסען אין פיער
און צוואנציג שעה!...

וואָס מיט איהם איז ווייטער געוואָרען — דאָס ווייס נאָר גאָט
און גוטע מענטשען, וואָס זאָגען, אז ער איז איצט אין אמעריקא.
הלואי, פון אייער מויל, ווי זאָגט איהר, אין גאָט'ס אויהערען. נאָר
אזוי ווי מיר האָבען זיך שוין ביידע גוט אָנגעלייענט, לאָזען מיר
די דאָזיגע געשיכטע איבער אויף שפעטער אביסעל.

14.

ש מ ע י ש ר א ל

— — — איך האָב מורא, אז די געשיכטע וואָס איך געב אייך
איבער אַצינד, פאַני שלום-עליכם, איז דאָס די לעצטע מעשה פון
טויזענד איין נאכט, וואָרום די אידען, וואָס פאַהרען מיט מיר אין
דריטער קלאַס, זאָגען, אז מיר זענען שוין באַלד אין אמעריקא.
הלואי, פון זייער מויל אין גאָט'ס אויהערען. האָטש איך דאַרף אייך
זאָגען דעם אמת, איך בין אין דעם נישט אזא גרויסער מאמין.
מיר שלעפען זיך שוין אזוי לאַנג, אז איך האָב שוין אָנגעהויבען
צו פאַרלירען דעם בטחון מיט דער אמונה, אז ס'איז פאַרהאן א
לאַנד, וואָס הייסט אמעריקא. נאָר אויב ס'איז איין אמת, אז מיר
דערנעהענטערען זיך, ווי זיי זאָגען, צום גאָלדענעם לאַנד, באַדאַרף
מען זעהען אָפּהאַפּען די דאָזיגע געשיכטע, וואָרום איך קאָן חלילה
בלייבען אין מיטען — וואו וועל איך אייך געהן זוכען אין ניו-
יאָרק?

הקיצור — ווי אזוי ווילט איהר? צי זאָל איך אייך ליינען
ווייטער מיין זוהנ'ס בריעף, ווי ער שרייבט צו מיר פון דער מלחמה?
אָדער ס'איז גענוג, איך זאָל אייך איבערגעבען נאָר דעם תמצית
אין קורצען, אזוי ווי מיר ביידע האָבען ליעב? דער תמצית אין
קורצען קאָן איבערגעגעבען ווערען, ווי זאָגט איהר, בשלשה דברים —

צו טהון: וואָס מ'הו איך? פון וועמענס וועגען און צוליעב וואָס?
ווער האָט צייט איבערצוטראַכטען: טאָמער געה איך אויף מיין
אייגענעם ברודער? והראיה — אָט וועט איהר האָרען ווייטער.
אזוי ווי מע האָט זיך אַ לאָז געגעבען איינס אויף דאָס אנדערע,
אזוי שרייבט מיר מיין חברה־מאן, מיט בלויע שווערען און מיט
שארפע פיקעס, ער טהוט אַ קוק — גלייך אויף איהם טראָגט זיך
אַ דייטשער אָפיציער, די אויגען ברענען, דאָס פנים פלאַקערט;
אָט נאָך אַ מינוט, נאָך אַ רגע — איז ער איהם דורס, האַקט איהם
אַראָפּ דעם קאָפּ! מיין שמואל־משה אָבער שלאָפט אויך נישט. אזוי
ווי ער האָט דערוועהן דעם בלוט־דאָרשטיגען אָפיציער, אזוי האָט
ער זיך געגעבען אַ נעם צו דער פיקע, און גלייך אויפ'ן אָפיציער,
גרייט געווען איהם דורכלעכערען דורך און דורך, ווי אַ מצה!
יענער, דער אָפיציער הייסט עס, האָט דאָס באַמערקט און איז דוקא
נישט אָפגעשפרונגען צוריק, און דוקא גלייך אויף מיין חברה־מאן,
און, ווי אַ מענטש, וואָס ווייסט, וואָס פיהלט, אז ער געהט אויף אַ
זיכערען טוידט, האָט ער מיט אַלע כחות אַרויסגעשריען די ווער-
טער: ש מ ע י ש ר א ל ה' א ל ה י נ ו ! ה' א ח ד ! ...
האָבען זיך ביי מיין שמואל־משה'ן, אזוי שרייבט ער מיר, אָפגעלאָזט
הענט און פיס, און ער געדענקט ניט, זאָגט ער, וואָס מיט איהם
איז געוואָרען. מיין חברה־מאן איז קיינמאָל ניט געווען קיין
מסוכנ'ער דאוונער, נאָר עס האָט זיך אַרויסגעריסען ניט ווילענדיג
ביי איהם פון מויל: „ ב ר ו ד ש ם כ ב ו ד מ ל כ ו ת ו
ל ע ו ל ם ו ע ד ! ... ” און ווי נאָר ער האָט אויסגערערט די
דאָזיגע ווערטער, אז יענער טהוט נישט אַ וואָרף אוועק פון זיך די
כלי־זין און פאלט נישט מיין חברה־מאן אויפ'ן האַלז און מע הויבט
זיך ניט אָן צו קושען זיך? ... איז מען דאָך אָבער אַ איד, און אַ
איד האָט שונאים, איז זיך מיישב איינער אַ פראַסמער קאָפּראַל
און פער'מסר'ט מיין שמואל־משה'ן, אז ער האָט אַליין געוועהן,
ווי מיין שמואל־משה האָט זיך געקושט מיט'ן דייטשען אָפיציער,

מיט א גאנצען באטאליאָן. נאָר אַט אַזוי גרינג, מיינט איהר, ניט זיך קירה־דייטש אונטער? האָט צייט, וואָרט אַ ביסעל, וועט איהר הערען, ווי אַזוי דער חברה־מאַן, מיין שמואל־משה הייסט עס, באַשרייבט דאָס מיר אין זיין בריעף. די מעשה, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז אַזוי געווען. פריהער האָט מען זיך געשלאָגען און גע־שלאָגען און געשלאָגען, ווי געוויינטליך אין אַ מלחמה — מע שטעלט אַוועק האַרמאַטען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע און מע צילעוועט זיך: דו שיסט אויף מיין רבי'ן, איך שיס אויף דיין רבי'ן. דערנאָך הויבט מען אָן מיט קאָל נאָנען און מיט ביססען, אַלע מאָל נעהענטער און נעהענ־טער, און מענטשען פאַלען פון ביידע צדדים, אַזוי ווי שטרוי, אַ שורה נאָך אַ שורה, אַזוי לאַנג, ביז עס עסט זיך צו — ווי זאָגט איהר, קרעפּלעך עסען ווערד אויך נמאס, — און מע טהוט זיך אַ וואָרף איינס אויף דאָס אַנדערע מיט באַיאָנעטען, און מע הויבט אָן צו אַרבייטען מיט די הענט און מיט די פיס און מיט די צייהן, — שעהמט זיך ניט, פשוט מיט די צייהן, וואָרום וואָס איז דאָס חדוש, אַז אויסגעמוטשעט איז מען, און מיער און שלע־פּעריג אויך, און הונגעריג אויך, און פאַרדראָס אין האַרצען טראָגט מען, און דאָס לעבען איז במילא נישט ווערטה אַ שוה פּרוטה, — עלעהיי, לאָז זיך אייך דאכטען, אויסגעהונגערטע וועלף, צעווייל־דעוועטע חיות... וואָס זאָג איך, צעוויילדעוועטע חיות? אַ סך ערגער פון חיות! וואָרום אַ חיה, אַז זי איז הונגעריג, פאַלט זי אָן און פאַרצוקט אייך, און אַז זי האָט זיך אָנגעזעטיגט, שווייגט זי שטיל; און אַ מענטש, אַז ער צעוויילדעוועט זיך, ווייסט ער ניט קיין אויפהער. אדרבה, וואָס מעהר בלוט ער זעהט, מעהר גלוסט זיך: זיהם בלוט פאַרגיסען, און מע וואַרפט זיך איינס אויף דאָס אַנדערע, און מע שניידט קעפּ, אַזוי ווי מע שניידט קרויט, און מע שטעכט מענטשען, אַזוי ווי מע שטעכט, להבדיל, חזירים, און בלוט גיסט זיך, אַזוי ווי וואַסער. ווער האָט דאָס צייט אַ קלער צו

ארויסבאווייזען, אז זיי האָבען יאָ געשמועסט, קאָן ער דאָ מיאוס אָפֿ-
שניידען... זאָל ער, וויעדער צוריק, זאָגען דעם אמת, קאָנען זיי דאָ
ביידע האַפען אַ ביטערע מפֿלח... וואָס טהוט מען? איז ער געפֿאלען
אויף אַ המצאה, איהר פֿארשטעהט צי ניין, אז זאָגען זאָל ער זיי
טאָקי דעם גאַנצען אמת, נאָר פֿארטייטשען וועט ער זיי די ווער-
טער אזוי, אז ס'זאָל אויסקומען, ווי זאָגט איהר, אָגיל ואשמח,
דאָס הייסט, טאָקי געזאָגט אַקוראַט, נאָר אַ מכה זאָלען זיי וויסען
ווער עס האָט זיי געשלייערט... און ער רופֿט זיך אָן צו זיי, מיין
שמואל־משה הייסט עס: „איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער, וואָס
דער דייטש האָט מיר געזאָגט. ער האָט צו מיר געזאָגט, זאָגט ער,
אויף אידיש: „ש מ ע י ש ר א ל ה' א ל ה י נ ו“ — דאָס
הייסט: „איך געב זיך אונטער צו דיר מיט מיין גאַנצען רעגֿימענט“...
האָב איך איהם, זאָגט ער, דערויף אָפֿגעענטפֿערט אויך אויף אידיש:
„ב ר ו ד ש ם כ ב ו ד מ ל כ ו ת ו — הלאי וואָלטען אַלע
אייערע רעגֿימענטען געפֿאלען אויף אזא שכל“... האָט מען איהם
אויסגעהערט און מע האָט צו איהם אזוי געזאָגט: „הער זשע אויס.
גוטער ברודער, די מעשה דערפֿון איז אזוי. איין אַנדערער אויף
דיין אָרט וואָלט פֿאַר אזא זאך געוויס געשאַסען געוואָרען אין פֿיער
און צוואַנציג שעה, וואָרום ווער איז דאָס מחויב צו פֿארשטעהן
אייער זשידאָוסקי לשון, וואָס איהר רעדט דאָרטען צווישען זיך?
נאָר אזוי ווי דו ביזט אַ קאוואָליער פֿון דריי געאָרגים, גלויבען מיר
דיר“... און מע האָט איהם אַרויסגעלאָזט, האָט ער זיך אויפֿגע-
הויבען און איז אַוועק קיין אַמעריקאַ. אזוי זאָגען מענטשען, וואָס
ווייסען... איז אָבער פֿאַרהאַן אַ יש אומרים, וואָס געבען איבער די
אייגענע מעשה, נאָר אַביסעל אַנדערש. דהיינו: מע האָט איהם
אויסגעהערט טאָקי אַלסדינג פיין. נאָר וואָס דען? אז ער האָט
געענדיגט, האָט מען צו איהם אזוי געזאָגט: „הער זשע אויס,
גוטער ברודער, די מעשה דערפֿון איז אזוי. איין אַנדערער אויף
דיין אָרט וואָלט פֿאַר אזא זאך געוויס געשאַסען געוואָרען אין פֿיער

מיט'ן שונא הייסט עס, און ביידע, מיין זוהן און דער אפיציער, האָר
בען בעת מעשה עפּים געשמועסט צווישען זיך פאַ זשידאָווסקאָמו, —
אויף אידיש הייסט עס; און וואָס טויג אייך, ס'איז געוואָרען אַ "דיע-
לאָ". מלחמה-צייט איז ניט קיין שפּיעלכעל: איינס-צוויי-דריי — און
פאַרטיג! נישטאָ קיין פאַרענטפּערען זיך, נישטאָ קיין עדות, אין
פיער און צוואַנציג שעה זענט איהר איין אָפּגע'משפּט'ער און אַ
נעשאַסענער און אַ באַגראָבענער — און, ווי זאָגט איהר, אַ נוטען
טאָג מיט דער קאָפּאַטע! נישט נאָר קיין קדיש, אפילו קיין האָהן
וועט נאָך אייך ניט קרעהען! — — — — —

אַט דאָ מוז אָבער די מעשה איבערנעהאַקט ווערען, נישט מחמת
איך בין אזא שלעכטער מענטש און פאַרגין אייך נישט צו וויסען
וואָס ווייטער איז געווען, נאָר איבער איין אנדער זאָך — דאָס איז
דער לעצטער בריעף זיינער, מעהר קיין בריעף האָב איך שוין פון
מיין חברה-מאַן ניט באַקומען עד היום הזה, גלייך ווי אין וואַסער
אַריין! אַלץ, וואָס איך ווייס פון איהם, איז נאָר דאָס, וואָס מענ-
טשען זאָגען, מענטשען וואָס ווייסען. און מענטשען וואָס ווייסען
גיבען איבער די מעשה אויף צווייערליי אופנים, צוויי גירסות הייסט
עס: פאַרהאַן אַ יש אומרים, וואָס ווייסען פון איהם אַ גאַנצע גע-
שיכטע, ווי אזוי ער האָט זיך אויסגעדריעהט פונ'ם תליון'ס הענט
דורך איין המצאה, וואָס נאָר יאנקעל יונעווער'ס זוהן קאָן אזעל-
כעס איינפאַלען. דהיינו? אז מע האָט איהם אַריינגעפיהרט, דעם
חברה-מאַן, אזוי דערצעהלט מען, און געגעבען אַ נעם אויפ'ן צימ-
בעל: "זאָג נאָר, דו פיינער בחור, דו שמואל-משה ב"ר יעקב, איז
דאָס אמת, אז דו מיט'ן דייטשען אפיציער, וואָס דו האָסט גענומען
אין פלען, זענט איהר געפאַלען איינס דאָס אנדערע אויפ'ן האַלז
און געקושט זיך און געשמועסט פאַ זשידאָווסקאָמו?" ... טראכט
זיך מיין שמואל-משה אזוי: זאָל ער פאַרלייקענען און זאָגען, אז
זיי האָבען גאָרניט געשמועסט, האָט ער מורא, טאָמער וועט זיך

איינער פון מויענד.

געשריבען אין יאָהר 1903.

און צוואנציג שעה; נאָר אזוי ווי דו ביזט אַ קאָואַליער פון דריי
געאָרניס, ווילען מיר דיר אָפּגעבען כבוד, דיר און דיין פריינד דעם
דייטשען אָפיציער, און מיר וועלען מאַכען אזוי, אז איהר זאָלט
שוין תמיד זיין אינאיינעם און זאָלט זיך
קיינמאָל נישט צעשיידען... — — — — —

וואָס דאָס האָט געמיינט — באַדאָרף איך אייך נישט דערקלעהר-
רען. ס'איז מלחמה-צייט, און אין מלחמה-צייט איז אלסדינג מעג-
ליך. נאָר איך וויל עס ניט ברענגען פאר'ן מויל און נישט אפילו
אויף די געדאַנקען. וואָרום אויב דאָס איז חלילה אמת, פרעגט זיך,
צו וואָס איז מיין נסיעה קיין אמעריקא? און צו וואָס לעב איך?
און פאר וואָס זאָל איך מיך ניר אַראָפּלאָזען, אזוי ווי איך זיך דאָ
מיט אייך און רעד, אין וואַסער אַריין? נישט מעהר, בלאָטע —
איך וועל עס ניט טהון. פאר וואָס? וואָרום איך הייס יאנקעל
יונעווער... — — — — —

זעהט נאָר, ווי דער עולם האָט זיך דאָס אַביסעל אַ שפּאַר גע-
געבען אויפ'ן דעק, און אלע קוקען זיי אַהין אין איין פינטעל אַריין!
ניט שוין זשע זענען מיר גאָהענט צו אמעריקא? געלויבט ביזט
דו גאָט! אויב אזוי, גיט מיר אייער האַנט, רב שלום-עליכם, זייט
געזונט און זאָגט מיר צו, אז איהר וועט פאַרגעסען אלסדינג, וואָס
איהר האָט דאָ געהערט פון מיר, פאַרגעסען אויף אייביג, איך
האָב מיך אָנגעהערט, הערט איהר, אזוי פיעל צרות פון די אידען,
וואָס פאָהרען מיט מיר אין דריטער קלאַס, אז איך האָב אַרויס-
געזעהען, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אז איך בין ניט קיין בן יחיד
ביי'ם רבונר-של-עולם, אָדער, ווי זאָגט אַיהר, ניט איין זכר אין
מאָסקווע. זייט זשע געזונט און בלייבט געזונט און האָט קיין
פאַראיבעל ניט!

איינער פון שוויזענר.

הויך וואָלט געמעגט שווערען, אז דאָס איז ער...
אינגאנצען ער מיט די ביינער! אַ ביסעל איין אויסגעבויגענע
נאָז, קארע, גוטע, תמיד לאַכענדיגע אויגען, איין צאָהן ביי איהם
אַ ביסעל אַ קרומער, איין איבערגעוואַכסענער; אז ער הויבט אָן
לאַכען, בעווייזט זיך אַרויס דער קרומער צאָהן.

נאָר די האָר — אַמאָל זענען זיי געווען געלבלעכע, גילדענע
האַר; היינט זענען זיי פערזילבערט געוואָרען און גלאַנצען אַקענען
דער זון און גיסען זיך אויס אין צוויי פאַרבען: גאָלד און זילבער.
שוין ניט קיין יונגערמאַן, אַפנים, האָטש ער דאַרף זיין אין
מיינע יאָהרען.

נאָר די משמעות, אז איך בין שוין אויך ניט קיין יונגערמאַן,
אַריבער פערציג...

וואָל איך צוגעהן צו איהם? עפּים איז ער מיר זעהר עלענאנט
געקליידט. אַ ווייסע קאַמזוויל אויפ'ן בייכעל מיט אַ מאַסיווע גאָלד-
דענע קייט, אַ שניפּס אַ גרויסאַרטיגער, און וועדליג איך האָב גע-
הערט פון איהם, איז ער היינט גאָר „בגלופין“, אין די פערדערען,
זאָגט מען, קנאַקט און טראַסקעט, פאַהרט אין קאַרעטעס, קעהרט
וועלטען!

האָב איך מורא, טאָמער מיינט ער, אז איך מיין עפּים.
און איך בין, דאַרפט איהר וויסען, ביי זיך פון תמיד אָן גדול-
דיג, אַ ביסעל אַ גדלן.

— וואָס זאָל איך מאַכען ? — זאָג איך און קוק איהם גלייך אין די אויגען אַרײַן.

— אָבער ווי געהטס ? נישקשה ?

— נישקשה.

— נו, דאַנקען גאָט, — זאָגט ער און קוועטשט מיר די האַנד.

— אויף אייך געזאָגט געוואָרען ! — טראַכט איך מיר און

קוועטש איהם די האַנד.

און אזוי צעזעהען מיר זיך.

נישט אזוי האָט געקוקט אויף מיר ער, דער, וואָס איך דער-
צעהל אייך פון איהם, באַשעת מיר האָבען זיך בעגעגענט אין אַדעס
אײַפֿ'ן בולוואַר. זיין קוקען איז געווען גאָר איין אַנדער מין קוקען,
איך האָב איהם געלייענט אין זיינע גוטע, קאַרע, שמייכלענדיגע אוי-
גען.

ער האָט מיך צוגעצויגען צו זיך מיט זיינע גוטע, קאַרע, שמייכל-
לענדיגע אויגען, און איך האָב מיך אויפגעהויבען און לאָז מיך גלייך
צו איהם.

ער ציהט מיר אויס די האַנד פון ווייטען, עפענט אויף דאָס
מויל אויף צו לאַכען — און עס זעהט זיך אַרויס זיין קרומער איבער-
געוואַכסענער צאָהן.

— א ! ? ...

— א ! ? ...

מיר שטעהען איינס אַקעגען אַנדערען און האַלטען זיך ביי די
הענד — און איך בין זיך מודה : פון זינט עס געהט מיר נישט גוט,
האָב איך פיינט אַ גייר ; איך האָב פיינט פעטע, געזונטע, פריי-
ליכע פיסקעס ; איך קאָן נישט אָנקוקען אַ פנים, וואָס איז צו-
פריערען מיט זיך אַליין און מיט דער גאַנצער וועלט ! נאָר דער
דאָזיגער חברה־מאַן בויגט זיך צו צו מיר עפּים זעהר פריינדליך, און
מיר צעקושען זיך.

נישט קיין בעל-גאווה, הייסט דאָס, נאָר אַ גרלן.

אַ גרלן האָט אָבער פיינט די וועלט, דאָס הייסט, ניט ער האָט פיינט די וועלט, נאָר די וועלט — איהם, ובפרט, אז ער איז דערצו נאָך איין אָרעמאָן...

און איך בין זיך מודה — אָרעם, זאָגט מען, איז מיט קיין שאַנדע — איך בין, לאַ-עליכם, נישט קיין גביר, ווייט, גאנץ ווייט פון אַ גביר! איך בין, פערשטעהט איהר מיך, פון יענע רייכע פערשטעל-טע בעפוצטע אָרעמע לייט, וואָס פערשטעלען דעם דלות אין שטוב מיט אַ שפּיעגל און אַ פאָרטעפּיאָן, און אין גאָס — מיט איין אויסגעפוצטען ראָק און מיט אַ נייעם קאָפּעליש; נאָר אז מע קוקט זיך גוט צו, זעהט מען, ווי דער דלות פייפט אין אַלע ווינקעלעך און אין קעשעני איז ער-בפּסח'דיג...

מיט איינעם וואָרט, ס'איז מיר נישט אין בעסטען; פון אַ צייט, אז עס האָט מיר אויפגעהערט צו פיעדלען. איך האָב שוין איבערגעטהאָן כל עבודת-פרך, איבערגעדיענט אַלע עבודה-זרה'ס — עס געהט מיר נישט, האָטש צערייס זיך. עס געהט מיר ניט אזוי שטאַרק, אז איך בין זיך שוין אַליין נמאס געוואָרען; יענעם — שמועסט מען ניט!

עס קאָן זיין, אז יענער קלערט נאָר ניט וועגען מיר, האָט מיך אין זינען אין דער לינקער פּאַח, נאָר מיר דאַכט זיך, אז איטליכער, ווער עס דערזעהט מיך, טראַכט זיך: „אַט אַ שלים-מזל! ער קעהר אוראי וועלען בעטען אַ גמילות-חסד? איך וועל איהם ניט געבען!“ און איך וועל שוין ביי איהם ניט בעטען, איך זאָל וויסען, דער טוידט זאָל מיר זיין. און טאָמער האָב איך אפילו יאָ אין זינען גע-האָט רעדען מיט איהם מכת אַ גמילות-חסד, וועל איך איהם שוין מכות זאָגען אַ וואָרט!

— וואָס מאַכט איהר? — פרעגט ער מיך און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין.

מיר, וועט ער זיך מסתמא צעלאָזען, ווי אזוי ער מאַכט גליקליך מענשען און ווי אזוי זיי עקספּלואַטירען איהם — איך קען זיי שוין, די דאָזיגע פּילאַנטראָפּען! נאָר איך שלאָג איהם ניט איבער און לאָז איהם רעדען ווייטער.) איך האָב געהאַט אַמאָל אזוי פיעל חברים, ווען איינער קומט צו מיר צו געהן און וויל מיר זיין צו הילף, וואָלט איך איהם דאָך אָפּגילטען פון קאַפּ ביז פיס (אַ רעכטער לינגער! — טראַכט איך מיר.) — און ווי אויף צו להכעיס, בעגעגען איך ניט קיינעם פון מיינע לייט. איך קאָן זאָגען, אַז דאָס איז מין ערשטע בעגעגעניש פון זינט איך בין אַ היגער. דאָכט זיך, מיר זענען געווען אַמאָל גאנץ נאָהענטע חברים, האָ?

א י ד: חברים? אַלץ הייסט חברים! אינאיינעם געלערענט, אינאיינעם קעסט געגעסען ביי איין רבי'ן, אינאיינעם געשלאָפּען. ע ר: איך געדענק אפילו ביי וואָסער רבי'ן, ביי'ם רבי'ן זרח, אויפ'ן אויווען, ווינטער אין די גרויסע פרעסט.

א י ד: און זומער אין דרויסען, אויף דער הוילער ער.

ע ר: ווי די חזירים אין בלאַטע, מיט אַלע זשאַבעס.

א י ד: און צום שכן טביה אין די פענסטער ווער האָט גע- וואָרפען שטיינדלעך און איבערגעשראָקען די גאנצע שטוב מענשען אויף טויט?

ע ר: און ביי דער פּיראָנדיטשקע די עפעל פונ'ם קאָשק ווער האָט גע'לקה'ענט מיט אַ שטעקעל, אונטען אַ צוויאָק צוגע- שלאָגען?

א י ד: און די קאווענע הושענא-רבה פונ'ם וואָגען ביי גדליה דעם אַלמען?

און אזוי ווייטער.

צערעדט זיך פון אַמאָליגע גליקליכע, נאָרישע, נאָר גליקליכע קינדעריאָהרען, קאָנען מיר שוין אזוי גיך ניט אויפהערען; עס שיט זיך ביי אונז ווי פון אַ זאָק; עס גיסט זיך ביי אונז ווי פון אַ פאַס; עס לאָזט זיך גאָר ניט אויס קיין שמאָף — ביז מיר קומען

איך ווייס ניט, ווי אזוי זאל איך מיך צו איהם ווענדען? זאגן
גען איהם „דו“? — ווארפט זיך דורך זילבער אין זיינע גילדענע
האָר; זאָגען איהם „איהר“? — האָבען מיר געלערענט אין איין
חדר אזוי פיעל יאָהר אינאיינעם!

דאָס אייגענע, אַפנים, איז פאַרגעקומען ביי איהם אויך, וואָרום
אז מיר האָבען זיך צערעדט, האָבען מיר גענומען רעדען „בלשון
נסתר“, דאָס הייסט, אין דער גאנצער צייט האָבען מיר זיך אזוי
געקליגט, אז מיר האָבען זיך בעגאנגען אָהן „דו“ און אָהן „איהר“.
ווי אזוי איז דאָס מעגליך? אָט וועט איהר הערען.

ע ר: איך שמעה און קוק און קוק, דאכט זיך יא, און דאכט
זיך ניין? וואָס-זשע מאַכט מען?

א י ד: און איך שמעה און טראכט די גאנצע צייט: אָט
דאָס זאָל זיין טאַקי ער? דאכט זיך ער, און דאכט זיך ניט ער.
וואָס-זשע הערט זיך? פון וואנען קומט מען אָן?

ע ר: פון וואנען? איך בין דאָך אַ היגער טאַקי, איין אַדעסער
שוין פון וויפיעל יאָהר!

א י ד: און איך בין ערשט ניט לאנג אַ היגער. געקומען
אָהער צו פאָהרען זוכען אַ געשעפט.

ע ר: אַ געשעפט? אַ געשעפט דאַרף מען זוכען? ביי מיר
איז פאַרקעהרט: ביי מיר איז שוין צו פיעל געשעפטען; הלאזי
וואָלט איך געהאַט אזוי פיעל מענשען. שלעכט אָהן מענשען,
שלעכט! וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ יאָהר מענשען! (אַ בעריהמער!) —
טראכט איך מיר. איך האָב נישט קיין גליק צו מענשען! וויי-
פיעל מאָל איך טראכט מיר: ווען איך האָב האָטש איין געטרייען
מענשען, וואָס מע קאָן זיך אויף איהם פערלאָזען, וואָלט איך גע-
לעבט, דאכט מיר, מעהר מיט צעהן יאָהר. וואָס זאָג איך מיט
צעהן? מיט צוואַנציג יאָהר! איך האָב שוין געפרובט האַלטען
אַלערליי מענשען — אי ביליגע, אי טייערע, אי גאָר טייערע —
אַלץ איינס, נישטאָ קיין געטרייע מענשען! (אָט דאָ, טראכט איך

זיך זעלבער; ס'איז מיר אמאל, ניט היינט געדאכט, אויך געווען נישט גוט! אצינד וועלען מיר שוין זיצען אינאיינעם.

— וואס הייסט, זאג איך, אינאיינעם?

— אינאיינעם וואס הייסט? — זאגט ער צו מיר מיט א ניגון, און זיינע נומע, קארע אויגען לאכען. — אינאיינעם הייסט, אז איינער האט געשעפטען, און דארף האבען א הילף ווי אין לעבען אריין, און זוכט א מענשען איין ארענטליכען, א געטרייען, וואס וויפיעל ער זאל ניט קאסטען, איז ער ווערטה צוויי מאל אזוי פיעל, און נאך העלפט איהם — ער בעגעגענט זיך מיט זיינעם א חבר, וואס האט זיך מיט איהם אזא צייט נישט געזעהען, און ווערט גע- וואהר, אז דעם חבר איז נעכאך נישט גוט די צייט און ער זוכט א געשעפט, הייסט דאך עס, אז זיי דארפען האבען איינס דאס אנדערע, — היינט וואס קאן נאך זיין גלייכער דערפון?

און בכדי עס זאל מיר, אפנים, ניט זיין קשה, וואס ער לענט מיר פאר אזא גליק, האפט ער ארויס דעם טייסטער, עפענט איהם אויף און וויל מיר ווייזען א דעפעש, וואס מע רופט איהם ארויס אויף עטליכע טעג און ער קאן ניט פאָהרען בשום אופן ניט! נאָר מיינע אויגען קוקען ניט אויף דער דעפעש, מיינע אויגען פאלען אויפ'ן פעקעל אסיגנאציעס וואס אין טייסטער, א היבש פעקעל אסיגנאציעס — גרויע הונדערטערס און פיעלפארביגע פינפהונדערטערס; און מיינע אויגען, אפנים, ברענען, און זיינע אויגען בעגע- גענען זיך מיט מיינע אויגען, און ער שטויסט זיך, אפנים, וואס איך קוק, און ער רופט זיך אן אלץ מיט דעם זעלבן ניגון:

— דאס געשעפט, דאנקען גאט, קאן טראגען אויף אלעס, און א נייער מענש, אז ער קומט אן אין געשעפט אריין, בעדארף ער מסתמא האבען א ביסעל געלד, און געלד איז דאך, ברוך השם, פארהאן גענוג, פאר וואס זשע זאל ער ניט נעמען, וויפיעל ער דארף? וואס איז דא פארהאן צו שעמען זיך? מע פערשטעהט גאנץ גוט, וואס הייסט אריבערטראגען זיך אין א ניי ארט מיט קיין עין-הרע

ארויף צו ביסלעך אויף אונזער איצטיגען מעמד, און מיר ווערען גע-
וואָהר איינס פונ'ם אנדערען אַ סך גוטס און אַ סך שלעכטס, אַ סך
פרייליכס און אַ סך טרויעריגס. איינעם פון אונז געהט דאָס גוט,
מיט הצלחה, דעם אנדערען געהט דאָס שלעכט, שלים-שליס-מזל;
איינער פון אונז איז אַ גביר, איין אדיר, דער אנדערער אַ רעכטער
כתריאל. איינער האַלט קינדער אין בעסטער ערציהונג, די עלטערע
טאכטער אויסגעגעבען גליקליך, די זוהן אלע אין גימנאזיע; דער אנ-
דערער מוטשעט זיך מיט זיינע קינדער, ווי אויפ'ן טוידט, די עלטערע
טאכטער זוכט שטונדען און קאָן גיט געפינען, און דעם זוהן אין
גימנאזיע קאָן ער נישט איינגעבען, מע דארף האָבען פראַטעקציעס,
עס דארף קאָסטען געלט... איינער האָט זיך זיין אייגען הויז אין
אדעס, און נאָך וואָס פאַר אַ הויז — מיט אַ גאָרטען איין אייגענעם,
מיט אלע אנטיקען, אַ גינעדן! דער אנדערער איז שוין פון היבשע
עטליכע יאָהר געזונד, פון איין דירא אין דער אנדערער. ערשט
גיט לאַנג האָט מען איהם „אָפגעשריבען“ פון קאָפּ ביז פיס, פער-
טויפט די בעבעכעס און אַרויסגעוואָרפען מיט בויזנות אויף דער
גאָס. און ס'איז ביי איהם געבליבען, וואָס ס'וועט זיין, וועט
זיין — אַרויספאַהרען, אַריבערפאַהרען אין איין אנדער שטאָדט. מע
זאָגט, ס'איז אַ סגולה: משנה מקום משנה מזל.

איך האָב נאָך פאַר קיינעם אזוי אָפגענטליך גיט אַרויסגעערעמט
זיך דאָס האַרץ, ווי אַצינד פאַר מיין חבר, און קיינער האָט מיך
נאָך קיינמאָל אזוי נישט אויסגעהערט געשמאַק ביז'ן סוף מיט אזא
גוט-פריינדשאַפט. איך האָב דערפיהלט, ווי אַ שטיין פון האַר-
צען, צעהן פור משא איז פון מיר אַראָפּ. און איך האָב דער-
זעהען, ווי זיינע גוטע, קאָרע, שמייכלענדיגע אויגען זענען ווי בע-
נעצט, דאָס פנים ערנסט. ער לעגט אַרויף אויף מיר די האַנד און
מאכט צו מיר:

— נו, איין עק! פון היינט אָן און ווייטער וועט דאָס בעסער
געהן. אמת, אמת. משנה מקום משנה מזל. איך ווייס עס פון.

און ער צעהלט מיר אַפּ זעכס פיעלפאַרביגע פינפהונדערטערס
און מאַכט צו מיר:

— גענוג דריי טויענד אויף דער ערשטער צייט?

— אָ! — מעהר קאָן איך נישט זאָגען גאָרניט, און לעג צענויף
די האַרטע אַסיגנאַציעס און שטופ זיי אין בוזעס־קעשענע און פיהל
אַ מאָדנע וואַרעמקייט פון זיי, אַ גלאַטקייט...

און בכדי ס'זאָל מיר, אַפנים, נישט זיין שווער די טובה, רופט
ער זיך אָן צו מיר ווייטער:

— און איך וואָלט נאָך אַ בעלן געווען אָנקוקען, קיין עין־הרע,
די דאָזיגע קאָמאָדע, מיין חבר'ס קינדער.

און איך ענטפער איהם נישט באלד. מיינע געדאַנקען זענען
דאָרט, אין בוזעס־קעשענע, ביי די פיעלפאַרביגע פינפהונדערטערס,
וואָס וואַרעמען מיד און גלעטען מיד און קריכען נישט אַרויס פון
קאָפּ; און מיינע מחשבות האַפען מיד און טראָגען מיד אַוועק
אַהיים, צו ווייב און קינדער, און איך שטעל מיר פאָר די שמחה,
וואָס וועט זיין, אז מע וועט דערזעהען פלוצים אַזוי פיעל געלד און
דערהערען פלוצים אַזאַ גליק! ... און ער זאָגט צו מיר נאָך אַ מאָל, אז
ער וואָלט וועלען זעהן מיין ווייב און קינדער.

— אָ! — זאָג איך. — קאָנען מיר דאָך געהן גלייך צו מיר.
איך זיך נישט ווייט אָט דאָ. די קינדער זענען סאַמע אין דער היים.
געהען מיר?

— פאַר וואָס נישט? — מאַכט ער צו מיר, און איך דערקען אין
זיינע אויגען, אז ער ווייסט, אז מיינע געדאַנקען זענען דאָרט, ביי'ם
געלד, וואָס ליגט אין בוזעס־קעשענע, וואָרום איך טהו מיד אַלע
מאָל נישט ווילענדיג אַ טאָפּ צו דעם און לאָז אַרויס אַ טיעפען זיפּף,
און ער, דער הונד, פערשטעהט דאָס גוט, און טראָגט אַריבער באלד
דעם שמועס וויעדער צוריק אַהין, אין יענע אַמאָליגע, נאַרישע, נאָר
גליקליכע קינדער־יאָהרען, דערמאָנט מיר בילדער שוין לאַנג־גע-
שטאַרבענע, און אַזוי קומען מיר צו מיר אַהיים.

קינדער... איך ווייס עס פון זיך זעלבער. איך בין אליין אויך געווען אמאל ניט אין קיין בעסערער לאגע; איך האב אמאל אליין אויך געשמייכלט צורנא דרייערעל, אויך גענוג אויסגעריסען געוואָרען, פערשוואַרצט געוואָרען — אוי, פערשוואַרצט געוואָרען!

און מיין חבר זעצט זיך אַנידער מיט מיר בעזונדער אויף אַ באַנק און דערזעהלט מיר אויס אינגאנצען די ביאָגראַפיע זיינע אין קורצען. אַ מערקווירדיגע ביאָגראַפיע, עפּיס טאַקיי גאָר חדושים ונפלאות, מעשיות פון טויזענד איין נאכט! איך מיט מיין לעבענס-געשיכטע, מיט מיין איצטעריגער ביטערער לאגע בין גאָר אַ גראַף, אַ מאַגנאַט אַקעגען איהם! איך זיץ גאָר און קוק אויף איהם און טראכט מיר: „וואָס אַ מענש קאָן איבערטראָגען אויף זיך!... און אז גאָט האָט איהם געקאָנט העלפּען גאָר אַזעלכע גרויסע צרות מיט אומגליקען, וואָס דער האָט אויף זיך איבערגעטראָגען, איז פאַר-האַן אַ שטיקעל האָפּנונג, אז מיר זאָל גאָר אויך אַמאָל זיין גוט"... און מיין חבר נעמט ווידער אַרויס דעם טייסטער און טראַגט מיר איהם אונטער גלייך אין פנים אַריין.

— וואָס דאַרף מען זיך דאָ שעמען? — מאכט ער צו מיר. —
מע נעמט דערוויל, וויפיעל מע בעדאַרף...

איך פרעג מיך אליין, צי ס'איז ניט קיין חלום, און קוק אין טייסטער אַריין, און דער טייסטער איז אָפּען, און די גרויע הונדער-טערס מיט די פיעלפאַרביגע פינפהונדערטערס שמייכלען צו מיר גלייך מיט מיין חבר'ס שענע, גוטע, קאַרע אויגען, און איך ציה אויס די האַנד און זאָג:

— גענוג וועט זיין דערווילע צוויי.

איך ווייס ניט, וואָס איך זאָל זאָגען: צוויי הונדערטערס, צי צוויי פינפהונדערטערס? און בכדי מיר זאָל, אַפּנים, זיין גרינגער, רופט ער זיך אָן פאַר מיר:

— צוויי טויזענד, מיין איך, וועט זיין ווינציגלייך.

— וואו איז די מאמע? — פרעג איך.

— אין קיך. — ענטפערט מיר דאס קינד.

— קיין דיענסט אצינד נישטא, ערשט נעכטען אוועקגעגאנגען די דיענסט! — פערענטפער איך זיך פאר מיין רייכען חבר און ווער שיער פערברענט פאר חרפה, און דערמאן זיך, ווי אזוי מיין ווייב וועט אריינקומען חלילה מיט פערשמירטע הענד און גאט ווייסט מיט וואס פאר א קליידעל...

— ביי מיר — זאגט ער — אויך דאס אייגענע; אלע וואך, אלע וואך א נייע דיענסט. איין אומגליק מיט די היגע דיענסטען!

איך ווייס ניט, וואס צו טהון: צי זאל איך לאזען דא מיין חבר זיצען און אליין געהן אין קיך אריין אנוואגען מיין ווייב די גוטע בשורה, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט? צי זאל איך בעסער בלייבען זיצען מיט מיין חבר דא אין זאל?

איך זאג: „אין זאל“. עס רעדט זיך אזוי א זאל! א גרויס חדר טאקי, נאך לעדיג; נישט לעדיג — א פאר טישלעך שטעהען, מעפ פון קווייטען, א פארטעפיאן איין אלטער און א שפיעגעל, א לאנגער עדות פון אמאליגע גוטע יאהרען און פון איצטיגען דלות. א לאמפ, אוי א לאמפ א מאדנע, און א בעטעל פונקט אין מיטען זאל. אזוי שפעט זאל שטעהן א בעט אין זאל און ניט פערבעט נאך! א הונדערטער וואלט איך בעצאחלט אין דער מינוט, עמיצער זאל צונעמען פון דאנען דאס בעטעל. עס ברענט מיר דאס פנים פאר בזיון!

מיין חבר, אפנים, שטויסט זיך אן, וואס איך בין אזוי צעמישט, און רופט זיך אן צו מיר:

— א וואוילע דירה, א פרייע, א „פראסטארנע“! און דוקא קלוג,

וואס מע שלאפט אין זאל. ביי מיר שלאפען אויך די קינדער זור מער אין זאל. ס'איז הייס אין אלע אלקערס!

און דאָ דערמאָן איך מיך אָן מיין שטוב, מיין מעבעל... און
עס ווערד מיר אַ ביסעל אַ בזיון פאַר מיין רייכען חברה, און איך
הויב מיך אָן פערענטפערען פאַר איהם

— אַ נייע דירה... נישט לאַנג אַריבערגעקלויבען זיך... זומער...
אַ שטיקעל מישמאַש...

ער פערשטעהט, אַפנים, וואָס איך מיין, פערשאפט ער פריי-
הער און זאָגט צו מיר:

— אַזווא! אַ גרויסער אומגליק!... אומעטום אזוי! ביי מיר
אויך נישט בעסער... קומט דער זומער, הויבט זיך אָן רעמאָנט...
אַ חתונה!

און בשעת־מעשה דערמאָן איך מיך, אז אין בוועס ליגט ביי
מיר דאָס געלד, און עס טהוט מיך אַ בריה, אַ ברען, אַ סמאליע,
און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה, וואָס זאָל איך פריהער טהון,
און גיך־גיך לויפט דורך אַ חשבון ביי מיר אין קאָפּ: דירה־געלד...
דעם קצב... דאָס קינד אין גימנאַזיע... דעם ווייב שיק אַ פאַר...
די טעכטער היטעלעך... זיך אַ סורדוט... אַ ביסעל מעבעל...
היינט חובות... די אַלטע חובות! חובות! חובות!

און עס לויפֿען דורך ביי מיר אין דער מחשבה אַלע האַרבסטע
חובות. מע מוז, מע מוז זיי צאָהלען באַלד! און איך זעה גאָר נישט,
אז ס'איז שוין אָפֿען די טהור, און איינס פון מיינע קינדער געהט
מיר אַקעגען מיט אַ בלאַס פינסטער פנים. די קינדער נעבאָך וויי-
סען אַלע צרות אונזערע; ווייסען שוין פון דחקות, ווייסען שוין,
וואָס הייסט פאַר מילך, פאַר פֿלייש, אין מאַרק אַרײַן, דער הוואָרניק
דירה־געלד קומט מאָהנען, די אידינע פאַר טיי, דער איד פון האַלץ,
אַ בייזער יונגערמאַן מיט אַ געל בערדעל: „פון ווינטער נאָך,
טענה'ט ער, פאַר האַלץ האָט איהר געקאָנט ביז אַהער דריי מאָל
שוין באַצאָהלען!“...

— איינע שענער פון דער אנדערער. — מאכט צו מיר מיין
חבר אויפ'ן אויהער. — צו אזעלכע שענע קינדער פערשפארט מען
שוין אפילו נדן!

און איך דערמאן זיך אינ'ם שדוך פון מיין טאכטער, וואס ס'איז
שיער געווארען, נאך פון פארציאהרען, א גלייכער שידוך, א וואוי-
לער יונג, א דאקטאר, און איבער נדן איז זיך עס צעגאנגען, — און
עס טהוט מיר וועה דאס הארץ אויף איהר, און איך טראכט מיר :
— אוי, מיט איין יאהר פריהער ווען איך בעגעגען זיך מיט
מיין גוטען-גוטען חבר!...

— לאז געהן אין דער ערד אריין דער בעל-הבית מיט דער
פליטע, מיט דער שטוב, מיט'ן הויף, מיט אלע הויפען, און לאזען
זיי זיך אנצינדען און ברענען אויפ'ן פייער מיט גאנץ אדעס אינ-
איינעם!

איהר דארפט זיך שוין שמויסען, ווער דאס רעדט; דאס רעדט
א ווייב, בשעת זי קומט אריין פון קיך א פערשוויצטע, א פער-
חושב'טע, א פערציאמערטע און א צעבראכענע, נעבאך אהן א
דיענסט, דארף אליין קאכען, וואס זי איז בפירוש נישט געוואוינט
געווארען; די פליטע רויכערט, דער קצב וויל שוין נישט געבען
אהן געלד, די גויע פאר מילך מאהנט, טרעט נישט אפ פון קיך,
אין מארק איז אויף אלץ א יקרות, און די קינדער דעקוטשען
שטארק, ווילען אנבייסען, דוקא יונגע קארטאפעלעך, און דוקא מיט
פוטער!

איך וויל זיך אויפהויבען, לויפען איהר אקעגען, זי אוועקרוי-
פען, אנוואגען איהר, ערשטענס, די גליקליכע בשורה און, צווייטענס,
בעטען, זי זאל זיך איבערטהון — לאזט ער מיך ניט, דער חבר
מיינער; ער נעמט מיך אן ביי דער האנד און מאכט אזוי:

— אַט דאָס איז מיין בן-יחיד, — שטעל איך איהם פאַר מיין זוהן, וואָס גראָד אַצינד איז איהם געפעלען אַראָפּוואַרפען די שטיי וועל און אַרומגעהן באַרוויס. מיין חבר זעהט, אז די מעשה קרענקט מיך, טראַכט ער אויס אַ ליגען:

— זומער געהען ביי מיר אלע קינדער באַרוויס...

און דאָ קומט אַריין אַ טאַכטער מיינע, די צווייטע פון דער עלטערער. איך שטעל זי פאַר פאַר מיין אלטען חבר. זי ווערד רויט ווי פייער, ניט מחמת זי איז אַזאָ שעמענדיגע, נאָר מחמת זי געהט זעהר אַרדינער, פראָסט געקליידעט, און דער עיקר זענען די שייך — געמיינע שייך מיט לאַטעס, אָהן אַבזאַסען, און אויסגע-דרעהט, צעריסען...

און ווי אויף צו-לחככים, זעצט זי זיך אַוועק אַזוי, אז ער דער-זעהט די שייך, און זי דערזעהט, וואוהין ער קומט, און איך דער-זעה, ווי זיי קוקען ביידע אויף איהרע שייך, און איך ווער צעמישט. ס'זאָל זיין אַ גרוב, וואָלט איך אַריין אַ לעבעדיגער אין גרוב.

— אַ שען קינד, — מאַכט ער צו מיר אין אויהער אַריין, — שען ווי גאָלד!

איך וויל איהם עפּיס ענטפערען, קומט אַריין די עלטערע טאָכ-טער מיינע, שוין אַ היבשע. געהן געהט זי אפילו אין גאַנצע שייך, נאָר אַ קאָפּטעל האָט זי אָנגעטהאָן פון קיסיי, אַ דינס, אָהן איין עלענבויגען. זי ווייסט ניט, אפנים, אז סע פעהלט ביי איהר איין עלענבויגען, און זעצט זיך פונקט אַזוי אַנידער, אז זי קומט אויס מיט'ן עלענבויגען גלייך צו איהם. ער קוקט אויפ'ן עלענבויגען, איך אויף איהם, און בין אויסער זיך פאַר צרות! איך ווינק צו איהר, זי פערשטעהט ניט וואָס, ווערד זי רויט ווי פייער, הויבט זיך אויף און דרעהט זיך אויס צוריק — אויזוועה, אַ צרה, אַ שלאַק! דאָס גאַנצע קאָפּטעל איז צעפיצעלט!

— דארף איך אייך זאגן, — ענטפערט זי מיט'ן אייגענעם נוסח וואָס ער, — דארף איך אייך זאָגן, אז קיינער בעט אייך ניט, איהר זאלט זיין פאר איהם אַ מליץ יושר. ער קאָן זיך זיין שמערטעל, נישקשה, אליין באשטעהן.

איך זעה, מיין חבר האָט שוין גאָר איין אנדער פנים: די באַקען ברענען איהם שוין גאָר מיט אַ מאָדנע פייער; די גוטע, קארע, תמיד שמייכלענדיגע אויגען האָבען אויפגעהערט צו לאַכען, און ער שוויצט, שוויצט מיט סכנת-נפשות!... וואָס זאָל איך דאָ טהון? איך בין אויס מענש! איך עק זיך! עס האָט מיר פער-שמערהט, פער'סמ'ט די גאַנצע שפּחה מיינע! איך האָב פערגעסען אָנ'עם געלד, וואָס ליגט ביי מיר אינ'ם בוועס-קעשענע; איך האָב פערגעסען אָן אלסדינג; איין געדאַנק ליגט מיר איצט אין מח, איין מחשבה: „ווי אזוי נאָרט מען אַרויס מיין ווייב פון דאַנען? ווי אזוי גיט מען איהר צו וויסען, ווער מיין חבר איז און וואָס ער האָט פאַר אונז געטהאָן?“ און איך קוק אויף איהר מיט געבעט, ווי איינער רעדט: „האָב רחמנות, מאַך צו דאָס מויל, הער אויף צו רעדען!“ נאָר, ווי אויף צו-להכעים, האָט זי זיך צערעדט:

— איך ווייס, זאָגט זי, די גוטע ברידער זיינע מיט די שענע חברים פונ'ם הדר! עפּיס רעכטס וועט צו איהם נישט אָנשלאָגען... אָדער אַ שלים-מזל אַ קבצן, אָדער אַ באַריהמער, וואָס קומט דער-צעהלען גליקען... אָט איז ערשט יענע וואָך געקומען צו איהם זיינער אַ בן-עיר, מיט איהם אַ גאַנצער רב שמעלקע, פון ווייט איז ער געקומען, אזש פון אלדי שוואַרצע יאָהר, איהם אָנדערצעהלט אַזעלכע גוזמאות פון זיך, אז דער קאַפּ האָט זיך געדרעהט: אַ גאַנ-צער מיליאָנער, און אַ נדבן, אַ גוטער מענש, איין בעל-טובה אין דער וועלט! און אז ס'איז געקומען צו דעם, אז מיין מאן... — וואָס שעמסט דו זיך? עס איז דאָך דיינער אַ חבר, זאָגסט דו, וואָס איהר האָט אינאיינעם אַמאָל גע'גנב'עט עפעל פון איין מויל-

— אין וועל מיך בעסער אליין פארשטעלען פאר איהר.
און ער געהט צו איהר און ער שטעלט זיך פאר פאר איהר,
און צווישען זיי פערבינדט זיך אזא מין שמועס:
ע ר : איך געדענק אייער מאן, מאדאם, א סך פריהער פון
איך!

ז י : א גליק האט איך געטראפן!
ע ר : מיר זענען חברים פון קינדווייז אויף.
ז י : זאג מיר, ווער זענען דינע חברים, וועל איך דיר זאגען,
ווער דו ביזט...

ע ר : אינאיינעם געלערענט, אינאיינעם געגעסען, אינאיינעם
געשלאפען, אינאיינעם אפילו גע'גנב'עט עפעל פון איין קאשיק.
ז י : א שענע רעקאמענדאציע פאר איך ביידען...
ע ר : ניט נאר עפעל אליין, קאווענעס אויך.
ז י : גענוג, איך פערשטעה שוין ווער איהר זענט...

די לעצטע ווערטער רעדט ארויס מיין ווייב מיט אזוי פיעל
סס-המות, אז מיין חבר בלייבט אהן לשון. איך ווינק צו איהר, מאך
איהר מיט די אויגען, זי זאל אויפהערען רעדען אזעלכע שארפע
שטעכעדיגע ווערטער, און טראכט מיר : ווען זי ווייסט, למשל,
ו ו ע ר דאס איז און ו ו א ס ער איז פאר אונז ? פוילט זי
זיך ניט און ענטפערט מיר :

— וואס ווינקסט דו צו מיר ? איך פערשטעה שוין, וואס דאס
איז פאר א מין פראנט, אז ער איז דיינער א חבר.

— מאדאם ! — רופט זיך אן צו איהר מיין חבר שוין מיט א
טאן פון א מענשען, וואס געפינט זיך א ביסעל בעלעדריגט : —
מאדאם, וועדליג איך זעה, זענט איהר נישט זעהר קיין געהויבענע
מיינונג וועגען אייער מאן, דארף איך איך זאגען, אז איך קען
איהם בעסער פון איך.

פינפהונדערטערס! איך הער נאך דאָס קנאַקען זייערס, איך פיהל נאך די גלאַמקייט פון זיי אין די הענד, מיט דער וואַרעמקייט אויף דער נשמה!...

און איך דערמאן מיר, אז מאַרגען צעהן אַ זייגער אין דערפריה קומט צו מיר דער סודעבני פריסטאוו איבערשרייבען און אויס-פערקויפֿען די בענקלעך מיינע, און דער בעל-הבית וואַרפט מיך אַרויס פון דער דירה, און דער קצב מאַנט פאַר פֿלייש, און די גויע פאַר מילך, און די אידנע פונ'ם קלייטעל האָט מיר צוגעזאָגט מאַרגען, אס ירצה השם, גאַנץ פריה זיין ביי מיר נאָך אַ מאָל, און דער איד פון האַלץ וועט אויך ניט שווייגען; ער קומט אלע מאָל צו נעהן און פרענט מיך נאָר: „היתכן?“... און דאָס יונגעל מיינס זאָגט מיר אָן אַ בשורה, אז ער איז שוין פאַרמיג צום עקזאַ-מען! מאַרגען איז דער עקזאַמען — מזל-טוב דיר, מיין קינד, זאָלסט דערלעבען אָנזאָגען בעסערע בשורות!... עס בעשלאָגט מיך אַ שווייס און עס ווערד מיר קאַלט אין אלע אברים.

טערעל... — און אז ס'איז געקומען דערצו, אז מיין מאן האט איהם געזאגט, אז...

איך קאן מיר מעהר שוין נישט איינהאלטען. איך געה ארויס פון די כלים. קוים, וואס איך שמעה אויף די פיס. איך פיהל, אז אט-אט פלאצט אין מיר דאס הארץ. איך מוז, איך מוז מאכען א סוף צום דאזיגען שמועס! און איך טהו א געשריי צו מיין פלונית נישט מיט מיין קול:

— אבער גע-נוג!!! —
— — — — —

— וואס איז? וואס שרייסט דו? נאָט איז מיט דיר! שמעה אויף! — מאכט צו מיר מיין ווייב, איין איבערגעשראקענע אויף טוירט, און וועקט מיר אויף פונ'ם שלאָף.

* * *

איך זעץ מיר אויף, וויש-אויס די אויגען, קוק מיר ארום אויף אלע זייטען.

— וואו איז ער ערגיץ?

— ווער? וועמען זוכסט דו?

— דער קרוב מיינער... דער חבר, מיין איך...

— וואָסער קרוב? וואָסער חבר? עס האָט זיך דיר גע'חלומ'ט אַ חלום... שפּיי אויס דריי מאָל... האָסט זיך שפּעט געלעגט שלאָפּ-פען... איך האָב דיר וויפּיעל מאָל געזאָגט, שפּעט ביינאכט זאָלסט דו נישט שרייבען...

און איך טאפּ מיר אין דער זייט ביים בוועס. איך זוך די בוועס-קעשענע. איך פיהל, אז געוואלד! אט-אדא-א, אויף דעם אָרט, איז געלעגען נאָרוואָס אַ פעקעל מיט האַרטע פּיעלפּאַרכינע

פאטאגראפיע פון שלום-עליכם'ס כתב־יד
(„די רויטע אידלעך“)

26

[illegible]

